Андрэй Жвалеўскі нарадзіўся ў Гродне. З 1979 года жыве ў Мінску. На сённяшні дзень — аўтар чатырох дзясяткаў кніг, выдадзеных амаль паўмільённым тыражом. Лаўрэат некалькіх расійскіх літаратурных прэмій. Найбольш удалыя кнігі напісаны ў сааўтарстве з Яўгеніяй Пастарнак.

Яўгенія Пастарнак жыве ў Мінску. Аўтар шматлікіх кніг прозы. У сааўтарстве з Андрэем Жвалеўскім ёю былі напісаны: серыя раманаў «М+Ж», а таксама кнігі для дзяцей: «Правдивая история Деда Мороза», якая стала лаўрэатам конкурсу «Алые паруса» і атрымала прэмію «Заветной мечты» і «Время всегда хорошее» (кніга прызнана на РОсконе 2010 года лепшым фантастычным творам для дзяцей).

Андрэй ЖВАЛЕЎСКІ,
Яўгенія ПАСТАРНАК

ГІМНАЗІЯ № 13

Раман-казка

ЧАСТКА 1
КЛЮЧ З ЧАТЫРОХ ЧАСТАК

Глава 1
ЗАБІЛІСЯ!

Прырода здзекавалася з Антохі Волкава. Сонца майскае. Настрой майскі. А на календары толькі-толькі заканчваецца сакавік. Вядома, канец трэцяй чвэрці — справа добрая, але гэта ўсё ж такі не канец чацвёртай. Антоха пакасіўся на акно класа. Матэматычка Паліна Андрэеўна, як заўжды ўвесну, шчытна зашмаргнула шторкі — страшэнна баялася вяснушак. Паліна Андрэеўна слушна лічыла, што завучу па выхаваўчай працы нядобра выглядаць як старшакласніца. Але раней яна хаця б фортку адчыняла ў такую гарачыню, а цяпер...

— Волкаў! — матэматычка імгненна ўчула, што Антоха — ганьба класа і яе галаўны боль — зноўку скіраваў увагу на іншае. — На вуліцы нічога цікавага! Мяне слухай!

Тут яна хлусіла. Форткі якраз і былі зачыненыя таму, што на вуліцы адбывалася штосьці вельмі цікавае. Там валілі дуб. Мяркуючы па раздражнёных галасах рабочых — беспаспяхова. Вельмі беспаспяхова, таму што рабочыя спрачаліся палка і не выбіраючы выразаў. Спачатку Паліна Андрэеўна яшчэ спрабавала сарамаціць іх праз вакно, яны пераходзілі на неразборлівае мармытанне, якое перапынялася кашлем бензапілы, — і паступова зноўку вярталіся на павышаныя таны. Тады матэматычка зачыніла ўсе форткі. Галасы рабочых сталі неразборлівымі, але Антоха нават па абрыўках цудоўна разумеў, пра што тыя спрачаюцца.

Дуб валіцца не хацеў. Ён пляваць хацеў на ўсіх гэтых нікчэмных людзей з піламі — і пляваў, як і ўсе тыя стагоддзі, якія тут прастаяў. Ён быў тут заўжды, пераважыў дзве вялікія вайны, уцалеў падчас будаўніцтва школы і, мяркуючы па ўсім, яе таксама збіраўся перажыць.

Дуб быў мясцовай славутасцю. Чаму школу пабудавалі каля яго, заставалася загадкаю. Волкаў-старэйшы, сам

архітэктар па адукацыі, расказваў, што школу павінны былі пабудаваць трошкі ў іншым месцы, але там узніклі праблемы, а тэрміны падціскалі... Адным словам, перанеслі школу туды, дзе яна і цяпер стаіць. Дрэва, што стаяла побач, тады не ўлічылі, думалі, што спілуюць яго — вось і ўсё. Не спілавалі. І цяпер не спілуюць.

— Волкаў! Што такога смешнага ў тэарэме Піфагора?

Антоха зразумеў, што зларадна пасміхаецца, уяўляючы сабе, як рабочыя палаяцца-палаяцца ды і пойдуць.

— Волкаў! Да дошкі!

Антоха паплёўся да дошкі, ледзьве перастаўляючы ногі. Па яго ўнутраным гадзінніку ўрок павінен быў ужо даўным-даўно скончыцца. Паліна Андрэеўна чакала яго, пагрозліва скрыжаваўшы рукі на грудзях.

— Я якраз казала пра доказ тэарэмы Піфагора. Ты пасміхаўся. Значыцца, табе гэты доказ знаёмы. Лагічна?

Гэта было ні на грам не лагічна, але спрачацца Антоха не стаў. Ён спыніўся каля дошкі з выглядам палоннага пірата, якога прымушаюць выдаць месцазнаходжанне скарбу. Антоха ўвогуле нагадваў карсара: невысокі, худы, жылісты, такому толькі па рэях і поўзаць. А яшчэ віхрасты, нягледзячы на тое, што русыя валасы падстрыжаны зусім коратка. Гэтыя віхры Паліну раздражнялі больш за ўсё.

— Прашу, — працягнула Паліна Андрэеўна, — адлюструй доказ на дошцы.

Антоха ўзяў у рукі крэйду і ўтаропіўся на дошку. Ніякай падказкі там не знайшоў. Тады ён стаў скоса разглядваць матэматычку.

— Ты думаеш, — яхідна спытала яна, — доказ напісаны на мне? Ты памыляешся.

Ён перавёў позірк на шторку. У гэтым месцы галіна дуба падступалася зусім блізка да шкла. Цень слізгацеў па шторцы, як быццам хтосьці падбадзёрваў, памахваючы Антоху рукой.

— І на шторцы доказу таксама няма, Волкаў. Не трэба марнаваць мой і агульны час. Клас! — матэматычка павярнулася да астатніх. — Ваш таварыш у бядзе. Вы можаце ўратаваць яго, калі дакажаце тэарэму Піфагора...

Над першай партай тут жа ўзнялася рука. Антоха крыва пасміхнуўся: наўрад ці вастраносая Машка-зубрылка вырашыла яго выручыць. Проста хацела паказаць, наколькі яна разумнейшая. Але паспяшалася, таму што Паліна Андрэеўна закончыла нечакана:

— ...невядомым мне спосабам.

Тонкая рука Машкі знікла, як быццам і не з'яўлялася. Сама Машка, дробненькая і жвавая, цалкам змясцілася за раскрытым падручнікам. Ды і ўвесь сёмы «Г» сядзеў, уціснуўшы галовы ў плечы. Усе пастараліся стаць невідзімкамі. Горш за ўсё гэта атрымлівалася ў Мішкі Беркіна і Любы Мяцёлкінай. Мішка ад прыроды быў здаравенны бугай, а Люба за пяць гадоў заняткаў плаваннем нагадавала такія плечы, што за ёю любы старшакласнік мог схавацца.

Антоха ўмольна паглядзеў на Сеўку Рогава. Калі хто і мог здзівіць матэматычку, дык толькі ён. Але Рогаў, як назло, штосьці захоплена пісаў. Напэўна, не па тэме, але да яго Паліна наўрад ці прыдзірацца будзе. Антоху здавалася, што часам яна Сеўку пабойвалася, а аднойчы нават збянтэжылася, калі той знайшоў у яе памылку. Рогаў ёй вельмі ціха сказаў на перапынку, толькі Антоха і чуў, але матэматычка залілася чырванню і яшчэ больш стала падобнай на адзінаццацікласніцу.

Антоха абвёў клас поўным адчаю позіркам. «Пара» перад самымі канікуламі яму была патрэбна, як шпоры зайцу. Ён ужо амаль пераканаў бацьку ў неабходнасці набыць новы мабільнік для сына, а тут такі аблом. Усе старанна адводзілі вочы. Толькі новенькая дзяўчынка са смешным імем Лёля глядзела на яго падбадзёрваючым позіркам і нават падміргнула.

«Даць бы табе ў вока, — змрочна падумаў Антоха. — Знайшла час падміргваць!»

Але чамусьці працягваў глядзець на яе, хоць глядзець асабліва і не было на што: дзяўчынка як дзяўчынка. Росту сярэдняга, не тоўстая і не худая. Белабрысая, вейкі і бровы амаль не бачныя, толькі вочы нейкія дзіўныя, адразу і не зразумееш, куды яны глядзяць. Прыкрыўшыся ад настаўніцы кніжкаю, Лёля займалася звычайным дзяўчынкавым глупствам — хутка-хутка вязала хітры вузельчык з нейкай нітачкі. Пры гэтым губы яе варушыліся, быццам яна расказвала верш на хуткасць, а шэрыя вочы імкліва наліваліся свінцом. Відовішча аказалася такім заварожваючым, што Антоха, нягледзячы на ўсю сур'ёзнасць сітуацыі, не мог адарваць ад яго позірку.

— Ну, калі гэтак... — злавесна пачала матэматычка.

У Волкава ўсё сціснулася ўсярэдзіне ад крыўды і несправядлівасці.

Пальцы і губы Лёлі заварушыліся з яшчэ большай хуткасцю.

— ...будзе лагічным, Волкаў...

«Не маеце права!» — хацеў абурыцца Антоха, але не паспеў. Лёля рэзка тарганула за кончыкі ніткі, тая выпрасталася без адзінага следу вузельчыка... і Паліна Андрэеўна раптам збілася з думкі. Настаўніца змоўкла, відавочна, імкнучыся ўспомніць, пра што яна зараз казала, пацерла лоб і з нейкім нават здзіўленнем утаропілася на Антоху.

А ўвесь клас утаропіўся на яе. Паліна славілася сваёй лагічнасцю і непрабівальнасцю.

Да шчасця для ўсіх, тут грымнуў званок. А то невядома яшчэ, чым бы ўсё гэта закончылася.

— Усе вольныя, — прамармытала матэматычка і імкліва выскачыла з класа.

На вялікім перапынку Антоха спачатку аблаяў Сеўку:

— Ты геній ці хто?

— А? — удакладніў Сеўка, спуджана азіраючыся. — А дзе геаметрыя?

— Скончылася ўжо!

Рогаў пачаў паспешліва закідваць у рукзак кніжкі:

— Вух ты... А я, разумееш, тут адну формулку калупаў...

Антоха толькі ўздыхнуў. Сеўка, наогул кажучы, някепскі: адданы і памяркоўны. Толькі надта ж няўклюдны. Доўгі, няскладны, ні кроплі мускулаў, галава як у іншапланецяніна, ды яшчэ акуляры гэтыя недарэчныя. Хіба цяжка бацькоў на лінзы раскруціць? Яны на свайго вундэркінда надыхацца не могуць. І яшчэ худы, як згаладалая трэска. Нават на фоне сухаватага Антохі Сеўка здаваўся каласком на ветры.

— Пакуль ты са сваёй фізікай забаўляўся, твайму лепшаму сябру ледзь «пару» ў апошні дзень чвэрці не ўляпілі!

— Не фізікаю, а хіміяй. Там, разумееш... — Сеўка спахапіўся, нават рукзак з рук выпусціў. — Як «пару»? За што?

— Паліна патрабавала доказ тэарэмы Піфагора. Такі, каб яна не ведала.

Сеўка жаласна паглядзеў у Антохавы вочы.

— Абышлося, — супакоіў яго Волкаў. — Гэтая... новенькая выратавала.

Рогаў радасна вярнуўся да рукзака:

— Крута... А як?

— А вось гэта мы зараз дазнаемся. За мной!

* * *

Лёлю яны знайшлі там, дзе тоўпілася паўшколы — каля агароджвання вакол дуба. Яна глядзела кудысьці на яго верхавіну і вельмі сур'ёзна слухала аднакласніка, які з важным выглядам прамаўляў:

— Разумееш, яны спачатку хацелі голле спілаваць, а потым узяліся за ствол, але пілка не працуе. Яны ўжо трэцюю пілку памянялі...

Тут расказчык заўважыў, што да яго рашуча набліжаецца Антоха, і правільна ацаніў сітуацыю. Хуценька знік. Лёля, трошкі здзіўленая такім раптоўным завяршэннем размовы, азірнулася цераз плячо, пабачыла Антоху з Сеўкаю і весела пасміхнулася.

— Не паваляць яны яго, — сказала яна з такім выглядам, як быццам паведаміла пра выздараўленне блізкага родзіча. — Дарэмна толькі час змарнуюць!

Яе шэрыя вочы на вуліцы раптам аказаліся ярка-зялёнымі.

— Ага, — сказаў Антоха. — Лохі яны. Думаюць, у казку патрапілі...

Ён і сам не хацеў, каб дуб спілавалі, але чамусьці быў незадаволены Лёлінай радасцю. Як быццам яна лепей за яго ўсё тут ведала. Лёля адразу ж спахмурнела і пачала зноў разглядваць дуб, але ў Волкава засталося непрыемнае адчуванне, што белабрысая патыліца не выпускае яго з поля зроку.

— Дзякуй, — дадаў Антоха. — Выручыла.

— Выручыла, — кіўнула Лёля, не адрываючы позірку ад дуба.

Антоху рабілася ўсё больш няўтульна. Сеўка, замест таго, каб дапамагчы, пазадаваць пытанні, стаяў, вытарашчыўшы вочы. «Зноў штосьці прыдумаў, — паморшчыўся Антоха. — Што за звычка такая, думаць без супынку. А паразмаўляць?» Але распачатую размову трэба было давесці да канца.

— Я цябе таксама калі-небудзь выручу, — раптам ляпнуў ён.

Лёля не стала хіхікаць, толькі вельмі сур’ёзна ўдакладніла:

— Слова даеш?

— Зуб даю, — буркнуў Антоха.

— Зуб непатрэбны. Мне тваё слова трэба. Даеш?

— Даю, — пагадзіўся Антоха.

«Хоць бы павярнулася!» — падумаў ён. Антоха ўжо з хвіліну глядзеў туды ж, куды і яна, але нічога займальнага не бачыў. Дуб як дуб. Вузлаваты, месцамі патрэсканы. На галінах сям-там — рудое, быццам бляшанае мінулагодняе лісце. Не дрэва, а манумент.

— Выдатна, — Лёля, не гледзячы, выцягнула з кішэні ўжо знаёмую нітку і спрытна завязала на ёй просценькі вузельчык.

Пасля чаго нітка знікла ў яе кішэні. На Антоху яна так і не зірнула. Гэта было ўжо верхам нязветлівасці. Волкаву нават схацелася згадаць дзяцінства і таргануць Лёлю за коску. Косы — тоўстыя і бліскучыя — самі прасіліся ў руку.

— Слухай, — рэзка запытаўся Антоха, — а як ты гэта правярнула? Ну... цяпер, на матэматыцы?

Магчыма, Лёля і адказала б, але тут прачнуўся Сеўка.

— Слова! — радасна паведаміў ён. — Вядома, слова!

Тут ужо і Лёля азірнулася, і Антоха, ды і ўвогуле ўсе, хто апынуўся паблізу. У Рогава быў выгляд чалавека, які толькі што пакарыў самую высокую гару свету.

— Я пра тэарэму Піфагора! — растлумачыў ён трошкі цішэй. — Сума квадратаў катэтаў раўняецца квадрату гіпатэнузы, так?

Лёля і Антоха сінхронна кіўнулі.

— У слове «катэт» пяць літар, — працягнуў Сеўка. — У слове «гіпатэнуза» — дзесяць. Кожная літара ўпісана ў квадрацік, так? Значыцца, два «катэты»— гэта дзесяць квадрацікаў. І адна «гіпатэнуза» — дзесяць. Сума квадратаў катэтаў роўная квадрату гіпатэнузы!

Рогаў пераможна захіхікаў. Усе, хто стаяў наўкол, паглядзелі на яго са спачуваннем. Сеўку ў школе любілі. Хоць і быў выдатнікам, і атрымліваў дыпломы на

алімпіядах, гэта не раздражняла. Відаць, з-за Сеўкавай дзіцячай наіўнасці і непасрэднасці. Ён вучыўся не таму, што прымушалі бацькі, і не каб пакрасавацца — як, напрыклад, Машка, — Рогаву было проста цікава. Ён гуляў у формулы, як іншыя гулялі ў салдацікаў. Гэта было дзіўна, але натуральна. Праўда, усе астатнія ўжо адклалі салдацікаў, а Сеўка ўсё ніяк не мог нагуляцца, усё чараваў над сваімі закавыкамі. З-за гэтага і жарты ў яго былі... дзіўныя.

Звычайна пасля жарту Рогава павісала няёмкая цішыня (не здзекавацца ж з небаракі!), але на гэты раз традыцыя была парушана. Лёля разрагаталася так шчыра, што і ўсе астатнія не ўтрымаліся. Хто пахіхікваў у кулак, а хто і падтрымаў Лёлю. Нават Антоха проці сваёй волі пасміхнуўся. Ён, зразумела, тут жа зноўку стаў сур’ёзным, строга паглядзеў на Лёлю...

Вочы ў яе гарэлі ясным ізумрудным святлом.

* * *

Апошнім урокам была гісторыя. Тэма так сабе, пра старажытных славянскіх багоў, ды і Мацвей Ільіч, як звычайна, не надта цікавіўся вучнямі — бубніў штосьці сабе ў вусы. Да таго ж сёння ў яго з’явілася жаданне весці ўрок на беларускай мове (такое з ім здаралася праз два разы на трэці), таму амаль ніхто і не імкнуўся слухаць.

Антоха прыдзірліва агледзеў клас, быццам важак чараду. Усе дурэлі па меры сіл, але без фанатызму: па калідорах мог хадзіць дырэктар. Зойдзе — мала не падасца. Толькі маленькая чарнявая зубрылка Маша, пакутліва скрывіўшыся і прыкрываючы левае вуха ад шуму, штосьці страчыла ў сшытку.

І Лёля...

Яна нічога не пісала, сядзела за сваёй другой партай, склаўшы рукі перад сабою адну на другую, як вучаць у першым класе, і вельмі ўважліва слухала. Часам ківала, часам злёгку пакачвала галавой, ад чаго яе косы падрыгвалі, як дзве вельмі ўважлівыя, але зусім не небяспечныя вужакі.

Антоха перагнуўся да Сеўкі, які сядзеў спераду і штосьці энергічна драпаў на паперцы, не балюча шчоўкнуў яго па патыліцы. Той азірнуўся і заміргаў, імкнучыся зразумець, дзе ён і чаго ад яго хочуць.

— Як табе новенькая? — шэптам запытаўся Антоха.

Шаптаў ён не з-за боязі перад гісторыкам, а каб суседзі не падслухалі. Пачнуцца потым падколкі, намёкі...Ён, вядома, хутка па галаве настукае балбатунам — толькі ж іх не заўжды за руку схопіш.

— Ды нармальная як быццам, — адказаў Сеўка і збіраўся вярнуцца да свайго драпання, але Антоха яго затрымаў.

— Нічога дзіўнага ў ёй не прыкмячаеш?

Рогаў зразумеў, што так хутка ад яго не адчэпяцца, сумленна ўтаропіўся на патыліцу Лёлі. Тая, быццам адчула позірк, азірнулася, падміргнула і прыклала палец да вуснаў. Пасля чаго зноўку вярнулася да гісторыі.

— Нармальная дзяўчынка, — пераканана сказаў Сеўка. — Не зануда. Воўк, мне трошкі-трошкі засталося, можна я дапішу?

Антоха адпусціў Рогава. Усё роўна карысці ад яго... Волкаў задумаўся. Усіх, хто яго акружаў, ён прывык раскладваць па катэгорыях: «сябры», «ворагі», альбо «ніхто». Сеўка ці Мішка былі сябрамі. Зрэдку траплялісся ворагі. Астатніх можна смела лічыць «нікім». Але вось новенькая... Яна відавочна не адносіцца да катэгорыі «ніхто». Але і сябрам ці ворагам Антоха таксама не адважваўся яе прызнаць. Гэта яго і нервавала. Ён проста абавязаны быў зразумець, якою фарбай пафарбаваць Лёлю: белаю ці чорнаю...

Мацвей Ільіч стаяў насупраць Лёлі і размаўляў толькі з ёю. Яна сядзела нерухома і ўбірала кожнае слова, як сухая зямля ваду. Антоха спахмурнеў. Ну сапраўды, нармальная дзяўчынка. Дапамагла яму проста так... Незразумела, як у яе гэта атрымалася... Гіпноз, відаць, нейкі. Потым Сеўку таксама, у прынцыпе, выручыла, над яго дзіўнаватым жартам пасмяялася.

І ўсё роўна. Штосьці ў ёй не гэтак. Надта вольна новенькая сябе з Антохаю паводзіць. Астатнія дзяўчынкі яго пабойваюцца. Некаторыя задзіраюцца, нават вякаюць нешта, як Машка, але баяцца, гэта факт. Ён гэта нутром чуе.

Асабліва пасля той бойкі з дзесяцікласнікам.

Адзін хлапец з паралельнага спрабаваў дражніць Сеўку. Штосьці зусім неарыгінальнае, кшталту «Акулярык, у адным месцы шарык!». Волкаў крыўдзіцеля нават не біў, узяў за шкірку, злёгку страсянуў і ў вочы паглядзеў. Ён умеў так паглядзець, каб у чалавека паджылкі трэсціся пачалі. А потым аказалася, што ў хлапца і старэйшы брат такі ж самы ёлупень. Пасля школы падлавіў Антоху. «Зараз, — кажа, — я цябе ветлівасці вучыць буду».

Антоха, можа, і не стаў бы лезці ў бутэльку. Жыццё навучыла яго адступаць перад тупой сілай, захоўваючы годнасць. Але на гэты раз сітуацыя была асаблівая: дзесяцікласнік злавіў яго на вачах ва ўсяго класа. Калі б Антоха цяпер падціснуў хвост, дык усё, канец рэпутацыі. Таму ён сціснуў кулакі так, што пазногці ўпіліся ў далоні, і папёр на здаравяка. Моўчкі, без звычайных «бачылі мы такіх!», «ды ў мяне брат дэсантура!». Проста ішоў і звярэў. У бойцы гэта галоўнае. Не тэхніка ўдару, нават не сіла — а вось такое азвярэнне.

Трэба было паспець завесці сябе вельмі хутка, каб ударыць першым. Потым такога шансу магло і не з'явіцца. Але ўдарыць Антоха не паспеў. Дзесяцікласнік чамусьці хутка стушаваўся і адступіў са словамі: «Псіх, ці што?». Волкаў спачатку нават не зразумеў, у чым справа, толькі раззлаваўся, што трэба рабіць лішні крок. Яшчэ адзін. І яшчэ. А потым стаяў і здзіўлена глядзеў на спіну, якая хутка аддалялася. Каб выплюхнуць назапашаную злосць, давялося з рыканнем прабегчы круг гонару пад улюлюканне аднакласнікаў, поўнае захаплення. Прабежка не дапамагла, Антоха кінуўся на дуб і хвілін пяць драпаў і біў яго — толькі тады адпусціла...

...Перад вачамі нешта шчоўкнула. Антоха ўздрыгнуў і ачомаўся. З другой парты яму весела пасміхалася Лёля, над якою разгублена навісаў гісторык.

— Гэта вы навошта? — запытаўся ён.

— Выбачайце! — як нічога і не было адказала Лёля. — Гэта так... Дык вы пра калаўрот нешта тлумачылі!

— Калаўрот, — Мацвей Ільіч часта заміргаў. — Гэта, вы бачыце, такая рэч...

Пасля ўрокаў усе зноўку кінуліся глядзець на бітву з дубам. Уласна кажучы, глядзець ужо не было на што: рабочыя бясследна зніклі, зняўшы агароджванне, толькі школьны вартаўнік Васіль Васільевіч задумліва разглядваў галіну, на якой бачыліся няўпэўненыя сляды пілы.

Выгляд у яго быў такі важны, што ніхто з вучняў не адважыўся дазнацца падрабязнасці: прыйдуць рабочыя яшчэ ці не. Але ён сам раптам сказаў, звяртаючыся незразумела да каго:

— Не зваляць яны дуб. Зачараваны ён.

Вечарам на ганку гімназіі на традыцыйным зборышчы было шматлюдна. У асноўным тут тусаваліся старшакласнікі, а малеча кшталту сяміклашак прыходзілі з прынцыпу, проста таму, што іх адтуль з усіх бакоў праганялі. Іх гналі старэйшыя:

— Гэй, малеча, вам ужо спаць пара...

Іх гналі настаўнікі:

— Каб вас болей на гэтых шабашніках не бачылі!

Іх не пускалі бацькі:

— Я табе быць дома ў колькі сказала, га-а?

Але менавіта таму нахабным сямікласнікам зборышча было як мёдам намазана. І нават калі вечарам яны збіраліся дзесьці ў іншым месцы, дык пастаянна дрэйфавалі ў бок школы, як быццам нехта чараваў па вечарах на школьным ганку.

Якіх толькі плётак тут не расказвалі!

Якіх толькі планаў не строілі!

Якія геніяльныя пражэкты распрацоўваліся да самых дробязей!

Якія жахлівыя спосабы адпомсціць і пакараць!

Ці, наадварот, уратаваць і ўзнагародзіць...

Карацей, прыйдзеш на зборышча — і праз пяць хвілін ты ўжо цалкам у курсе апошніх школьных падзей.

— Чулі, Ірачку застукалі ўчора ў кіно з дзесяцікласнікам. Кажуць, яна ледзь пад крэсла не залезла ад жаху...

Прыгажуня Ірачка, педагог-арганізатар, была вядомая тым, што па ёй сохлі амаль усе старшакласнікі школы. Уласна, яна была літаральна на некалькі гадоў старэйшай за іх, і пакутліва чырванела кожны раз, калі яе імкнуліся запрасіць на спатканне. Але дзе яна — тыпу настаўнік, а дзе яны — яшчэ школьнікі...

Плётку пераказвалі і перамолвалі, яна абрастала ўсё новымі падрабязнасцямі, дзяўчынкі сыкалі атрутай у бок Ірачкі, хлопчыкі злосна зайздросцілі яе кавалеру.

Перамыўшы ўсе костачкі бедалазе Іры, пераключыліся на матэматычку Паліну Андрэеўну, якая «канчаткова азвярэла» і «сёння зусім з ланцуга сарвалася». Устроіла ў дзявятых класах такое бліц-апытанне, што нават выдатнікі выходзілі з кабінета з успацелым ілбом і дрыжачымі каленкамі. Бедныя троечнікі гінулі смерцю храбрых яшчэ да заканчэння ўрока.

Потым размова чамусьці перамясцілася на дуб. Абмеркавалі, што з ім імкнуліся зрабіць гора-дрывасекі і што яны пры гэтым казалі. Прыйшлі да высновы, што дуб як быццам і не перашкаджае, толькі з-за яго ва ўнутраным дворыку гімназіі заўжды цень і немагчыма ў штосьці пагуляць.Рэдкі валанчык далятаў да сярэдзіны дуба і вяртаўся назад, рэдкаму мячу ўдавалася не застрагнуць у голлі.

А кожную восень дуб уяўляў сабою развясёлае відовішча. Лісце ападала, засцілаючы роўным тоўстым дыванам увесь двор, затое станавілася бачна, што на галінах вісяць: самалёцікі, стужачкі , нечыя штаны, чыісьці кеды, сшыткі... Ачыстка дуба была важнаю часткаю традыцыйнага восеньскага суботніка — і шыкоўнаю забаваю.

Увогуле, гімназісты дуб любілі, і невядома чаму ўсе пачалі абмяркоўваць, як можна зваліць няшчаснае дрэва. Варыянтаў было прапанавана мноства, усе яны здзіўлялі вынаходлівасцю і крыважэрнасцю.

Якраз тут Антоха ў размову і ўлез, не ўтрымаўся. Да гэтага яшчэ атрымлівалася не звяртаць на сябе ўвагу, але калі гаворка пайшла пра арганізацыю скіраванага выбуху... Тады ён і зразумеў, што без яго гэткае мерапрыемства адбыцца проста не можа!

— А ты куды лезеш, малы? — паімкнуўся адштурхнуць Антоху нейкі дзесяцікласнік. — Не бачыш, тут дарослыя людзі размаўляюць.

Антоха насупіўся:

— Ага-ага... Размаўляюць. А зрабіць нічога не могуць. Дзесяцікласнік наважыўся было даць нахабнаму хлапчуку «ляшча», але чамусьці не стаў гэтага рабіць. Толькі запытаўся яхідна:

— А ты, значыцца, можаш?

Перад вачамі Волкава прамільгнулі формулы ў сшытку Сеўкі.

— Магу!

Цяпер на яго глядзелі з цікавасцю. Дзесяцікласнік, з якім Антоха зачапіўся першым, недаверліва адтапырыў губу:

— Угу-у... Мог адзін такі. Балбатун.

Антоха адчуў, як набухла жылка на скроні і пачаў гарэць твар.

— Забіліся? — сказаў ён, стараючыся, каб голас не дрыжаў.

У яго заўжды дрыжаў голас, калі ён заводзіўся. Сёй-той лічыў, што гэта ад баязлівасці — за што і атрымліваў па поўнай праграме. Дзесяцікласнік, здаецца, таксама вырашыў, што ў Антохі паджылкі затрэсліся. Таму ён пагадзіўся хутка і весела.

— Забіліся! — ён працягнуў Волкаву руку. — Калі заўтра...

— ...паслязаўтра! — запярэчыў Волкаў, паціскаючы руку.

Яго сапернік пасміхнуўся:

— Добра. Калі паслязаўтра дуб будзе стаяць на месцы — атрымаеш пэндэля. Пры ўсіх, вось тут жа!

Антоха толькі мацней сціснуў руку і дадаў:

— А калі не будзе — табе пэндэля!

— Не пытанне! Разбіце, мужыкі!

«Мужыкі» ахвотна разбілі.

Волкаў імкліва пайшоў, амаль пабег, ад ганка.

— І ўлічы: я цябе запомніў! — крыкнуў яму ўслед дзесяцікласнік.

Антоха не адказаў. Яму трэба было тэрмінова паставіць задачу Сеўку. У цемры ён міма кагосьці праскочыў, але не стаў спыняцца.

Глава 2

ЯК ЗВАЛІЦЬ ДУБ

Сеўка доўга не мог урубіцца, што ад яго хоча сябар на ноч гледзячы.

— Формулы? — здзіўляўся ён. — Якія формулы? Я зараз тут адну праграмку пішу, да чаго тут формулы? І ўвогуле, канікулы ўжо!

Тут Сеўка занепакоіўся і ўтаропіўся на насценны каляндар — ці дакладна канікулы, ці ён зноў нешта пераблытаў.

— Ды канікулы, канікулы, — супакоіў яго Антоха, — але мне патрэбна дуб узарваць.

Сеўка ад такога паведамлення ўвогуле ашалеў. Давялося расказваць яму ўсё па чарзе: пра зборышча, пра спрэчку, пра тое, што старшакласнікаў пара правучыць...

— А-а-а! — зразумеў Сеўка. — Дык табе ўзрыўчатка патрэбна?! Трэба падумаць.

— Пачакай, — пахаладзеў Антоха, — а тыя формулы, якія ты ўвесь дзень пісаў... хіба гэта не ўзрыўчатка?

— Не, — здзівіўся Сеўка, — чаму ўзрыўчатка? Гэта спосаб хуткага аднаўлення металаў з раствораў.

Некалькі хвілін Сеўка і Антоха пільна глядзелі адзін на аднаго. Сеўка не мог зразумець, чаго Волкаў вырашыў, што ён займаецца вынаходніцтвам узрыўчаткі, а Антоха не мог зразумець, што яшчэ, акрамя ўзрыўчаткі, можна вынаходзіць.

— Так, — сказаў нарэшце Антоха. — А ўзрыўчатку можаш прыдумаць?

— А што яе прыдумваць? Усё даўно прыдумана. Пайшлі.

І пачалася марока. Спачатку яны гадзіну капаліся ў Інтэрнэце, потым выбіралі самы надзейны спосаб... А потым прыйшоў Сеўкаў бацька і адправіў Антоху дамоў. Яшчэ адчытаў за тое, што той мабільнік не бярэ, і Волкаву-старэйшаму даводзіцца тузаць Рогава-старэйшага.

Антоха выбег з пад’езда і ледзь не наскочыў на панурую Лёлю.

Размаўляць з ёю не хацелася, ён збіраўся абысці яе, але Лёля схапіла яго за рукаў і патрабавальна сказала:

— Не чапай дуб!

— А то што? — агрызнуўся Антоха. — Настукаеш?

Трэба было б вырвацца, але ён баяўся за сваю куртку — Лёля трымала яе вельмі моцна. Хутчэй рукаў адарвецца, чым гэтая зануда.

— Не чапай дуб, — ужо запатрабавала, а не папрасіла дзяўчынка. — А не то кепска будзе. Усім.

Антоха ўсё-ткі вырваў рукаў.

— Дык што кепска? Яшчэ дзякуй нам скажуць, калі мы яго павалім! Вунь рабочыя цэлы дзень пракалупаліся...

Лёля пакачала галавою. Тут ён зразумеў, што апраўдваецца перад гэтаю ненармальнай, і раз’юшыўся.

— Дык што ж будзе?! Што?!

— Я не ведаю, — сказала яна ціха. — Але будзе кепска.

Антоха фыркнуў і пакрочыў да свайго дома. Горш за ўсё, што ён і сам у глыбіні душы адчуваў, што не трэба чапаць дуб, што Лёля мае рацыю. «І што цяпер? — злосна падумаў ён. — Атрымліваць пэндэля на зборышчы? Ну ўжо не!»

* * *

Увесь наступны дзень ён правёў бягом. Сеўка раз-пораз пасылаў Антоху то ў магазін за ацэтонам, то ў аптэку за нейкімі таблеткамі, то зноў у гасмаг за ўсялякаю лухтою... Антоха, не паказваючы, злаваўся — няўжо цяжка было адразу скеміць, што спатрэбіцца?! Але абурэнне трымаў пры сабе. Рогаў у стане творчага пад’ёму наогул мала што цяміў. А калі яго, барані Божа, вывесці з гэтага стану — пішы прапала. Завісне на паўдня. У такія імгненні ён нагадваў нейкага жырафа-мутанта: вочы пустыя, бяздумныя, толькі вялікая галава на надта ж доўгай шыі злёгку пакачваецца.

Добра яшчэ, што рогаўскія бацькі з Сеўкавым малодшым братам з’ехалі з выпадку добрага надвор’я на дачу да Волкавых — а то давялося б хлусіць пра дамашнюю працу па хіміі. І добра, што частка рэактываў знайшлася ў Сеўкі ў кладоўцы, дзе ён абсталяваў сапраўдную лабараторыю, інакш Антоху давялося б у два разы актыўней бегаць па магазінах.

А яшчэ Антоху страшэнна раздражняла Лёля. Яна болей не спрабавала з ім загаворваць, проста сядзела на лаўцы каля пад’езда і глядзела ў зямлю панурымі, як лужыны, вачамі.

Нарэшце ўсё неабходнае было адабрана і праверана (Сеўка доўга змешваў нейкія вадкасці і прыдзірліва вывучаў белы асадак, які атрымаўся пры гэтым).

— Пацягне! — важна сказаў Сеўка.

Антоха натхніўся, але аказалася, што гэта толькі пачатак. Далей пайшла праца нудная і марудная: Сеўка пераліў змесціва вялікай смярдзючай бутэлькі ў эмаліраваную каструлю і пачаў акуратненька распускаць у ёй таблеткі, прынесеныя з аптэкі.

— Ды высып ты іх усе адразу! — не вытрымаў Антоха.

— Нельга, — замагільна адказаў Сеўка. — Рэакцыя экзатэрмічная... Калі перагрэецца — ірвануць можа.

Пасля распускання таблетак Сеўка адвалок каструлю ў ванны пакой, накідаў у яе ільду з халадзільніка і пачаў патроху даліваць ацэтон. Антоха завыў ад бяссілля. Да шчасця, тут пазваніў Мішка і пацікавіўся, чаму іх няма ў сетцы — яму не было з кім у «Контру» паганяць. Антоха ўзрадаваўся Мішку як роднаму і запатрабаваў, каб той зараз жа прыйшоў да Сеўкі. Шчыра кажучы, ён не толькі шукаў суразмоўцу

на час, пакуль Сеўка хімічыць. Мяркуючы па прыгатаваннях, узрыўчатка павінна была атрымацца надзвычай цяжкай, не самаму ж яе цягнуць? Пераноска цяжкасцей — праца якраз для Беркіна. А чалавек ён надзейны, хоць і замаруджаны.

Мішка, даведаўшыся аб грандыёзных планах па ўзрыве дуба, шчыра захапіўся і палезназіраць за маніпуляцыямі Сеўкі. Яны з Антохаю засталі Сеўку за дзіўным заняткам — ён трымаў пад струменем вады анучку, у якую было штосьці загорнута, час ад часу падносіў яе да рота, лізаў, задумваўся і вяртаў анучку пад струмень.

— Ты чаго? — здзівіўся Мішка.

Сеўка замест адказу тут жа сунуў яму анучку:

— Лізні!

Мішка скасавурыўся на Антоху, атрымаў ад яго ківок, які падбадзёрваў, і толькі пасля гэтага лізнуў.

— Ну як? — запытаўся Сеўка. — Не кісла?

— Не-а.

Сеўка радасна закрыў кран.

— Усё! — сказаў ён. — Цяпер сушыць будзем.

І разгарнуў анучку. У ёй аказаўся мокры белы парашок.

«Не гэтак ужо яе і шмат атрымалася, — падумаў Антоха , — дарэмна Мішку клікаў».

— Бікфордаў шнур патрэбен, — сказаў Сеўка. — Трэба яшчэ куды-нікуды збегаць...

«Не, не дарэмна Мішку клікаў», — падумаў Антоха і выштурхнуў Беркіна наперад.

— Пайдзі ў кіёск, — працягнуў Сеўка, сагнуўшыся на манер пытальніка і пазіраючы Мішку кудысьці ў жывот, — купі там газет.

— Сённяшніх? — удакладніў Мішка.

— Любых, — адмахнуўся Сеўка, — папера патрэбна.

Як толькі цяльпук Мішка прыцягнуў «любых газет», Сеўка дастаў з загашнікаў салетру, прамачыў ёю паперу і скруціў з яе амаль сапраўдны бікфордаў шнур.

Тым часам узрыўчатка высахла. На гэты раз Сеўка стаў яе плавіць. Антоха ўжо знемагаў ад нецярплівасці. Нават марудлівага Мішку доўгая падрыхтоўка замучыла.

— Можа, у «Контру»? — нясмела прапанаваў ён, назіраючы за маніпуляцыямі Сеўкі.

Яны згулялі, але не ў «Контру», а ў «Як дастаць студэнта», прычым за клавіятураю сядзеў Антоха, а Мішка ў меру экспрэсіўна хварэў, асцярожна размахваючы рукамі — у памяці яшчэ ясна жыў успамін пра той выпадак, калі Мішка выпадкова скінуў з паліцы нейкі патрэбны Сеўку надта ж крохкі макет.

Але тут зноўку з’явіўся Сеўка і адправіў Мішку ў гастраном за драўнінным вугалем, Антоху — у гаражы за саляркаю, а сам узяўся за напільнік і алюмініевую трубку...

...Калі пад вечар бомба была гатовая, усе трое ўжо і не рады былі, што ўзяліся за гэтую справу.

— Можа, заўтра рванем? — жаласна папрасіў Сеўка.

Ён раптам адчуў, што дзіка стаміўся. Антоха маладушна павагаўся, але потым згадаў пра пэндаль і цвёрда сказаў:

— Ніякіх заўтра! Вось перакусім — і пойдзем!

Заўважыўшы няўпэўненасць на тварах Сеўкі і Мішкі, дадаў любімую прыказку:

— Што думалі — у казку трапілі?..

Працяг у наступным нумары.

Пераклад з рускай Р. БАРАВІКОВАЙ.

Андрэй ЖВАЛЕЎСКІ,
Яўгенія ПАСТАРНАК

ГІМНАЗІЯ № 13*

Раман-казка

ЧАСТКА 1

КЛЮЧ З ЧАТЫРОХ ЧАСТАК

Глава 2

ЯК ЗВАЛІЦЬ ДУБ

* * *

— *Добра, а як мы ўсё гэта ў школу зацягнем?* — запытаўся Сеўка, засяроджана жуючы бутэрброд.

— Праз унутраны двор, — паведаміў Антоха. — Я ўжо ўсё прадумаў.

На самай справе нічога ён не прадумаў, і зараз усё ўзважваў на хаду.

— Мы падцягваем усё гэта да варот, я іду ў школу, кажу Васілічу, што забыў красоўкі ў раздзявальні на фізры. Ён бухціць, але мяне пускае. Я бягу тыпу ў раздзявальню, ён са мною не пойдзе, яму будзе ў лом. І я лячу і адчыняю знутры запасны выхад. Там без ключа можна адчыніць, я ведаю. Потым тэлефаную табе і, выходзячы са школы, распачынаю балбатню з вартаўніком. За гэты час ты, Сеўка, забягаеш у школу, нясешся ва ўнутраны двор, Мішка праз вароты перадае табе ўсё, што трэба. Тое, што не ўлезе, давядзецца несці на руках. Я выходжу, адпускаю вартаўніка і праз пяць хвілін далучаюся да вас. Усё зразумела?

— А можа, не трэба? — жаласна запытаў Сеўка, зразумеўшы, што жартачкі скончыліся.

— Трэба, — спыніў спробы ўхіліцца ад аперацыі Антоха.

Па дарозе ў школу Антон увесь час радаваўся, што скеміў гукнуць дужага Мішку. Той цягнуў самую вялікую скрынку, соп, але ўпарта ішоў уперад, зрэзваючы вуглы газонаў і пералазячы цераз невялікія агароджванні, якія аказваліся на шляху. Антон з Сеўкаю неслі ўсё астатняе і ледзь за ім паспявалі.

Калі дайшлі да школы, усё прайшло амаль па плане, нават лепш, таму што вартаўнік глядзеў футбол і не збіраўся адцягваць увагу ні на што іншае — нават на пытанне, якога д'ябла Антон прыпёрся ў школу на канікулах, ды яшчэ і гэтак пазнютка. Адчыніў дзверы і пайшоў глядзець далей. У гэты час можна было некалькі самазвалаў разгрузіць і ў школу пранесці, таму што тэлевізар роў так, што пачуць нешта было проста нерэальна.

Антон быў у неверагодна ўзбуджаным стане. Нервы. Нервы ўканец напятыя, усе пачуцці абвостраныя. Ён нават размаўляць пачаў адрывістымі кароткімі фразамі:

* Працяг. Пачатак у № 1 2011 г.

Мішку:

— Капай!

Мішка, як заведзены, пачаў капаць ямку, каб закласці туды бомбу.

Сеўку:

— Час?

— Хвілін дзесяць, каб усё ўсталяваць. Потым падпаліць і схавацца.

— Добра.

Сеўка панура агледзеўся?

— Баюся, вокны павылятаюць...

— А ты не бойся! — крыкнуў Антон. — Ты працуй.

Антон ужо ў думках прайшоў кропку незвароту. І цяпер, нават калі б вельмі схацеў спыніцца і задумацца над тым, што ён робіць, ужо б не змог. Быццам нейкая сіла пасялілася ў ім і кіравала ўсімі яго ўчынкамі.

Загрузілі, адышлі, раскацілі шнур. Антон узяў у рукі запалкі.

— Зараз я падпальваю, і мы — бягом да запаснога выхаду. Калі рване, ціха выходзім, там ужо не да нас будзе...

Запалала запалка, шнур хутка загарэўся, Антон паклаў яго на зямлю, секунду ўсе зачаравана глядзелі, як агеньчык папоўз па шнуры.

— Ідзем!

Трое сяброў, сагнуўшыся, як на вайне, ірванулі да ўваходу ў школу. Антоха прапусціў сяброў уперад.

Асцярожна заглядваючы за вуглы, хлопчыкі дабраліся да выхаду і замерлі. Час завіс. Секунды стукалі ў вушах, але лічбы на гадзінніку ў тэлефоне змяняліся катастрафічна марудна.

Першым здаўся Мішка:

— Пойдзем адсюль, а-а?

— Не! — адрэзаў Антоха, — трэба дачакацца...

І тут яны пачулі на ўваходзе дзеўчанячы голас.

— Там бойка! Дапамажыце! Там, на вуліцы...

Чуваць было, як Васіліч вылаяўся, але, ляпнуўшы дзвярамі, выйшаў са школы. А па пустым калідоры дробна зацокалі абцасікі.

— Зараз ірване, — збялеў Сеўка.

— Сядзець! Я сам!

Антон ускочыў і ўжо праз хвіліну быў у холе. Паспеў пазнаць Лёлю, паспеў адцягнуць яе ад вакна, што выходзіла на дуб, паспеў заўважыць, што агеньчык шнура ўжо каля дрэва, і з крыкам «Лажыся!» рухнуў сам, цягнучы дзяўчынку за сабою.

А роўна праз секунду ўсё і здарылася. Штосьці бахнула. Ціха, але магутна. Як быццам адкрылі агромністы слоік з салёнымі гуркамі. І святло пагасла. І цішыняяя... Яна распаўзлася па будынку, ахутваючы сабою ўсё, засцілаючы. Здавалася, што цішыню можна пакратаць, яна ватай заляпіла вушы. Антон спрабаваў штосьці сказаць і не змог — вымавіць хоць бы гук не атрымлівалася, цішыня лезла ў рот. Усё гэта больш нагадвала начны кашмар, толькі прачнуцца не атрымлівалася... Да таго часу, пакуль Лёля не пстрыкнула пальцамі.

Кашмар прайшоў, у свет вярнуліся хоць бы гукі. Антон перавярнуўся на спіну і спрабаваў апамятацца. Яму сорамна было прызнацца, што ён спужаўся. Цяпер ён спрабаваў выруліць з сітуацыі. Лёля тым часам паспела ўжо ўсхапіцца і цяпер моўчкі стаяла каля акна, штосьці напружана выглядаючы.

— І што? — запытаў Антоха.

— І ўсё... — незразумела адказала Лёля.

— Паваліўся?

У Антохі адразу адлягло ад сэрца. Відаць, гэта ў яго ад моцнага гуку вушы заклала, пэўна, ірванула, пакуль ён падаў, вось і не скумекаў, што адбываецца.

— Збягаць трэба, пакуль вартаўнік не вярнуўся... — прамармытаў Антон.

Ён падняўся і зірнуў у акно. Аграмадзіна дуба стаяла гэтак жа сама, як і раней. Антоха не паверыў і падышоў бліжэй, стаў побач з Лёляй, утаропіўся ў дворык. Дуб стаяў. Антон прыціснуўся тварам да шкла, імкнучыся выглядзець хоць якія-небудзь пашкоджанні. Дуб стаяў цэлы.

— Шнур, ці што, пагас? — пачаў было Антоха, але адразу ж сябе абарваў.

Калі б шнур пагас, такога бабахання не атрымалася б. Ён зноўку пачаў злавацца на гэтую дзіўную Лёлю.

— Ты чаго сюды з'явілася? — злосна сказаў Антоха.

— Думала, што паспею... Але не паспела...

«Што ў яе за дурная манера размаўляць?! — пакрыўдзіўся Антоха. — Са мной размаўляе, а сама на дуб вытарашчваецца!» Але цяпер трэба было думаць не пра гэта.

— Пайшлі! — пацягнуў ён Лёлю за сабою. — Зараз народ набяжыць!

Лёля зірнула на яго чамусьці з сумненнем, але дазволіла сябе звесці.

Мішка і Сеўка чакалі яго каля запаснога выхаду. Худы падгалісты Сеўка на фоне квадратнага Мішкі глядзеўся, як бусел побач з пінгвінам. «Малайцы! — на хаду падумаў Антоха. — Без мяне не сталі змывацца!»

— Чаго гэта яна тут? — запытаўся Сеўка, але Антоха адмахнуўся.

— Потым разбяромся! — сказаў ён. — Цяпер трэба даваць дзёру!

Антоха таргануў дзверы. Яны не паддаліся.

— Заклінавала, — змрочна сказаў Сеўка.

«Значыцца, спрабавалі ўсё-такі без мяне...» — падумаў Антоха.

— Выбіваць! — раўнуў ён і адышоў на некалькі крокаў, каб лепей разагнацца.

Але Мішка і Сеўка да яго не далучыліся.

— Не выбіваецца, — уздыхнуў Мішка. — Нават мною не выбіваецца...

Глава 3.

У КАЗКУ ТРАПІЛІ

Яны абышлі школу знутры па перыметры. Усе дзверы аказаліся намертва заклінаванымі. Хужэй таго — калі Антоха ў адчаі паспрабаваў разбіць акно ў холе крэслам, тое адскочыла ад шыбы, як ад гумавае сцяны. У астатніх вокнах шыбы таксама не разбіваліся. У адчаі Антоха і яго каманда выскачылі ва ўнутраны двор. Тут Лёля, якая ўвесь гэты час моўчкі суправаджала іх, узняла галаву і бясколерна сказала:

— Неба няма.

Усе міжволі паглядзелі ўверх.

Неба сапраўды не было. Не толькі месяца і зорак — гэта няхай, іх магло проста хмарамі закрыць — уверсе раскінулася нешта выключна чорнае. Самае цёмнае неба ў самую бязмесячную ноч не бывае такім, у ім заўжды ёсць фіялетавае адценне, а гарадское неба ўвесь час падсвятляецца агнямі знізу. Але не цяпер. Зараз усё наўкол асвятлялася быццам само па сабе. Як быццам кожная рэч трошкі-трошкі свяцілася, але гэтага свячэння хапала толькі каб разгледзець агульныя контуры.

— Морак... — сказаў Сеўка.

І потым паглядзеў пад дуб.

— Змрочны морак...

Каструля, у якой была ўзрыўчатка, стаяла цалюткая, але і прыкмет бікфордавага шнура нідзе не назіралася. Сеўка зараз жа палез у яе рукамі.

— Ай! — заверашчаў ён, — пячэ!

— Чаму? — запытаў Антон.

— Не ведаю... — прашаптаў Сеўка.

Раптам зверху расчынілася акно, якое выходзіла ва ўнутраны двор, і пачуўся немы крык:

— Хто тууууут ёёёёсць? Дапамажыыыыце!!!

Падлеткі кінуліся назад у школу, штурхаючыся, узляцелі па лесвіцы і знайшлі Машу-выдатніцу, усю ў слязах і істэрыцы. Маша калацілася ў абдымках Любы Мяцёлкінай. Пры іншых абставінах гэта выклікала б агульны смех: Маша выглядала, як верабейка ў кіпцюрах вялікай добрай кошкі. Але цяпер было не да смеху.

— А вы тут адкуль? — атарапела Лёля.

— А мы матэматыку рабілі, — панура паведаміла Люба. — У мяне «шасцёрка» за чвэрць, а мама сказала, што калі і за год будзе, дык яна... Карацей, я папрасіла Машку дапамагчы. Мы ўжо сабраліся ісці, у калідоры стаялі, калі святло пагасла. А потым...

Любу перасмыкнула, а Маша надрыўна ўсхліпнула.

— Што потым? — Лёля запытала пра гэта такім ціхім, ліслівым голасам, што Машыны слёзы высахлі, не паспеўшы выкаціцца з вачэй.

— А потым, — сказала Машка шэптам, — з дворыка прыляцеў вялікі белы, а потым вялікі чорны... А потым шмат дробных... І яны хіхікалі...

— А потым?

— Потым усё, — сказала Маша. — Толькі цяпер у мяне тэлефон не працуе...

Усе ліхаманкава заляпалі па кішэнях і выцягнулі тэлефоны.

Экранчыкі мабілак амаль сінхронна засвяціліся, і пачуўся агульны ўздых палёгкі... Але рана.

— Дзіўна, сувязь як быццам ёсць, а нават гудкоў няма... — сказаў Антон.

— А час? — усклікнула Люба.

— Што час? — здзівілася Лёля.

— Я ўжо некалькі хвілін спрабую датэлефанавацца, і ўвесь гэты час на экране 18-35. Зламалася нешта?

— І ў мяне 18-35, — ціха сказала Лёля.

— Морак, — паўтарыў Сеўка, гледзячы ў свой тэлефон.

— Ды не раві ты! — прыкрыкнуў Антоха на Машу.

— Мне трэба дамоооў... Я баюююся... Правядзіце мяне да дзвярэээй...

— Дзверы не адчыняюцца, — вяла адказаў Мішка.

— Штооо? — ускрыкнула Маша. — Я дамоў хачу! — і чамусьці пачала крычаць на Любу. — Гэта ўсё з-за цябе! Гэта ты ва ўсім вінаватая!

Люба ўздрыгнула і ўцягнула галаву ў плечы, і цяпер ужо Лёля выключна нясветліва кінула:

— Заткніся!

Маша замерла на паўноце і нават стала здавацца яшчэ больш меншай, чым звычайна.

— Ніхто не вінаваты, — працягнула Лёля. — Ды цяпер гэта ўжо і не істотна, хто вінаваты. Трэба разабрацца, што здарылася.

Усе пачалі пераглядвацца. Спачатку паглядзелі на Лёлю. Накшталт, яна задала пытанне, дык, можа, яна і адкажа. Але Лёля, не адводзячы вачэй, гіпнатызавала

Антоху. І ў яе позірку відавочна чыталася, што разбірацца ў сітуацыі павінен менавіта ён.

У Антохі ажно спіна ўзмакрэла. А ў галаве ў яго была гулкая пустата. Ды трэба ж людзей чымсьці заняць...

— Давайце святло адрамантуем! — знайшоўся ён.

Усе з палёгкай выдыхнулі.

— Я ведаю, дзе пробкі, — паведаміў Сеўка...

...Праз паўгадзіны Антоха зразумеў, што трэба знайсці занятак усім. Таму што пакуль Сеўка лаяўся і корпаўся ў правадках пры няяркім падсвечванні тэлефона, астатнія ўчынілі хныканне. Як толькі супакойваўся нехта адзін, адразу ж пачынаў хныкаць другі. Некалькі разоў зрываўся Мішка і ішоў біць шыбы — беспаспяхова, але хоць душу адводзіў. Маша ўпадала ў істэрыку амаль безупынна, на яе ўжо не звярталі ўвагі, Люба хадзіла па калідоры як цень, перыядычна спрабуючы ўключыць тэлефон, Лёля...

— А дзе Лёля? — страпянуўся Антон. — Лёля! Лёль!..

Сеўка ўпусціў адвёртку, і рэха разляцелася па калідоры. Антон кінуўся направа, потым налева, затым спыніўся. Паспрабаваў успомніць, калі бачыў Лёлю апошні раз, і не змог. Пабег да лесвіцы і натыркнуўся проста на прапажу, якая выплыла на яго з цемры.

— Ты што? — спытаў Антон. — Ты куды хадзіла? Ты нас гэтак больш не палохай!

— Я ў пакой вартаўніка хадзіла, свечкі там знайшла.

Тут Антоха злёгку пасур’ёзнеў:

— Паслухай, а ты не магла мне сказаць, куды ідзеш, а-а? Ты магла хоць каму-небудзь сказаць, што выходзіш? І як ты швэндаешся па школе ў цемры? А раптам тут яшчэ нехта ёсць?

— Не крычы, — ціха сказала Лёля. — Ты тут галоўны, і ты павінен быць спакойным. Пойдзем лепш у сталоўку, раптам ежа там засталася.

Антон задумаўся. Я — галоўны... Я і спакойны... Гэта правільна! Але чаму тады Лёля загадвае мне, што рабіць? Калі я галоўны, дык я павінен загадваць... Але яна ж сама сказала, што я галоўны...

* * *

Апамятаўся Антон ужо ў сталоўцы. Лёля расставіла свечкі на стале, і ўсе дружна пачалі абшнарваць халадзільнікі і шафы. Удалося расшукаць толькі соль, перац і пакет лаўровага ліста.

— Ссабойкі ні ў кога няма? — без асаблівай надзеі запытаўся Антон.

Тут Люба густа пачырванела, ляпнула сябе па ілбу (пакінуўшы белы след ад пяцярні) і выбегла са сталоўкі.

— Куды гэта яна? — здзівіўся Сеўка.

— Не ведаю... — пачала было Машка, але перабіла сама сябе: — Вой, у яе ж з сабою пакет быў! Поўны...

Мішка летуценна аблізнуўся. Больш ніхто нічога не шукаў, чакалі Любу. І, як аказалася, недарэмна. Яна з’явілася праз пяць хвілін, на хаду выцягваючы з пакета бохан чорнага хлеба. Мішка тут жа схапіў зазубраны нож, адабраў хлеб і пачаў яго нарэзваць.

— Што-небудзь салодзенькае ёсць? — Сеўка яшчэ больш выцягнуў шыю, каб зазірнуць у пакет.

Антон і Лёля таксама паімкнуліся разгледзець прынесеную ежу і ледзьве не сутыкнуліся ілбамі.

— Там толькі смятана і яйкі, — выбачлівым тонам сказала Люба. — Сырыя. Я зараз звару!

Яна асцярожна паставіла пакет на стол і ўзяла самую вялікую каструлю. Люба сунула яе пад кран, адкрыла яго... і нічога не адбылося. Не палілося, не забулькала, нават не зашыпела, як звычайна бывае, калі адключаюць ваду.

— Дзіўна, — расчаравана прамовіла Люба і панесла каструлю на месца.

— А кран хто будзе закручваць? — строга і разам з тым жаласна запыталіся з-за Любінай спіны.

І тут жа з крана палілася вада.

Усе разам павярнуліся да рукамыйніка.

На яго краі сядзела Ніна Канстанцінаўна, загадчыца сталоўкі, і старанна закручвала кран. Фантастычнасць карціны заключалася яшчэ і ў тым, што Ніна Канстанцінаўна ростам была ў паўметра, не болей.

— Іііііі, — заверашчала на адной ноце Маша, закрываючы вочы рукамі.

— Ні-і-на К-к-канстанцінаўна, а шт-т-то з вамі? — выціснуў з сябе Антон.

— А што са мной? — здзівавалася жанчына, і папраўіла прычоску. — Я ў маркоце. Усе шафы парасчынялі, усё параскідвалі, кран адкрылі ды кінулі...

З вачэй Ніны Канстанцінаўны пырснулі слёзы і паліліся безупыннымі струменьчыкамі.

Пакуль Антон стаяў і разважаў, як на гэта можна рэагаваць (шчыра кажучы, больш за ўсё хацелася падставіць тазік пад слёзапад, таму што лужына ўтварылася немалая), ззаду нячутна падышла Лёля.

— Спадар-бацюхна, васпан дамавік, мяне палюбі ды не адмоўся, мой пачастунак прымі, — прамовіла яна нараспеў, працягнуўшы Ніне Канстанцінаўне акраец хлеба, які яна, відаць, толькі што выцягнула з-пад нажа Мішкі.

Слёзы загсталоўкай зараз жа высахлі.

— Пасоленая? — запыталася яна.

Лёля толькі кіўнула.

— Вой, добра! — узрадавалася яна і пачала лопаць акраец так, быццам яе месяц не кармілі.

— Гэта не Ніна Канстанцінаўна... — скеміў Антоха.

Лёля кіўнула.

Цяпер было бачна, што «яно» вельмі падобнае на загадчыцу, але не зусім. Збівалі з панталыку якраз такія ж прычоска, фартух і голас. Але пры больш блізкім і больш спакойным разгледжванні выявіліся вялікія валасатыя рукі і буйныя мужчынскія рысы твару.

Усе сабраліся вакол стала і глядзелі на незразумелую істоту. Толькі Мішка ганебна схаваўся за шырокімі Любчынымі плячамі.

— Гэта дамавік? — ціха запыталася Люба.

— Я Сталавік, — паведаміла істота і аблізнулася. — За акраец дзякуй. Есці схочаце, гукайце. З халадзільнікамі я дамоўлюся, яны пакуль без электрычнасці папрацуюць.

— Як? — выгукнуў Сеўка. — Гэта немагчыма!

— Ххм, — толькі хмыкнуў Сталавік.

— А святло? — запытала Лёля. — Можа, вы і святло зробіце без электрычнасці?

— Навошта? — здзівіўся Сталавік. — Святло мне непатрэбна...

І растаў у паветры.

* * *

Пасля перакусу сітуацыя падалася не такой ужо і безнадзейнай. Толькі Маша працягвала дзьмуцца, але пры яе запалых шчоках гэта не надта атрымлівалася. Люба сядзела блізка ззаду яе, і, здавалася, вось-вось пачне гладзіць Машыны бліскучыя чорныя валасы і прыгаворваць: «Усё будзе добра, усё як-небудзь уладзіцца...»

Сеўка быў цалкам нейтралізаваны халадзільнікам, які працаваў без электрычнасці — прычым па ўсіх халадзільнікавых правілах перыядычна ўзрыкваў, гудзеў некалькі хвілін, а затым супакойваўся. Сеўка спачатку доўга ў халадзільніку корпаўся, потым ціха сеў пісаць формулы, але затое потым ператварыўся ва ўраган. Ён бегаў па сталоўцы, размахваючы сарванымі з носа акулярамі і трасучы галавой.

— Гэта супярэчыць! Ён немагчымы! І калі мы адменім другі закон, дык давядзецца адмяняць і першы! І трэці! А гэта канец! Вы разумееце? Гэта катастрофа!

— Чаму? — запытаўся Антон.

Сеўка падляцеў да яго і зашыпеў проста ў твар:

— Таму што гэта фундаментальны закон, разумееш? Паваліцца фундамент — паваліцца ўсё! Вечны рухавік немагчымы — і кропка. А калі ён тут магчымы, дык нам усім канцы, таму што гэта не наш свет, і не наш сусвет, і ўсе нашы законы тут не працуюць!

— Нам усім кан-н-нцы, — зноўку загаласіла Маша, улавіўшы ў Сеўчыным маналогу галоўнае.

Лёля толькі пакутна заламала рукі.

— Добра, Сева, ты толькі не гарачыся, — сказаў Антон, згадаўшы, што ён тут галоўны. — Ну а калі нашы законы тут не працуюць, дык, напэўна, працуюць нейкія іншыя... Ты можаш уведаць якія?

— Ха! Ха! Ха! — сказаў Сева, — каб гэта зразумець, трэба быць Эйнштэйнам. «Зразумець»! Ды я нават уявіць сабе такое не магу, а ты кажаш «зразумець»!

Сеўка выгаварыўся і з усяго маху шлёпнуўся на бліжэйшае крэсла. Крэсла жаласна ўсхліпнула, ад’ехала на паўметра, а потым усё-такі не ўстояла на расхістаных ножках і развалілася. Сеўка так і не зразумеў, якім чынам ён пасля сваёй палымянай тырады апынуўся на падлозе, і выгляд у яго быў такі пацешны, што ўсе не ўтрымаліся і заўсміхаліся.

— Ну калі ўжо Сеўка не можа зразумець... — працягнула Люба.

— А вы думалі, у казку трапілі? — хіхікнуў Мішка.

І тут позірк у Сеўкі праяснеў, і ён закрычаў, не ўстаючы з падлогі:

— Сапраўды! Вось! У казку трапілі! Тады ўсё сыходзіцца! Тут любы вечны рухавік магчымы, хоць дыван-самалёт, хоць боты-скараходы. І дамавікі, дарэчы, таксама тут водзяцца.

Сеўка начапіў на нос акуляры, якія цудам уцалелі, склаў на грудзях рукі і стаў вельмі падобны адначасова на Напалеона-падлетка і разумнага трусіка.

— У казку трапілі... Цу-до-ўна... — Антоха проста не ведаў, што яшчэ сказаць, і тупа паўтарыў апошнюю фразу, спадзеючыся, што ў галаве праясніцца. Не праяснілася.

— А калі мы ў казку нейкім чынам трапілі, значыцца можна з яе неяк выпасці? — спыталася Люба.

— Страсянуць яе трэба як след! — прапанаваў Мішка і выпрастаў плечы.

— Стоп! — сказала Лёля. — Ужо страсянулі. Дастаткова.

— Сапраўды! — сцяміў Антон. — З выбуху ўсё пачалося! Калі павінна было рвануць, штосьці такое здарылася...

— Энергія выбуху кудысьці знікла, — перапыніў яго Сеўка.

— Зноў ты са сваім мудрагельствам, Сева...

— Гэта не мудрагельства. Гэта ў шэрагу бязглуздзіцы... А што, калі энергія выбуху трансфармавалася ў нешта такое... І ў нас прастора згарнулася?

— І што?

— А тое! Каб нам адсюль выбрацца, нам трэба неяк правярнуць зваротны працэс, тады энергія разгортвання прасторы пяройдзе ў энергію выбуху... Ну што вы ўсе на мяне так пазіраеце? Я ж сказаў — у шэрагу бязглуздзіцы. У вас ёсць лепшыя ідэі?

— Мне казка больш падабаецца, — сказала Лёля, — яна прасцейшая.

— Мне таксама, — пагадзіўся Антон і ўрачыста прамовіў: — Такім чынам, мы трапілі ў казку.

Мішка насмешліва хмыкнуў.

— Ды ўжо ж, абрагочашся, — з’едліва заўважыла Люба.

Але Антоха пастараўся на гэта не звяртаць ніякай увагі і гнуў сваё.

— Так, мы трапілі ў казку, і цяпер нам трэба адсюль выбрацца. Мы ведаем, што трапілі сюды ў момант спробы ўзарваць дуб, правільна?

Антон казаў як быццам для ўсіх, але за пацвярджэннем звярнуўся да Лёлі. Яна кіўнула.

— Добра. Значыцца, наша казка неяк звязана з дубам, згодны? Якія мы ведаем казкі пра дуб?

— «У Лукоморья дуб зелёный»* — выпаліла Люба.

— Што яшчэ?

— Яшчэ смерць Кашча на дубе хаваецца, — падаў голас Сеўка. — Я нядаўна брату казкі чытаў...

Больш варыянтаў ні ў кога не было.

— Добра, — уздыхнуў Антон, — пайшлі глядзець на дуб.

Калі яны вывалілі ва ўнутраны дворык, там нічога не змянілася. Усё гэтак жа гублялася ў гарачым шарыку дыму каструля і ўсё гэтак жа не было неба.

Антон падышоў да дуба, прытуліўся да яго, абняў ствол і паглядзеў уверх. Там, наверсе, магло хавацца ўсё што заўгодна: і русалкі, і Кашчы, і нават «тридесятое царство, тридевятое государство»** — там, наверсе, была амаль абсалютная цемра. Светла-чорныя ніжнія галіны вылучаліся на фоне цёмна-чорнай масы, якая ішла ў бясконцасць. Антон уздыхнуў і сказаў:

— Трэба было б туды залезці...

Сказаў і зразумеў, што добраахвотнікаў не будзе. Сеўка зноў сышоў у свой свет, нешта напружана абдумваючы, дзяўчынкі ціснуліся да Лёлі, Мішка цалкам падышоў бы, каб трэба было штосьці патрэсці, а лезці трэба акуратна, у яго зграбнасці бракуе.

Антон цяжка ўздыхнуў:

— Хто-небудзь лесвіцу ў школе бачыў?

— У вартаўніка ў каморцы стаіць, — адазвалася Лёля.

— Міш, прынясеш?

Міша важна кіўнуў і пайшоў да школьных дзвярэй, але каля самага парога раптам спыніўся і жаласна ўсхліпнуў:

— Вой, мамачкі!

У Антохі проста сэрца абарвалася. Але ўжо праз секунду Мішка загаварыў нармальным голасам.

---

* З казкі А. С. Пушкіна.

** З рускіх народных казак.

— Вось зараза, да смерці напалохаў. Я гляджу — вочы ў цемры свецяцца, я ўжо думаў, зноў нейкая нечысць...

— І хто там? — запыталася Лёля.

— Ды Васька гэта.

У праёме ўваходных дзвярэй сядзеў агромністы школьны кот. Выкармлены ў сталоўцы на недаедзеных дзіцячых порцыях, ён быў, відаць, самым сытым катом горада, але пры гэтым спраўна кленчыў марожанае ў гімназістаў, вельмі ўмела падрабляючыся пад «беднага галоднага коціка, які не еў ужо тыдзень». У марожаным кот разбіраўся выдатна — уплятаў толькі пламбір мясцовай вытворчасці, а ад прывазнога, як быццам малочнага, крывіў морду так, што гімназісты пamіралі са смеху. Трэба сказаць, што вельмі хутка ўся гімназія навучылася гэтак жа крывіць морды пры выглядзе імпартнага марожанага, і прадаўшчыца бліжэйшага кіёска, як толькі ўгледжвала гімназістаў, адразу даставала з халадзільніка мясцовы пламбір.

Дык вось, Васька прачнуўся і зразумеў, што ў школе штосьці не гэтак. Па ідэі ноччу павінна быць ціха, а тут беганіна, крыкі, слёзы. Кот да такога не прывык. Кот прыйшоў праверыць, што здарылася. Цяпер ён сядзеў і з цікавасцю пазіраў на гурт нявызначаных наведвальнікаў, якія стоўпіліся ва ўнутраным дворыку школы.

— Кіць-кіць, — аўтаматычна гукнула Лёля.

— Мяў! — адказаў Васька.

— І Ваську ў школе зачыніла... — прашаптала Люба. — Бедненькі...

— Чаго гэта ён бедненькі? — здзівіўся Антон. — Ён і так са школы амаль не выходзіць, толькі яды ў нас няма...

Пры слове «яда» кот ажывіўся, падышоў бліжэй і пачаў з асалодай вастрыць кіпцюры аб стары дуб.

— Дуб, кот... — выціснула з сябе Люба.

— Што? — запыталіся ўсе.

Але Люба так расхвалявалася, што гаварыла з цяжкасцю.

— Кот пад дубам... ходзіць... і ходзіць... туды-сюды... Цьфу, усё з галавы вылецела... Песні пяе... ля Лукамор'я... Маш!

Люба ўмольна паглядзела на сяброўку. Маша тут жа забалабоніла:

— У Лукоморья дуб зелёный! Златая цепь на дубе том! И днем и ночью кот ученый! Все ходит по цепи кругом! Идет направо — песнь заводит…*

Васька дэманстратыўна павярнуўся да ўсіх хвастом і працягваў драпаць кару.

— Маш, дзякуй, — сказала Люба.

— Налево — сказку говорит! Там чудеса, там леший бродит…**

Люба сцепанулася.

— Русалка на ветвях сидит…***

Усе, як па загадзе, задзерлі галовы ўверх і зрабілі крок ад дуба.

— Там на неведомых дорожках следы невиданных зверей!****

— Маша, сядай, дзесяць! — загадала Лёля.

Выдатніца замоўкла.

— Значыцца, у казку трапілі, — сказаў Мішка і закасаў рукавы. — Ну, ідзі сюды, коцік, ты нам зараз усё раскажаш!

Васька быў вельмі разумным катом. Інакш бы ён нізавошта не выжыў у акружэнні амаль тысячы школьнікаў. Таму ён, ласкава пасміхаючыся і распушыўшы

*, **, ***, **** З казкі А. С. Пушкіна.

свой агромністы хвост, пачаў павольна абыходзіць дуб, максімальна аддаляючыся ад Мішкі.

— Не спудзь! — зашыпела Лёля і пайшла насустрач кату.

— Кіць-кіць-кіць, — праспяваў Мішка.

— Мрррр, — адказаў Васька.

Пацерся аб дуб, загадкава паглядзеў наверх і, калі ўсе таксама ўзнялі галовы, каб зразумець, што ён там выглядвае, адным скачком сігануў убок, а потым на шалёнай хуткасці кінуўся да ўваходных дзвярэй. Толькі яго і бачылі.

— Ну вооось, — працягнуў Мішка. — Што рабіць будзем?

— Чакаць! — коратка адказаў Антон. — Жэрці схоча — прыйдзе. А пакуль нам трэба ланцуг залаты знайсці. Ні ў кога няма з сабою? Сеўка! Сева! — закрычаў Антоха. — Ты зможаш нам зрабіць залаты ланцуг?

Сеўка падазрона не адказваў, хоць яго сілуэт быў цудоўна бачны побач з дубам. У Антохі ў чарговы раз абарвалася сэрца, і пакуль ён з заміраннем дайшоў да сябра, дык ужо прыдумаў сабе сто жахаў, адзін жахлівей другога.

— Не палохайся, спыніла яго Лёля, — ён проста спіць.

Сеўка сапраўды проста спаў на пагорачку, які ўтварыўся пасля капання ямкі, сціскаючы ў руцэ чарговы аркушык, спісаны формуламі.

— Нам усім трэба паспаць, — працягнула Лёля. — Напэўна, ужо позняя ноч.

— Тут нязручна, — сказаў Антон.

— А мы ў спартзалу пойдзем, на маты, — прапанавала Люба, — мы там часта пасля трэніровак адпачываем.

Мішка ўзваліў Сеўку сабе на плечы. І той, звісаючы, як худы Страшыдла, у сне працягваў мармытаць штосьці пра другі закон тэрмадынамікі. Правільная Маша настаяла на тым, каб яе правялі да туалета, таму што перад сном трэба мыцца, з ёю пайшла Лёля, а астатнія проста ўваліліся ў залу і паваліліся на маты.

— Дзяжурнага пакідаць будзем? — запытаўся Мішка.

— А сэнс? — адказаў Антон. — Горш не будзе.

На гэтай радаснай ноце і заснулі.

Сны ім сніліся самыя звычайныя.

Мішка з агнямётам наперавес ганяўся за Васькам па лабірынтах «Контры».

Маша атрымала вялізны залаты медаль за выдатныя поспехі ў вучобе — праўда, чамусьці з рук Ніны Канстанцінаўны, якая патрабавала медаль тэрмінова з'есці, пакуль ён гарачы.

Лёля таксама бачыла ката, але не Ваську, а вялізнага рыжага кацяру, які прыносіў ёй у зубах то рыбіну, то галінку дуба, то залаты ланцужок.

Люба плыла сваю любімую «пяцідзясятку», але басейн усё не канчаўся, і ёй давялося ўзляцець над вадою і пераадолець адлегласць да фінішу па паветры. Яна ляцела і баялася, што яе дыскваліфікуюць за парушэнне спаборніцтваў.

Сеўка лётаў на халадзільніку, які час ад часу пачынаў раўсці, і ласкава называў яго то «дыванам-скараходам», то «ботамі-самалётамі». На баку ў халадзільніка красаваўся надпіс: «Даеш другі закон чараўнічай тэрмадынамікі!».

Толькі ў Антона сон быў нейкі вельмі загадкавы. Яму здавалася, што ён бяжыць па асветленым поўняй полі. Срэбная трава даходзіла да пояса, але бегчы ў ёй было вельмі лёгка, яна быццам бы сама расхіналася перад Волкавым, а потым змыкалася за яго спінаю так, што і следу не заставалася. А побач, цалкам схаваны кавылём, гэтак жа лёгка бег воўк. Антоха яго не бачыў, але дакладна ведаў — воўк там. Ды зусім яго не баяўся, наадварот, радаваўся, што воўк суправаджае яго. Антон нават

час ад часу падвываў, каб падбадзёрыць спадарожніка. Воўк адзываўся кароткім вітальным рыкам. На большае часу не заставалася — там, наперадзе, іх чакала нешта вельмі важнае і тэрміновае.

Самае дзіўнае ў гэтым сне было тое, што ён зусім не быў падобным на сон.

Глава 4.

МІТУСНЯ ВАКОЛ КАТА

Прачнуўся Антон першым. Час вызначыць было немагчыма, усе гадзіннікі па-ранейшаму паказвалі 18-35, але адчуваў ён сябе бадзёра, як чалавек, які адпачыў. Хлопчык ускочыў і для бадзёрасці забраўся на шведскую сценку, некалькі разоў качнуў прэс...

— Слабавата, — прамовіў голас фізрука Аркадзя Іванавіча. — Давай яшчэ некалькі разоў.

Антон скасавурыў вочы. Каля падножжа шведскай сценкі стаяла карыкатура на Аркадзя Іванавіча (ці, як яго зусім несправядліва дражнілі, «Алкадзіча»). Росту ў карыкатуры было меней метра, але прапорцыі аказаліся захаванымі дакладна. Тая ж трохвугольная постаць — асіная талія і шырачэзныя плечы — тая ж кароткая шыя і тыя ж бугры цягліц паўсюль.

— Добры дзень, — сказаў Волкаў як можна больш ветліва. — А вы... гэты... фізкультурны?

Міні-Алкадзіч чмыхнуў:

— Фізкультурным толькі тэхнікум бывае, — строга сказаў ён. — На крайні выпадак, інстытут. Залавік я, зразумеў! Хопіць балбатаць! Да практыкаванняў на прыладах!

Давялося скакаць цераз казла. Потым падцягвацца. Потым адціскацца. Антоху фізкультура і раней давалася лёгка, а сёння, пасля асвяжаючай прабежкі ў сне, ён увогуле адчуваў сябе выдатна. Залавік ухвальна бурчаў штосьці пад нос. Паступова ад грукату, якога нарабіў Волкаў, прачнуліся астатнія. Яны нават не сталі палохацца ці здзіўляцца. Ці то не прачнуліся яшчэ канчаткова, ці то ўжо прывыклі. Адзін Мішка баязліва ціснуўся ў куток.

— Малайчына! — нарэшце зжаліўся «фізрук». — Дзявятка.

І хоць Антон не імкнуўся аспрэчваць адзнаку, залавік няўмольна растлумачыў:

— Не дзясятка, таму што фіксацыя пры саскоку — як у пачвары! Стань у строй.

Антоха вырашыў гуляць да канца і стаў у строй, які пакуль складаўся з аднаго яго.

— Наступны! — аб’явіў Залавік.

Усе па звычцы замерлі — раптам пранясе. Акрамя Антохі і Любы, ніхто з прысутных фізкультуру не любіў. «Фізрук» вытрымаў тэатральную паўзу — зусім у духу свайго прататыпа.

— Беркін! — аб’явіў ён, калі нацешыўся цішынёю.

Нават у паўзмроку стала прыкметна, як абяскровіўся Мішкаў твар. Цяпер ён калі і нагадваў мядзведзя, дык белага. Ці нават якога-небудзь пясца — так ён скурчыўся.

— Давай-давай! — нецярпліва пастукаў ножкаю Залавік. — Праз казла будзем скакаць!

Мішка пад спачувальнымі позіркамі сяброў пацягнуўся на зыходную. Казёл быў самым страшным яго выпрабаваннем. Разагнацца Мішка яшчэ мог. Мог і адштурхнуцца. Але прызямляўся заўжды не пасля шкоднага казла, а проста на яго. Казёл, відаць, таксама згадаў Мішкаву звычку плюхацца на яго ўсім целам, таму што раптам падбрыкнуў і пачаў адыходзіць назад.

— Стаяць у мяне! — прыкрыкнуў на яго Залавік, ніколечкі не здзівіўшыся капрызу спартыўнай прылады. — Воўчая сыць, травяны мяшок! А вось я цябе Воласеню скармлю!

Апошняя пагроза падзейнічала. Казёл, працягваючы дробна трэсціся ўсімі чатырма нагамі, павольна вярнуўся на месца. Мішка, які быў паверыў у вызваленне ад зневажальнага скачка, цяжка ўздыхнуў.

Але скакаць яму ўсё ж не давялося. Залавік раптам натапырыў вушы — толькі цяпер усе заўважылі, што яны завостраныя на канцах, як у кіношных эльфаў, — і сказаў амаль нармальным голасам:

— Адставіць...

Потым замер, пашавяліў вушкамі і дадаў пераканана:

— Так, Антон, вядзі адсюль сваю чараду. Зараз тут бітва будзе.

Пасля чаго скочыў на канат і з нечалавечай спрытнасцю стаў па ім ускарасквацца. Маша войкнула і кінулася да выхаду. За ёю рушылі астатнія (сонная Сеўку цягнула за сабой Люба). Толькі Антон затрымаўся, каб запытацца:

— А хто біцца будзе? І з кім?

— Усе з усімі! — адказаў Залавік з-пад самай столі.

Антоха зразумеў, што час для высвятлення падрабязнасцей ён выбраў няўдалы. Сваю «чараду» ён дагнаў каля раздзявальняў. І пачуў (ці адчуў), што насустрач з калідора імчыцца нешта вельмі небяспечнае.

— У раздзявальню! — загадаў ён страшным голасам.

Ніхто не стаў спрачацца ці задаваць дурныя пытанні. Затрымка ўзнікла толькі таму, што хлопчыкі па інерцыі кінуліся ў сваю раздзявальню, дзяўчынкі — у сваю.

Антоха зайшоў у раздзявальню апошнім, але дзверы прычыніў няшчыльна. Яму вельмі хацелася паглядзець, што ж там такое рухаецца па калідоры. Ён пакінуў шчыліну.

І ўсё роўна нічога не зразумеў. Міма дзвярэй пранеслася штосьці незразумелае — нейкія лапы, змяіныя хвасты, дзюбы і ўвогуле дзіўныя часткі цела.

— З-з-зачыні! — папрасіў Мішка. — С-с-страшна!

Волкаў зачыніў, хоць і знайшоў у сабе сілы пажартаваць:

— Гэта табе не «Контра»!

Над жартам Мішка не засмяяўся. Антоха агледзеўся і зразумеў, што яны тут удвух. Відаць, Сеўка не змог вырвацца з учэпістых Любкіных рук і цяпер хаваецца разам з дзяўчынкамі.

Антоха прыслухаўся. З залы спачатку чуліся неразборлівыя галасы і выкрыкі: «Рун!» і, быццам бы, «Ра!». А потым пачалася бітва. Волкаў у думках падзякаваў Залавіка за тое, што той папярэдзіў іх, — нават з-за сцяны бітва ўражвала. Ад глухіх удараў уздрыгвала столь (а адзін раз здрыгануліся дзверы раздзявальні — відаць, нехта ўрэзаўся ў яе здуру). Крыкі ўзмацніліся і сталі нечленараздзельнымі. А аднойчы пачуўся і зусім нечалавечы лямант. Праўда, ён вельмі хутка абарваўся. Мяркуючы па ўсім, істоту, якая лямантавала, тут жа разарвалі на шматкі.

А потым усё рэзка перапынілася. Антон пачакаў хвілінку і прыслухаўся не столькі да цішыні звонку, колькі да чуцця ўнутры сябе. Чуццё казала, што небяспека прамінула.

— Усё, Мішка, абышлося! — сказаў ён.

Адказу не было. Волкаў устрывожана азірнуўся. Мішка сядзеў на падлозе ў дальнім кутку і трохся, бы ў ліхаманцы, захінуўшы твар рукамі. Гэта было нават не смешна. Антоха падышоў да Мішкі, сеў перад ім на кукішкі і моцна ўзяў яго за рукі.

— Усё! — сказаў ён ціха. — Яны пайшлі. Усё скончылася.

І нечакана для сябе пачаў напяваць нейкую нудную песню, якая складалася са слова «М-м-м-м». З першых жа гукаў Мішка перастаў калаціцца.

Ён ужо амаль супакоіўся, калі дзверы раздзявальні расчыніліся, і ўваліліся дзяўчынкі з Сеўкаю. Сеўка з Машай наперабой расказвалі, як было страшна, як было жахліва і як добра, што ўсё скончылася. Люба лагодна пасміхалася. Лёля выцірала з далоні кроў насовачкай.

— Яны што, — трывожна запытаўся Антоха, — да вас дабраліся?

Сеўка разрагатаўся, Маша збянтэжана замоўкла, а Лёля сурова адказала:

— Чуў жудасны лямант усярэдзіне бою? Гэта Машка загарлапаніла. Давялося ёй рот затыкаць, — яна зноўку прамакнула далонь і паморшчылася. — А яна кусаецца.

Цяпер ужо смяяліся і Люба, і Антоха, і — самае важнае — Мішка.

— Добра, — сказаў Волкаў, падымаючыся, — трэба здабываць інфармацыю. Лёля, Мішка і Люба — лавіце ката. А мы з Сеўкай зоймемся залатым ланцугом.

Лёля паглядзела на яго, здаецца, з непадробнай павагай. Па крайняй меры, нічога не дадала.

— Я есці хачу, — заявіў Мішка.

— У нас толькі смятана засталася, — развяла рукамі Люба, — але мы на яе ката лавіць будзем.

— Наогул, — мройліва прамовіў Сеўка, — калі мы ўжо ў казцы, дык тут дзесьці павінен валяцца абрус-самабор... І філасофскі камень, які ператварае любы метал у золата.

— А як ён выглядае? — зацікавіўся Антоха.

Сеўка пачухаў патыліцу.

— Зразумела, — Антоха ўздыхнуў. — Прапаную для пачатку раздабыць хоць які-небудзь ланцуг.

— А ежу? — запытаўся Мішка.

Яму ніхто не адказаў. Антон з Сеўкаю ўзялі свечкі і пайшлі на пошукі. Спачатку абшнарылі кладоўкі — безвынікова. Хоць вынік, канечне, быў, яны знайшлі вялікую колькасць розных рэчаў, у прынцыпе бясцэнных, але ў дадзены момант выключна непатрэбных. Потым яны пайшлі ў падсобку пры кабінеце фізікі. Там стаў цалкам непатрэбны Сеўка, таму што ён імгненна забыўся, дзеля чаго тут знаходзіцца, і з асалодаю разглядваў усялякія бляшаначкі і развінчваў усялякія жалязячкі.

— Сеўка, нам ланцуг патрэбны! — гаркнуў на яго ў чарговы раз Антон, калі пабачыў, што Сеўка хуценька разбірае нейкі складаны прыборчык.

— А? — ачнуўся Сеўка. — Даруй, захапіўся. А ланцуг тут ёсць. Толькі электрычны. О! А гэта ідэя! Якая розніца, які ланцуг, давай я хуценька збяру што-небудзь, мы падключым туды ката...

— Сеўка! — зноў гаркнуў Антон. — Ты што, з дуба зваліўся?

— Не яшчэ, — захіхікаў Сеўка. — А па-мойму, ідэя някепская. О! А давай збярэм невялікі размаўляльны прыбор, назавем яго КАТ, падключым у электрычны ланцуг, павесім на дуб. І пабачым, што ён нам скажа.

— А чаму КАТ?

— Ну... Кібернетычны Агульны Таварыш, напрыклад...

— Бязглуздзіца нейкая!

— У цябе ёсць ідэі лепшыя?

— Ланцуг трэба знайсці.

Сеўка ўздыхнуў і адклаў распатрошаны прыбор.

— Давай разважаць лагічна, — сказаў ён. — Для чаго выкарыстоўваюцца ланцугі?

— Вязняў прыкоўваюць... — сказаў Антон.

— Гэтага ў школе няма. Напэўна... — Сеўка ўздрыгнуў. — Хацелася б у гэта верыць.

— Кайданы на ланцугах бываюць, — працягваў Антоха.

— Ды ідзі ты! — выгукнуў Сеўка. — Што-небудзь жыццярадаснае можаш прыдумаць?

— Яшчэ агароджваюць ланцугамі ўсялякія помнікі, выдатныя мясціны. Мы ў Піцеры былі, я помню там такія прыгожыя былі ланцугі на набярэжнай...

— Антоха, ты геній! — закрычаў Сеўка.

— Што ты кажаш? — усумніўся Антон.

— Ну канечне ж! У нас у музеі на трэцім паверсе, помніш, нейкая тумбачка ланцужком агароджана. Мы яшчэ яго абрывалі ўвесь час, калі на экскурсіі там былі.

— Сапраўды! — чамусьці шэптам сказаў Антон. — Пабеглі!

Працяг у наступным нумары.

Пераклад з рускай Р. БАРАВІКОВАЙ.

Андрэй ЖВАЛЕЎСКІ,
Яўгенія ПАСТАРНАК

ГІМНАЗІЯ № 13*

Раман-казка

ЧАСТКА 1

КЛЮЧ З ЧАТЫРОХ ЧАСТАК

Глава 4

МІТУСНЯ ВАКОЛ КАТА

* * *

У гэты час на першым паверсе гімназіі разгортвалася сапраўднае шоу. Кот Васька сядзеў у калідоры і з цікавасцю слухаў, што яму расказвае Люба.

— Васечка, сонейка, ну ідзі да мяне, я табе за вушкам пачухаю, смятанкі дам, кіць-кіць-кіць...

Лёля з міскаю смятаны ў руках рабіла крок у бок ката. Кот адсоўваўся ад яе на такую ж самую адлегласць. Такім чынам яны прайшлі ўжо большую частку калідора і спадзяваліся на тое, што ён не бясконцы, і што рана ці позна кот увапрэцца ў сценку і адыходзіць яму будзе няма куды.

— Васечка, разумны коцік, харошы коцік...

— Мраў!

— Галодненькі коцік! Хадзі сюды...

Калідор закончыўся, Васька агледзеўся, а потым імгненна сігануў на шторкі, з іх на карніз... І пачаў разглядваць загоншчыцу з вышыні свайго новага становішча.

Люба расстроена кінула міску са смятанаю на падлогу.

— Вось зараза... Столькі часу згубілі! Як яго адтуль даставаць?

— Я магу залезці, — сказаў Мішка.

Лёля параўнала магутную Мішкаву постаць з нетрывалым на выгляд карнізам.

— Толькі карніз абарвеш.

— Затое і кот зваліцца, — не збянтэжыўся Мішка.

— Усё роўна збяжыць, — махнула рукою Люба, — калідор жа не зачыніш. Давайце яго заманім у які-небудзь кабінет, там хоць дзверы зачыніць можна.

Які-небудзь кабінет аказаўся зусім побач. Адчынілі дзверы, у метры ад парога пакінулі міску са смятанай, пачалі чакаць.

Мішка стаяў каля дзвярэй, гатовы ў любы момант іх зачыніць, дзяўчынкі сядзелі ўнутры кабінета. Пасля доўгага і пакутлівага чакання Васька ўсё-ткі з'явіўся. Ён сеў якраз на парозе і ўтаропіўся ў сярэдзіну кабінета.

— Ну заходзь жа, — зашаптала Люба, — ну што ж ты сядзіш...

---

* Працяг. Пачатак у № 1, 2 г. г.

Кот на імгненне задумаўся, падняў лапу і толькі збіраўся пераступіць парог... Як тут жа пачуўся віск.

— Ды што ж гэта такое? Ды колькі ж можна! Аааа-пчхі! Я ж прасіла, я ж папярэджвала! Ааааа-пчхі! Прыбярыце жывёліну! Пчхі! Пчхі! Пчхі!

Ваську зараз жа як ветрам здзьмула, а на сярэдзіну кабінета, рукі ў бокі, выйшла настаўніца геаграфіі Клаўдзія Пятроўна. Як і ўсе папярэднія паменшаныя копіі настаўнікаў, гэтая знешне таксама была вельмі падобная да свайго арыгінала. У руках яна трымала вялізную насовачку і безупынна чхала і смаркалася.

— Каб духу гэтай жывёліны тут не было! Я ж прасіла, я ж маліла...

Лёля з Любаю ў першы момант спалохаліся ад нечаканасці, але цяпер ужо амаль расслабіліся і з цікавасцю глядзелі, як Клаўдзія Пятроўна крычыць у бок уваходных дзвярэй.

— Цікава, — спыталася Люба, — за што яна так не любіць катоў?

— У яе, відаць, алергія, — сцяміла Лёля. — Памятаеце, Ірка Міронава калісьці ў школу касцюм лісіцы прынесла? Такі, з хвастом? Дык тады ж у нас урок геаграфіі сарваўся, нават дзверы закленіла. Вось ужо не ведала, што ў дамавікоў бывае алергія!

— А што ты ўвогуле ведала? — пакрыўдзілася Клаўдзія Пятроўна. — Прыходзяць тут, нязваныя, няпрошаныя, ні табе добры дзень, ні слова якога добрага...

— Даруй, дамавік-бацюхна, — сказала Лёля. — Добры дзень табе, і мір твайму дому!

— Вось гэтак ужо лепш, — падабрэла настаўніца. — Толькі не дамавік я. Кабінетавік. Вой, смятанка! Дзякуй, госці дарагія.

У руцэ дамавіка зараз жа з'явілася лыжка, і смятана пачала імкліва змяншацца ў аб'ёме.

— Гэта ж Ва... — памкнулася сказаць Люба, але атрымала штурхаля ў бок.

— Частуйся, дама..., даруй, кабінетавік-бацюхна, а мы пойдзем пацiху, — сказала Лёля.

— Ідзіце, ідзіце, — пачулася чвяканне ім услед. — Калі што спатрэбіцца — прыходзьце, дапамагу. У мяне тут карты ўсялякія, компасы, глобус вунь ёсць. Толькі катоў не вадзіць!

— Не будзем, Клаўдзія Пятроўна.

Дзяўчынкі выйшлі з кабінета і замаркоціліся. Кот знік. Мішка таксама. У які момант яны пазнікалі, Лёля з Любаю так і не прыкмецілі. Затое вельмі добра разгледзелі, як знікла смятана.

* * *

У гэты час Сеўка з Антонам, ададраўшы ланцуг ад слупкоў, на якіх ён трымаўся, расклалі яго ў калідоры трэцяга паверха.

— Можа, будзе добра і не залаты? — запытаў Сеўка.

— Можа, і будзе добра, — няўпэўнена сказаў Антон. — А нельга яго зверху пазалаціць?

— Тэарэтычна можна, — пачухаў патыліцу Сеўка, — метадам гальванапластыкі. Але, баюся, затрата золата ўсё роўна будзе вельмі вялікай...

— А фарба падыдзе?

Хлопчыкі ўздрыгнулі і азірнуліся. У калідоры стаяла Маша.

— Мне страшна адной, я за вамі хаджу.

— Хадзі, толькі моўчкі, — няветліва адказаў Сеўка.

— Я і хадзіла моўчкі.

— Вось і далей маўчы, — агрызнуўся Сеўка яшчэ раз.

— Пачакай, — зацікавіўся Антон, — ты пра якую фарбу гаварыла?

— Пра залатую, — сказала Маша, — у балончыку.

— Дзе?

— Ды тут побач, у Ірачкі ў пакоі. Мы калі да Новага года зоркі малявалі, мы яе выкарыстоўвалі. Толькі я ў кабінет не пайду, там стра-ашна.

— Добра, не ідзі, скажы, дзе шукаць.

— У скрынцы. Пад сталом. Там шмат усяго накідана. Ты выцягні яе ўсю сюды, тут знойдзем.

Антон заскочыў у кабінет педагога-арганізатара, навобмацак выцягнуў з-пад стала скрынку і вярнуўся з ёю. Там, на дне, сапраўды яшчэ з Новага года валяўся балон залатой фарбы, і літаральна праз пятнаццаць хвілін залаты ланцуг быў гатовы. Трэба было толькі даць яму высахнуць. Хлопчыкі любаваліся сваім тварэннем, і Сеўка задаволена сказаў:

— Ну, Маш, залік. Трэба ж, нават ад выдатніц карысць бывае!

Антон засмяяўся:

— Сам жа што — двоечнік?

— Ну, дык то я, а то яна, — запярэчыў Сеўка. — Добра, мы ўсе малайцы! Пайшлі ката лавіць.

* * *

Васька сядзеў на падаконніку ў сталоўцы і, здавалася, з асалодаю пазіраў на траіх змучаных паляўнічых. Толькі што яны за ім бадзёрым трушком аббеглі паўшколы і цяпер спрабавалі аддыхацца. Кот абыякава пазіраў, кот быў спакойны.

— Ён здзекуецца з нас, ага? — прапыхцеў Мішка.

— Падобна на тое, — сказала Люба і ўлеглася на лаўку.

— Цяжка злавіць чорнага ката ў цёмным пакоі, — незразумела прамовіла Лёля.

— Асабліва калі кот — такая зараза! — дадаў Мішка.

Васька паглядзеў на Мішку, як на здохлую мыш — з цікавасцю, але без азарту.

— Можа, з ім неяк па-іншаму трэба сябе паводзіць? — прапанавала Люба. — Можа, па-добраму?

— Ды куды ўжо лепш, — агрызнуўся Мішка і зглынуў сліну. — Смятану зжэр...

— Я, здаецца, зразумела, — раптам сказала Лёля. — Нам з ім дамовіцца трэба.

— Як? — запыталася Люба.

— Зараз паспрабую...

Лёля трошкі наблізілася да ката, села насупраць яго на лавачку і загаварыла:

— Вась, нам вельмі патрэбна твая дапамога. Разумееш, мы завязлі тут, у школе. Мы, вядома, глупства хацелі зрабіць, мы разумеем, што самі вінаватыя... Але... Нас жа дома бацькі чакаюць, ды і ўвогуле... Не сядзець жа тут усё жыццё!

Лёля ўздыхнула. Васька ўважліва слухаў яе.

— Вась, калі ласка, дапамажы нам. Мы думаем, што калі ты апынешся на залатым ланцугу, каля дуба, дык зможаш размаўляць і, магчыма, дапаможаш нам адсюль выбрацца. Мы зробім усё, што ты папросіш. Калі ласка! Мы пашукаем ежу.

— Мр... — сказаў кот.

— Ён згодны? — прашаптала Люба.

— Не, гэта ён адрэагаваў на слова «ежа», — змрочна сказаў Мішка.

А Лёля паднялася і павольна падышла да Ваські. Ён не збягаў, а спакойна глядзеў, як яна падыходзіць.

— Можна я цябе на рукі вазьму? — запыталася Лёля.

— Мр...

Лёля падняла ката і ціхенька войкнула, такі ён быў цяжкі. Васька зараз жа як мага больш зручна ўладкаваўся і пачаў вуркатаць як трактар, падстаўляючы ёй пад руку па чарзе абодва вухі.

— Дзякуй, Васька, — прашаптала дзяўчынка.

Калі высах ланцуг, усе сабраліся каля дуба. Ланцуг прымацавалі да яго, з вялікім намаганнем начапіўшы крайняе звяно на ніжні сук, на другім канцы зрабілі штосьці накшталт ашыйніка з Мішкавага рэменя (штаны з яго і так не звальваліся). Выцягнулі ў двор цалкам разамлелага і задаволенага Ваську. Ён нават не прачнуўся, калі на яго начапілі ланцуг, толькі салодка пацягнуўся і перавярнуўся на другі бок. Таму давялося яшчэ амаль гадзіну чакаць, пакуль ён з асалодаю адпачне.

І вось Васька расплюшчыў вочы, крутануў галавой, незадаволена скасавурыўся на ланцуг... Потым стаў старанна вылізвацца. Метадычна, пачаўшы з морды і скончыўшы кончыкам хваста. Пасля павольна абвёў прысутных позіркам, пачухаў лапай за вухам, уздыхнуў...

— Дык што наконт ежы? — запытаўся кот.

Глава 5

БЯЗГЛУЗДЗІЦА КАШЭЧАЯ І ДЫРЭКТАРСКАЯ

Падлеткі стаялі ў цэнтры сталоўкі і сумна глядзелі на парожнія буфетныя паліцы.

— Можа, што-небудзь за шафу заваліласся? — з надзеяй запытала Люба.

— Яшчэ трошкі, я з’ем і самую шафу, — заявіў Мішка.

— Гаспадар-бацюхна, дамавік... Не, даруй, Сталавік, — паклікала Лёля. — Пакажыся, будзь сябрам!

Сталавік узнік у тым жа самым месцы, дзе надоечы раставў. Мішка ўздрыгнуў, Люба інстынктыўна прыкрыла яго сабою.

— Паказацца — пакажуся, — хітра адказаў фальшывы загадчык сталоўкі. — А вось ці быць сябрам яшчэ падумаю!

І тут Лёля выкінула форталь, якога ад яе ніхто не чакаў. Яна павольна, з пачуццём пакланілася Сталавіку ў ногі, ды так і застыла ў гэтай нязручнай позе. Той расчуліўся.

— Добра-добра, — сказаў ён. — Чаго ты ўжо гэтак? Паднімайся, дзяўчына!

Хоць Лёлі было і цяжка, яна адказала:

— Прашу цябе, гаспадар, накармі, напаі, не дай прапасці!

Сталавік, канчаткова збянтэжаны, саскочыў са стала і дапамог Лёлі выпрастацца.

— Вось моладзь!.. — прамармытаў ён. — З павагаю... А яшчэ лаяць вас... Вы пачакайце, я зараз!

І ён кінуўся да буфета, які раптам аказаўся запоўненым ежаю так, што дзверцы з цяжкасцю вытрымлівалі яе напор.

* * *

— І тут падыходзіць Пярун да Вялеса і яяяк жахне яму па мазгаўні! — вяшчаў Васька, велічна ступаючы крок за крокам на ланцугу. — А Вялес гэткі, здзіўляецца... Кхе-кхе...

Тут ланцуг, нарэшце, скончыўся, нацягнуўся і злёгку прыдушыў ката.

Васька адкашляўся, потым вылізаўся і запытаўся ў Машы:

— Гэта я зараз налева хадзіў?

Маша стомлена кіўнула. Яна ўжо ў соты раз адказвала на гэтае пытанне.

— Значыцца, — аб'явіў Васька, — цяпер направа пайду.

Ён развярнуўся і гэткай жа ўрачыстай хадою рушыў да дуба.

Усе адразу зморшчыліся і прыкрылі вушы.

— «Ооой ты гооой есиии!» — загаласіў кот на працяжны матыў, які ніяк не гарманіраваў з яго прагулачным крокам.

Антоха злосна скасавурыўся на Машу, як быццам гэта яна асабіста прымусіла вялікага рускага паэта напісаць «Идет направо — песнь заводит, налево — сказку говорит». Маша ўздыхнула.

— «Не есиии меняааа! — дадаў гучнасці кот. — Твоего котааа!»

Люба дакорліва паківала галавой. Мішка сціснуў кулакі і зрабіў крок да немузычнай жывёліны. Лёля яго прытрымала — яна адзіная з усіх уважліва прыслухоўвалася да той бязглуздзіцы, якую нёс кот апошнія паўгадзіны. Ну яшчэ і Маша прыслухоўвалася па даўняй звычцы закаранелай зубрылкі.

Тым часам кот зацягнуў поўную абракадабру:

— «У тебя, Мокооошь! Уууродииится рооожь!»

Антон зразумеў, што больш гэтага не вытрымае.

— Гаў! — раўнуў ён нечакана для ўсіх і для сябе ў першую чаргу.

Выступленне мела поспех. Маша ікнула. Мішка закашляўся. Лёля і Люба са здзіўленнем павярнуліся да Антохі. А самае галоўнае — кот перапыніўся на паўноце. Толькі Сеўка не адрэагаваў. Ён усё-ткі ўмудрыўся сперці з кабінета фізікі недаразабраную жалязяку, разабраў яе канчаткова і цяпер збіраў — мяркуючы па ўсім, штосьці зусім іншае.

— Паважаны кот! — сказаў Антон ветліва, але цвёрда. — Кажыце, калі ласка, па сутнасці.

— Я па сутнасці, — заявіў кот горда.

— Калі б мы ведалі, што вы такую лухту гнаць пачняце, мы б вас не на ланцуг пасадзілі, а ў клетку.

Кот маргнуў.

— У парожнюю клетку, — дадаў Антон.

Кот маргнуў.

— У выключна парожнюю клетку. Без усялякай ежы!

— Звяр'ё, — з задавальненнем зрабіў вывад Васька. — Дарэчы, на ланцуг вы мяне дарэмна саджалі. Я і так размаўляць умею.

— А чаго ж не прызнаўся? — абурыўся Мішка. — Навошта мы за табою ўсю раніцу ганяліся?

— Ну, — сказаў кот, — па-першае, калі б вы мяне на ланцуг не пасадзілі, я збег бы. І нічога б вы ад мяне не пачулі. Па-другое, ёсць ланцуг — ёсць сістэма. Цяпер я дакладна разумею, калі трэба песню заводзіць, а калі казку казаць. Ну, а па-трэцяе...

Васька сеў і зажмурыўся са шчаслівай усмешкаю. Выгляд у яго стаў як у ката, які наноў перажывае вельмі прыемныя падзеі сваёй кацінай біяграфіі.

— А па-трэцяе, прыкольна пабегалі!

І зноўку толькі ўмяшанне Лёлі пазбавіла Ваську ад пакутлівай смерці ў выніку ўдушэння ланцугом Мішкавымі рукамі.

— Так, — Васька не звярнуў ніякай увагі на Мішку і пачаў круціць галавой. — Я штосьці збіўся. Я павінен направа зараз ісці ці налева?

— Налева! — паспешліва сказала Люба.

Кот з недаверам скасавурыўся на яе, але пайшоў налева.

— Альбо вось Кікімара, калі хочаце Мара, — пачаў ён разважліва, — цярпець не можа Мокашы, а чаго? Яна ёй што, у суп плявала? Не, не плявала!..

Антоха тузануў Лёлю за рукаў.

— Слухай, — сказаў ён, — толку з гэтага ката ніякага. Давай ты па кабінетах паходзіш, з гэтымі... кабінетавікамі пагутарыш. Можа, яны што-небудзь больш талковае падкажуць?

Лёля хітра прыжмурылася, пры гэтым на момант здалося, што вочы ў яе гэткія ж самыя, як і ў Ваські — жоўтыя і палымнеючыя.

— А сам чаго не паразмаўляеш?

— У цябе лепш атрымліваецца, — прызнаў Антон. — Ты ім вершы нейкія мармычаш — яны цябе слухаюць.

— Ну ты ж дамовіўся з Залавіком! — у Лёліных вачах зноўку бліснула іскрынка.

Антоха сціснуў губы. Ну чаго гэтая нахабніца ўвесь час спрачаецца. Ён ужо збіраўся развярнуцца і горда пайсці сам на перамовы з кабінетавікамі, але раптам іскрынкі ў Лёліных вачах зніклі і яна прамовіла амаль жаласна:

— Я пайшла б, але кот... Ён жа гаворыць... І гаворыць, што распавядае нешта вартае!

Тут кот якраз дабраўся да канца ланцуга, усхрыпнуў, нацягнуўшы яго, і развярнуўся.

— Зараз заспявае! — хрыпла сказаў Мішка. — І я яго прыб’ю.

Гэта была не пагроза, а проста папярэджанне. Кот гэта зразумеў, зараз жа сеў і пачаў умывацца.

Усе, акрамя захопленага жалязякаю Сеўкі, чакальна паглядзелі на Антоху.

— Значыцца, так, — аб’явіў ён. — Я, Лёля і Мішка адпраўляемся па кабінетах. Астатнія чакаюць тут.

— А калі раптам Васька нешта важнае скажа? — запыталася Лёля.

«Ну не можа не спрачацца!» — падумаў Антон. Але быў у Лёліных словах і рэзон.

— Машка! — загадаў Антон. — Бярэш паперу і будзеш запісваць усё, што скажа кот! Лічы, што гэта настаўнік. Чытае новую тэму. А заўтра — тэсты!

Маша падцягнулася і хуценька кіўнула вострым носікам. Нарэшце ў яе з’явілася простая і звычная задача. Люба адразу ж палезла ў рукзак за сшыткам і ручкаю.

— Песні запісваць? — пацікавілася Маша.

— Толькі словы!

Маша кіўнула. «Цікава, — падумаў Антон, — а калі ёй і ноты загадаць запісаць, што яна рабіць стане?» Але ён тут жа адагнаў ад сябе дурныя думкі, не да таго зараз. І на месца дурных думак прыйшла разумная: «А ў нас жа каманда атрымліваецца... Усе на сваіх месцах, усе на агульную карысць працуюць».

І тут Васька захіхікаў.

— Вой... не магу! Каманда! Чорна-бела-шэрая! Ды яшчэ з Берам і Дрэўняю ў прыдачу! Я зараз загаўкаю!

Антон ажно скрыгатнуў зубамі. Увогуле, гэта жудаснае відовішча — кот, які хіхікае, а ўжо кот, які хіхікае над падслуханымі ў цябе думкамі...

— Пайшлі! — скамандаваў Антоха і рашуча накіраваўся ў будынак школы.

Спінай адчуў, што Лёля з Мішкаю рушылі за ім.

— Не крыўдуй! — прамяўкаў яму Васька праз хіхіканне. — Параду дам! Шукай замкнёнае!

Адчыняючы дзверы ў школу, Антон пачуў:

— Гатовая запісваць? Я запаволена буду, каб ты паспявала... А-а-у-у-а-у-а-у-аааа!

* * *

Антоха моўчкі ішоў і торгаў кожныя дзверы. Усе яны лёгка адчыняліся — і Антон ішоў далей.

— Замкнёнае шукаеш? — запытаўся Мішка.

Антон змоўчаў. Сказаў бы «так», давялося б тлумачыць, чаму ён вырашыў прыслухацца да парады бесталковага ката.

Лёля таксама не стала адказваць. Каля кожнага парога яна кланялася і нешта мармытала — ці то сабе пад нос, ці то нябачным гаспадарам кабінетаў. Калі-нікалі, урэшце, гаспадары адказвалі: «І табе таго ж, дзетачка!», «Вось дзякуй!» альбо «Заходзь, заходзь, харошая, пагамонім!». Але Лёля толькі ўсміхалася і ішла далей, за нястомным Антонам.

Мішка ў дзверы стараўся нават не заглядваць. Ён увогуле адчуваў сябе ў гэтай экспедыцыі трошкі лішнім і нават пачаў падазраваць, што Волкаў проста звёў яго як мага далей ад ката. А то ж бы яшчэ некалькі хвілін — і Мішка гэтага Ваську ператварыў бы ў баксёрскую грушу. Ну альбо ў футбольны мячык. Адным словам, у спартыўны інвентар, па якім б'юць.

Каля дырэктарскага кабінета Антоха прытармазіў. Нават для яго гэта было занадта — вось гэтак папросту ўламвацца ў дзверы, ад якіх любы гімназіст імкнуўся адысці як мага далей. Не тое, каб дырэктар, Мікалай Іванавіч, быў такім ужо кепскім педагогам. Не, на ўроках гісторыі яго слухалі з непадробнай цікавасцю нават тыя, хто лічыў гэты прадмет мутным і ў жыцці непатрэбным. Але ў гневе ён бываў страшным. Не крычаў, не пагражаў, не размахваў рукамі — наадварот, заціхаў і пачынаў пільна глядзець у вочы вучню, які правініўся. Адвесці вочы ад гэтага позірку было немагчыма, быццам Мікалай Іванавіч на нейкі час ператвараўся ва ўдава... Добра яшчэ, што ён (не інакш як з меркавання гуманнасці) вёў гісторыю толькі ў старэйшых класах, з астатнімі меў справу толькі ў выпадку вялікай правіннасці.

Нават Антоха, які ўжо разоў пяць выклікаўся да дырэктара на дыван (дакладней, на голую падлогу, таму што дываноў Мікалай Іванавіч не любіў), — нават ён затрымаў дыханне, узяўшыся за ручку дырэктарскага кабінета.

Але не стаў яе адчыняць.

— Слухайце, — сказаў ён не сваім голасам, — а сапраўды, дзіўна... Чаму гэта ўсе дзверы адчыненыя?

— Вахцёр адчыніў? — выказаў меркаванне Мішка, які таксама не спяшаўся дазнацца, што адбываецца за дзвярыма ў дырэктарскім кабінеце ў гэту дзіўную ноч.

— Навошта?

Мішка паціснуў плячамі. Маўляў, я версію даў, а далей вы самі дадумвайце.

— Можа, — працягнуў Антон, — таму і знадворныя дзверы так моцна зачыненыя, што ўсе ўнутраныя адамкнутыя? Тады можна паспрабаваць замкнуць...

— Волкаў, — не вельмі ветліва перабіла яго Лёля, — калі баішся, давай я адчыню.

Антоха засоп і павярнуў ручку. Тая лёгка паддалася.

— І гэтыя нам не падыходзяць! — з палёгкаю сказаў Мішка і зрабіў крок далей па калідоры.

Але Антоха з Лёляю засталіся стаяць каля дзвярэй. Волкаў адчуваў, што дзверы трэба адчыніць абавязкова, нешта за імі ёсць такое важнае... А яшчэ ён адчуваў, што Лёля яго падтрымлівае. Хоць і баіцца. Цяжка сказаць, што болей натхніла Антоху, Лёліна падтрымка ці яе страх, але ён рэзка адчыніў дзверы.

У кабінеце сядзеў Мікалай Іванавіч. Не паменшаны дамавік-кабінетавік, а дырэктар у поўную велічыню.

— Так, — сказаў ён з выглядам пітона, які дачакаўся здабычы, — Волкаў, Сонцава і Беркін...

Антоха з Мішкам не паспелі нават як след спалохацца, як раптам загаварыла Лёля:

— Іду, іду, вяду, вяду, завяду, заблытаю, у малітвы захутаю, вочы адвяду, ад сябе адганю, любой дарогай прайду і абміну бяду. Амінь!

Замова прагучала з хуткасцю кулямётнай чаргі і эфект мела прыкладна такі ж самы — «Мікалай Іванавіч» паваліўся як падкошаны і тут жа пачаў здзімацца. Пакуль хлапчукі прамаргаліся, ён сціснуўся да памераў звычайнага кабінетавіка: метр росту ці каля таго.

— Крута, — сказаў Антоха, каб хоць нешта сказаць. — А сапраўднага дырэктара так можаш?

— Магу, — проста адказала Лёля, — калі ён марочыць пачне.

— Галаву марочыць? — запытаўся Мішка.

— Не, — прасіпеў павалены Кабінетавік, устаючы на карачкі, — проста марочыць. Мароку напускаць. А ты, дзяўчына, спрытная!

Лёля толькі адмахнулася і пачала ўважліва аглядваць кабінет.

— А ці няма ў цябе тут чаго замкнёнага, гаспадар-бацюхна?

— Як жа не быць... — хітра ўздыхнуў Кабінетавік.

— А чаго ўздыхаеш? — запытаўся Антоха, адчуваючы падвох.

— Ды бяда здарылася лютая, даверылі мне ахоўваць скарбы каштоўнасці надзвычайнай — сейф дырэктарскі...

Кабінетавік са скрухай уздыхнуў.

— Ну?! — усклікнуў Антон.

— Спёрлі? — запытаўся Мішка, выглядваючы з-за спіны Антона.

— Горш... — шморгнуў носам кабінетавік.

— Згарэў? Узарвалі?

— Не... — Кабінетавік вытрымаў тэатральную паўзу, зноў шморгнуў носам і паведаміў: — Ключ згубіў.

— Вуф... — усе ўздыхнулі з палёгкай.

— І ніякае не «вуф»! — пакрыўдзіўся Кабінетавік і загаласіў: — Вой ды прыйшлі ноччу цёмнаю ворагі працьмай незлічонаю адкуль ні вазьміся, вой ды падманулі-замарочылі добрага малайца; вой ды пабачыўшы бяду немінучую, узяў добры маладзец ключ ад сейфа, павярнуўся на ўсе чатыры бакі і сказаў: «Вой, ты вецер-ветрычак, павяваеш ты па ўсёй зямлі, дапамажы ты мне ў маім горачку, і ты, вада-вадзіца, цячэш ты паўсюль, усюды бываеш, усё ведаеш, дапамажы мне ў маім горачку, і ты, маці-зямля, ты апора наша, ты жыццё нашае, дапамажы мне ў маім горачку, і ты агонь, гарачы, страшны, дапамажы мне; вы, стыхіі магутныя, першабытныя, схавайце ключ ад ворагаў!»

Кабінетавік сутаргава ўздыхнуў, быццам яго ахапілі горкія ўспаміны.

— Ну? — не вытрымаў Антон. — А далей жа што?

— Але было ворагаў болей чым працьма, было іх цемра неймаверная, ды былі яны хітрасці незвычайнай і сілы нябачанай... Карацей, страціў я пільнасць на хвілiначку... і ўсё...

— Што «ўсё»? Дзе ключ?

— Не ведаю... — у голасе пакутніка пачуліся несумненныя слёзы. — Я ж кажу, страціў я пільнасць на хвіліначку, а ключа і няма. Развеяла па белым свеце, разнесла па розных куточках. Цяпер толькі той, хто душою смелы, сэрцам чысты і розумам дужы, зможа здабыць яго.

Кабінетавік выцягнуў з кішэні бялюткую хусцінку і пачаў выціраць гарачыя слёзы. Слёзы былі насамрэч гарачыя, пры сутыкненні з хусцінкай успыхвалі.

— Усё, я не магу больш, — сказаў Антон, — у мяне ад гэтых казак дах едзе. Ката нам было мала... Ты можаш па-людску сказаць, што з ключом сталася?

— Магу, — пагадзіўся Кабінетавік. — Разламала на чатыры часткі і развеяла на ўсе чатыры бакі.

Ён з горыччу паглядзеў на абвугленую і прапаленую ў шмат якіх месцах хусцінку і сунуў яе ў кішэню.

Антон моўчкі сціснуў кулакі.

І тут Кабінетавік раптам змяніў тон і загаварыў па-дырэктарску, а дакладней — як дырэктар на ўроку.

— А што гэта ты, Волкаў, злуешся, га? Матэрыял выкладзены ў адпаведнасці з праграмай. Зусім, разумееш, расслабіліся, усё ім разжуй ды ў рот пакладзі. Што ты, Беркін, панура глядзіш?

— Дык быццам жа не ў цацкі гуляем, Мікалай Ясна-Іванавіч, — сказала Лёля.

— У цацкі, у цацкі, Сонцава, толькі няпростыя. А што вы думалі, у казку трапілі? Дык тут у нас так: направа пойдзеш — галаву з плячэй, налева — каня страціш. Усё, урок закончаны, усе вольныя.

І Кабінетавік, імкліва змяншаючыся ў памерах, пайшоў пад стол.

— Што будзем рабіць? — запытаўся Мішка.

— Пойдзем да астатніх, — уздыхнула Лёля. — Трэба разам падумаць.

* * *

— Аб'яўляю ўсеагульны мазгавы штурм, — паведаміў Антон пасля кароткага пераказу сустрэчы з маленькім дырэктарам. — Што мы маем на сённяшні дзень? Мы маем бязглуздзіцу ката...

Маша горда патрэсла спісаным сшыткам, а кот Васька, які драмаў пад дубам, пратэстна варухнуў вухам.

— ... і бязглуздзіцу дырэктарскага Кабінетавіка.

— Ну, не зусім бязглуздзіца, — заўважыла Лёля.

— Ты можаш мяне не перапыняць? — сказаў Антон строга.

— Не, — спакойна адказала Лёля, пазіраючы яму ў вочы.

— А ўжо калі перапыніла, дык, можа, растлумачыш, што ён меў на ўвазе?

Лёля паціснула плячамі.

— Пастараюся. Мяркуючы па тым, што Мікалай Іванавіч увесь час паўтараў пра чатыры часткі і чатыры бакі, нам трэба знайсці чатыры часткі ключа, якія раскідала па школе.

— Нічога сабе задачка! — абурыўся Мішка. — Хоць бы падказкі даў.

— Ён, відаць, даў, — задумліва сказала Лёля. — Толькі мы іх зразумець не можам... Давайце ўспомнім, што ён расказваў.

— Ды муць нейкую былінную нёс, — адмахнуўся Антон. — Пра ворагаў, агонь, ваду...

— О! — сказала Лёля. — Гэта і ёсць падказка! Ён прасіў стыхіі схаваць ключ, яны і схавалі! Стыхіяў чатыры: вада, паветра, зямля і агонь, вось яны і разарвалі ключ на чатыры часткі! Усё сыходзіцца!

— Выдатна! — прабурчаў Мішка, засунуўшы рукі ў кішэні. — Нам дык што ад гэтага? Можа, лягчэй стала шукаць?!

— Дык ніхто і не казаў, што будзе лёгка, — прамармытаў Антон. — Лёля, у цябе ёсць ідэі?

— Шчыра кажучы, мала, — уздыхнула Лёля, падпершы шчаку кулаком. — Але калі стыхіі ахоўваюць кожная сваю частку ключа... Давайце падумаем, дзе ў нас у школе многа, напрыклад, вады...

— У басейне! — тут жа адказала Люба.

— Вось я пачала б шукаць адтуль, — сказала Лёля. — А далей будзем глядзець.

— Добра! — сказаў Антон. — А што ў нас з катом?

Усе паглядзелі на жывёліну, якая сапла, толькі Сеўка працягваў штосьці падкручваць у механічнай штуковіне, якую прыхапіў у кабінеце фізікі. Кот не адрэагаваў. Тады Антон патрабавальна павярнуўся да Машы. Тая з гатоўнасцю адкрыла канспект і пачала чытаць.

Праз некалькі фраз ужо стала незразумела: смяяцца ці плакаць. Гэта была песня пра адважнага ката, які ў адзіночку ішоў граміць страшнага дракона, што жыў у сутарэннях. Дракон быў хвастаты, гучна пішчаў на ўсё наваколле і харчаваўся выключна сырам...

— Так, дастаткова! — не вытрымаў Антон. — Ты можаш коратка пераказаць сутнасць?

Машка заматала галавой.

— Не магу. Сутнасці няма. Ён увесь час мяняе тэму.

— Добра, але, можа, у яго гісторыях ёсць нешта агульнае? Ён жа не ўвесь час бязглуздзіцу нясе, падказаў нам, што трэба замкнёныя дзверы шукаць...

— Яшчэ невядома навошта. Можа, лепш не падказваў бы... — запярэчыў Мішка.

— Ён увесь час згадвае Вялеса нейкага. І Макошу якуюсьці, — сказаў Сеўка. — Я штосьці пра іх недзе чуў, але цяпер не магу скеміць дзе і што...

Усе цяжка задумаліся. Першай скеміла Маша.

— Гісторыя! Шосты клас! Параграф нумар чатыры! — адрапартавала яна. — «Язычніцкія вераванні і абрады»! Вялес — адзін з багоў язычніцкага мнагабожжа!

Усе ацанілі Машыну эрудыцыю. Нават Сеўка ад свайго агрэгата на момант адарваўся, каб пахвальна хмыкнуць.

— Тааак, — задумаўся Антон, — значыцца ў нас не проста кот, а старажытнаславянскі кот, ды яшчэ і веруючы...

— Кот Баюн, — раптам паведаміў Мішка.

Усе паглядзелі на яго з такім шчырым здзіўленнем, што ён сарамліва патлумачыў:

— Гэта лякарства такое... супакойлівае. Мы яго нашай кошцы даем, калі яна раўці пачынае.

— Навошта раўці? — здзівілася Любка, і Мішка засаромеўся яшчэ болей.

— Ну... — прамямліў ён. — Калі да ката хоча... Але гэта я так, не ведаю чаму ўспомніў.

Васька скрозь сон забурчаў.

— А я ведаю! Я ведаю! — Машы так хацелася замацаваць поспех пасля свайго першага выступлення, што яна пачала цягнуць руку, як на ўроку. — Не Баюн, а Баян! «Не лепо ли ны бяшет, братие, начяти старыми словесы трудных повестий о полку Игореве, Игоря Святославлича! Начати же ся той песни по былинамъ сего времени, а не по замышлению Бояню! Боян бо вещий, аще кому хотяше песнь творити, то растекашется мысию по древу, серым волком по земли, шизым орлом под облакы»… Вось…

Павісла цішыня, пасля якой у тэатры звычайна пачынаюцца бурныя і працяглыя апладысменты. Але апладысменты не пачуліся — усе вытарашчыліся на Машу з

крыху разяўленымі ратамі. Маша абвяла слухачоў пераможным позіркам, у якім чыталася: « Ну што, зразумелі цяпер, хто самы разумны?»

— Ух ты! — нарэшце змог вымавіць Сеўка. — Крута. А навошта ты гэта ўсё ведаеш?

Маша трошкі пакрыўдзілася. На яе думку, пытанне павінна было быць іншым: «А як ты змагла ўсё гэта вывучыць?» Але яна адказала:

— Гэта я да алімпіяды па літаратуры рыхтавалася!

— А перакласці зможаш? — працягваў чапляцца Сеўка.

Маша пагардліва хмыкнула, тарганула плечуком і вывудзіла з памяці другі ўрывак:

— «Не начать ли нам, братья…»

— Стоп-стоп-стоп! — нахабны Сеўка, здаецца, намерыўся канчаткова дастаць Машу. — Мінулы раз ты пачынала... э-э-э... «Нелепо»...

— «Не лепо ли ны бяшет, братие»…

І зноўку Сеўка замахаў рукамі:

— Вось іменна! Атрымліваецца, што «нелепо» — гэта «не пачаць»?

Маша спахмурнела. Раней ёй не прыходзіла ў галаву нейкім чынам параўноўваць два тэксты, якія яна зубрыла некалькі тыдняў.

— Відаць гэтак, — няўпэўнена сказала яна.

На дапамогу ёй прыйшоў Антоха.

— Няважна, а што там было пра Баяна? Толькі давай адразу ў перакладзе.

Маша падбадзёрылася.

— М-м-м... зараз... «Ведь Боян вещий, когда песнь кому сложить хотел, то белкою скакал по дереву, серым волком по земле, сизым орлом кружил под облаками».

Усе ізноў задумаліся. Кот перавярнуўся на другі бок, усім сваім выглядам паказваючы, што не збіраецца дапамагаць у разгадванні яго таямнічай сутнасці.

— Лухта нейкая, — сказаў Мішка. — Калі наш Васька — кот Баян, дык ён павінен вавёркай па дрэве скакаць? І пад аблокамі кружыць?

Маша сярдзіта паціснула плячамі.

— Слухай, — запыталася Лёля, — а там далей у «Слове аб палку Ігаравым» яшчэ што-небудзь пра Баяна ёсць?

Настрой у Машы рэзка сапсаваўся.

— Я не ведаю, — буркнула Маша. — Нам для алімпіяды патрэбна было толькі пачатак вывучыць...

— Ты, Машка, — з дакорам сказаў Сеўка, — як Інтэрнэт. Інфармацыі шмат, а карысці ніякай!

І вярнуўся да сваіх жалязяк.

— Чаму ніякай? — Антон падняўся і агледзеў сваё войска. — Накірунак зададзены, трэба толькі тэкст «Слова аб палку Ігаравым» знайсці...

— У бібліятэцы! — Маша ўзрадавалася магчымасці рэабілітавацца. — Там дакладна ёсць.

— Тады так, — Антон зразумеў, што пара завязваць з мазгавымі штурмамі, трэба справай заняцца. — Я, Люба і Мішка ідзём у басейн. Паспрабуем на месцы разабрацца са стыхіямі. А Лёля, Маша і Сеўка — у бібліятэку.

Сеўка кінуў на Машу незадаволены позірк:

— А давайце я лепш з вамі, чым з гэтым... Інтэрнэтам!

— Не! — адрэзаў Антоха. — Ты лепш за ўсіх умееш з гэтага Інтэрнэта атрымліваць карысць!

Глава 6

КЛЮЧ. ВАДА

Антон і Люба ішлі па школе ўпэўненай хадою, іхнія вочы ўжо прывыклі да вечнай цемры. Мішка хінуўся да іх, азіраючыся на цёмныя куткі, і ўздрыгваў ад кожнага шоргату.

— Як вы думаеце, што мы знойдзем у басейне? — запыталася Люба.

— Басейнавіка, напэўна, — адказаў Антон.

Мішка ўздрыгнуў.

— Ды не бойся ты іх, Мішка, вунь Сталавік даволі дружалюбным аказаўся. Галоўнае, з імі па-чалавечы, як Лёля. «Дабрыдзень» сказаць, «дзякуй», «да пабачэння»...

— Усё роўна жудасна, — сказаў Мішка. — Гэта яны выгляд робяць, што добрыя, а потым як выскачаць...

— Ды ну цябе, — засмяялася Люба. — Яны харошыя.

Люба акуратна адчыніла дзверы і зайшла ў басейн.

— Добры дзень, дамавік-бацюхна, — гучна сказала яна.

А ў адказ цішыня. Дзесьці зводдаль нешта капала, і гэта быў адзіны гук, які чуўся ў вялікім і гулкім памяшканні.

— Пппойдземце адддсюль, стттрашна, — прастукаў зубамі Мішка.

— Ды чаго ж табе страшна? — запыталася Люба.

— Тттут нікога няма...

— Ды што ты на самай справе, Мішка, — сказаў Антон. — Ёсць дамавік — страшна, няма дамавіка — усё роўна страшна... Вой, а ў басейне вады няма!

Усе падышлі да краю басейна і спрабавалі разгледзець што-небудзь на дне. Дно патанала ў змроку.

— Трэба туды б залезці... — задумліва сказала Люба.

— Ннне трэба, пппойдзем адсюль, — зноў прастукаў зубамі Мішка.

— Ды хопіць табе, — сказала Люба, — я гэты басейн як свае пяць пальцаў ведаю, трэба спусціцца вунь па той лесвіцы, там зусім плытка.

Люба ўжо стала на лесвіцу, але Антон яе спыніў.

— Пачакай, не спускайся!

Ён сам не вельмі разумеў, навошта чакаць і чаму не спускацца, але быў упэўнены, што дзейнічае правільна.

— Давайце пасвецім, нешта мне тут не падабаецца. Надта ціха...

Антон запаліў свечку, акуратна звесіўся з ёю з борціка.

— Вой! — завішчала Люба і зацiснула сабе рот.

Мішка збялеў і адпоўз да сценкі. Антон, сціскаючы ў руцэ свечку, у думках дзякаваў сваю інтуіцыю. Дна ў басейне не было. Дакладней яно было, але жывое. Дно варушылася і поўзала. Яно цалкам складалася з самых разнастайных, вялікіх і маленькіх, рознакаляровых і аднаколерных, яркіх і цьмяных змей.

— Тааак, — працягнуў Антон, — пакупаліся.

— Глядзі, Антон, — прашаптала Люба, — а можа, гэта тое, што нам патрэбна?

Антон падняў свечку вышэй, і мігатлівае святло выхапіла з цемры невялікую лужыну вады ў цэнтры басейна. У лужыне штосьці ляжала. Разгледзець, што там, аказалася складана, але было бачна, што змеі ў ваду не запаўзаюць.

— Так, — сказаў Антон, — нам трэба болей святла. Пайшлі за Сеўкаю. Заадно і Мішку ў бібліятэку адвядзем, а то тут яму зусім кепска.

Мішка змучана кіўнуў.

За Сеўкаю нават не давялося ісці, ён прыбег сам, размахваючы незразумелай штуковінай і мыкаючы ад шчасця.

— О! Бачылі! Рэч!

Сеўка націснуў на кнопачку, і ў яго ў руках успыхнуў ліхтарык.

— Крута! — выдыхнуў Антон. — Ты што, батарэйкі знайшоў?

— Не! — Сеўка сам свяціўся як ліхтарык. — Не знайшоў, а зрабіў! І гэта больш крута, чым батарэйкі! Гэта вечны рухавік! І я яго вынайшаў!

Сеўка размахваў рукамі і танцаваў штосьці сярэдняе паміж ламбадай і рускай прысядкай, ад паўнаты пачуццяў перайшоўшы на народны рэчытатыў.

— Вой ды мы ды з Лё-ляю, вой ды пася-дзелі, вой ды пася-дзелі і прыду-малі! Што калі вой ды ў гэтым свеце другі закон тэрмадынамікі не працуе, дык вой ды чаму б першы таксама не забыць! Вой ды мы па-я-лі! Вой ды мы па-я-лі!

Сеўка ў знямозе спыніўся, а затым працягнуў ужо нармальна:

— А потым Лёлька гукнула нейкага дамавіка і яны пра штосьці там дамовіліся з электрычнасцю. Карацей, яна працуе! Цяпер я магу кожнаму такі зрабіць! Хочаце, пасвячу?

Сеўка скіраваў ліхтар на дно. Змеі занерваваліся. Сеўка ледзь ліхтарык не ўпусціў.

— Ух! Крута...

Антон моўчкі перанакіраваў прамень у лужыну з незразумелым прадметам у цэнтры. Цяпер стала бачна, што гэта дзеравяшка мудрагелістай формы.

— Ты думаеш, нам гэта трэба дастаць? — запытаўся Сеўка.

Антон кіўнуў. Змеі засыкалі. Усе падаліся назад.

— Ну, — няўпэўнена сказаў Сеўка, — можа, яны неядавітыя? Бываюць жа неядавітыя змеі. Вужы, напрыклад.

Параўнанне з вужамі змеям відавочна не спадабалася. Некалькі бліжэйшых да борціка гадаў узнялі галовы і засыкалі яшчэ больш раз'юшана. Раты пры гэтым яны трымалі шырока разяўленымі, каб няпрошаныя госці змаглі ў промні ліхтарыка як мага лепш разгледзець ядавіты зуб.

— Гэта не вужы, — сказаў Мішка нечакана спакойным голасам. — Гэта гадзюкі. І некалькі кобраў. І вунь гюрза.

— Ух ты! — узрадавалася Любка. — Ты што, перастаў баяцца?

— А чаго іх баяцца? — пацінуў плячамі Мішка. — Звычайныя змеі. Я ж думаў, гэта зноў вашы... нячысцікі.

І Мішка падышоў ушчыльную да борціка так хутка, што ніхто не паспеў яго спыніць. Але змеі, як ні дзіўна, не сталі на яго кідацца. І нават сыкаць сталі як быццам цішэй.

— Ого, — хрыплым голасам сказаў Антоха.

— Ды мяне ўсе звяры любяць! — паведаміў Мішка.

— А чаго ж ты тады за Васькаю ўсю раніцу ганяўся? — не ўтрымаўся ад яхіднасці Сеўка. — Ён што, не звер?

— Ён не звер, — цвёрда сказаў Мішка. — Ён жывёліна. Каты... яны... каты, адным словам.

Люба паімкнулася падысці да борціка следам за Мішкаю, але яе змеі сустрэлі дружным сыканнем і відавочна не збіраліся цярпець побач з сабою. Люба ўздыхнула і адступіла.

— Гэта ўсё вельмі здорава, — сказаў Антон, — але нам трэба дастаць ву-у-унь тую дзеравяшку.

Сеўка тут жа зрабіў стойку. Ён вельмі любіў лагічныя задачы.

— Калі б дзеравяшка была жалезнай, — пачаў ён думаць услых, — мы б яе хутка прыцягнулі магнітам.

— Дзеравяшкі жалезнымі не бываюць, — заўважыў Мішка, які ўсё гэтак жа стаяў побач з басейнам, рассеяна пазіраючы на змей, што там кішэлі.

Здавалася, што яшчэ трошкі — і ён пачне іх пагладжваць па галоўках.

— Не бываюць, — пагадзіўся Сеўка. — Але ў іх могуць узнікнуць феррамагнітныя ўласцівасці. Ці хоць бы парамагнітныя... Трэба дамагчыся звышправоднасці! Задача вырашана!

— Пачакай, — Антоха не зразумеў большасці доўгіх слоў, але яму вельмі спадабалася, што праблема вырашана. — А што канкрэтна рабіць трэба?

— Элементарна! — Сеўка пачаў расхаджваць уздоўж сцяны, памахваючы сваім вечным ліхтарыкам. — Звышправоднасць узнікае ў любым рэчыве, калі яно ахалоджана амаль да абсалютнага нуля.

— Шкада, што зараз не зіма, — пацёр падбародак Антоха. — Адчынілі б вокны...

Сеўка абурана замахаў ліхтарыкам. Змеям гэта не спадабалася і яны зноў павялічылі гучнасць свайго сыкання. Сеўка спалохана замёр і патлумачыў амаль шэптам:

— Абсалютны нуль — гэта мінус 273 па Цэльсію! У нас такіх зім, на шчасце, не бывае. Такіх зім увогуле нідзе не бывае.

— Іншымі словамі, — удакладніў Антон, — рашэнне ты знайшоў чыста тэарэтычнае?

Сеўка кіўнуў. Антон сеў на падлогу і стомлена паглядзеў на столь.

— Але ідэя ж добрая, — жаласна сказаў Сеўка. — Калі б удалося ахаладзіць...

— Дык усе змеі замерзлі б, — сярдзіта перабіў яго Мішка, — і мы б спакойна пайшлі ў цэнтр басейна і ўзялі б гэтую штуковіну.

Па яго тону было зразумела, што ён асуджае людзей, якія гатовы дзеля нейкай дзеравяшкі забіць сотні бязвінных гадзюк, кобр і гюрз.

— Слухайце, — раптам падала голас Люба, — а давайце яе струменем падсунем!

Пераход ад поўнай замарозкі да нейкага «струменя» гэтак усіх здзівіў, што ніхто нават не стаў пытацца, пра што гэта Люба. Усе проста вельмі ўважліва паглядзелі на яе. Люба збянтэжылася:

— Ну... тут ёсць... Давайце я вам пакажу!

Яна кінулася кудысьці ў цемру, каб тут жа вярнуцца з доўгім чорным пітонам у руках. Усе абмерлі.

— Сева! — папрасіла яна. — Пасвяці сюды, калі ласка!

Сеўка навёў на Любу агністую пляму свайго ліхтарыка, і прысутныя змаглі з палёгкай выдыхнуць — у руках у плаўчыхі аказаўся не пітон, а доўгі чорны шланг. Яна трошкі пакамандавала Сеўкаю і з яго дапамогай знайшла на сцяне кран. Затым вельмі хутка насадзіла шланг на кран і павярнула вентыль.

Са шланга нічога не палілося.

Люба падняла шланг, зазірнула ў яго і тоненька папрасіла:

— Бацюхна-вадзянік! Не жартуй са мной! Дай вадзіцы памыцца і напіцца!

Вадзянік адазваўся імгненна — Люба нават не паспела адхіліцца ад струменя, які хлынуў са шланга. Вымаклая, але задаволеная, яна накіравала струмень на дзеравяшку. Змеі гэтаму не ўзрадаваліся і пачалі разпаўзацца ў розныя бакі, імкнучыся ўкусіць агідную ваду. Струмень упёрся ў дзеравяшку, тая паварушылася... ды так і засталася ляжаць.

— Нічога не атрымаецца, — Сеўка сказаў гэта так аўтарытэтна, што Люба, не спрачаючыся, закрыла вентыль. — Нават калі ты гэтую штуку даштурхаеш да краю басейна, яна ж усё роўна на дне застанецца! Ды і не зрушыш ты яе, таму што сухое трэнне...

Тут Сеўкіна думка кудысьці вільнула, ён збіўся і пачаў паўтараць:

— Сухое трэнне... сухое... сухое...

І раптам радасна закрычаў:

— Адкрывай вентыль, Любка! Зараз мы яе здабудзем!

Люба паслухмяна адкрыла вентыль і ў басейн хлынула вада. Як высветлілася, змеі не любяць ваду. Але гэтыя змеі не любілі яе неяк асабліва. Яны нейкім цудам працягвалі плаваць па паверхні вады, высоўваючы галовы і раз’юшана сыкаючы.

Калі, нарэшце, вада заліла ўсё дно, дык стала зразумела, што задумаў Сеўка — дзеравяшка адліпла ад дна і паднімалася разам з узроўнем вады.

— Такімі тэмпамі мы яе суткі чакаць будзем, — прабурчаў Мішка.

— Нам трэба, каб яна паднялася хоць бы трошкі, а потым мы яе да борта струменем падсунем, — сказаў Сеўка.

Вада набіралася, усе чакалі. Потым пачалі рухаць дзеравяшку струменем. Змеі абурыліся і актывізаваліся. Было бачна, што яны ўсяляк імкнуцца не пусціць дзеравяшку да борціка. Каб яна хоць неяк рухалася наперад, давялося максімальна павялічыць напор вады.

Усе стаміліся, прамоклі і замерзлі. А калі дзеравяшка апынулася каля борта, стала зразумела, што дастаць яе нельга, вакол яе ўсё сыкала і вілося.

— Трэба шчыпцы нейкія прыдумаць доўгія, альбо сетку знайсці, — сказаў Сеўка.

А Мішка проста нахіліўся, апусціў руку ў ваду і дастаў дзеравяшку. Усё гэта ён зрабіў так хутка, што ніхто нават пікнуць не паспеў. Нават змеі.

— Ты што? — закрычаў Антон. — А калі б яны цябе пакусалі?

— Не, — спакойна адказаў Мішка, — не пакусалі б. Тут галоўнае не тармазіць. І не палохацца. Так, каб яны не паспелі твае думкі прачытаць. Прыйшоў — узяў. А вы надта падрабязна думаеце. І залішне загадзя.

— А ты філосаф, — заўважыў Сеўка ці то насмешліва, ці то з павагай.

Антоха пачаў разглядваць, што ж яны такое дасталі. Гэта аказалася дзеравянная скрыначка дзіўнай формы — як адзінка, толькі носік загнуты ў другі бок.

— І што ўсярэдзіне? — пацікавілася Люба.

— Не ведаю, не адчыняецца, — сказаў Антон, спрабуючы падкалупнуць вечка пазногцямі.

— Чуеце, — умяшаўся Сеўка, — пойдзем дзе-небудзь пасушымся, а то мокрыя ўсе!

— Добра, сапраўды, што мы тут затрымліваемся, пойдзем адсюль хутчэй, — прыспешыла ўсіх Люба і стала падштурхоўваць да выхаду.

Сеўка з Мішкаю пайшлі ўперад. Ужо на выхадзе Люба трошкі прыпыніла Антона.

— Змеі зніклі, — прашаптала яна.

Антон рэзка азірнуўся і ўтаропіўся ў басейн. Там было пуста.

— Калі зніклі?

— Як толькі Мішка скрыначку дастаў. Значыцца, яны ўсё-ткі зачараваныя былі.

— Ты малайчына, што Мішку не сказала. Дзякуй, — прамовіў Антон і з пачуццём пацiснуў Любе руку.

* * *

Яны сядзелі ў пакойчыку вартаўніка, прыхінуўшыся да абагравальніка, які працаваў па зразумелым толькі Сеўку прынцыпе, і абсыхалі. Тэмпература была ідэальная: і адзенне сохла, і не абпальвала.

Калі ў пакой зазірнулі Маша з Лёляю, Антон горда працягнуў ім трафей.

— Вой, якая прыгожая! — сказала Лёля і адчыніла скрыначку.

— Як ты гэта зрабіла? — здзівіўся Антон.

— Не ведаю, — адказала Лёля. — Яна сама.

У скрыначцы ляжала, як у чахле, маленькая «няправільная» адзінка.

— Сярэбраная? — запыталася Маша.

— Адкуль мне ведаць, — адказала Лёля, — але прыгожая... Тут нават пяцелька ёсць для ланцужка. Антон, можна, я пакуль яе ў сябе пакіну?

Антоху вельмі хацелася ўзяць гэтую цікавую штучку сабе. Але... урэшце, Лёля ж адчыніла гэтую скрыначку... і не забрала адразу, у яго запыталася. Значыцца прызнала яго за галоўнага...

— Бяры, — буркнуў ён і памацаў штаны рукой, ці не высахлі. — Ну, чвэртку справы зрабілі, засталіся... агонь, зямля і паветра. Ёсць у каго ідэі, дзе іх шукаць?

Ніхто не адказаў. Стомленасць ад прыгодаў апошніх гадзін дагнала ўсіх. Толькі Маша знайшла сілы сказаць:

— Я «Слова аб палку Ігаравым» прынесла.

— Добра, — сказаў Антоха пасля хвіліннага роздуму, — давай пачытаем. Раптам там штосьці карыснае.

Маша дастала з рукзака кніжку, раскрыла яе, пазяхнула і пачала чытаць:

— «Ці не пачаць нам, браточкі, па-старадаўняму скрушны расповед...»

Заснуў Антоха ганебна хутка, нават не даслухаўшы першага сказа.

І адразу апынуўся на лузе, па якім бег ноччу. Праўда, цяпер наўкол стаяў ясны дзень, а трава чамусьці паднімалася вышэй галавы. Няўжо яна паспела так хутка вымахаць? Антоха зрабіў крок і зразумеў, у чым справа — ён быў у целе воўка.

Дакладней, не гэтак — ён быў воўкам. У гэтым не было нічога страшнага, гэта было звычайна і нават прыемна. Трава закрывала ад яго навакольны свет, але Антоха і без зроку цудоўна арыентаваўся — значна лепш, чым раней, калі быў чалавекам. Ён падняў морду і прынюхаўся. Навокал кіпела жыццё, але жыццё бяспечнае. Нават не нюхам, а звярыным чуццём Антон-воўк разумеў — гэта ўсё ці дробязь, не вартая яго ўвагі, ці магчымая здабыча. Дробязь займалася сваімі дробнымі справункамі, а здабыча затаілася, гатовая сарвацца з месца, калі раптам ён, воўк, рушыць у яе бок.

А яшчэ злева стаяў сябар. Не воўк, чалавек, але ўсё роўна сапраўдны сябар. Ён мог за Антона перагрызці горла ці падставіць бок. І Антон за яго мог зрабіць тое ж самае.

— Ты як? — запытаўся сябар. — Не стаміўся?

Антон-воўк ашчэрыўся. Ён не стаміўся. Ён нават есці не збіраўся, хоць жывот ужо злёгку падводзіла пасля доўгага бегу. Пад'ясі — потым спаць захочацца. А спаць нельга.

Дзесьці наперадзе, там, за межамі яго тонкага нюху, на самой мяжы яго звярынага чуцця, стаяла штосьці... Небяспечнае? Нязвычнае? Так, нязвычнае, і таму небяспечнае.

Антон з месца ірвануў рыссю, сябар злева рассмяяўся і пабег услед, амаль не адстаючы. Антону раптам схацелася жудасна завыць, але пасярод дня, пад пякучым сонцам — гэта было няправільна, і ён з усіх сіл сціснуў пашчу. Выццё ўсё роўна ірвалася з яго, воўк зразумеў, што зараз сарвецца...

І Антоха прачнуўся. Наўкол, паваліўшыся на сталы, спалі астатнія. Яго зграя. Ён павінен яе пільнаваць.

Антон паматаў галавой, каб вытрасці з яе рэшткі воўчых думак — і краем вока заўважыў, як ад Машы кінуўся нейкі невыразны цень. Відаць, нешта воўчае яшчэ заставалася ў Антоху, таму што ён у адно імгненне падкраўся і загыркаў.

На гырканне прыбег дамавік — двайнік вартаўніка.

Ён, як ні дзіўна, адразу зразумеў, у чым справа, кінуўся да Машы і загаласіў:

— Авой-авой, не даглядзеў, паналазілі праклятыя, — і пачаў нейкай анучкай абмахваць Машу, якая так і не прачнулася.

— Хто? — запытаўся Антон.

— Ды, — дамавік пацiснуў плячамі, — усялякія... Ты ўжо даруй, даўно яны не лезлі, гэта пасля...

І тут ён стаў яшчэ меншым, замітусіўся.

— Ты гэта... А чаго ж прачнуўся, — замармытаў дамавік з фальшывай бадзёрасцю. — Спаў бы! Стаміўся ж...

— Я выспаўся! — скрозь зубы сказаў Антон. — Хто гэта былі і адкуль?

Дамавік рушыў убок выхаду, але Антон ухапіў яго за каўнер.

— Гэтыя «ўсялякія», — запытаўся ён жалезным голасам, — пасля выбуху вылезлі, так?

Бедалага больш не імкнуўся загаварыць яму зубы, толькі трапятаўся, імкнучыся вырвацца. І тут ззаду пачуўся голас Лёлі:

— Адпусці яго.

Голас быў ціхі, але інтанацыяй нагадаў сыканне змей, якое Антон нядаўна чуў у басейне. Ён азірнуўся.

Лёля глядзела на яго спадылба спакойна і злосна. Гэта Антоху не спадабалася. Так не глядзяць на таго, каго лічаць галоўным.

— Не адпушчу, пакуль толкам не раскажа.

Ён збіраўся трымацца да апошняга, але Лёля раптам расслабілася і заўсміхалася.

— Ды ён бы расказаў, — прамовіла яна амаль жаласна. — Толькі ж не можа, хіба не праўда?

Дамавіка прарвала:

— Ды ўжо ж зразумела! Мне што, шкада? Толькі я не магу, вось жа штука якая! Нельга мне! А то давядзецца той ці іншы бок прымаць? Ты б адпусціў мяне, га?..

Антон расціснуў руку. Дамавік растаў вельмі хутка, нават бахнула, быццам нехта стрэліў. І ад гэтага гуку прачнулася Маша.

На яе шчацэ красаваліся тры свежыя драпіны.

Маша заўважыла, што ўсе глядзяць на яе шчоку, перасмыкнулася, правяла рукою па твары.

— Васька — гад! — усхвалявана сказала яна і прыкрыла драпіны рукой.

— Васька? — здзівіўся Антон, — хіба яны ў цябе не толькі што з’явіліся?

— Не, я іх валасамі прыкрывала...

— Навошта?

— Баялася, вы сварыцца будзеце, што я над коцікам здзекавалася.

— А ты здзекавалася?

— Гэта ён нада мной здзекаваўся! — усклікнула Маша. — Ведае ж, жывёліна, што я за ім запісваю, вось і нясе ўсялякую дурасць! Я ў яго пра вешчага Алега пытаюся, а ён мне ў адказ нейкія рэбусы загадвае.

— Якія рэбусы? — насцярожылася Лёля.

— Ды глупства нейкае нёс... — Маша адвяла вочы.

— Трэба было яго трэснуць! — адазваўся Мішка, які таксама прачнуўся.

Маша канчаткова збянтэжылася і зноў прыкрыла валасамі драпіны.

— Добра, — сказала Лёля, — пайду-ткі я прагуляюся.

— Куды? — звузіўшы вочы, запытаўся Антон.

— Зайду ў сталоўку за ежаю, — праспявала Лёля. — Ваську карміць пара, — і хутка выйшла.

— Толькі Ваську? — жаласна запытаўся Мішка.

Глава 7

КЛЮЧ. АГОНЬ

Васька сядзеў каля дуба і засяроджана вылізваўся. Выгляд у яго быў ускалмачаны і пакрыўджаны.

— А, прыйшла... — мяўкнуў ён, прыўзняўшы галаву. — А я ўжо думаў, усе мяне кінулі, так і буду з гэтай дурніцай мець справу.

— Ніхто цябе не кідаў, — сказала Лёля, паставіўшы перад катом поўную міску смакаты. — І Маша не дурніца.

Кот прынюхаўся, абышоў наўкола міскі...

— Ды я, зрэшты, не галодны, — сказаў ён, і з апетытам пачаў есці.

Лёля не спрачалася.

— Ты зразумей, — працягнуў Васька пасля стараннага вылізвання міскі, — я ж не звычайны кот, я ж не магу проста так усё прамым тэкстам сказаць, я альбо казку кажу, альбо спяваю.

— Але зараз жа размаўляеш!

— Зараз я за жыццё, а не па справе.

— А Маша прасіла па справе?

— Ды яна далей свайго носа не бачыць! Прычапілася да свайго палка Ігарава, а падумаць галавою не можа.

Кот выразна пастукаў кіпцюром па лбе.

— Значыцца, Маша нешта ад цябе даведалася... але не зразумела гэтага... — задумліва сказала Лёля.

Кот уздыхнуў, паправіў ашыйнік і пайшоў абыходзіць дуб налева.

— Літары мяў розныя ў сшытак пісаць тонкім пёркам вучаць у школе, вучаць у школе, вучаць у МЯЎЎЎ!

Тут ужо Лёля ўздыхнула, пачухала ката за вухам:

— Добра, Вась, я пайшла думаць. Пасля вячэры яшчэ прыйду.

— Да мяне прыходзь, Глафіра!!! — нема закрычаў кот.

Лёля заткнула вушы і збегла.

Працяг у наступным нумары.

Пераклад з рускай Р. БАРАВІКОВАЙ.

Андрэй ЖВАЛЕЎСКІ,
Яўгенія ПАСТАРНАК

ГІМНАЗІЯ № 13*

Раман-казка

ЧАСТКА 1

КЛЮЧ З ЧАТЫРОХ ЧАСТАК

Глава 7

КЛЮЧ. АГОНЬ

* * *

А ў сталоўцы поўным ходам ішло абмеркаванне.

— Ды зразумей жа ты, — даводзіў Мішка Антону, — не вада ахоўвала гэтую штуку, а змеі. А вада дапамагла нам яе здабыць. Значыцца, наступныя тры штуковіны мы дастанем з дапамогай агню, паветра і зямлі. Дзе можа быць, напрыклад, агонь?

— Вечны агонь ёсць, — сказаў Сеўка, — Алімпійскі агонь. Зварка калі працуе — агонь гарыць. І вогнішча яшчэ распаліць можна...

— Добра, але толькі гэта не пра нас. Дзе ў нас ёсць агонь у школе? — запыталася Лёля.

— У кабінеце хіміі, — сказала Маша. — Мы там спіртоўкі запальвалі.

— Добра, — сказаў Антон, — тады давайце так: мы з Лёляй, Машай і Любаю ідзём у кабінет хіміі. Адна галава добра, а многа — лепш. Мішку пакінем з Сеўкаю рабіць усім ліхтарыкі.

Усе ўсталі з-за стала і амаль хорам сказалі:

— Дзякуй, Сталавік-бацюхна!

— Малайцы, — прагрымела з кухні, — заўжды б гэтак!

Уся кампанія рушыла на трэці паверх.

— Цікава, а які тут кабінетавік? — запыталася Люба, пацягнуўшы дзверы.

Дзверы кабінета хіміі, як звычайна, моцна зарыпелі — у адказ у кутку аглушальна завішчала.

— Вуііііііі! Зараз як выскачу, як мазгаўні ўсім паадкручваю!

З дальняга кутка кабінета вылецела раздражнёная, ускудлачаная істота, якая крыху нагадвала настаўніцу хіміі — Марыю Іванаўну. Крыху — таму што хімічка была вельмі лагодная, але страшэнна няўклюдная. Заўжды ў яе ўсё падала, валілася, рэактывы пераблытваліся, доследы не атрымліваліся. У гімназістаў яна выклікала хутчэй шкадаванне, чым павагу. Кабінетавік жа быў зласлівы і агрэсіўны. Ніякага шкадавання не выклікаў, наадварот, жаданне схавацца як мага далей.

---

* Працяг. Пачатак у № 1, 2, 3 г. г.

— Добры дзень, кабінетавік-бацюхна, — сказаў Антон.

— Ды ўжо ж буду пры добрым дні, — зашыпеў у адказ кабінетавік. — Не дачакаецеся, не загубіце! Многа вас тут ходзіць, а я ўсё роўна тут жыць буду! Усіх вас паражыву, звяду, адваджу...

Антон разгубіўся. Маша залыпала вачамі. Лёля выглядала азадачанай.

Кабінетавік тым часам не пераставаў скрыгатаць:

— Вось ужо я вас усіх! Як вы мяне, гэтак і я вас!

Антон патрабавальна зіркнуў на Лёлю, але тая толькі вінавата развяла рукамі. Ад гэтага жэсту кабінетавік завёўся яшчэ больш і перайшоў ад выразных пагроз і зняваг на штосьці зусім неразборлівае і рыпучае.

Антон адчуў ледзь не радасць, гледзячы на бяссілле Лёлі: «Ага! І ты не з усімі дамовіцца можаш!»

— Даруй, што патрывожылі, кабінетавік-бацюхна, — Антон паважна пакланіўся, але скрыгатанне з кутка толькі ўзмацнілася.

Усе трое няпрошаных гасцей асцярожна падаліся назад, акуратна зачынілі за сабою рыпучыя дзверы... і знерухомелі. Рыпенне дзвярэй і скрыгатанне кабінетавіка аказаліся такімі падобнымі, што зліліся ў адзін непрыемны працяглы гук.

— Яны рыпяць аднолькава! — прашаптала Маша.

— Гэта невыпадкова, — Лёля трывожна паглядзела на Антона, які ўчапіўся ў валасы дзвюма рукамі, як быццам збіраўся сарваць скальп.

На самай справе Антон спрабаваў не ўпусціць важную думку, якая мільганула і ледзь было не прапала. Нават не думку, а прыгаршчы думак. Ён адчуў сябе трошкі Сеўкаю.

— Усё зразумела, — прамовіў Антоха. — Ён жа сказаў... «Многа вас тут ходзіць»... А потым: «Як вы мяне, гэтак і я вас». І гэтае рыпенне... Дзверы...

— Ты думаеш, гэта з-за дзвярэй? — здзівілася Маша.

— А ўвогуле, я яго разумею, — сказала Лёля. — Калі табе цэлы дзень над вухам гэтак рыпяць, вядома ж, азвярэеш.

І пацягнулася да дзвярэй.

— Стоп! — Антоха паспеў перахапіць яе руку. — Ты што сабралася рабіць?

— Паразмаўляць з ім... Растлумачыць, што мы не хацелі...

— Паразмаўляць, — пагардліва пасміхнуўся Волкаў. — Дзяўчынкі... Вам толькі б паразмаўляць. Добра, чакайце тут, я хутка!

І Антон ваўчком скаціўся па лесвіцы. Дзяўчынкі правялі яго здзіўленымі позіркамі, а потым, доўга не раздумваючы, селі на падлогу каля дзвярэй.

— Слухай, — сказала Маша, — а адкуль ты гэтак умееш з гэтымі... кабінетавікамі размаўляць?

Лёля паціснула плячамі:

— Не ведаю... У нас у сям’і ўсе ўмеюць. І мама, і бабуля. І прабабуля ўмела.

— А бацька?

Лёля трошкі памарудзіла, але адказала:

— Я яго ніколі не бачыла.

— Даруй, — сумелася Маша.

— Нічога, гэта ў нас сямейнае.

Маша, каб замяць няёмкасць, паспешліва запыталася:

— А ў вас дома таксама дамавікі жывуць?

— Яны паўсюль жывуць.

— І ты іх бачыш?

— Не-а. Але і так зразумела...

І Лёля, прыхінуўшыся да сцяны, пачала расказваць Машы незвычайна дзіўныя рэчы пра дамавікоў. І што ў іх абліччы з'яўляюцца памерлыя продкі. І што дом без дамавіка развальваецца. І што ў яго трэба пытацца, якую масць жывёлы ён любіць — а не тое купіш каня не той масці, і дамавік яго знішчыць. І што на вочы дамавік з'яўляецца толькі перад важнымі падзеямі, якія ён прадчувае наперад, а вось кошкі іх заўжды бачаць. І што нельга спаць — нават ляжаць! — на любімым месцы дамавіка, а то ён раззлуецца. І што якраз з-за гэтага дамавікі і коткі часта не любяць адно аднаго, таму што котак малаком не кармі, а дай заваліцца на чужую ляжанку. І што дамавіка трэба абавязкова падкармліваць, а калі панадзіцца да цябе чужы дамавік — выжываць яго, завёўшы ў двор казла, а лепей — мядзведзя...

— Ты так многа ўсяго ведаеш! — зайздрослівa ўздыхнула Маша, якая заўжды лічыла сябе калі не самай разумнай у класе, дык ва ўсякім разе самай дасведчанай.

— Глупства! — адмахнулася Лёля. — Раней гэта ўсе ведалі, проста цяпер забыліся. Вось ты на самай справе шмат чаго ведаеш! Я гэтак бы не змагла!

— Ну, — сціпла ўсміхнулася Маша. — Я вучу...

— Ты, відаць, вельмі любіш вучыцца!

Тут Маша раптам зладзеявата азірнулася і нахілілася да самага вуха Лёлі:

— Наогул жа я вучыцца не люблю! Я ведаеш, што люблю... — Маша яшчэ раз азірнулася і зашаптала зусім ціха: — Біцца на шпагах!

Лёля не паспела толкам здзівіцца, як па сходах ужо ўзляцеў Антоха.

— Вось, — прадэманстраваў ён дзяўчынкам масленіцу. — Справу трэба рабіць, а не языком малоць! Зараз мы яго хутка ўлагодзім.

«Хутка ўлагодзіць» не атрымалася. Каб як след змазаць завесы, давялося дзверы разоў дзесяць адчыніць і зачыніць — і кожны раз кабінетавік злосна скрыгатаў са свайго кутка. Праўда, завесы рыпелі з кожным разам усё цішэй, таму і яго скрыгат патроху заціхаў. Калі Антоха ў апошні раз адчыніў цалкам бязгучныя дзверы, кабінетавік моўчкі ўзлез на стол настаўніка і сурова ўтаропіўся на гасцей.

Госці цярпліва чакалі.

— Ну, — не вытрымаў кабінетавік, — а вітацца хто будзе? Мендзялееў?

— Добры дзень, кабінетавік-бацюхна, — хорам праспявалі госці.

— Чаго прыйшлі?

— Парада твая патрэбна, — сказала Лёля.

Кабінетавік злёгку падабрэў.

— Аааа, параду... Ну, параду — гэта можна, параду магу і даць, парад мне не шкада.

— Нам трэба знайсці адну рэч, падобную вось на гэтую, — Лёля паказала срэбную «адзіначку» ў сябе на шыі.

Кабінетавік паглядзеў на штуковінку з павагай.

— Знайшоў бы такую — пакінуў бы сабе, — сумленна прызнаўся ён.

— Зразумела, — сказаў Антон. — Даруй, што патрывожылі. Пайду-тка я завесы на дзвярах вадою залью, а яшчэ лепш знайду тут у цябе які-небудзь хімікацік, каб рыпела гучней.

— Не трэба, — спыніў яго кабінетавік. — Які ж ты гарачы... Але дурны.

Антон так і застаўся стаяць, не вельмі разумеючы, як рэагаваць. Буяніць? Пакрыўдзіцца?

— Добра, Воўк, не злуйся, — сказаў кабінетавік. — Дурны не таму што дурань, а таму што многага яшчэ не ведаеш. Зараз бы пасварыўся са мной, а таго не разумееш, што я такую штучку сабе пакінуць не магу.

— Чаму? — запыталася Лёля.

— А па качану! — адказаў кабінетавік.

Антон пачаў патрошкі заводзіцца, і невядома, чым бы гэта закончылася, калі б у кабінет не ўварваўся Сеўка.

— Там у двары, — гучным шэптам сказаў ён, — ТАКОЕ!!!

Усе кінуліся з кабінета ў калідор і прыпалі да вокнаў, якія выходзяць на ўнутраны двор.

* * *

Дуб практычна быў нябачны.

Двор аказаўся падзеленым напалам: з аднаго боку вісела белая хмара, з другога — чорная. Хмары раўнамерна калыхаліся, з іх высоўваліся рукі, крылы, хвасты, лукі, пікі, дубіны і мячы. Хмары пішчалі, крычалі, сыкалі, вішчалі і вухкалі.

— Дзе Мішка? — запытаўся Антон.

— Сядзіць пад сталом у сталоўцы, — адказаў Сеўка, цяжка дыхаючы.

— Дрэнна, што ён там адзін.

— Ён не адзін, ён са Сталавіком. Той абяцаў яго прыкрыць.

— Добра... — сказаў Антон. — А як вы пра гэта даведаліся?

— Ды нехта нёсся па калідоры з лямантам: «Бітва! Зараз пачнецца бітва! Усе ў двор!». Мішка пад стол палез, а я да вас пабег.

У гэты час хмары пачалі павольна абыходзіць дуб. Хто з іх даганяе, а хто ўцякае, ці хто нападае, а хто бароніцца, ніхто так і не зразумеў. Віскат і крыкі ўзмацніліся, пачуўся бразгат зброі.

— Лёля, выведзі дзяўчынак, — загадаў Антон і азірнуўся.

Дзяўчынак побач ужо не было.

І зноў нешта непрыемна яго драпнула. Як быццам Лёля ўсё зрабіла так, як трэба, але ж нават не запыталася...

* * *

Хмары ў двары паскорыліся. Крыкі зліліся ў адно безупыннае скавытанне. Свісталі крылы, ляскалі хвасты і дзюбы. Міма акна праляцела нешта настолькі жудаснае, што Антон пакрыўся халодным потам. Але пайсці ён не мог, ён адчуваў, што павінен паглядзець гэта да канца. А кручэнне рабілася ўсё хутчэйшым, і ўжо не адрозніць, дзе чорнае, а дзе белае, усё злілося ў адну суцэльную шэрую масу, якая, не ўпісваючыся ў павароты, білася незразумелымі часткамі тулаваў у вокны, верашчала і ляскала жалезам.

Антон, напэўна, пайшоў бы з калідора, але ўсё сапсаваў Сеўка, які прыліп да вакна і ва ўсе акуляры вытарашчваўся на тое, што адбывалася. Давялося заставацца — інакш атрымлівалася, што Сеўка не баіцца, а Антоха спалохаўся.

— Гэта мала падобна на бітву, — сказаў Антон Сеўку.

Той не адказаў, любуючыся забаўным відовішчам: ці-то змяя, ці-то абрубак шчупальца праляцела міма акна. Затое адказаў нехта іншы.

— Ага, — сказала Лёля, — гэта больш падобна на карусель.

Па шкле мазанула чымсьці брудным.

— Ты чаго тут? — узлаваўся Антоха.

Пачулася, здаецца, грукатанне грома.

— А ты чаго тут? — спакойна запыталася яна.

У адказ бязгучна з’явілася і пачала распухаць чорная пляма, як быццам звар’яцелая каракаціца вырашыла таксама паўдзельнічаць у забаве.

— Я табе загадваў вывесці дзяўчынак.

Нейкая буйная птушка залапатала крыламі, разганяючы чорную пляму.

— Я вывела. Яны ў кабінеце хіміі ў поўнай бяспецы.

Пачуўся глухі грукат, быццам баран з усяго маху не ўпісаўся ў вароты.

— А ты?

— А я ў поўнай бяспецы тут.

Шэры паветраварот у двары ўміг імкліва закруціўся, і нейкая страшэнная пачвара ўваткнулася ў вакно, ледзь не разбіўшы яго.

— Чаму ты ў гэтым так упэўнена? — з'едліва запытаўся Антон, адхінуўшыся ад шкла.

— Таму што я з табою, — спакойна адказала дзяўчынка.

Як быццам Антон толькі на імгненне адхінуўся ад вакна, толькі на імгненне зірнуў у Лёліны вочы, каб зразумець, здзекуецца яна ці кажа сур'ёзна, але калі паглядзеў зноў у двор, там ужо нікога не было. Выключная цішыня і чарнее аграмадзіна дуба. Сеўка сядзеў на падаконніку з пакрыўджаным выглядам і акулярамі ў руках.

— Сеўка! Што здарылася?

— Не ведаю, — сказаў Сеўка, праціраючы акуляры шторкаю. — Я акуляры зняў, а яно раптам закончылася.

— Ты што-небудзь разумееш? — запытаўся Антон у Лёлі.

— Не, — адказала Лёля. — Але ты разбярэшся.

— Мы разбярэмся, — сказаў Антон, зноў сустрэўся з Лёляй вачамі, і яму здалося, што ён паставіў свой подпіс на вельмі важным дакуменце. На сёння — самым важным у сваім жыцці.

Яму стала няўтульна і адразу схацелася збегчы.

— Так, пайшлі да дзяўчынак, — загадаў ён, — нам лепей зараз не разбрыдацца.

* * *

У кабінеце хіміі панавалі спакой, парадак і прымірэнне. Кабінетавік сядзеў у цэнтры стала, загорнуты ў ручнік, а вакол яго круціліся Люба з Машаю, акуратна расчэсваючы ўскудлачаную бараду.

— Што вы робіце? — здзівіўся Антон.

— А я мульцік згадала пра дамавічка Кузьку, — сказала Маша. — Памятаеце, ён там казаў, што спачатку добрага малайца трэба памыць, пакарміць, а потым ужо распытваць? Вось мы і вырашылі…

Кабінетавік выглядаў выключна задаволеным жыццём, толькі што не бурчаў ад задавальнення.

— Ну як? — запытаўся ён, перахапіўшы позірк Антохі. — Скончылася?

— Скончылася, дамавік-бацюхна, — не надта ветліва адказаў той. — Толькі вось што скончылася?

— А што трэба, тое і скончылася, — адказаў кабінетавік у тон Антону. — Ды і не скончылася яно, а толькі часова перапынілася… Дзякуй, дзяўчаты-прыгажуні, адмылі, прычасалі. Цяпер слухайце, я вам казку раскажу.

І дамавік распачаў доўгую гісторыю пра Івана-царэвіча, Шэрага воўка і шматлікіх цароў, якіх яны па дарозе падманулі.

— І вось кажа яму тады Шэры воўк…

— Каня бяры, ды аброць не чапай, — перабіла яго Маша.

— Ха! — выгукнуў кабінетавік. — Дык вы ў курсе?

— Вядома! Гэтую казку ўсе дзеці ведаюць, яшчэ ў садку.

— Ды ну? — прымружыў вочы дамавік. — Ведаць гэта адно, а вось зразумець — справа іншая. Ну, калі вы такія разумныя…

Антон злосна наступіў Лёлі на нагу. Маўляў, калі мы ўжо дамовіліся разам разбірацца, дык дапамагай! Лёля ў адказ лёгенька наступіла на нагу Антону і завяла сваю песню:

— Бацюхна-кабінетавік, ці не хочаш ты цяпер паесці?

— Не хачу, — адказаў той тонам купца са старога фільма. — А вось выпіць жадаю! Гарэлкі! Царскай!

Лёля такога павароту не чакала, ды і Антоха злёгку разгубіўся. Пітушчы дамавік — гэта неяк не ўкладвалася ва ўсё тое, што ён паспеў уведаць пра гэты дзіўны народ. Затое Сеўка ажывіўся.

— Гэта мы мігам! — паведаміў ён таксама на нейкі старадаўні манер. — Будзьце ласкавыя не сумнявацца!

І кінуўся ў лабаранцкі пакой.

— Мабыць, культурны? — з неадабрэннем пацікавіўся кабінетавік.

— Чытае шмат, — адказала Лёля.

Сеўка тым часам прыцягнуў і паставіў на стол дзве вялікія колбы, закрытыя прыцёртымі шклянымі коркамі. Па тым, як асцярожна ён з імі абыходзіўся, стала зразумела, што вадкасці ў колбах няпростыя. Прыхопленую з сабою мензурку Сеўка паставіў у цэнтры стала і асцярожна, паглядаючы на дзяленні на баку мензуркі, наліў маслістай вадкасці з адной колбы. Адразу пачуўся пах хлоркі. Маша збялела, і заклапочаная Люба вывела яе ў калідор. Лёля паморшчылася, але нічога не сказала. Кабінетавік з задавальненнем уцягнуў едкі пах у касматыя ноздры. Сеўка тым часам першую колбу заткнуў і гэтак жа акуратна дадаў трошкі вадкасці з другой.

Тут хлоркаю ўжо не патыхнула, а засмярдзела так, што Лёля адышла бліжэй да дзвярэй. Нават у Антона заслязіліся вочы, а прывыклы да рэактываў Сеўка толькі чхнуў, працягваючы гатовую сумесь кабінетавіку:

— Выпі, бацюхна!

Кабінетавік узяў мензурку, яшчэ раз з задавальненнем панюхаў (Лёля высунулася ў калідор і дыхала носам), потым павольна, па глыточку, пачаў уліваць кактэйль у горла.

— Супер! — захапіўся Сеўка. — Гэта ж сумесь салянай кіслаты з азотнаю! Золата распускаецца, а ён…

— А мне ў самы раз, — сказаў кабінетавік, ставячы мензурку на стол. — Малайчына. Так, а зараз аднясі прадукты ў кладоўку, ды прыцягні адтуль купаросу!

Сеўка, які зноў увайшоў у ролю слугі, пакланіўся да падлогі і павалок колбы ў лабаранцкі пакой. І як толькі ён ступіў на парог, кабінетавік шчоўкнуў пальцамі. Дзверы ў лабаранцкі пакой тут жа зачыніліся, злёгку паддаўшы Сеўку пад худы зад.

— Гэй! — абурыўся Сеўка з-за дзвярэй. — У чым справа?

— Сапраўды, — ступіў да кабінетавіка Антоха, — што за фокусы?

— А вось такія і фокусы, — захіхікаў кабінетавік. — Забіраю я вашага Сеўку ў рабства.

— Штоооо? — з абурэннем запыталіся Антоха і Лёля.

— Ну не зусім рабства… — кабінетавік агледзеў кабінет. — Мяне адмылі, прычасалі, напаілі, за гэта дзякуй. А ў лабаранцкім бардак! Рэактывы абы-як зваленыя. Вось ён дапаможа мне ўсё прыбраць, тады я і адпушчу яго з мірам.

— Але навошта ж падманваць было? — абурылася Лёля. — Папрасіў бы ты нас па-добраму, мы б і так дапамаглі!

— А чаго гэта я павінен па-добраму, а-а? — прымружыўся кабінетавік. — Чаго гэта я вам увогуле дапамагаць павінен? Вас, між іншым, ніхто сюды не клікаў, самі ва ўсім вінаватыя…

Антон сціснуў кулакі. Дамавік адным скачком апынуўся на стале.

— Карацей, — працягнуў ён адтуль, — Сеўка пакуль у мяне пасядзіць. Надта ж ён разумны. Паспрабуйце без яго справіцца.

Кабінетавік прайшоў скрозь сцяну ў падсобку, але на паўдарозе развярнуўся назад.

— Ежы нам прынясіце. І паболей. Сталавік у курсе, што я люблю.

На гэты раз ён пайшоў канчаткова.

Антон, раскідваючы ўсё, што траплялася на яго шляху, накіраваўся да лабаранцкага пакоя, сыкаючы ад раз'юшанасці:

— Ды я зараз гэтыя дзверы выб'ю, ды косці гэтаму «хіміку» пераламлю…

Лёлі давялося літаральна павіснуць на ім, каб ён сапраўды не пачаў граміць дзверы.

— Антон, Антоха, Антоша, ну, калі ласка, не трэба…

Антон паспрабаваў скінуць яе з сябе, але яна трымалася ўчэпіста.

— Калі ласка, не сячы з-за пляча! Нельга з імі сілаю, толькі горш будзе. Узарве яшчэ што-небудзь, а там Сеўка.

На шум з'явіліся Маша з Любаю, якія, нядоўга думаючы, пачалі дапамагаць Лёлі. Гэта Антона злёгку прытармазіла, але да таго, каб ён цалкам спыніўся, было яшчэ далёка.

— Паслухай, — хутка забалабоніла Лёля. — Гэта ж зноў загадка, заданне. Толькі на гэты раз мы павінны без Сеўкі справіцца.

— Нічога мы нікому не павінны! — абурыўся Антон.

— Павінны. Сабе, — ціха сказала Люба. — Мы павінны дадому трапіць. Да мамы вельмі хочацца…

Пры ўпамінанні мамаў усе прыціхлі, Машка захлюпала носам, а ўся Антонава злосць павольна знікла. Знаходзіцца ў акружэнні трох дзяўчынак, у якіх вочы на мокрым месцы, было вельмі няўтульна.

— Рабіце, што хочаце! — заявіў ён.

І пайшоў, ляпнуўшы дзвярыма.

Нейкі час у кабінеце хіміі чулася толькі засяроджанае хлюпанне. Маша хацела да мамы, Люба яе шкадавала, а Лёля ачувалася ад сцэны з Антонам.

Нарэшце, дзяўчынкі апамяталіся, агледзеліся…

— Што будзем рабіць? — запыталася Люба.

— Шукаць, — паціснула плячамі Лёля.

Яна сядзела на першай парце, і выгляд у яе быў зусім замучаны.

— У цябе ідэі ёсць? — запыталася Люба.

Лёля матнула галавой. Ідэй у яе не было.

Люба ўздыхнула. Яна зразумела, што давядзецца часова браць руль кіравання ў свае рукі, і сказала:

— Добра. Сядзіце тут, а я пайду да Мішкі, вазьму ліхтарык. У цемры мы тут дакладна нічога не знойдзем.

Лёля зноў вяла кіўнула.

Люба пайшла, і Маша тут жа пачала хінуцца да Лёлі. Села побач з ёю, доўга разглядвала яе пануры твар і не вытрымала нарэшце:

— Лёль, ты не перажывай, ён вернецца.

— Сеўка? Зразумела, вернецца.

Машка збянтэжылася:

— Не, Антон…

— Антон? Куды вернецца?

Машка збянтэжылася яшчэ больш.

— Да цябе, — амаль шэптам сказала яна.
— Да мяне? — здзівілася Лёля.
Маша захіхікала:
— Ну, добра ўжо табе, ты што, не разумееш?
— Што?
— Што Антон у цябе ўтрэскаўся!
Лёля нават закашлялася ад нечаканасці.
— Антон што?
— Ды што ты на самай справе! Няўжо не бачыш? Ён з табою спрачаецца ўвесь час і злуецца на цябе. А калі цябе побач няма, злуецца яшчэ больш.
Лёля змучана паглядзела на Машу:
— Дык гэта злосць, а не… не… Карацей, ні ў кога ён не ўтрэскаўся.
Тут на Лёліна шчасце дзверы кабінета расчыніліся і ўляцела Люба з ліхтарыкам і вялікім кошыкам.
— Прывітанне! Я вам перадачку прынесла. Ад Сталавіка.
Лёля і Маша кінуліся да кошыка. Там аказалася тое, што было патрэбна менавіта зараз. Гарбата з мёдам, каб набрацца сілы, і шмат піражкоў з рознымі начынкамі.
— А гэта, — сказала Люба, — Сеўку перадалі.
Яна паставіла на стол каструльку, ад якой сыходзіў дзівосны пах.
— Вой, дзяўчаткі, — сказала Маша, — калі мы будзем гэтак есці, дык дома я ў ніводныя штаны не ўлезу.
— А ў нас тут увесь час стрэс, — супакоіла яе Лёля, адкусваючы піражок. — Шмат калорый згарае.
— Можа, папросім Сеўку нам вагі зрабіць? — запыталася Люба.
І дзяўчынкі дружна засмяяліся.
— Я сабе ўяўляю твар Антона, — смяялася Лёля. — Ды ну іх, вашы ключы, зрабіце нам вагі…
— І пакуль не схуднеем, дадому не пойдзем! — залівалася Маша.

* * *

— Вой, якія піражкі смачныя! У мяне бабуля такія пякла, — сказала Лёля, аблізваючыся.
— А раскажы пра сваю бабулю, — папрасіла Маша.
— Ды што расказваць… Бабуля… Жыла ў вёсцы. Цяжка ёй было…
— Чаму?
— Таму што зайздросцілі многія. А многія баяліся. Сёй-той вядзьмаркаю называў…
— Чаму?
— А яна адразу бачыла, добры чалавек ці кепскі. І казала заўжды толькі тое, што думала. Хоць многім дапамагала. Яна ўсё-ўсё ўмела — і ад хваробы вылечыць, і вяселле справіць.
— Гэта як? — загарэліся вочы ў Машы.
— Ну як-як… Зёлкі прываротныя рабіла.
— Ух ты! А ты ўмееш?
— Умець дык умею, там і ўмець няма чаго. Толькі не буду.
— Чамууу? — расчаравана запыталася Маша. — Так бы было здорава. Раз! І ўсё каля нашых ног!
Маша прыкінулася каралевай на троне, а Люба захіхікала.

— Прычараваць лёгка, — спакойна сказала Лёля, — але калі ты хоць каму-небудзь сваім прыворотам балюча зробіш, гэты боль на цябе перакінецца. І шчасця такі прыварот нікому не прынясе.

— Ай, — адмахнулася Маша, — неяк усё ў цябе складана. А здорава, калі б можна было ўсіх хлапчукоў у сябе закахаць! Вось гэтак бы і хадзілі вакол мяне…

— Навошта? — здзівілася Люба.

— Ну як навошта? Каб я была самая-самая на свеце.

Люба з Лёляй разрагаталіся.

— Чаго вы рагочаце? — пакрыўдзілася Маша.

— Ды ты як маленькая, — сказала Люба. — Ну навошта табе ўсе хлапчукі? Яны цябе праз гадзіну дастануць так, што жыццё будзе не мілым.

— Ну і што! — тупнула нагою Маша. — Затое не трэба будзе ўвесь час усім даказваць…

Яна запнулася на паўслове і сарамліва ўткнулася ў піражок.

— А ты не даказвай, — спакойна сказала Лёля. — Проста жыві — і ўсё.

— Добра табе казаць, — пакрыўдзілася Маша, — ты вунь якая…

— Якая?

— Ну… не такая, як усе. На цябе ўсе глядзяць, нават Антон цябе слухаецца. А я што? Машка тое, Машка сёе… Люба вунь плаваннем займаецца, медалёў цэлы груд. А мяне ніхто за чалавека не лічыць. А калі я яшчэ і зубрыць кіну — увогуле ўсе забудуць, што я ёсць.

— Маша, ну што ты на сябе нагаворваеш…

— Я не нагаворваю, я праўду кажу! Вунь Сеўка… Ён жа не вучыць, як я. Я ведаю, што не вучыць! Але чамусьці заўжды ўсё рашае хутчэй. І на алімпіядах выйграе. І мяне ўвогуле не заўважае…

— А трэба, каб заўважыў? — пасміхнулася Лёля.

— Сеўка! — стукнула сябе па лбе Люба. — Мы ж яму ежу аддаць забыліся!

Дзяўчынкі азірнуліся на стол, кінуліся да каструлькі, якая аказалася парожняй. Там жа была і запіска «Вельмі смачна, але мала!»

— Добра, — сказала Лёля. — Весела пасядзелі, але трэба і справай заняцца. Давайце шукаць ключ.

Тры дзяўчыны агледзеліся.

— Можа тут трэба пашукаць? — безнадзейна выказала сваё меркаванне Люба.

Лёля пацiснула плячамі:

— Давай лічыць, што тут. Не знойдзем — далей пойдзем. Толькі мне здаецца, што гэта недзе тут.

— Прапаную, — ускочыла Маша, якая пасля піражкоў і шчырай гаворкі прыкметна павесялела, — прайсціся па радах. Якраз кожнай па раду.

Яны прайшліся па радах. Потым па шафах. Аблазілі настаўніцкі стол — і знайшлі там журнал 9 «Б», які заваліўся ў цёмны куток і з-за прапажы якога было многа шуму мінулай восенню. Маша выказала меркаванне, што гэта і ёсць той самы ключ, але Лёля і Люба з ёю не пагадзіліся. Надта ж звычайным быў класны журнал, нічым ён не нагадваў першую драўляную штуковіну, якую давялося вылаўліваць з басейна. Зазірнулі нават у ракавіну для мыцця прабірак, але нічога цікавага не знайшлі.

У парыве запалу Маша вырашыла нават прастукаць школьную дошку — а раптам там двайная сцяна і патайнік? Але пасля першага ж стука са сцяны высунуўся кабінетавік і нядобра рыкнуў:

— Па галаве сабе пастукай!

Маша спалохана схавала рукі за спіну, а калі кабінетавік знік у сцяне, усё-ткі пастукала сабе па галаве.

— Ты чаго? — здзівілася Люба.

— Ну, — сумелася Маша, — а раптам гэта такая падказка?

Праз гадзіну дзяўчынкі стаялі пасярод старанна перакапанага кабінета.

— Пайшлі ў іншае месца, — прапанавала Люба. — Мы тут усё дагары нагамі перавярнулі.

— Калі дагары нагамі, — хіхікнула Маша, — дык мы, значыцца, на столі стаім, ага?

— На столі, — задумліва сказала Лёля і паглядзела на столь.

Люба і Маша аўтаматычна зрабілі тое ж самае.

— Оп-па! — сказала Люба.

— Гэта ён! — упэўнена пацвердзіла Маша.

Паміж лямпамі вісела штосьці, вельмі падобнае на асінае гняздо. Альбо на загадкавы ключ, які схавалі, павесіўшы на бачнае месца.

— Трэба зняць! — Люба пацягнулася ўжо за крэслам, каб узабрацца вышэй, але Лёля схапіла яе за руку.

— Пачакай, тут нешта не так! Надта ж проста ён вісіць!

— Нічога сабе «проста»! — абурылася Маша. — Мы тут кожную шчыліну праверылі, пакуль знайшлі.

— Памятаеце, — працягнула Лёля, — у басейне змеі былі, давялося з імі змагацца. А тут… бяры ды здымай… Падазрона.

Маша схапіла ўказку, асцярожна даткнулася да загадкавага прадмета… і ледзь паспела выпусціць яе з рук.

— Ффу… — з жахам выдыхнула Люба.—А я яе голымі рукамі збіралася браць!

З-за сцяны пачуўся смяшок кабінетавіка.

— Нахабны які! — абурылася Маша. — Не, каб папярэдзіць!

— У прынцыпе, — заўважыла Лёля, — ён і папярэджваў. «Каня бяры, але аброць не чапай!»

— Можа, ён яшчэ падкажа, — задзірыста сказала Маша, — як гэтую штуку адтуль зняць і рукі не папаліць?

Але дамавік больш ніяк сябе не праяўляў, і дзяўчынкам давялося разбірацца самім. Пасля бурнай дыскусіі яны зразумелі, што зняць «гняздо» немагчыма. Дакладней, зняць дык не праблема (напрыклад, збіць крэслам, як прапаноўвала Люба), але ж штуковіна зваліцца на падлогу, падлога ўспыхне… Адным словам, без пажару не абыдзецца.

— Ага, — уздыхнула Люба, — агонь — гэта не жартачкі. Ад агню мы не ўратуемся.

— Не разумею, — паскардзілася Маша, — чаму вада ў басейне нам дапамагала, а тут агонь толькі перашкаджае.

— А можа, — выказала меркаванне, — не толькі перашкаджае. Слухайце, а з чаго гэтая рэч, га?

Пры больш блізкім разглядванні аказалася, што «гняздо» зроблена з бяросты. Ці з нечага вельмі падобнага на яе.

— Я думаю, — заявіла Маша, — бяроста — гэта толькі абгортка… ну, як у цукеркі. А самае смачнае… іншымі словамі, самае важнае… яно ўсярэдзіне! Трэба гэтую абгортку нейкім чынам зняць.

— Спаліць! — удакладніла павесялелая Лёля.

— Вось-вось! — узрадавалася Маша. — Бяроста ж гарыць!

— А ты кажаш, — дадала Лёля, — агонь толькі перашкаджае.

Спаліць берасцяны кокан атрымалася не адразу. Люба прапанавала закідаць «гняздо» паперай.

— Папера дакранецца да кокана, запаліцца, — разважыла яна, — а ад яе і ён сам успыхне!

Дзяўчынкі перавялі палову знойдзенага журнала, але выніку не дамагліся. Папера гарэла ажно люба было глядзець, а бяроста нават не пацямнела.

І толькі калі працавітая Маша згарнула са старонак штосьці накшталт паходні, падпаліла яе і паднесла да кокана — толькі тады «гняздо» ўспыхнула вясёлым бяздымным полымем.

Дзяўчынкі замерлі і як зачараваныя глядзелі на дзівоснае вогнішча пад столлю. Нарэшце, яно прагарэла, і на парту проста пад ім бухнулася штосьці цяжкае і пакрытае сажаю.

Лёля акуратна ўзяла ў рукі металічную скрыначку, ачысціла яе ад сажы, пакруціла ў руках.

— Не адчыняецца… дзіўна, мая, — Лёля пакратала рукой падвеску, — адразу адчынілася.

— Тая была драўляная, а гэтая жалезная, — сказала Люба.

— Ну і што? Проста тая павінна была не патануць, а гэтая не згарэць. Цікава, дзе ў яе замочак?

Дзяўчынкі па чарзе тармасілі скрыначку, але нават не змаглі вызначыць, з якога боку яе патрэбна адчыняць.

— Трэба было б падчапіць чым-небудзь вострым, — сказала Люба. — Давай запытаемся ў Сеўкі.

— Дарэчы, — згадала Лёля, — бацюхна-кабінетавік, ану выйдзі да нас. Мы знайшлі ключ, цяпер ты павінен адпусціць Сеўку.

— І нічога я не павінен, — сварліва паведаміў кабінетавік, не з’яўляючыся. — Мы яшчэ і палову падсобкі не разабралі, нікога я не адпушчу.

— Ах, гэтак… — задумліва сказала Лёля, — ну пачакай… Пайшлі, дзяўчаткі!

Лёля сціснула вусны і выйшла з класа.

* * *

Лёля, Маша і Люба ўварваліся ў сталоўку.

— Прывітанне, Сталавік-бацюхна, — выпаліла Лёля. — Антон, цыгарэту дай!

Маша і Люба не ведалі на каго глядзець, ці-то на Лёлю, якая відавочна звар’яцела, ці-то на Антона. Такіх вытарашчаных вачэй дзяўчынкі яшчэ не бачылі. Лёля ж, гледзячы на Антона, сама заходзілася ад смеху.

— Вой, даруй… Проста дамавікі вельмі не любяць тытунёвага дыму. Я думала, мы надымім у кабінеце — ён і аддасць Сеўку.

Антона паступова адпускала, ён нават усміхнуўся, пазіраючы на вельмі ж вясёлую Лёлю.

— Я ўжо думаў, ты не ты, а пярэварацень… Нельга ж так рэзка. І цыгарэт у мяне няма.

— Можа, ёсць свісток? — запыталася Лёля.

— Я ўмею і так свістаць! — Мішка склаў пальцы і выдаў заліхвацкі пошчак.

Дзяўчынкі нават зажмурыліся, а з буфета зараз жа выскачыў Сталавік.

— Ну і як гэта называецца, — загаласіў ён, — я для іх стараюся, выгатоўваю, а яны тут свішчуць! Няма ў вас ні сораму, ні сумлення!

— Даруй, Сталавік-бацюхна, — адазвалася Лёля, — гэта ён выпадкова. Мы больш не будзем.

— За выпадкова б’юць адмыслова! — заявіў Сталавік.

Мішка ўціснуў галаву ў плечы.

— Не, біць не трэба. Давай мы табе лепш посуд памыем, хочаш? — прапанавала Люба.

— Посуд? А чаго яго мыць, ён і сам памыецца… Вы мне лепш прынясіце з кладоўкі тазік стары, медны. Вынеслі яго, а варэнне толькі ў такім і можна варыць.

— У якой кладоўцы?

— Недзе ў вартаўніка валяецца.

— А чаго сам не пойдзеш? — падазрона запытаўся Антон.

— Ды нельга мне, — Сталавік сцепануўся, — небяспечна.

— А нам не небяспечна? — прыжмурыўся Антон.

— Вам пакуль не! — заявіў Сталавік і, адыходзячы, на ўсякі выпадак пагразіў Мішку пальцам.

— Крута! — узрадаваўся Мішка, калі гаспадар сталоўкі выйшаў. — А яны ўсе свісту баяцца?

— Дамавікі — усе! — сказала Лёля.

— Клас! — Мішка відавочна адчуваў сябе больш упэўнена. — А яшчэ чаго яны не любяць?

Лёля азірнулася па баках.

— Яшчэ вось гэтага, — яна ўзяла ў рукі венік. — Хто са мною?

Выгляд у Лёлі быў крайне ваяўнічы.

— Я! — тут жа падрадзілася Маша і стала побач.

Антон ляніва вылез з-за стала.

— Ну пайшлі, паглядзім, як вы ваюеце, — сказаў ён.

* * *

Як толькі яны ўвайшлі ў кабінет хіміі, Мішка свіснуў. Добра свіснуў, магутна.

Кабінетавік з’явіўся адразу. Мішка паўтарыў маладзецкі посвіст. Кабінетавік прысеў і зацiснуў рукамі вушы. Выглядаў ён так, быццам з’еў дзясятак лімонаў і цяпер у яго нясцерпна балелі зубы.

Мішка збіраўся свіснуць у трэці раз.

— Вой-вой-вой-вой-вой! — закрычаў дамавік. — Ды што ж гэта такое, ды ва ўласным доме, ды здзекуюцца!

— Сеўку адпусці, — спакойна сказала Лёля.

— А чаго гэта я павінен яго адпускаць, га? — насупіўся кабінетавік.

Мішка свіснуў яшчэ раз.

— Вой… Ну што ж вы як нелюдзі нейкія, — зарумзаў кабінетавік. — Ну навошта ён вам, га? Вы ж усё роўна нічога не разумееце, што ён кажа. А мне такі памочнік, ведаеце, як патрэбен?!

— Навошта? — запытаўся Антон.

— Ну як навошта?! У мяне ж там, у кладоўцы, скарбы вялікія, хімікаліі розныя. А падручнікаў жа і мала, усё больш задачы ды кантрольныя. Ды я чытаць жа не вельмі люблю… А настаўніца ваша мне нічога расказаць не хоча…

— Чаму не хоча? — здзівілася Лёля.

— Ды не верыць яна ў мяне! Ну і добра, ну і няхай не верыць. Ужо я з яе таксама нацешыўся так, як хацелася. То пад руку штурхану, то прабіркі памяняю.

Кабінетавік захіхікаў, прымружыўся ад прыемных успамінаў:

— Памятаеце, як на апошняй лабараторцы дым шызы паваліў?

Антон кіўнуў. Дым быў не толькі шызы, але і смярдзючы.

— Во! — горда сказаў кабінетавік. — А ўсяго толькі адзін парашок замяніць трэба было.

— Але навошта? — узрушана запыталася Маша.

— А чаго яна? — агрызнуўся кабінетавік, потым паглядзеў на гасцей. — А чаго вы ўсе? — І загаласіў: — Ай, я бедны-няшчасныыы, ай, ніхто мяне не любііііць!

— Сеўку адпусці! — спакойна сказала Лёля.

— Не-а! — заявіў кабінетавік, у момант пераходзячы ад істэрыкі да манументальнай цвёрдасці.

— Тааак! — сказала Лёля. — Значыцца, будзем прымяняць крайнія меры.

Яна падняла венік і пагрозліва сказала:

— Вымятаю цябе, чужы, шкодны дамавік, выганяю…

А Мішка зноў заліхвацкі засвістаў.

— Ааа! — заверашчаў кабінетавік, заціскаючы вушы так, што, здаецца, галава яго расплюскалася. — Ды вы што! Ды я ж жартуючы, ды ці ж вы жартаў не разумееце! Куды ж вы мяне? Там жа монстраў поўная школа! Злыдні!

Антон узяў яго за каўнер і прыўзняў над падлогай.

— Ды забірайце свайго Сеўку! — здаўся дамавік. — Дзверы адчынены.

Антон расчыніў дзверы ў кладоўку і пабачыў там Сеўку, які корпаўся ў рэактывах. Толькі пасля гэтага кабінетавік быў адпушчаны, але знікаць не стаў.

— Сеўка, пайшлі хутчэй, пакуль ён не перадумаў! — крыкнуў Антон.

— А? Ды, зараз… Я толькі… А што, трэба ісці? — запытаўся Сеўка жаласна.

— Ну нахабнік! — абурыўся Антон. — Мы з-за яго жыццём рызыкуем, а ён ісці не хоча.

— Вось бачыш, не хочуць яны, — задаволена паведаміў кабінетавік.

— Ды хачу, хачу, — адмахнуўся Сеўка, — проста трэба адну рэч дарабіць. Давай, Хімішка, я табе хуценька растлумачу, а заўтра прыйду, пакажу, што далей.

— Як ты яго назваў? — уражана запытаўся Антон.

Сеўка засаромеўся.

— Хімішка… Ну трэба ж было яго неяк называць, а Мар'яй Іванаўнай няёмка, ды і не падобны ён на яе.

— Вооось, — заплакаў кабінетавік. — Мяне ніхто так не называааааў, ніхтоооо! Ніхто мянее не любііііць! І вы мяне венікааам!

— Венікам? — здзівіўся Сеўка. — За што?

— Ды так, — сказала Лёля, — маленькае непаразуменне. Пойдзем, заўтра прыйдзеш да свайго… Хімішкі.

— А вы ключ знайшлі? — запытаўся Сеўка.

— Вой так, ключ! Знайшлі!

Маша працягнула Сеўку скрыначку.

— Пойдзем, дапаможаш адчыніць.

Усе гуртам вываліліся з кабінета, чуючы за спінамі бурчанне кабінетавіка:

— Прыйшлі, натапталі, запаскудзілі столь…

— Вось шкодны! — не вытрымала Люба.

— Ага, з дамавікамі заўжды так, — уздыхнула Лёля. — Калі ўжо характар сапсаваўся, дык назаўжды.

— Ды ён добры, — сказаў Сеўка, — проста адзічэў. І знудзіўся. Я яму, дарэчы, абяцаў падручнікаў з бібліятэкі прынесці. Дапаможаш знайсці? — запытаўся Сеўка ў Машы.

Машка пачырванела ад задавальнення і радасна заківала.

Глава 8

ЦЬМЯНЫЯ НАМЁКІ

— Ды як вы маглі? — бушаваў Антон. — Гэта ж небяспечна! А калі б гэты кокан вам на галаву зваліўся? А калі б падлога загарэлася? А калі б…

— Ну чаго ты крычыш? — сказала Люба. — Усё ж абышлося.

— Ага, на гэты раз абышлося! Але ў наступны раз вы ўжо, калі ласка, не лезьце, куды не просяць!

— Ты кажаш, як мая мама, — уздыхнула Маша.

— І як мая сястра, — захіхікаў Мішка.

— І як класная, — хмыкнуў Сеўка, працягваючы калупаць жалезную скрыначку адвёрткаю.

Антон спачатку збіраўся раззлавацца, а потым усё-ткі рассмяяўся разам з усімі.

— Добра, — сказаў ён. — Праехалі. Але больш каб ніякай самадзейнасці!

— Слухаемся! — адказаў Сеўка, і раздражнёна адкінуў інструмент. — Не адчыняецца, — сказаў ён, — ніяк.

Усе зажурыліся.

— А паразмаўляць са скрынкаю спрабавала? — запытаўся Антон у Лёлі.

— Спрабавала, — уздыхнула тая, — не адчыняецца…

— А як ты тую, першую, адчыніла?

— Ды не ведаю, — злосна адказала Лёля, — узяла яе ў рукі, яна сама адчынілася.

— Добра, — сказаў Антон, — не злуйся. Давай думаць, што рабіць далей. А гэтую жалезіну адкладзем на час.

— Думайце, — сказала Лёля і ўстала, — а я пайду прагуляюся.

— Ну куды цябе зноў нясе! — натапырыўся Антон.

— Ката пакармлю, — патлумачыла Лёля. — У нас там коцік сядзіць. Галодны.

— Я з табою! — падхапілася за ёю Маша.

— Ды ён хутка трэсне, ваш коцік, — прабубніў Мішка.

— А ты не бубні, лепей прынясі Сталавіку таз з кладоўкі, — заявіла Лёля і пайшла да выхада.

Антон глядзеў ёй услед, сціснуўшы зубы. Ён зразумеў, што ён зараз можа колькі заўгодна загадваць, але Лёлю ён усё роўна не спыніць, яна будзе рабіць толькі тое, што сама лічыць патрэбным. Антон вырашыў зрабіць выгляд, што ўсё нармальна.

— Добра, — пагадзіўся ён, — Лёля з Машаю кормяць коціка, Мішка з Любаю ідуць у кладоўку за тазікам. А мы з Сеўкаю тут пасядзім, падумаем, што рабіць далей.

Люба толькі кіўнула і накіравалася да выхада, Мішка пацягнуўся за ёю, па дарозе прыхапіў з сабою венік і панёс яго наперавес, як стрэльбу — відаць, на выпадак раптоўнага нападу дамавікоў.

* * *

Калі зайшлі ва ўнутраны дворык гімназіі, Лёля аўтаматычна прывіталася:

— Добры дзень, дамавік-бацюхна! Вой… Іншымі словамі… Васька, прывітанне!

— Прывітанне, прывітанне… — задумліва адказаў кот. — Нешта ж вас даўно не было. Усё ключ збіраеце?

— Збіраем, — уздыхнула Маша.

— Ну-ну…

— Вась, ты нам нічога не хочаш сказаць? — запыталася Лёля.

— А ты мне нічога не хочаш даць? — з'яхіднічаў кот.

— Вой, даруй…

Лёля хутка паставіла перад катом міску з ежаю. Ён, як заўжды, зрабіў выгляд, што ежа яго не ўразіла, пакруціў носам, і праз імгненне пачаў аплятаць так, што трашчала не толькі за вушамі, але і ва ўсім дворыку.

— Мраў, — сказаў Васька, вылізаўшы міску і адсунуўшы яе лапаю, — цяпер можна і паспаць.

— А паразмаўляць? — жаласна запыталася Маша.

— А які сэнс з вамі размаўляць? — запытаў кот. — Вы ж усё бегаеце, бегаеце…

Кот пачаў улягацца на сваю ляжанку паміж вялікім карэннем дуба. Але, мяркуючы па ўсім, апошнім часам коцік добра еў — яго задняя частка адмаўлялася там размяшчацца.

— А што нам рабіць? — запыталася Лёля.

Кот зноў, як у мінулы раз, выразна пастукаў сябе кіпцюром па ілбе. Ён запіхнуў паміж карэннем задне лапы і цяпер раздумваў, як бы яму больш зручна прымасціцца.

— Дзе нам шукаць частку ключа, якая звязана з паветрам? — запыталася Лёля.

— Ды вядома дзе, — сказаў кот, — у школе.

— У якой частцы школы? — працягвала гнуць сваё Лёля.

— У паветранай, — адказаў кот, прыціснуў адну лапу да вуха і агідным голасам зашыпеў. — Паветра, паветра, я — зямля! Як чуеце, прыём!

— У радыёрубцы? — запыталася Маша.

— Якія вы ўсё-ткі дурненькія, — пазяхнуў Васька і паспрабаваў мудрагелістым спосабам выгнуцца вакол уласных задніх лап.

Маша бездапаможна паглядзела на Лёлю.

— Я не ведаю, што яшчэ спытаць, — сказала яна.

— А дарэмна, — адазваўся Васька, — зараз самы час пытацца, я зараз нікуды хадзіць не буду, значыцца, ні казак, ні песень часова не прадбачыцца.

Лёля напружана думала, а Маша прыкметна ажывілася.

— А хто гэта тут біўся ў двары, ты ведаеш?

— А як жа, — адказаў кот, — хто ж не ведае! Белыя з чорнымі.

Васька стаміўся выкручвацца, вылез са шчыліны паміж карэннем і пачаў укладацца на ім зверху. Бяда была ў тым, што адна з лап абавязкова сазлізгвала, і даводзілася пачынаць усё спачатку.

— А хто такія гэтыя белыя і чорныя? — уступіла ў размову Лёля.

— Ну, дабро і зло, як варыянт…

— Нашы і не нашы? — запыталася Маша.

— Неее, — працягнуў кот, — яны ўсе вашы. Так што вашы і… вашы. Вох, нешта непрыемна мне… Заўтра мне дыетычнага чаго-небудзь прынясіце…

Васька сеў на корань і з тугою глядзеў на сваё законнае, але такое недаступнае месца. Лёля злітавалася, узяла яго ляжанку і перанесла ў іншае месца, больш прасторнае.

— О! Гэта ж зусім іншая справа! — узрадаваўся Васька, разваліўся ўпоперак падсцілкі і супакоена забурчаў.

— А гэтыя, якія нашы і… нашы, яны на нас не нападуць?

— А навошта? — здзівіўся кот. — Яны, хутчэй за ўсё, пакуль нават не прыкмецілі, што вы тут…

— Не падабаецца мне гэтае «пакуль», — задумліва сказала Лёля. — Нехта з дамавікоў сказаў, што «пакуль» яны для нас бяспечныя. Такое ўражанне, што ўсё самае цікавае ў нас яшчэ наперадзе…

— Разумная дзяўчынка! — пахваліў яе Васька.

Потым пацягнуўся, хіхікнуў, выцягнуўся ва ўвесь свой кашэчы рост і горда заявіў:

— Ёсць яшчэ такая хвароба… лянота.

— Гэта ты да чаго? — запыталася Лёля.

— Гэта цытата, — сказала Маша, — амаль цытата. З «Панядзелак пачынаецца ў суботу». Нам яго як пазакласнае чытанне задавалі. Можа, гэта намёк на нешта?

— Ды вам намякаць — сябе не паважаць, — пазяхнуў кот. — Я ўжо абнамякаўся ўвесь. І спаць хачу. Усё! Кот не працуе. Адміністрацыя.

І Васька салодка захроп.

— Трэба браць дапамогу клуба, — сказала Маша.

* * *

У гэты час у кладоўцы Мішка стаяў на варце з венікам наперавес. Люба лазіла па паліцах і вяла адмахвалася ад пылу, павукоў і парад Кладавіка.

— Ты шукай, шукай, дзетка, — казаў Кладавік ледзь чутна, — тут шмат усялякага дабра. Усе прыходзяць, усе шнараць… А мне што? Мне нічога… Мне пасядзець бы ў цішыні, ды каб цёпленька было.

Прамаўляў Кладавік няспешна, як быццам бы нават лянотна, але кожную рэч, якую брала Люба, праводзіў спалоханым позіркам. Пад руку не лез — скурчыўся ў кутку.

— А даўно ты тут жывеш? — запыталася ў яго Люба.

— Ды я тут заўжды жыву, — сказаў Кладавік. — Як дом, значыцца, пабудавалі, так я тут і жыву.

— А колькі табе гадоў, дзядулечка?

— Гэта мне? Вой, шмат, унучачка… Не ведаю колькі… Даўно стаміўся лічыць.

— А да школы ты дзесьці жыў?

— Як не жыць, жыў, канечне… Хутар тут быў, недалёка, там жыў. Гаспадыня ў мяне была добрая, заціркаю мяне частавала. Потым у дачкі яе жыў, потым нехта з праўнучак яе мне куточак даў… А пасля памерла яна ад старасці…

— Хто, гаспадыня?

— Ды не, праўнучка. Гаспадыня таксама, зразумела, памерла… І падумаў я на старое месца падацца. А тут вось што… Ну, я ў кладоўку і залез. І сяджу. Бардак тут у мяне, а мне і ўсё роўна… Трэба ж недзе свой век дажываць.

Слова «бардак» Кладавік асабліва вылучыў, як быццам хваліўся: «Вось я якія выразы ведаю!»

— А які ў вас, дамавікоў, век?

— Ды звычайны, як і ва ўсіх…

— Любка! — не вытрымаў Мішка. — Ты доўга там?

Люба не адказала, закапаўшыся ў хлам па вушы. З кучы яна выцягвала то адну рэч, то другую, з прыкрасцю хмыкала і кідала сабе за спіну.

— Ты, дзядуля, даруй, — мармытала яна. — Мы зараз хуценька…

— Эх, — уздыхнуў Кладавік, — усё ў вас цяпер хуценька… Не, каб пасядзець… пакумекаць…

Мішка ўсё больш нерваваўся, таму што за кучай барахла Люба з цяжкасцю

пазнавалася. Для надання сабе дадатковай адвагі ён выбраў з кучы важкую медную трубку і ўзброіўся яшчэ і ёю.

— Папрасіць па-добраму дамавіка, — працягваў мармытаць Кладавік, — ён і сам усё аддасць… Не — трэба хуценька… быстранька…

Люба перастала перабіраць завалы.

— Вой! — сказала яна. — Дык давайце я вас папрашу па-добраму!

— Давай, — лёгка пагадзіўся Кладавік.

Люба паглядзела на Кладавіка. Ён не адводзіў ад яе позірку, у якім было чаканне. У Мішкі рэзка засвярбела паміж лапаткамі, і ён скарыстаўся меднаю трубкай, каб пачухацца.

— Я люблю, калі мяне па-добраму просяць, — усміхнуўся Кладавік. — Адразу ўсё аддаю.

— Дык і мне аддай, — сказала Люба як мага больш душэўна, — калі ласка!

— Аддам, як не аддаць. Толькі ж ты, як след папрасі.

— Дык я і прашу!

Кладавік з горыччу пакруціў галавой:

— Забылі… усе ўсё па-за-бы-валі…

Мішка нечакана для сябе павярнуўся да Кладавіка і выдаў:

— Дамавік-кладавік, будзь чалавекам, нагуляўся — аддай!

— Амаль дакладна, — ухвальна кіўнуў Кладавік. — Толькі не «нагуляўся», а «пагуляў» трэба было сказаць!

— Пагуляў — і аддай! — паслухмяна выправіўся Мішка.

— Вось і добранька! — з гэтымі словамі Кладавік падняўся і выцягнуў з-пад сябе памяты медны таз.

Мішка пачухаў патыліцу. Люба прыняла ад старога таз і здзіўлена ўдакладніла:

— Дык ты на ім увесь час сядзеў?

— Ага. У ім добра. Спакойна.

— Але ж я шукала…

— Ага. Калі не шукаць — як знойдзеш?

Люба зразумела, што наступнае пытанне будзе гучаць зусім па-дурному, але задаць яго не магла:

— А чаму ты мне яго адразу не аддаў?

— Дык ты ж не прасіла! — шчыра здзівіўся Кладавік.

Люба бездапаможна паглядзела на Мішку, як быццам хацела сказаць: «Ну і як вось з такімі справу мець?»

— Ну, — бадзёра прамовіў Мішка, — мы пойдзем ужо! Дзякуй за таз!

— Але, ідзіце мілыя, — запрасіў Кладавік. — Толькі дабро на месца пакладзеце, угу? А то я ўжо старэнькі, мне самому цяжка…

* * *

Лёля і Маша сядзелі побач з Васькам і чухалі яго ў чатыры рукі. Кот быццам бы спаў, але як толькі дзяўчынкі пераставалі яго ўлагоджваць, тут жа незадаволена бурчаў і расплюшчваў адно вока. Металічная скрыначка, здабытая ў кабінеце хіміі, ляжала ў Лёлі на каленях.

Маша ціхенька, каб не патрывожыць свяшчэнны сон ката, рассмяялася.

— Нічога сабе! — адказала яна на нямое Лёліна пытанне. — Цалюткі дзень дамавікоў улагоджваем, нейкіх чарадзейных змей вадой разганяем, гаворачага ката за вухам чухаем… І быццам бы ўсё гэта так і трэба!

— Ды ўжо ж, — усміхнулася Лёля, — у казку трапілі… і завязлі ў ёй.

— А я, — летуценна прамовіла Маша, — лепш бы не ў казку трапіла. Я лепей бы ў «Трох мушкецёрах» апынулася.

— А хіба нам іх задавалі? — здзівілася Лёля.

— А я іх так прачытала… Для сябе! Вось там было б класна!

Маша нават ускочыла, каб лепш паказаць, як здорава было б у вялікім творы Аляксандра Дзюма-бацькі. Васька сярдзіта расплюшчыў вока, але Маша гэтага не заўважыла.

— Уяўляеш, Лёля! Ты была б у такой шыкоўнай сукенцы! Як… як святочны торт! Ну і прычоска там… вэлюм… веер!

Маша прысела ў глыбокім рэверансе.

— А ты? — засмяялася Лёля. — Ты ў якой бы сукенцы была?

— Я? — Маша на імгненне збянтэжылася, але ўсё-ткі прызналася. — Я была б у штанах, камізэльцы, батфортах… І ў плашчы мушкецёра!

Маша схапіла нейкую галіну і пачала ёю размахваць.

— Абараняйцеся, гвардзейцы кардынала! Адзін за ўсіх — і ўсе за аднаго!

Лёля ўжо не смяялася, толькі галавою круціла. Зараз Маша зусім не была падобная на зубрылку з першай парты, да якой усе прывыклі. І галінай махала гэтак умела, што адразу можна было зразумець — трэніравалася.

Васька вырашыў прачнуцца канчаткова і незадаволена сачыў за скачкамі ашалелай дзяўчынкі, якая замест таго, каб коціка гладзіць, рабіла выпады і блакіравала нябачныя ўдары.

— Вось табе! — весела крычала Маша. — І табе! Шэльма! Тысяча чарцей!

Нечакана Маша замерла каля Лёлі, пераможна ўзняўшы галіну да неба:

— Усё! Ворагі пераможаны! Гонар каралевы ўратаваны!

Лёля са здзіўленнем глядзела на Машу.

— А дзе ты фехтаваць навучылася? Ты на секцыю ходзіш?

Машка адразу скісла.

— Калі б… — уздыхнула яна.

— А што? У нас жа недалёка, у «Спартаку», гурток ёсць, у мяне там аднакласніца займаецца, са старога класа. Калі хочаш, я даведаюся…

— Ну… — замялася Маша. — Разумееш, гэта ж не па-жаночы, і ўвогуле…

— Чаго? — здзівілася Лёля. — Што не па-жаночы? Гэта ж цэлы від спорту, і дзяўчынак там нават больш, чым хлопцаў.

— Ну а раптам гэта будзе перашкаджаць вучобе… — зусім сумна сказала Маша.

— Табе?! — Лёля ажно прыўстала ад здзіўлення. — Перашкаджаць вучобе?! Маш, ты даруй, канечне, але калі ты будзеш трошкі менш вучыцца, дык яно толькі да лепшага. Маш, ты чаго? Ты што, плачаш, ці што?

Лёля замітусілася, стараючыся зазірнуць Машцы ў твар, а тая ўсё адварочвалася і спрабавала схаваць слёзы.

— Маша… — разгублена сказала Лёля. — Што здарылася?

— Ды я пайшла б, — хлюпнула Маша носам, — я пайшла б, канечне… Мяне мама не пускае-е-е… Яна кажа, што няма чаго без толку кіем махаць… што вучыцца трэба… вось я і вучуся…

— Але, Маша, — яшчэ больш разгубілася Лёля, — ты і так выдатніца, куды табе яшчэ вучыцца…

— Ну так, выдатніца, — хлюпнула носам Маша, — у мяне ў мінулай чвэрці за кантрольную была «васьмёрка», а па фізіцы наогул «сем» за самастойную…

— Але за чвэрць жа ўсё роўна «дзявятка», — сказала Лёля, — немагчыма ж на ўсе «дзявяткі» і «дзясяткі» вучыцца…

— А мама кажа, што можна, — заплакала Маша, — што гэта ўсё ад ляноты. І што я павінна, таму што потым трэба будзе паступаць, і што ва ўсіх блат, а ў мяне няма, і мне трэба будзе самой…

— Ты хоць на вуліцы гуляеш?

— А з кім мне гуляць? — уздыхнула Маша. — Ды і пакуль усе ўрокі зробіш, ужо амаль ноч. Я ж яшчэ на нямецкую мову хаджу, і музыка ў мяне…

— А музыка табе вучыцца не перашкаджае?

— Не, музыка — гэта таму, што ўсе прыстойныя дзяўчаты павінны ўмець музіцыраваць.

— Ведаеш, — усміхнулася Лёля, — ты не надта ж падобная на прыстойную дзяўчыну, калі з кіем скачаш.

— Вось і мама гэтак кажа, — сумна сказала Маша, — я спрабавала растлумачыць… Я з Інтэрнэта падручнік скачала і трэніравалася дома… Пакуль нікога няма… Але давядзецца мне ўсё гэта кінуць… Накрыецца мая мара медным тазікам…

— Можа, і не накрыецца… — задумліва прамовіла Лёля і тут жа змяніла тэму, — але зараз мы лепш пойдзем да астатніх. Спаць даўно трэба, пераначуем — болей пачуем.

Маша паслухмяна пайшла ўслед за Лёляю ў спартыўную залу.

* * *

— Усё, адбой, — загадаў Антон.

Гімназісты ляжалі на матах у спартзале і слухалі начное школьнае жыццё. Дамавікам не спалася. Па ўсім будынку ляпалі дзверы, сюд-туд чуўся тупат, шастанне ці прыглушаны, ледзь чутны шэпт.

— Цікава, — запытаўся Антон, — яны заўжды ноччу гэтак шастаюць?

— Угу, — адказала Лёля, — толькі звычайна людзі іх не чуюць. У іх жа ноччу самае жыццё пачынаецца. А ты ўжо ведаеш, што мы будзем рабіць заўтра?

— Шукаць, — пацiснуў плячамі Антон. — У нас пакуль адна справа.

— А дзе?

— Добрае пытанне, — пасміхнуўся Сеўка. — Слухайце, калі ўжо мы не спім, давайце паспрабуем знайсці ў словах ката што-небудзь карыснае. Раптам атрымаецца!

— Ну хіба што «раптам», — прабурчаў Мішка.

— Так, Лёля, Маша, расказвайце, што вам гэтая жывёліна нагаварыла?

— Ён Стругацкіх цытаваў, — сказала Маша, — «Панядзелак…».

— О! Мая любімая кніжка! — выгукнуў Сеўка. — А калі гэта намёк? Можа, што-небудзь з днямі тыдня? Сёння ў нас што?

— Серада, — адказаў Антон.

— Зразумела… Ні панядзелка, ні суботы… Можа, трэба пачакаць, і ў суботу што-небудзь праясніцца? Хоць час жа застыў… А можа, трэба ад прозвішча танцаваць? Стругацкія… Можа, нам трэба што-небудзь абстругаць?

Слухаць Сеўку, які сам прапаноўваў ідэі і сам жа іх адкідваў, было складана.

— А вы габлюеце на ўроках працы? — запыталася Лёля, каб перавесці размову ў больш практычнае рэчышча.

— Не, — адказаў Антон, — мы тэрыторыю прыбіраем. А можа, трэба дуб абгабляваць? Кот пра дуб нічога не казаў?

— Не, — уздыхнула Маша, — ён толькі дурыўся. Мы яго запыталі: «Дзе паветраная падказка?», а ён такім дурным голасам адказвае: «Паветра, паветра, я — зямля!»… А потым яшчэ і хіхікаў над намі, што мы намёкаў не разумеем…

Сеўка задумаўся, потым адным рыўком сеў і пляснуў рукамі.

— Ну вядома! — закрычаў ён. — Гэта ж нават не намёк, ён жа прамым тэкстам сказаў! У яго земляная падказка! Ён — зямля! Дакладней, дуб — зямля! А яшчэ больш дакладней, там гэтая зямля вакол дуба! З паветрам потым разбярэмся! Пайшлі туды!!!

— Чаго вы так гарлапаніце? — сонна запыталася Люба. — Спіце! Выспіцеся, дык і пойдзеце, куды хочаце.

— Ды чаго час губляць? — сказаў Сеўка.

Ён ужо гатовы быў бегчы, хапаць, змагацца…

— А Люба ж мае рацыю, лепш нам паспаць, — сказала Лёля. — Заўтра раніцай Васька будзе галодны, і з яго падчас сняданку хоць нешта можна будзе выцягнуць. А зараз мы яго і пабудзіць жа не зможам.

— Я змагу, — сказаў Мішка і пагрозліва патрос меднай трубкай, якую ён прыхапіў з сабой з уладанняў Кладавіка, — я яго пабуджу… Назаўжды…

— Сеўка, кладзіся! Мішка — ціха! — сказаў Антон. — У нас адбой. Усім спаць! Пад’ём у…

— У 18-35, — хіхікнуў Сеўка, прадэманстраваўшы мабільнік з намертва спыненым гадзіннікам.

— Як я падымуся, так і пад’ём! — адрэзаў Антон.

Усе запоркаліся, уладкоўваючыся больш зручна, і ўжо праз некалькі хвілін усіх змарыў сон. Лёля ціхенька паднялася, азірнулася, пстрыкнула пальцамі, пашаптала нешта… Паменшаны Аркадзь Іваныч узнік каля яе амаль адразу. Яны сакрэтнічалі даволі доўга.

— Ды не змагу я гэтак хутка! — шаптаў фізрук. — Не паспею. Давай крыху пазней…

— Толькі, каб як па-сапраўднаму! — сказала Лёля.

— Крыўдзіш! — адгукнуўся Аркадзь Іваныч. — У мяне, ведаеш, якія хлопцы? Арлы!

— Дзякуй! — прамовіла Лёля.

— Рана яшчэ, — сказаў фізрук, — і з цябе пачастунак.

— А як жа! — усміхнулася дзяўчынка.

Дамавік знік, быццам яго і не было. Хвілін праз пяць заснула і Лёля.

На гэты раз нікому нічога асаблівага не снілася — нейкая каша з дамавікоў і катоў. Нават Антоха ў сне пабачыў сябе спячага. Прычым ён глядзеў на сябе як бы збоку, нават успомніў гісторыі пра мёртвых, душа якіх адлятае і бачыць цела аднекуль зверху. Антон прыслухаўся да сябе, але нічога асаблівага не ўчуў. Ніякай такой асаблівай смерці. І нават далёкая небяспека, да якой яны з сябрам беглі два мінулыя сны, неяк прытупілася — відаць, таксама адпачывала. Антоха тройчы перакуліўся вакол сябе і лёг.

Глава 9

РУСАЛКА НА ГАЛЛІ

«Раніца» аказалася больш мудронай, як «вечар». Сеўка ўжо не ірваўся зараз жа капацца пад дубам, Мішка паглынаў сняданак, утаропіўшыся ў адну кропку, здаецца, не разумеючы, што ён есць. Антону нават прыйшла ў галаву шалёная думка падсунуць яму ў талерку што-небудзь неядомае — сурвэтку, напрыклад, — і паглядзець, што будзе. Але ён стрымаўся. Ён тут галоўны, не хапала яшчэ лухтою ўсялякай займацца.

Усе астатнія таксама былі нешматслоўныя, а Маша чамусьці ва ўсе вочы пялілася на Лёлю, але калі тая ўсміхалася ў адказ, Маша палохалася і пачынала паспешліва жаваць.

Ніхто не прамовіў ні слова, акрамя дзяжурных падзяк Сталавіку. Той не адказаў — толькі вусны пакрыўджана падціснуў і пачаў бурчаць пад нос: «Ну хто так есць? Трэба ж з радасцю, з задавальненнем…».

Да дуба падышлі ў засяроджаным маўчанні. Кот спаў, прыкрыўшы хвастом нос.

— Ну што, — запытаўся Антон, — нешта надумалі?

Ён спадзяваўся, што ўсеагульны ранішні пануры стан выкліканы імкненнем што-небудзь такое прыдумаць — і, магчыма, хто-небудзь што-небудзь скеміў. Антоха меў рацыю напалову. Усе думалі, што ніхто ні да чаго не дадумаўся.

— Гэтак і будзем стаяць? — запытала кашэчая спіна. — Ці ўсё-ткі пакормім няшчасную жывёліну, пазбаўленую самага святога — свабоды?

Лёля паставіла перад спінай латок са свежай смятанай. Васька зрабіў ласку павярнуцца супрацьлеглым хвасту бокам.

— Смятана, — жалобна прамовіў ён. — Зноў смятана!

І пачаў есці з такім выглядам, як быццам ратуе Сусвет ад страшнай атруты цаною свайго жыцця.

— Дык учора ж смятаны не было! — здзівілася Маша.

Кот не палічыў неабходным адказваць на ўсялякую бязглуздзіцу.

— Васечка, — ласкава сказала Лёля, — а што ты пра зямлю ўчора казаў?

Васечка таргануў кончыкам хваста ў тым сэнсе, што пайшлі вы ўсе са сваімі праблемамі, не бачыце — жывёліна занятая?

Мішка ўздыхнуў, запытальна зірнуў на Антоху і, атрымаўшы падбадзёрваючы ківок у адказ, падняў нахабнага ката леваю рукою за шкірку. У правай ён сціскаў медную трубку, якая палюбілася яму.

— Ты! — грозна зароў Мішка. — Нашу смятану жэрці — і нам жа хаміць?

— Мяу! — прахрыпеў Васька.

Мішка страсянуў яго так, што ў сярэдзіне ў ката нешта выразна булькнула.

— Мяу! — цвёрда адказаў Васька і зажмурыўся.

— Можа, дарэмна ты яго гэтак? — асцярожна запыталася Лёля.

— Магу і не гэтак, — з пагрозай адказаў Мішка. — Магу і мазгаўнёй аб дуб! Ці трубкай па мазгаўні, выбірай!

Мішка, усё з той жа пагрозлівасцю, адвёў руку з трубкай. Кот зажмурыўся яшчэ больш. Па яго выгляду было відаць, што ён хутчэй памрэ, чым падпарадкуецца грубай сіле. Грубая сіла ў асобе Мішкі пачала раз'юшвацца. Невядома, чым бы гэта ўсё скончылася, калі б зверху, з галін не пачуўся булькатлівы, як быццам нават падобны на кудахтанне, голас:

— Юнак, вы яго добра трымаеце?

Усе прысутныя, акрамя Ваські, дружна паглядзелі ўгору, але ў густым голлі дуба нічога не разгледзелі.

— Моцна трымаю! — адказаў Мішка і, відаць, каб пераканацца ў праўдзівасці сваіх слоў, яшчэ раз страсянуў ката.

Васька коратка мяўкнуў.

— Вы ўжо як мага мацней, калі ласка!

І з гэтымі словамі на зямлю спланіравала дзіўная істота. Памерам яна нагадвала курыцу. Зрэшты, курыцу яна нагадвала ўсёй сваёй ніжняй часткай: кіпцюрастыя лапы, пух, пер'е, крылы… А вось галава на гэтым птушыным цельцы была бясспрэчна чалавечая, больш таго, жаночая. І вельмі знаёмая…

— Добры дзень, цёця Ларыса! — аўтаматычна прывіталася Люба.

Галава цёці Ларысы — тэхнічкі, якая трымала ў страху ўсю школу, — дакорліва зірнула на Любу і звярнулася да Антона:

— Вы не супраць, калі я паем?

— Ды калі ласка, — адказаў Антон паспешліва.

Тэхнічка была адзіным чалавекам у школе (акрамя дырэктара), якога Антон пабойваўся і нават не саромеўся ў гэтым прызнацца. Цёцю Ларысу ўсе пабойваліся. І дырэктар, дарэчы, таксама.

Паўптушка-паўтэхнічка з апетытам узялася за смятану. Васька нема завыў.

— Глядзі ў мяне! — на ўсялякі выпадак Мішка падняў ката як мага вышэй.

Васька завываць не перастаў.

Нейкі час усе моўчкі глядзелі, як цёця Ларыса-птушка аплятае каціную ежу, час ад часу кідаючы чэпкія позіркі на Ваську і выціраючы вусны крылом.

Калі яна, нарэшце, наталіла свой птушына-чалавечы апетыт, Сеўка адважыўся запытацца:

— Даруйце… а вы хто?

— Райская птушка! — горда адказала паўкурыца.

— О! — выказаў агульнае здзіўленне Антон.

У яго ўяўленні райская птушка павінна была выглядаць крыху па-іншаму.

— Ну добра, — незадаволена кудахтнула райская птушка, — можаце называць мяне русалкай.

На гэты раз ніхто не вымавіў нават неўразумелага «О!». Усе проста вытарашчылі вочы. На русалку цёця Ларыса ў курыным абліччы была падобная яшчэ менш.

І тут Мішку, што называецца, прабіла на хі-хі…

— Вой, не магу, — зарагатаў ён, — Русалка… Вой, ха-ха-ха… Вось яны якія, аказваецца… Вой, я зараз лопну ад смеху…

Мішка нават ката выпусціў, той адбегся ад яго на адлегласць выцягнутага ланцуга і пачаў нервова вылізвацца. «Русалка» на ўсялякі выпадак узляцела на галіну дуба.

— Вой, усё, гэта ўжо мяжа, — рагатаў Мішка. — І так ад гэтых дзівосаў дах едзе, дык яшчэ і гэта… Яна — русалка… Ха-ха-ха… Усё, я зараз памру…

Цёця Ларыса глядзела на Мішку з выразам такой спапяляючай пагарды на твары, што, па ідэі, ён павінен быў самаўзгарэцца і знікнуць.

— Вой, — сказала Маша, якая як зачараваная глядзела на птушку-тэхнічку, — «Русалка на галлі сядзіць»…

Лёля ляпнула сябе па лбе і сказала:

— Ну канечне! Цёця Ларыса! А я ж думала ўвесь час, навошта Пушкін русалку на дуб пасадзіў, ёй жа там нязручна, і ўвогуле суха.

— Разумная дзяўчынка, — сціснуўшы губы, паведаміла цёця Ларыса.

— Як гэта разумець? — запытаўся Мішка, перастаючы смяяцца.

— Падобна на тое, — патлумачыў Сеўка, — што ў даўніну русалкамі называлі вось такіх куры… э-э-э-э… птушак. Райскіх.

Райская курыца велічна кіўнула.

— І Пушкін, калі пісаў, меў на ўвазе менавіта такую русалку, — працягнула Лёля.

Цёця Ларыса прыняла карцінную позу, пакланілася спачатку ў адзін бок, а потым у другі.

— Вой, я такую ў кніжцы бачыла. У казках, — сказала Маша.

— А я ў старым мульціку, — сказала Люба.

— Ну вось і пазнаёміліся, — з царскім выглядам кіўнула цёця Ларыса.

Мішка прыгнечана маўчаў.

— Вы не перажывайце, малады чалавек, я вам дарую ваша невуцтва, — міласціва паведаміла Русалка. — Я, калі пад'еўшы, — добрая.

Васька зашыпеў.

— Вой, баюся, баюся, — карцінна лапатнула крыламі цёця Ларыса. — Знайшоўся тут мне, вешчы Баян, трапло казачнае…

Васька паімкнуўся заскочыць на галіну, але не змог.

— Жэрці менш трэба! — сказала Русалка. — Хутка ў школу не пралезеш.

Васька выдаў вантробнае кашэчае завыванне і адышоў як мага далей, рыхтуючыся да скачка.

— Глядзі-тка, — захіхікаў Мішка, — у Ваські чалавечую мову адняло.

— Вы абудзілі ўва мне звера! — паведаміў кот скрозь зубы. — Даўнавата я не снедаў русалкамі…

— Вох-хо-хо, — заквахтала цёця Ларыса, — лапы кароткія!

— Мррау!

— Морда трэсне!

— Урррр!

— Пуза падбяры, якая ганьба! І прыбіраць за сабою трэба!

— Слухай, падобна, яны ўжо не першы год сварацца, — шэптам сказала Лёля Антону.

Антон кіўнуў.

— Даруйце, — сказаў ён, — можа, вы нам раскажаце што-небудзь пра зямляную частку ключа, ды і сварыцеся на здароўе, а?

Кот і Русалка са здзіўленнем паглядзелі на прысутных, яны паспелі цалкам забыцца пра іх існаванне.

— А? — запыталася Русалка. — Ах, гэта!

Яна зноў прыняла карцінную позу, адкашлялася і праспявала, расцягваючы галосныя, як бацюшка на службе:

— Капайце ўглыб чацвёёёртага вымярэння. І там на ўзроўні вяліііікай бітвы вы знойдзеце тое, што вам патрэээбна. Тоўстая морда! Тоўстая морда!

Русалка звесіла з галіны крыло, Васька сутаргава паспрабаваў да яе даскочыць, зачапіў кіпцюром і зваліў уніз, проста сабе на галаву. Райская птушка зараз жа падхапілася, і пакуль Васька выплёўваў пер'е, стала і адбеглася па зямлі на бяспечную адлегласць.

— Бе-бе-бе, бе-бе-бе, — пачала дражніцца яна, скачучы ў сантыметры ад Васькавай лапы. Далей беднага ката не пускаў ланцуг.

Усе ўзрушана глядзелі на гэтае вар'яцтва.

— Вось ужо ніколі не думала, што ў цёці Ларысы такі характар, — сказала Маша. — А з выгляду прыстойная жанчына…

— Ну, ты з выгляду таксама… — Сеўка запнуўся. — А аказваецца, нічога, нармальная…

Працяг у наступным нумары.

Пераклад з рускай Раісы БАРАВІКОВАЙ.

Андрэй ЖВАЛЕЎСКІ,
Яўгенія ПАСТАРНАК

ГІМНАЗІЯ № 13*

Раман-казка

ЧАСТКА 1

КЛЮЧ З ЧАТЫРОХ ЧАСТАК

Глава 9

РУСАЛКА НА ГАЛЛІ

…Маша ўспыхнула, не знайшлася, што сказаць, і схавалася за Лёлю.

— Што яна сказала? — задумліва запытаўся Антон. — Што нам трэба рабіць?

— Капаць, — успомніла Люба.

— Цікава, у якім сэнсе? — адазваўся Антон.

— У глыбіню чацвёртага вымярэння… — прамармытаў Сеўка. — Чацвёртае вымярэнне — гэта час. Капаць у глыбіню часу? Нешта шукаць?

— Там, на ўзроўні вялікай бітвы… — задумліва прамовіла Маша. — Цікава, а якія тут былі бітвы? Хто-небудзь ведае?

— Я ведаю! — выгукнула Люба. — Дакладней, ведаю, хто ведае! У кладоўцы жыве дамавік, даруйце, Кладавік. Ён тут, мяркуючы па ўсім, шмат стагоддзяў, ён павінен памятаць бітвы. Тым больш вялікія!

— Ну пайшлі да Кладавіка, — уздыхнуў Антон.

* * *

Кладавік ужо чакаў іх, седзячы на парозе сваёй кладоўкі.

— Добры дзень, бацюхна-дамавік! — прывіталася Люба.

— Добры дзень, мілыя, добры дзень. Навошта прыйшлі-завіталі?

— Бацюхна-дамавік, ты ж усё помніш, усё ведаеш, — пачала Лёля. — Зрабі ласку, раскажы нам пра вялікую бітву.

— Вялікую бітву? — перапытаў Кладавік. — Ды я звычайны дамавік, я ў гэтыя справы не ўблытваюся.

— Але ж ты ведаеш, калі яна была?

— А як жа! — сказаў Кладавік. — Гэта ўсякі ведае.

— Праўда? — узрадаваўся Антон. — І калі ж?

— Ды, надоечы. Акурат перад тым, як вы да мяне зазірнулі…

І Кладавік паглядзеў на іх чыстымі, яснымі вачамі, але разумення ў вачах візіцёраў не пабачыў.

— Відаць, гэта не тая бітва, — няўпэўнена сказаў Антон.

* Працяг. Пачатак у № 1, 2, 3, 4 г. г.

Кладавік толькі паціснуў плячамі.

— А можа ты памятаеш, што тут у вайну было, а-а? — запыталася Лёля.

— У якую? — ажыўлена пацікавіўся Кладавік.

— Цяжка сказаць, — шчыра прамовіла Лёля, — нам патрэбна вялікая бітва. Мы не ведаем якая, не ведаем, калі яна была… Думалі, ты нам дапаможаш.

— Бацюхна-дамавік, не прымушай нас пакутаваць, дапамажы нам парадаю, — сказаў Мішка.

— О! — узрадаваўся Кладавік. — Вось жа можаце, калі хочаце! Парадаю — гэта не цяжка. Што парадзіць трэба?

— Парай, як нам прапытаць у цябе, калі тут бітва была, — змрочна сказаў Антон.

— Ды проста! — адазваўся Кладавік. — Я вам загадку загадаю. Адгадаеце — на любое пытанне адкажу. Дамовіліся?

— Дамовіліся, — уздыхнуў Антон і прабурчаў: — Можна падумаць, у нас ёсць выбар…

— Я просценькую, — пацёр рукі Кладавік і выдаў: — Размых, размых малу махнушку, пушчу белу галышку. Што гэта?

— Чаго-чаго? — вырвалася ў Мішкі.

Пасля хвіліны ачумелага маўчання Кладавік здаўся:

— Гэта варгі!

— А што гэта? — запыталася Маша.

— Ну як? — здзівіўся Кладавік. — Зімою, у мароз, што на ручкі апранаем?

— Пальчаткі…

— Рукавічкі…

— О! — узрадаваўся Кладавік — Дык гэта варгі і ёсць!

— Вой, — сказала Лёля, — ты нам што-небудзь прасцейшае загадай, а то мы такіх слоў не ведаем.

— Прасцейшае? — засмуціўся Кладавік. — Ну добра… Едзе арда, аглобля адна, а дугі ніводнай! Што гэта?

— Ну чаго вы маўчыце? — пакрыўдзіўся Кладавік. — Тут жа ўсе словы зразумелыя! Гэта ж рыдван з дышлем!

— Ведаеш, бацюхна-кладавік, — расхвалявалася Лёля, — відаць, у нас не атрымаецца з загадкамі. Будзь ласкавы, пашкадуй ты нас, дай іншае заданне, а-а?

— А хочаш, мы табе парадак у кладоўцы навядзём? — запыталася Люба.

— А то як жа! Вядома, хачу! — заўсміхаўся Кладавік. — А пакуль вы будзеце працаваць, я вам што-небудзь і распавяду.

Прыбіранне кладоўкі заняло некалькі гадзін. Усе добра-такі стаміліся, вельмі моцна запыліліся і пачулі неймаверную колькасць усялякіх гісторый з побыту сям’і, у якой жыў Кладавік. Перыядычна Лёля спрабавала вярнуць яго да тэмы:

— Раскажы пра бітву, а-а?

— А як жа! — паціраў рукі Кладавік. — Вось прыходзіць мужык пад раніцу дамоў, ледзьве ногі цягне, а гаспадыня мая яго качалкаю, качалкаю… Вось ужо была бітва дык бітва!

Але пад канец працы Кладавік раптам зрабіўся сур’ёзным і, пазіраючы на практычна ідэальны парадак, сказаў:

— Добра, даражэнькія, балбатаў я з вамі, балбатаў, ды што вінен, аддаць павінен. Думаў я, успамінаў, пра якую ж бітву вам расказаць… Ды не ведаю я адказу. Шмат войнаў я перажыў, многа гора бачыў… І дамы палілі — помню, і бомбы кідалі… Кажуць, дзесьці бітвы былі, але сам я не бачыў. Загойваць раны дапамагаў, ад гарачкі замаўляў. Аднойчы кошку асколкам зачапіла, яе дагледжваў. А так, каб нейкая бітва… Не помню, не ведаю…

Кладавік засмучана пакруціў галавою. Але Лёля вырашыла не здавацца.

— Можа, калі-небудзь даўно? — запыталася яна. — Нам сказалі, што мы павінны ў глыбіню часу капаць.

— Даўно? — задумаўся Кладавік. — Вох, не ведаю… Я тады яшчэ зусім малым быў…

— І што? — ажывілася Лёля.

— А і праўда ж! — узрадаваўся Кладавік. — Была! Была бітва! Я ж не падумаў, што гэта пра яе, ужо надта ж даўно…

— Ну?! — выгукнула Лёля.

— Дык гэта ж калі было! — паціснуў плячамі Кладавік.

— Калі?!

— Дык не ведаю! — усклікнуў Кладавік. — Я ж кажу, я тады яшчэ зусім хлапчанём быў, а колькі мне стагоддзяў стукнула, я ж не лічыў.

— Але ты нам раскажы што-небудзь, можа, мы разбяромся, — папрасіў Сеўка.

— Ды не ведаю я, што расказваць, — адгукнуўся Кладавік. — Тады вайна была, не тое, што пасля. Хто з кім, хто за што — незразумела… Жылі сабе, жылі… Потым набег нехта, усіх павыразаў, мужыкоў, хто не схаваўся, пасеклі… А хто? За што? То суседні князь, то другі суседні князь… Помню, што тады, як быццам, шмат князёў секлася… Сама ж бітва трошкі ў баку была, але нам тут хапіла. Кажуць, на рэчцы біліся, дык проста ўсе берагі былі крывёю залітыя…

— Крывавыя берагі Нямігі, — шэптам сказала Машка.

— Што гэта? — хутка запытаўся Антон.

— Бітва, — сказала Маша, — вялікая. Мы яе праходзілі. Першае згадванне Мінска ў летапісах. І яна апісана ў «Слове аб палку Ігаравым». І не глядзіце на мяне гэтак, я таксама не помню, хто з кім біўся! Але ў «Слове…» напісана, што нехта там праскочыў воўкам ад Дудутак да Нямігі… Памятаеце, мы калі ў Дудутках на экскурсіі былі, нам расказвалі?

Усе толькі паківалі галавамі, экскурсавода ў Дудутках ніхто не слухаў, усе куды больш былі заклапочаны пытаннем, дзеўбане страус з загарадзі Віцьку Пятрова насмерць ці проста пакалечыць.

— А ў якім годзе была гэтая бітва? — запытаўся Сеўка.

— У 1067, — ціха сказала Маша.

Усе замоўклі, ураж аныя Машыным адказам.

— Ты гэта помніш? — запыталася Лёля ў Кладавіка.

— Ды не вельмі, — сціпла адказаў дамавік. — Вы мне лепш раскажыце, што ж там такое было, га-а?

Пакуль госці сутаргава згадвалі падручнік, блытана спрабавалі пераказаць, хто з кім і за што ваяваў, Маша ўспомніла пра «Слова аб палку Ігаравым» і прынесла кніжку.

— Вось, пачытай, — сказала яна Кладавіку. — Тут ёсць пераклад.

Але той, пабачыўшы старарускі тэкст, ледзь не праслязіўся.

— Ай, дзякуй! Ай, пацешылі! Вось, умелі ж пісаць, — уздыхнуў ён. — Ды я за гэтую кніжку ваш вечны даўжнік. Што трэба — смела прасіце. Але пасля. Спачатку пачытаю… Вы ідзіце пакуль…

І Кладавік пайшоў у самы дальні куток, ціха шавелячы губамі.

Глава 10

РАЗРЫЎ-ТРАВА

Антон шлындаў па калідоры ад сцяны да сцяны, як заведзены. Астатнія паселі на падаконніках і панура за ім назіралі.

— Ды не мітусіся ты! — не вытрымала Лёля. — Хутчэй не будзе!

— Я гэтак думаю! — агрызнуўся Антоха, не перастаючы хадзіць туды-сюды.

— Пра што? — схамянуўся Сеўка. — Можа, дапамагу чым?

— Наўрад ці, — Волкаў нарэшце спыніўся. — Я нават не думаю, а так… успамінаю…

— Што-небудзь па праграме? — Цяпер ужо Маша ўзрадавалася магчымасці стаць карыснай.

Антоха пакруціў галавой. Усе ўжо спалохаліся, што ён зноўку пачне шлындацца па калідоры, але Волкаў стрымаўся. Гэта каштавала яму сур’ёзных намаганняў.

— Мне бацька расказваў… Калі школу будавалі, натрапілі на нешта… Пад зямлёю якраз… А на што — не помню, хоць здохні!

— Здыхаць не трэба! — заявіў Сеўка, саскокваючы з падаконніка. — Ты хоць бы помніш, дзе павінны былі школу пабудаваць? Па першапачатковаму плану?

Антоха пакруціў галавой з яшчэ большай шалёнасцю.

— Будзем разважаць лагічна! — цяпер ужо Сеўка выходжваў па калідоры.

Праўда, рабіў ён гэта павольна і вельмі паважна, так што амаль не раздражняў астатніх.

— У той бок, — Сеўка тыцнуў у напрамку ўвахода ў школу, — вуліца. Там і там — жылыя дамы. Іх раней, чым школу, пабудавалі, гэта дакладна. Значыцца, застаецца…

Сеўка спыніўся, даючы магчымасць Антону закончыць думку. Але думку закончыла нецярплівая Маша:

— Стадыён!

— Стадыён! — насмешліва працягнуў Мішка. — Дык ён за сценамі школы. Як мы туды выйдзем?

— Пад зямлёю! — Антоха рашуча сціснуў кулакі. — Так, Маша і Сеўка — самыя разумныя, яны застаюцца чакаць, пакуль Кладавік начытаецца і што-небудзь скажа. Астатнія — за мною!

Маша і Сеўка задаволена пачырванелі. Люба з ахвотнасцю саскочыла з падаконніка, Лёля з некаторым ваганнем рушыла за ёю. Мішка падазрона ўдакладніў, сціскаючы верную трубку:

— Куды?

— Табе спадабаецца, — усміхнуўся Антон.

* * *

— «Спадабаецца»! — прабурчаў Мішка, пралазячы паміж нейкай іржавай металічнай канструкцыяй і сырою сценкай. — І нічога мне тут не падабаецца!

Люба ўздыхнула. Ёй у падвале таксама даводзілася туга. Худзенькая Лёля і жылісты Антон лёгка прабіраліся ў самых вузкіх месцах, а вось Мішка з Любаю ўвесь час захрасалі.

— Не думаў, што ў нас такі заблытаны падвал, — не сунімаўся Мішка.

— Спакойна, — Антоха спыніўся. — Прыйшлі.

Усе ўтаропіліся на шэрую глухую сценку.

— Пустка — там, — Волкаў кіўнуў на яе.

— А мы тут! — уздыхнула Люба.

Мішка падыйшоў і ад душы пастукаў па сценцы трубкаю. Удары былі глухія.

— Ну вось, — сказаў ён незадаволена, — пайшлі, паглядзелі… Можам вяртацца.

— Сапраўды, Антон, — Лёля казала без ценю насмешкі. — А як ты збіраўся выйсці? Я думала, тут падземны ход…

Антоха разззлаваўся:

— «Думала»! Усе такія разумныя! Ніяк я не збіраўся выходзіць, хацеў на месцы разабрацца!

— Ты не засмучайся, — мякка сказала Люба, — давай уздоўж сценкі пройдземся, можа, і праўда, ёсць які-небудзь ход!

Антоха пасвяціў ліхтарыкам у адзін бок, у другі…

— Няма тут ніякіх хадоў! — гаркнуў ён і, не стрымаўшыся, ляснуў ліхтарыкам па сценцы.

Ліхтарык пагас, ярка мігнуўшы напаследак. Волкаў забурчаў ад бяссілля.

— Нічога! — яшчэ мякчэй сказала Люба. — Зараз асцярожненька выйдзем наверх, падумаем…

Антоха з нянавісцю паглядзеў на сценку. Трапіў у такое дурное становішча, а яшчэ так упэўнена за сабою ўсіх павёў! На што ён разлічваў? На ўдачу, відаць…

— Пачакай, — у Лёліным голасе раптам пачулася надзея. — А пастукай яшчэ раз.

Антоха з задавальненнем зноўку ляснуў па сценцы.

— А зараз трошкі ўбок…

Праз хвіліну стала зразумела, што Антоха прывёў свой атрад правільна: якраз там, дзе яны спыніліся, за сценкаю відавочна была нейкая пустата — удары паламаным ліхтарыкам гучалі гулка. У Антохі радасна забілася сэрца. Усё-ткі не зусім ён аганьбаваўся.

— І што? — скептычна ўдакладніў Мішка. — Будзем сценку ламаць?

— Ну, — Люба пачала вадзіць ліхтарыкам па баках, — стукнем чым-небудзь цяжэйшым, можа, і праломім!

Плямы святла пачалі шнарыць у цемры, адшукваючы падыходзячы таран. Нечакана Лёля затрымала прамень свайго ліхтарыка каля самай падлогі. Там, у шчыліне паміж сценкаю і падлогай, расла маленечкая кветачка.

— Нічога сабе! — Лёля прысела і дакранулася да кветкі пальцам, быццам правяраючы, ці не здалося гэта ёй.

Кветка аказалася сапраўднай, хоць і вельмі кволай.

— Які цуд! — сказала Люба, прысаджваючыся побач. — Гэта што?

— Каменяломнік, — адказала Лёля, працягваючы здзіўляцца. — Як гэта ён тут прарос?

Антон патрабавальна працягнуў руку:

— Дзяўчаткі! Вам аднаго ліхтарыка хопіць, каб гербарый сабраць? У нас жа тут, калі на тое пайшло, пільная справа! Сценку праламваць трэба!

Люба адразу ж уручыла свой ліхтарык Антоху, а Лёля працягвала гладзіць кветачку.

— А ведаеш, — сказала яна дзіўным голасам, — зараз мы сценку праломім. Без усялякага жалеза.

І з гэтымі словамі Лёля хутка (Люба нават ахнуць не паспела) сарвала кветку.

Яна паднялася з такім урачыстым выглядам, што ніхто ні пра што не стаў пытацца. Потым асцярожна падняла кволую расліну на ўзровень вачэй, усміхнулася… і раптам хвастанула кветкаю сценку.

Сеўка, калі б пабачыў вынік такога скарыстання флоры, кінуў бы хімію з фізікай і шчыльна засеў бы за батаніку. Таму што лёгенькая, амаль бесцялесная сцяблінка ўзарвала бетон не горш за фугас. Да шчасця, уся сіла каменяломніка скіравалася ў сценку, але яшчэ некалькі хвілін усім давялося круціць галавою, каб апамятацца.

— Нічога сабе кветачка! — Мішка пастукаў па спіне Любу, якая ніяк не магла адкашляцца ад узнятага пылу. — Дык, як, кажаш, называецца? Каменяломнік?

— А яшчэ разрыў-трава, — Лёля асцярожна паклала кветку, якая імгненна высахла, у кішэню.

— У наступны раз папярэджвай! — раўніва заўважыў Антон і першым пралез у разлом.

За ім шмыгнула Лёля, а вось далей здарылася затрымка. Люба яшчэ неяк уціснулася ў вузкі праход, а вось Мішка відавочна захраснуў.

Ён пыхкаў і стараўся скурчыцца, але ў яго гэта дрэнна атрымлівалася.

— Усё таму, — сумна пажартаваў Антоха, назіраючы за гэтым відовішчам, — што нехта надта ж многа есць.

— Нічога я не ем! — абурыўся Мішка, але ў яго голасе пачулася палёгка ад таго, што не давядзецца лезці ў гэтую незразумелую дзірку, у якой напэўна кішма кішаць розныя небяспечныя дамавікі і іншая нечысць.

— Любка, Мішка, — скамандаваў Антон, — застаецеся тут. Калі праз… дзве гадзіны не вернемся, давядзецца вам пашыраць лаз і нас выцягваць. Лёля, пайшлі!

Ён павярнуўся да праходу, вельмі задаволены, што апошняе слова засталося ўсё-ткі за ім. Але ён памыляўся — апошняе слова сказала Лёля. Яна працягнула Любе кончык ніткі са шпулькі, якую сціскала ў руцэ:

— Трымай. Па ёй вернемся, калі заблукаем. А калі тузанём тры разы — тэрмінова прабівайцеся да нас!

* * *

Рухаліся яны вельмі павольна, абмацваючы рукамі зямлю паперадзе сябе, каб нікуды не зваліцца. Было вельмі душна і жудасна. І калі Лёля, якая ішла другою, адчула ў сябе на плячы нечую руку, у яе амаль у прамым сэнсе слова сэрца звалілася ў пяткі.

— Мяне забыліся! — сказаў, задыхаўшыся, Кладавік. — Ледзьве вас дагнаў.

— Чччаго ж ттты гггэтак палохаеш? — усклікнула дзяўчынка, з цяжкасцю пераводзячы дыханне.

— Выбачай, — хіхікнуў Кладавік, праціскаючыся наперад міма Антона з Лёляю.

— Ты ведаеш, што гэта за сутарэнне? — запытаўся Антон.

— Гэта яшчэ не сутарэнне, — сказаў Кладавік. — Гэтае потым ужо выкапалі. Сапраўднае сутарэнне нашмат ніжэй.

— А навошта гэтае капалі?

— Пабачыш! — сказаў Кладавік, агледзеўся і дадаў: — Пойдзем!

Метраў дзесяць давялося паўзці на карачках, потым зноў пайшоў спуск уніз.

— Дзесьці тут, дзесьці тут, — пачаў хваляваца Кладавік, круцячыся на месцы, — вох, не помню дакладна, я малы быў… Малы быў! Значыцца, дзесьці ніжэй, я тады з цяжкасцю даставаў… А, вось!

Ён з любасцю расчысціў на сценцы нейкі каменьчык, які бліснуў золатам у промні ліхтарыка, і пачаў капаць з падвоеным стараннем. Літаральна праз некалькі хвілін ад зямлі ўдалося ачысціць кольца, сантыметраў дваццаць у дыяметры.

— Гэта ручка, — сказаў Кладавік. — Зараз патрэбна дзверы адчыніць.

Антон і Лёля пачалі вельмі асцярожна, каб не заваліць праход, разграбаць зямлю, цяпер ужо ачышчаючы дзверы. Тут глеба была зляжалая, вільготная, як быццам тлустая.

— Вы не перажывайце, тады людзі ніжэйшымі былі, дык і дзверы маленькія рабілі, — казаў Кладавік.

Ён прыкметна ажывіўся, зусім не выглядаў старэнькім дзядулем і сумленна працаваў нароўні з астатнімі.

Дзверы ачышчаліся марудна. Драўляныя, вельмі масіўныя, чорныя ад часу, на іх з цяжкасцю ўгадваўся ці-то ўзор, ці-то надпіс. Антону былі прыкладна па грудзі, зверху моцна закругленыя, таму больш нагадвалі люк.

— Ну што, гатовыя? — запытаўся Кладавік, калі ад зямлі быў расчышчаны ўвесь контур дзвярэй. — Зараз тузаем за кольца на сябе. Тры-чатыры! Яшчэ раз, тры-чатыры! І яшчэ раз, давайце, яны ўжо паддаюцца!.. Тры-чатыры!

Дзверы адчыніліся. І аказалася, што гэта ўсё-ткі не зусім дзверы, таму што, адчыніўшыся, яны проста вылецелі са сценкі праходу, як заглушка, цудам не адціснуўшы нікому ногі. Кладавік задаволена паціраў рукі.

— Ну вось і я дома! — паведаміў ён.

Антон падняўся, абтросся і пасвяціў ліхтарыкам у праём. Лёля паднімалася цяжэй, у святле ліхтара яе твар блішчэў ад поту і вочы здаваліся агромністымі.

— Вось умелі ж будаваць, га-а! — горда сказаў Кладавік.

Антон з Лёляю зайшлі ўсярэдзіну, у вялікі, амаль круглы пакой. Яго сцены, падлога і скляпенне былі выкладзены буйным каменнем, па баках у нішах засталіся каменныя лавы, пакрытыя гэткім жа чорным, як дзверы, дрэвам. У сценах чорнымі дзіркамі зеўрылі некалькі праходаў.

— А што там? — запытаўся Антон.

— Там клець, — сказаў дамавік. — Калі доўга тут сядзець, дык трэба ж і есці. А там, даруйце, прыбіральня выкапана.

— А як сюды траплялі? — запытаўся Антон.

— Раней ход ішоў з-пад царквы, што стаяла побач з дубам. Потым яго засыпала, а гэты, па якім мы паўзлі, мы зусім нядаўна пракапалі. У апошнюю вайну.

— Навошта? — запытаўся Антон.

— Людзей тут хавалі, як і тады.

— Калі тады?

Тут Антон заўважыў, што Лёля неяк дзіўна прысела ў кутку.

— Лёля, што з табою? — устрывожыўся ён.

— Спаць хачу, — ледзь чутна адказала дзяўчынка.

— Авохці-вохці мне, — загаласіў Кладавік, — паветра ёй мала. Вентыляцыю засыпала. Давай-тка яе адсюль выцягваць…

Шлях назад быў вельмі цяжкі. Уверх, а не ўніз, з Лёляю, якая засынала праз кожны метр і яе даводзілася выштурхваць альбо валачы за сабою. Праз нейкі час і Антон пачаў адчуваць, што сілы пакідаюць і вочы зліпаюцца.

— Вы пакуль дзверы выкопвалі, усе сілы страцілі, усё паветра выдыхалі, — пыхкаў Кладавік.

Антон сеў, прываліўся да сцяны і паспрабаваў аддыхацца. Яму ўсё часцей пачала лезці ў галаву маладушная думка — патузаць нітку, якую ён сумленна наматвае на руку. «Не пралезуць, — вяла падумаў Антоха, — вузка тут».

Лёля прыхінулася да яго, паклала галаву на плячо і праваліласяці-то ў сон, ці-то ў непрытомнасць. Антон ціхенька расшпіліў ёй каўнер на кофце, каб было не гэтак душна, і ў промнях ліхтарыка бліснуў сярэбраны медальён, знойдзены ў басейне.

— Вох, — зачаравана сказаў Кладавік. — Ну і справы…

Ён падыйшоў да дзяўчынкі, асцярожна ўзяў у рукі «няправільную адзіначку». Пацёр яе ў руках, сагрэў, пашаптаў. Медальён успыхнуў глыбокім блакітным святлом, быццам ажыў. А Кладавік узяў Лёліну руку і хутка накрыў ёю гэтае чароўнае ззянне. Рука сціснулася, і ўжо праз некалькі імгненняў дзяўчынка расплюшчыла вочы.

— Што са мною? — запыталася яна.

— Самлела, — пасміхнуўся Кладавік.

— Мне сніўся сон, — ціха сказала дзяўчынка. — Я ішла, ішла, мне было вельмі цяжка, я не магла дыхаць… А потым, калі стала зусім дрэнна, я пабачыла рэчку. Яна, як быццам сама прыйшла да мяне, абняла… узяла на рукі… І адразу стала так добра…

Лёля ўсміхнулася, села і агледзелася па баках.

— Як я сюды трапіла? — здзіўлена запыталася яна.

— Антон прынёс, — адказаў Кладавік.

— Антон? — перапытала Лёля.

Яна ўсё яшчэ была як зачараваная, дзесьці на мяжы явы і сну.

— У сне са мною побач быў воўк, ён дапамагаў мне ісці… Антон?

— Ну вось, — абурыўся Кладавік, — зараз гэтаму кепска… Што ж вы далікатныя такія? А ў яго ж такой чароўнай цацкі няма.

Лёля расціснула руку і паглядзела на медальён у сябе ў руцэ.

— Дык гэта ён мяне ўратаваў?

— Ага, — кіўнуў Кладавік.

— Так я аддам яго… — паспрабавала зняць упрыгажэнне Лёля.

— Не, — запярэчыў Кладавік. — Тут ужо кожнаму сваё. І ты не раскідвайся. Беражы.

— Антон, Антоха, уставай! — пачала тармасіць сябра Лёля.

Потым азірнулася, прысела побач з ім, узяла яго твар у далоні і… нават не пацалавала, а як быццам удыхнула нешта ў яго. Антон павалі ўзняў галаву:

— Ты як? — запытаўся ён у Лёлі.

— Нам трэба выбірацца адсюль.

Паднялася з каленяў і пачала хутка рухацца да выхаду. Антон, як у тумане, зірнуў на нітку ў сваёй руцэ, моцна тузануў яе… і з сумам паглядзеў на абарваны канец.

— Антон! — пачулася з калідора. — Ты дзе там?

Антоха адшпурнуў шпульку і з цяжкасцю пайшоў на голас.

Кладавік пакруціў галавой і прамармытаў яму ўслед:

— Вы ідзіце, ідзіце! А я там трошкі прыбяруся… Даўно трэба было…

І заспяшаўся ўніз.

* * *

Калі Антон з Лёляю вылезлі ў падвал, там ужо сабраліся ўсе астатнія і горача абмяркоўвалі, як жа ім сабраць выратавальную экспедыцыю. З'яўленне прапаўшых было ўспрынята крыкамі «Ура!» збоку Мішкі і слязамі шчасця збоку Машы, якая зараз жа павіснула на Лёлі.

— Лёля, Лёлечка, ну што там? Ну як там? Ну раскажы!

Антон даволі груба яе перапыніў:

— Цыц! Лёлі трэба даць гарачай гарбаты і паесці чаго-небудзь салодкага. І завядзіце яе куды-небудзь, дзе паветра свяжэйшае.

— А цябе? — запыталася Люба.

— Я ў парадку, — сказаў Антон.

І сеў каля сцяны з мараю толькі пра адно — паспаць…

Ён цьмяна памятаў, як выйшаў з падвала. Здаецца, яго нехта вёў. Ці нёс? Не, усё-такі вёў. Не за руку, а як быццам цягнуў на нябачнай нітцы. Часам ён на хаду правальваўся ў сон, і тады яму здавалася, што ён Іван-царэвіч вярхом на воўку.

Апамятаўся Антон у сталоўцы. Яны з Лёляю сядзелі побач, ухутаныя ў нейкія коўдры. Лёля ўжо адыйшла ад падарожжа ў сутарэнне, з апетытам нешта ўплятала. Антон зразумеў, што яго зараз вырве. Але не паспеў ён пра гэта падумаць, як побач з ім апынуўся Сталавік з вялікім кубкам у руках.

— На, міленькі, — мармытаў ён, падсоўваючы кубак Антоху, — гэта булёнчык, курыны. Самае тое, што табе патрэбна!

У Антона не было сіл спрачацца, і толькі таму ён узяў кубак. Зрабіў глыток. Булён аказаўся густым, наварыстым, з маленькімі кавалачкамі курыцы і зярняткамі рысу. Сталавік, як заўжды, меў рацыю — гэта было «самае тое». Адсёрбваючы гарачы эліксір, Антоха стаў прыслухоўвацца да размовы.

Уласна кажучы, гэта была не размова, а маналог Лёлі, якая расказвала пра сутарэнне. Усе астатнія глядзелі ёй у рот, забыўшыся пра поўныя талеркі.

— ...і Антон мяне выцягнуў! Я апамяталася — а ён зусім белы ляжыць. Ну, я яго...

Тут Лёля зусім непрыкметна для астатніх запнулася. Антоха адчуўшы, як пачырванелі яго шчокі, паспешліва прыпаў да кубка, які вельмі трапна закрываў яго твар.

— ... па шчоках папляскала, ён апамятаўся. Мы выбіраемся — а тут вы.

— А Кладавік? — амаль шэптам запыталася Маша.

— Не ведаю, — Лёля павярнулася за падтрымкай да Антона.

— Там застаўся, — буркнуў ён з-за кубка. — Парадак наводзіць.

— А падказку вы знайшлі? — прагна запытаўся Сеўка.

Было бачна, што яму ўжо даўно не дае спакою гэтае пытанне, але ён ніяк не мог знайсці моманту, каб задаць яго.

Лёля і Антон адначасова паціснулі плячамі.

— Дарэмна толькі па гэтых сутарэннях поўзалі, — панура сказаў Мішка і ўзяўся за лыжку. — Сцяну праломвалі...

Сеўка, які да гэтага часу выглядаў зажураным, схамянуўся:

— Дык я так і не зразумеў, — а што ж вы там узарвалі? Гэткую дзірышчу прабілі!

Люба патлумачыла, падсоўваючы да сябе талерку:

— Нічога не ўзрывалі. Гэта Лёля... кветачкай.

У Машы і Сеўкі вочы палезлі на лоб.

— Кветачкай? — здзівілася Маша.

Лёля засмуцілася і дастала з-за пазухі высахлую сцяблінку.

Сеўка з захапленнем першабытнага чалавека, якому паказалі кій, які страляў, утаропіўся на кветку.

— Правільна, што прыхапіла! Мы ж яе зараз вывучым! Мы ж такой узрыўчаткі забацаем!..

Але яго мары астудзіў Сталавік, што якраз прынёс Антоху новы кубак булёну:

— Ну-ну! У мяне ў сталоўцы, каб ніякіх «забацаем».

Тут ён заўважыў сцяблінку і ледзь не пляснуў рукамі.

— Ай-яй-яй, — ён не надта далікатна тыцнуў кубак Антону. — На, мілы, папі... Гэта ж разрыў-трава! Авохці мне!

Сталавік павярнуўся да Лёлі:

— Ты?

Лёля кіўнула, жуючы булачку.

— Ну а хто ж! — паківаў галавою Сталавік і зноўку ўтаропіўся на кветку.

— Даруйце! — Сеўка патузаў Сталавіка за рукаў. — А дзе яшчэ можна такіх кветачак нарваць?

— Табе — нідзе! Гэта толькі Лёля можа… ды і то… не кожны дзень!

Цяпер усе з цікавасцю прыслухоўваліся да Сталавіка.

— А гэтую, — Сеўка кіўнуў на засохлую разрыў-траву, — яшчэ можна неяк скарыстаць?

— Можна, — пагадзіўся Сталавік і трапятліва, двума пальчыкамі, узяў сцяблінку, — калі асцярожна.

І тут раптам столь адчувальна здрыганулася, як быццам полк велічэзных салдат рушыў па камандзе. Госці спалохана ўзнялі галовы. Сталавік паспешліва схаваў кветку ў кішэню.

— Уаааууаауауауааа! — пачулася зверху, і ўдары, якія скаланалі перакрыцце, сталі частымі і хаатычнымі.

— Зноў пачалося! — прабурчаў Сталавік, прыкрываючы ежу на стале абрусам, які невядома адкуль узяўся. — Калі ўжо супакояцца?

— Ды хто гэта там? — без асаблівай надзеі на адказ запытаўся Антоха.

— Не трэба гэтага вам ведаць, — сардэчна параіў Сталавік. — Сядзіце сабе. Тут вас ніхто не пакрыўдзіць. А там… як-небудзь утрасецца!

Там, на другім паверсе, трэслася гэтак, што са столі пасыпалася тынкоўка.

— Так я і думаў. — Сталавік задаволена пагладзіў абрус, які ўратаваў ежу ад смецця, і растаў у паветры.

— А разрыў-траву?! — крыкнуў Сеўка ў прастору.

— Зраблю, зраблю, — адказалі адтуль.

Калі грукат і невыразныя выкрыкі наверсе спыніліся, нарэшце, удалося нармальна даесьці. Сеўка глытаў кавалкі, не разжаваўшы, бягом адвалок посуд на «брудны столік» і кінуўся ў калідор.

Адтуль ён прынёс план эвакуацыі школы пры пажары і шлёпнуў яго ў цэнтр стала.

— Таак! — задаволена сказаў ён. — Зарады можна закласці тут, тут, тут… і тут!

Сеўка рашуча тыцкаў у план, як маршал Жукаў, плануючы аперацыю «Баграціён».

— Тады фасад абваліцца стопудова! Я геній!

Сеўка адарваўся ад плана і горда агледзеў сяброў.

— А калі не абваліцца? — запытаўся Антоха.

— Абваліцца! Галоўнае, каб разрыў-травы хапіла! Сцяну падвала вы разбурылі? Разбурылі! Адным словам, выйшлі за межы школы! Што і патрабавалася…

І тут Сеўкін твар раптам выцягнуўся.

— Вой! — прашаптаў ён. — А навошта нам фасад абвальваць? Вы ж ужо сценку ў падвале прабілі… Вось там і вылезем.

За сталом спыніўся ўсялякі рух.

— Якія мы ідыёты… — журботна сказаў Антоха.

— Не, — тут жа ўмяшалася Лёля, — мы не ідыёты. Там і на дваіх паветра ледзь хапіла, вось мы і тармазілі.

— Але калі там некалі сядзелі людзі, як сказаў Кладавік, яны ж неяк дыхалі? — адазваўся Антоха.

— Дык вентыляцыю засыпала!

— Значыцца, яе трэба адкапаць!

— І хто пойдзе адкопваць? У цябе ёсць балон з паветрам? — запыталася Лёля.

— Сеўка, у нас ёсць балон з паветрам? — перапытаў Антон.

— Не, — адказаў Сеўка, — але можна што-небудзь прыдумаць. Давайце раз-

важаць лагічна: вецер дзьме з месца з высокім ціскам у месца з нізкім ціскам. Значыцца, нам трэба панізіць ціск у падвале. Альбо стварыць вялікае разрэджванне паветра ў сутарэнні, у ідэале вакуум, — потым, пасля таго, як мы адчынім дзверы, паветра само хлыне туды з агромністай хуткасцю.

Сеўка горда паглядзеў на сяброў, але штосьці ў іх тварах яго збянтэжыла, таму што ён рэзка перастаў фантаніраваць ідэямі.

— А можа, — прапанаваў Мішка, — проста дамовімся з кім-небудзь… з гэтых?

— З кім? — здзівіўся Антон.

— А не ведаю, — паціснуў плячамі Мішка. — Хто ў іх тут за паветра адказвае? Якія-небудзь паветраныя?

І шырока, да хрусту ў сківіцы, пазяхнуў. Пазяханне — штука заразная. Праз хвіліну пазяхалі ўсе: салодка пацягвалася Любка; каротка шчоўкнула зубамі Лёля; Сеўка доўга не мог закрыць рот, нават зажмурыўся ад задавальнення; старанна захінуўшыся далонькай, пазяхнула Маша. Антон зразумеў, што і ў яго сківіцы нястрымна расціскаюцца, а вочы, наадварот, зліпаюцца.

— Так, зараз мы ўсе ідзём у спартзалу. Спаць, — паведаміў Антон. — Дзень быў цяжкі, а заўтра будзе…

І ўсё-такі сарваўся на пазяханне.

— …яшчэ цяжэйшы, — закончыў за яго Мішка.

— Можа, мы заўтра ўжо дома будзем, — летуценна сказала Маша.

Астатнія прамоўчалі, думаючы кожны пра сваё.

Спаў Антоха спакойна, зусім без сноў, але раптам сярод ночы яго як быццам штосьці штурхнула ў бок. Прачнуўся ён адразу, адным рыўком, і пабачыў, як Лёля ціхенька выходзіць са спартыўнай залы.

Антон падхапіўся, бязгучна злез з мата, у два скачкі перасёк залу і паспеў праскочыць у дзверы, якія зачыняліся. Лёлю ён нагнаў у канцы школьнага калідора, схапіў за руку, пацягнуў да сябе і загарадзіў дарогу.

— Куды? — грозна запытаўся ён. — Ката мы кармілі.

Лёля маўчала.

— Ты хоць разумееш, што адной швэндацца па школе небяспечна? Ты не вернешся, а мы нават не будзем ведаць, дзе цябе шукаць!

— Не крычы на мяне, — ціха сказала Лёля.

Антон хацеў сказаць яшчэ нешта суровае і справядлівае, але Лёля выглядала такой безабароннай і такой… дзіўнай… Паўзмрок у калідоры зрабіў яе вочы яшчэ большымі, а ўсмешку яшчэ больш загадкавай. І Антон зусім недарэчы ўспомніў, што яна яго пацалавала. І адчуванне ад пацалунку ўспомніў — як быццам пасля доўгай спякоты напіўся з халоднай крыніцы. Сварыцца расхацелася. Сыходзіць было неразумна. Што рабіць — Антон не ведаў.

— Я да Кладавіка, — парушыла маўчанне Лёля.

— Навошта?

— Не магу заснуць. Хачу ў яго запытацца пра гэты медальён. У ім нейкая сіла, але я не разумею якая…

— Думаеш, ён ведае?

— Ага.

— Я пайду з табою, — цвёрда сказаў Антон.

— А ты не баішся пакідаць усіх астатніх?

У гэты момант Антон больш за ўсё баяўся, што Лёля зараз пачне з ім спрачацца, а пра ўсіх астатніх проста не думаў.

— Там Залавік, — хутка знайшоўся Антон, — ён панаглядае.

Лёля некалькі хвілін вагалася, але потым уздыхнула і пагадзілася.

* * *

Кладавік сядзеў у вялікай каструлі, спусціўшы ногі паверх яе, і з захапленнем чытаў «Слова аб палку Ігаравым».

— Вох, рабяты, — сказаў ён, калі яны ўвайшлі, — вось умелі ж складаць. Прыгожа, цягуча, нікуды не спяшаючыся… Не тое, што цяперака…

— Добры дзень, Кладавік-бацюхна, — прамовіла Лёля. — Можна табе пытанне задаць?

— Чаму ж нельга? Можна! Я нават ведаю якое. Паветравод я прачысціў, дык цяпер можаце ісці ў сутарэнне.

Антон захіхікаў.

— Мішка меў рацыю, — прашаптаў ён Лёлі, — трэба было проста дамовіцца.

— Не, я не пра тое хацела запытацца, — сказала Лёля. — Гэты медальён, які на мне, ён нешта азначае?

— А як жа! — адказаў Кладавік. — Усё на свеце штосьці азначае. І не толькі на свеце, у цемрадзі таксама…

Ён паспрабаваў зноўку заглыбіцца ў кніжку, але Лёля здавацца не збіралася.

— У ім нейкая сіла?

— Ва ўсім ёсць сіла, — сказаў Кладавік трошкі раздражнёна, — толькі ёю трэба ўмець карыстацца.

— Я хачу навучыцца, — сказала Лёля.

— Значыцца, навучышся, — не пярэчыў Кладавік і схіліўся над «Словам».

— А ты мне дапаможаш? — запыталася Лёля і трошкі пацягнула кніжку на сябе.

— Дапамагу, — ён моцна ўчапіўся ў карашок.

— Дык дапамажы! — усклікнула Лёля, не саступаючы.

— «Дапамажы», «дапамажы», — прабурчаў Кладавік, здаючыся і загортваючы кніжку. — Толкам скажы, што табе трэба?

Лёля адпусціла «Слова» і склала рукі на грудзях.

— Дзядулечка! Раскажы, які гэта медальён, адкуль ён, якая сіла ў ім схавана? Чаму ты можаш ім карыстацца, а я не? Навучы, ты ж такі разумны!

Антоха зларадна падумаў, што гэтая дзяўчынка не толькі ім круціць, як хоча. Вось Кладавік — колькі стагоддзяў жыве, а ўсё роўна раставаць пачаў, як толькі Лёлін мядовы галасок пачуў.

— Охохо… — уздыхнуў Кладавік, адклаў кніжку і сеў больш зручна. — Ну вось давай разам падумаем… Вось у стары час, каб сказаць нешта чалавеку ў іншым горадзе, пасылалі ганца. Доўга гэта было, нязручна… А ганца то заб'юць, то абрабуюць. І вось схацелася б князю, каб толькі ён волю сваю сказаў, а ўжо тут жа ва ўсіх гарадах усе гэтую яго волю ведалі і выконвалі. І тут з'яўляешся ты, і ў цябе ў руках гэты твой, — ён пацёр лоб, успамінаючы слова, — мабільнік… Раскажаш ты князю, як ён працуе?

— Дык ён не зразумее… — сказала Лёля.

— О! Не зразумее, — сумна адказаў Кладавік. — А калі нават і зразумее, дык карыстацца тваім… мабільнікам не зможа, таму што ён там усё роўна не працуе. А нават калі і запрацуе, дык…

— Што? — не вытрымаў Антон.

— Дык заб'юць князя, — зусім зажурыўся Кладавік, — і мабільнікі яго спаляць. Таму што скажуць, што ўсё гэта справы нячыстага… Ты зразумела мяне?

Лёля кіўнула.

— О, гэтак яно, — сказаў Кладавік. — А дапамагчы, вядома, дапамагу, гэта заўжды…

Лёля ўздыхнула. Па тону Кладавіка стала зразумела, што дапамагчы, дык ён дапаможа… але як-небудзь пасля. Дзядуля-дамавік пацягнуўся, схаваў кніжку пад скрынку і падышоў да дзвярэй.

— Пайду я прагуляюся, а то ноч на двары, а я дома сяджу, — сказаў ён, і гучным шэптам дадаў Антону проста ў вуха: — Глядзі, беражы, такая дзяўчына ў цябе прыгажуня! Украдуць яшчэ!

Антон падумаў, што зараз ад збянтэжанасці праваліцца скрозь зямлю, але Лёля хмыкнула, і ён знайшоў у сабе сілы падняць вочы.

— Не такая ўжо і прыгажуня, — фыркнула Лёля.

— Не ўкрадуць! — нечакана для сябе сказаў Антон.

Рэшту ночы ён варочаўся, то правальваючыся ў сон, то выныраючы з яго. У сне Антоха ўжо не бег да невядомага ворага, а падкрадваўся па нейкаму адхону. Ён быў то воўкам, то яго спадарожнікам, а часам здавалася, што і тым і другім адначасова. Наперадзе чакала небяспека, але вельмі дзіўная. Нельга ні кідацца на яе, ні бегчы ад яе. Трэба прынюхацца…

Глава 11

КЛЮЧ. ЗЯМЛЯ

Раніца выдалася бурная. Прачнуліся ўсе ад шуму крылаў. Прычым па грукату гэта можна было параўнаць з пасадкаю верталёта. Пакуль заспаныя гімназісты спрабавалі зразумець, што здарылася, Антон ужо ўскочыў на ногі, але знерухомеў у нерашучасці. Так, выглядае, як нападзенне. Але чуццё, якому ён ужо прывык давяраць, казала, што небяспекі няма.

Хоць у спартыўнай зале адбывалася нешта зусім неверагоднае — некалькі вялікіх чорных птушак, растапырыўшы агромністыя крылы, абступалі Лёлін «ложак». Кожная птушка была памерам з цяля.

Адна з птушак — самая жвавая — спрытна сцягнула дзюбаю коўдру з Лёлі і радасна загарлапаніла грубым басам:

— У палон, у палон!

— О не-е-е! — заныла Лёля, але па голасу было зусім незразумела, чаго ёй больш не хочацца — у палон ці наогул уставаць.

Мішка зразумеў, што гэта не чарговы кашмар, а самая што ні на ёсць жахлівая рэчаіснасць, і цалкам аслупянеў. Астатнія толькі лыпалі вачамі ў такт крылам.

Антон напляваў на чуццё і схапіў гантэль, што валяўся ў кутку, каб як след трэснуць нахабную птушку, але Лёля сустрэлася з ім позіркам і ледзь прыкметна падміргнула. Антон спыніўся. Але гантэль на ўсялякі выпадак з рук не выпусціў. «Можа, — падумаў ён, — гэта ўсё-такі сон?»

У гэты час птушка з цяжкасцю ўзваліла Лёлю сабе на спіну і, прагінаючыся пад яе вагою, некалькімі ўзмахамі крылаў адвалакла на баскетбольнае кальцо.

— Тут у нас будзе гняздо, — паведаміла птушка, — і тут у нас будзе палон.

— Ха-ха-ха, — гучна і злавесна адгукнулася другая птушка, відаць, важак, — цяпер вы не пабачыце сваю палонную ніколі!

Лёля ў гэты час утульна ўселася на карзінцы і, прыхінуўшыся да шчыта, падобна, збіралася там дасыпаць. «Сон, — вырашыў Антоха. — Рэалістычныя сны сняцца мне ў апошні час».

І тут пачуўся жудасны лямант:

— Не-е-е!..

Гэта Маша нарэшце працерла вочы, пабачыла навокал страшных птушак, Лёлю ў палоне і рынулася на важака з кулакамі.

— Я табе пакажу, курыца абскубеная, — закрычала яна. — А ну зараз жа адпусці Лёлю!

— Вы мяне абразілі, мадам. Я — арол! — заявіла птушка і горда выцягнула шыю. — І я выклікаю вас на дуэль!

Арол матнуў галавой, і трэцяя птушка прычыкільгала да іх, спрытна выцягнула з-пад крыла прыгожы чахол з дзвюма бліскучымі шпагамі.

— Выбірайце! — прапанаваў арол.

Маша, не вагаючыся ні хвіліны, выхапіла адну шпагу і стала ў позу.

— У локшыну пасяку! — паведаміла яна скрозь зубы.

— Я яшчэ сплю? — шэптам запыталася Люба. — Ці Машку дзесьці падмянілі?

Нават Мішка выйшаў на імгненне са ступару і жаласна папрасіў:

— Антох…

Але Антон яго перапыніў, адкладваючы гантэль:

— Спакойна. Яны, падобна, самі разбяруцца…

У гэты час арол з Машаю скончылі серыю рытуальных паклонаў і рынуліся адно на аднаго.

— Вох, нічога сабе, — усклікнуў Сеўка. — А яны не пазабіваюцца?

Звон стаяў, як у кузні, нават іскры ляцелі. Антон таксама напружана сачыў за тым, як мільгацяць шпагі і як расчырванелая Маша парыруе ўдары. Праўда, прыгледзеўшыся, ён зразумеў, што арол нападае вельмі асцярожна, даючы дзяўчынцы перавесці дых і адскочыць на бяспечную адлегласць.

— Давай, давай! — закрычала з баскетбольнай карзіны Лёля. — Ма-ша, Ма-ша!

— А-рол, А-рол! — залямантавалі птушкі.

— Мы звар’яцелі? — запыталася Люба.

— А што, гэта выглядае большай неверагоднасцю чым кот, які размаўляе? — пафіласофску заўважыў Антон. — Але зразумець, што адбываецца, хацелася б…

Маша перайшла ў нападзенне, заціснула арла ў куток і эфектным рухам выбіла шпагу з аслабелага крыла.

— Ах, не дабівайце мяне, мадам, — заныў арол, — у мяне дома арлушы, інакш кажучы, арляняткі, карацей, гэтыя, кураняткі…

— Адпусці Лёлю! — грозна сказала Маша.

— Ага, вядома, вядома… — замітусіўся арол і закрычаў: — Адпусціце палонную!

Птушка ў гняздзе ўздыхнула, падставіла спіну, і Лёля акуратна спланіравала з «гнязда» проста ў рукі сваёй выратавальніцы.

— Калі вы яшчэ раз… — грозна пачала Маша.

— Усё-усё-усё, — сказалі арлы, — мы ўжо сыходзім.

Яны пераглянуліся, закурлыкалі, схапілі шпагу і паляцелі, шумна пхаючыся, каб пралезці ў дзверы.

— Што гэта было? — запыталася Люба.

— Птушыны грып. З бязглуздзіцай, — хіхікнуў Мішка. — А Машка ж, аказваецца, крута б’ецца…

Машка разгублена зірнула на бліскучую шпагу, якую працягвала сціскаць у руцэ, войкнула і дробна-дробна закалацілася. Шпагу, аднак, так і не выпусціла.

А ў кутку Лёля ўпотай перадала Залавіку здобную булачку, прыхопленую падчас вячэры.

* * *

За сняданкам Маша не закрывала рот ні на хвіліну:

— А я прачынаюся, і бачу… А потым ён — выпад, а я ў адказ… А ён мне, а я яму, а потым ён раз, і ўлева, а я раз, і ўправа…

Антон з цяжкасцю знайшоў хвілінку, калі Маша выпусціла з рук Лёліну руку і адыйшла ад яе хоць бы на паўкроку, і ціхенька запытаўся:

— Гэта ты ўсё прыдумала?

— Цсссс… — зашыпела Лёля.

— Лёлечка, я цяпер цябе нікуды не адпушчу! — заявіла Маша. — Калі яшчэ хто-небудзь асмеліцца табе што-небудзь зрабіць, дык я…

— Маш, ты лепей еш, — перапыніў яе Антон, — табе трэба сілы вярнуць. А то прыйдуць ворагі, а ты без сіл.

Маша ўткнулася ў талерку. Лёля сербанула гарбаты і пазяхнула. Тут жа побач апынуўся Сталавік, які прынёс ёй новы чайнік.

— Лепш гэтага папі, мілая, — сказаў ён, — а то калі паўночы гуляць, дык прачнуцца цяжка. Ды ты не чырваней, я што, не разумею…

У поўнай цішыні ўсе ўтаропіліся на Лёлю, якая свідравала Сталавіка суровым позіркам.

— Добра, добра, маўчу, маўчу, — сказаў Сталавік. — А Антоха ж нічога, спаць не хоча…

Антон грозна засоп.

— Ды маўчу-маўчу, — сказаў дамавік. — Дарэчы, вы тут учора падчас вячэры штучку забыліся.

Ён паклаў на стол скрыначку, здабытую з такой цяжкасцю ў кабінеце хіміі.

— Ды што яе браць, — сказала Маша і ўзяла скрыначку ў рукі, каб перадаць Антону, — яна ўсё роўна не адчыня… Вой, адчынілася…

Усе падхапіліся і стукнуліся ілбамі над адчыненым футлярам. У глыбіні ляжаў сярэбраны медальён, вельмі падобны да Лёлінага, але яшчэ больш дзіўнай формы — як быццам нехта пісаў літару «ка», але забыўся дапісаць апошнюю ніжнюю палачку.

— Які прыгожы… — зачаравана прамармытала Маша.

— Беражы яго, — папярэдзіла Лёля.

— Я магу яго ўзяць, ага? — Маша ажно падскочыла ад радасці.

— Ён твой, — тут Лёля спахапілася, — калі, канечне, Антон дазволіць.

Антон, сціснуўшы зубы, кіўнуў. Сталавік хіхікнуў, але зараз жа адвярнуўся, зрабіўшы выгляд, што выцірае стол.

— Так, расказваю план на сёння, — паведаміў Антон, пасля таго як аціхлі ўсе вохі ды ахі наконт новага медальёна. — Кладавік прачысціў паветравод, і мы можам спусціцца ў падзямелле. Усе, хто хоча, зразумела. Адтуль спрабуем выбрацца на паверхню. Калі ў нас гэта атрымліваецца, дык вяртаемся за астатнімі. Калі не атрымліваецца, дык… усё роўна вяртаемся. Хто ідзе?

Усе паднялі рукі.

— Тады наперад!

— Забыліся, забыліся! — закрычаў з кухні Сталавік. — Самае галоўнае забыліся!

— Што?

— Ды я ж вам разрыў-травіцы заварыў вашай.

Сталавік паставіў на стол яшчэ цёплую бутлю, заткнутую газетным коркам. У Сеўкі разгарэліся вочы.

— Вух ты! — выгукнуў ён. — Якая доза? І якая выбуховая сіла?

— Якая выбуховая сіла? — здзівіўся Сталавік.

— Ну скарыстоўваць яе як?

— Ды проста! — паціснуў плячамі Сталавік. — Пырснуць на якую-небудзь штучку, яна і расхінецца.

* * *

Другое падарожжа ў падзямелле аказалася больш простым. Ці-то Кладавік сапраўды трошкі прачысціў шляхі, ці-то паветра стала болей, ці-то ўпэўненасці ў сабе, але на гэты раз шлях здаўся Антону з Лёляй значна карацейшым. Падобна, працавіты дзядулька заадно прачысціў і сам калідор, таму што нават Мішка з Любаю праходзілі адносна свабодна, толькі дзе-нідзе трэба было прапіхвацца бокам. Цяжэй даводзілася Мішку, таму што ён яшчэ цягнуў некалькі рыдлёвак. За імі тупаў Сеўка, які крайне асцярожна нёс бутлю з настоем разрыў-травы. Замыкала экспедыцыю Маша з трафейнаю шпагай напагатове.

Дзверы ў каменную залу засталіся адчыненымі, і ўсярэдзіне было не душна, хутчэй халаднавата.

— Дзе будзем узрываць? — дзелавіта запытаўся Сеўка.

— Давай тут, — Антон паказаў на дальнюю ад дзвярэй сцяну, — а мы на ўсялякі выпадак там пастаім.

Антон вывеў усіх за дзверы і на момант выбуху загадаў усім зажмурыцца.

— Сеўка! — крыкнуў ён унутр. — Пачынай з самай малой дозы!

— Не вучы Мендзялеева гарэлку варыць! — адказаў Сеўка, але па яго голасе было зразумела, што і гэты бывалы эксперыментатар злёгку дрэйфіць.

— Увага… адна кропля!

Нешта булькнула, зашыпела…

— Вох… — пачулася з пакоя.

— Здаецца, — прашаптала Маша, — не выбухнула.

Усе як па камандзе кінуліся ў залу. Калі пасля невялікай штурханіны ў дзвярах экспедыцыя скупілася каля Сеўкі, перад ім мігцела марыва, якое хутка раставала ў святле ліхтарыкаў.

— І што гэта было? — запытаўся Антон.

— Гэта не ўзрыўчатка! — абурана адказаў Сеўка. — Гэта… галюцынаген нейкі!

І ўжо смела апырскаў сцяну настоем. Зноўку пачулася лёгкае шыпенне, і са сценкі, як галаграма, высунуўся суровы мужчынскі твар. Менавіта суровы, іншага слова і не падбярэш. Буйныя рысы твару, светлыя валасы, сабраныя ў хвост, твар закураны… Прывід быў жывы: твар хмурыўся, як быццам быў не вельмі задаволены тым, што бачыў перад сабою. Раптам губы бязгучна заварушыліся. Антон паспрабаваў пакратаць аб'ёмную карцінку, але рука прайшла наскрозь, а сама «галаграма» закалыхалася і пачала раставаць.

— Хто гэта? — ціха запыталася Люба.

— Гэта муляр, — адказала Лёля, — майстар, які клаў гэтую сцяну. Цяпер зразумела…

— Што зразумела?! — Сеўка ўсё яшчэ адчуваў сябе падманутым. — Ён жа сказаў, што калі пырснуць, рэч разломіцца!

— Не разломіцца, а расхінецца! — паправіла Лёля. — Іншымі словамі адчыніцца. Вось яна і адчыніла нам сябе… сваю душу…

Мішка нервова азірнуўся і мацней сціснуў медную трубку, з якой не развітваўся ўвесь гэты час.

— А што, — запытаўся ён, — усе гэтыя камянюкі… адушаўлёныя?

Лёля здзіўлена паглядзела на яго:

— Ва ўсіх рэчаў ёсць душа. І памяць. Ты не ведаў?

— Антынавукова! — запярэчыў Сеўка, але Антон астудзіў яго запал, памахаўшы перад носам ліхтарыкам.

— А ліхтарык на вечным рухавіку — гэта як, навукова?

Сеўка змоўчаў, але па яго твары лёгка чыталася ўсё, што ён думаў пра недарэчныя фантазіі ўсялякіх дзяўчынак і пра нядобрасумленных дамавікоў, якія замест узрыўчаткі вараць немаведама што.

— А я адчуваю, — ціха сказала Люба, пагладжваючы сцяну, — у іх нешта ёсць…

Сеўка раззлавана падняў бутлю, відавочна намерваючыся выліць усё, што было ў ёй, на падлогу, але Лёля паспела схапіць яго за руку.

— Пачакай! Гэта вельмі каштоўны напой! Ён нам спатрэбіцца! — спахапіўшыся, Лёля азірнулася за дапамогай да Антона. — Праўда, Антон?

Антоха ледзьве не сплюнуў. Ну чаму ён павінен падтрымліваць усе яе ідэі? Толькі таму, што яна… прывяла яго тады да прытомнасці? Але ўсё-такі ў словах Лёлі быў сэнс. Мяркуючы па ўсім, адвар мог для чаго-небудзь спатрэбіцца.

— Выліць заўжды паспеем, — сказаў ён сурова. — Ты лепш падумай, як наверх прабіцца.

— Без узрыўчаткі?

— Затое з Мішкаю і Любкай. Давай, прыдумляй!

Сеўка неахвотна аддаў бутлю Лёлі і кіўнуў Мішку з Любаю:

— Пайшлі.

Тыя пакорліва выйшлі з залы ўслед за Сеўкаю. Маша, якая ўвесь гэты час блукала па зале, падняла з падлогі нейкую штуковіну і працягнула Лёлі:

— А капні кропельку сюды! Цікава, што яно раскажа!

Лёля зноўку запытальна зірнула на Антона. «Ага, — мільганула ў яго думка, — можна падумаць, я ёй нешта забараніць магу!» Але, разгледзеўшы штуковіну, якая аказалася наканечнікам стралы, прысвіснуў:

— Ну, Машка, добрую цацку ты знайшла!

Лёля працягвала чакаць дазволу. Антоха адчуў, што, нягледзячы на ўсе доказы розуму, яму гэта прыемна.

— Ну капай… — сказаў ён крайне абыякава.

Лёля па неасцярожнасці не капнула, а плюхнула…

Машка завішчала і выпусціла з рук знаходку. Лёля ахнула. Нават у Антона ў роце перасохла.

Уся падземная зала імгненна запоўнілася людзьмі ў кальчугах і скураных даспехах. У першы момант здалося, што гэта не людзі, а монстры: з перакрыўленымі ў бязгучным лямանце ратамі яны кідаліся адзін на аднаго, паклі мячамі, білі шчытамі, булавамі, нават шлемамі — усім, што трапляла пад руку. З ран свістала кроў, ворагі, счапіўшыся, качаліся па забітых і параненых…

— Гэта вайна, — сказаў Антон, проста каб разагнаць цішыню.

У маўклівасці гэты кашмар здаваўся яшчэ больш жудасным.

Маша закрыла вочы далонямі:

— Гэта… гэта не вайна! Гэта… бойня нейкая! Не магу глядзець!

— А вайна — гэта заўжды бойня, — нечакана для сябе самога, неяк вельмі падаросламу сказаў Антон. — Гэта табе не кіно пра мушкецёраў.

І ён пачаў разганяць прывід рукамі, каб ён хутчэй знік.

Пасля першага вопыту яны сталі больш асцярожнымі. Антон адабраў бутлю ў Лёлі — да вялікай яе палёгкі — і загадаў пашукаць што-небудзь не такое небяспечнае. І больш цікавае. А самае галоўнае — што-небудзь падобнае да падказкі, як адсюль выбрацца.

Вельмі хутка Лёля натрапіла на дзіўны грабеньчык.

— Антон, давай на яго капнем! На ім нейкія знакі, — сказала дзяўчынка, круцячы ў руках знаходку.

Антон падыйшоў, крайне асцярожна нахіліў бутлю…

І з’явілася карцінка: хлопчык рагоча ва ўсё горла. Зводдаль сядзіць жанчына, якая трымае ў руках грабеньчык і сурова глядзіць на дзіцёнка. Потым не вытрымлівае і ўсміхаецца. Пасля нешта кажа.

— Эх, гук бы ўключыць, — прашаптала Лёля і пачала яшчэ больш уважліва ўглядацца ў карцінку.

Хлопчык перастаў рагатаць, падбег да маці і пачаў засяроджана тыкаць пальцам у грэбень, штосьці выразна прамаўляючы.

Лёля ажно прыўстала на дыбачкі, імкнучыся прачытаць па губах… і яе асяніла!

— Гэта літары! — прашаптала яна, — аз, букі, ведзі, глаголь… далей я не помню. На гэтым грабянцы алфавіт… Які цуд, гэты хлопчык…

— Іншымі словамі, карысці нам ад яго ніякай, — перапыніў яе Антон. — Давай шукаць далей.

— Цікава, а гэта што такое? — запыталася Маша, падняўшы з зямлі невялікі кружочак.

Кропля зелля — і з’явілася хата, цесна набітая людзьмі. Высокі барадаты мужык у доўгай кашулі трымае ў руках скрутак, на якім матляецца знойдзены Машаю кружок. У скрутку тэкст, напісаны як быццам па-руску, але мала што можна зразумець.

— Антон, сфатаграфуй гэта! Хутчэй! — закрычала Лёля, — потым прачытаем!

Антон выхапіў з кішэні тэлефон і зрабіў кадр. Яму тут жа стала ўдвая няёмка. Па-першае, з-за таго, што не яму прыйшла ў галаву ідэя сфатаграфаваць. Па-другое, што ён так ганебна-паспешліва кінуўся выконваць загад Лёлі. Каб супакоіць сябе, Антоха іранічна заўважыў:

— Пасля ў інтэрнэт выкладзем — рэальны фотаздымак вось такога стагоддзя! Наогул цікава, што там адбываецца? Хто гэтыя людзі? Распавёў бы хто…

Тым часам барадаты мужык пачаў чытаць скрутак услых, выклікаючы даволі бурную рэакцыю сходу.

— Трэба Кладавіка гукнуць, — сказаў Антон, — без яго не разбяромся. Лёля, схадзі-тка за Кладавіком, ён цябе паслухае…

— А чаго за мною хадзіць? — запытаўся Кладавік, вылазячы з цёмнага кутка. — Я ўжо даўно тут сяджу, любуюся… Эх, які быў час… Якія людзі…

— Які час? — зацікаўлена запытаўся Антон. — Якія людзі? Можна больш падрабязна?

— Час даўні. А людзі… простыя. Без гэтых цяперашніх… як гэта завецца… Тады жывы мужык — шчасце, жонка ёсць — шчасце, сын — шмат шчасця. Праў процьма: поле ўзараць, жывёлу дагледзець. І за ўсё дзякавалі. І лішняга не прасілі. Бяда прыдзе, яны галавою страсянуць, памоляцца і наперад — далей жыць. І ніякіх табе дэпрэсій, як у вас модна…

Слова «дэпрэсій» Кладавік прамовіў з неперадавальнай агідай, быццам чарвяка выплюнуў.

— Ды ўжо, мы тут бачылі гэтых людзей, — Машу ажно скаланула ад успамінаў. — Мясарубка нейкая. Дзікуны!

— «Дзікуны», кажаш, — прыжмурыўся Кладавік. — Ану-тка, Антоха, капні сюды.

Кладавік падняў з зямлі маленечкую кніжачку. Нават не кніжачку, а вокладку, пераплёт.

Антон паціснуў плячамі і капнуў. І адхіснуўся.

На яго насоўвалася раз’юшаная фізіяномія ў нацягнутай на вочы касцы з арлом, які раскінуў чорныя крылы. Фізіяномія нешта крычала яму ў твар. Потым як быццам камера трошкі ад’ехала, і стала бачна, хто гэта.

— Фашысцкі салдат! — усклікнула Маша. — Гэта ж зусім іншы час!

Салдат адышоў на некалькі крокаў. Перад ім на каленях стаяў стары. На яго грудзях жаўцела нашытая на пінжак шасціканечная зорка. Салдат размахнуўся і піхнуў яго ботам. Стары ўпаў, у яго з-за пазухі выпала кніжачка, якую зараз трымаў у руках Антон.

Салдат зноў штосьці закрычаў.

— Што ён крычыць? — запыталася Лёля зрывістым шэптам.

Ёй ніхто не адказаў.

Да старога падышоў мужчына ў цывільным, падняў яго за валасы з гразі, зарагатаў і плюнуў яму ў твар. Салдат зняў з пляча аўтамат і, не цэлячыся…

— Не! — закрычала Маша і кінулася на салдата, шалёна размахваючы шпагаю.

Прывід рассеяўся. Лёля, выцягнуўшыся ў струнку, глядзела на тое месца, дзе толькі што ляжаў стары, вялізнымі, поўнымі слёз вачамі. Маша ў апошні раз узмахнула шпагаю, запусціла ёю кудысьці ў куток і разраўлася.

Антон, не ведаючы што рабіць, пачаў гартаць кніжачку. Яна была спісана дробнымі незразумелымі значкамі.

— Не з таго боку гартаеш, — сказала Маша скрозь слёзы. — Трэба справа налева. Гэта сідур… яўрэйскі малітоўнік… У майго прадзядулі такі быў.

Маша ўзяла з рук Антона кніжачку, раскрыла наўгад.

— Мне бабуля расказвала, — сказала яна ціха-ціха. — У яе ўсіх забілі. Выцягнулі ў двор і запыталіся: «Юдэн?»…

Кладавік пакруціў галавой і прамакнуў вочы бародкаю.

— І ва ўпор усіх… — працягнула Маша нежывым голасам. — А бабулю выпадкова не дабілі… Потым суседзі выхадзілі…

— А хто быў той, другі? — запытаўся Антон у Кладавіка. — Ён жа, здаецца, не немец…

— Дык гэта ж Рыгор, стараста мясцовы! А ты думаў, толькі чужаземцы забівалі? Сволач, дзетачкі, гэта не нацыянальнасць…

— Пойдземце адсюль! — сказала Маша. — Я не магу болей…

Лёля падышла да Машы і абняла яе. Тая прыціснулася да сяброўкі і заціхнула.

— А ты кажаш — дзікуны… — уздыхнуў Кладавік. — Гэты стары колькі дзён там валяўся, яго хаваць не давалі. А Рыгор хадзіў міма і мачыўся на яго…

Маша заткнула вушы.

— Навошта ты ёй гэта расказваеш?! — прашаптала Лёля.

— Я не ёй. Я вам, — сказаў Кладавік. — Часу ж праляцела ўсяго нічога, стагоддзя не прайшло. Думаеце, вы вельмі змяніліся?

— Хто мы? — здзівіўся Антон.

— Людзі, — паціснуў плячамі Кладавік.

— А што потым? — хрыпла запыталася Маша. — Што потым было са старым?

— Тут недалёка стаяла царква, невялікая такая. І бацюшка, як яго звалі ўжо і не памятаю… Таксама старэнькі, але дужы. Ён ноччу старога і пахаваў. На праваслаўных могілках па праваслаўным абрадзе. Сказаў, што перад Богам усе роўныя, якая розніца якой веры… Рыгор усё дапытваўся пасля, хто асмеліўся пахаваць, але бацюшку не выдалі. А я яму гэты ход паказаў.

— Бацюшку? — запыталася Лёля.

— Ну так!

Кладавік ажывіўся і пачаў хіхікаць.

— Вой, смех быў з ім, ён пакуль у мяне паверыў… Усё хрысціў мяне, хрысціў… Думаў, што я згіну. Але пасля нічога, утаймаваўся.

Кладавік уздыхнуў.

— Святы быў чалавек! Столькі народу тут уратаваў… Ход мы з ім ад царквы пракапалі, тады падзямелле ўжо моцна паглыбілася…

— А ён выжыў у вайну? — запытаўся Антон.

— Не, — журботна сказаў Кладавік, — забілі.

Усе трошкі памаўчалі.

— Добра, — парушыў цішыню Антон, — гэта ўсё сумна… але нам трэба наверх прабівацца. Тут другога выхаду не было?

— Як жа не быць? — Кладавік відавочна ўзрадаваўся змене тэмы. — Быў. Вунь там! Толькі яго даўно засыпала. Амаль адразу пасля першай вайны… Калі я яшчэ хлапчанём быў…

— Першай сусветнай? — Маша шморгнула носам.

— Як гэта «сусветнай»? — здзівіўся Кладавік.

— Ну з немцамі ваявалі? — запытаўся Антоха.

— Не-е-е…

— З французамі? — прыйшла на дапамогу Лёля. — З палякамі? Шведамі?

— Ды з рускімі! — замахаў ручкамі Кладавік. — Даўняя вайна, кажу, была!

Усе здзівіліся. Маша нават шморгаць носам перастала.

— Беларусы з рускімі ваявалі? — здзівілася яна ўласным недахопам у гісторыі.

— Ды не было тады беларусаў, маларусаў, вялікарусаў, — узлаваўся Кладавік. — Усе былі рускія! Толькі князі розныя! Вось на мясцовага князя пайшлі тры браты з поўдня… Ды я вам пакажу…

Кладавік пачаў корпацца ў кутку. Маша замучана за ім сачыла. Антон вырашыў яе супакоіць:

— Калі рускія з рускімі, дык, відаць, не гэтак зверствавалі!

Але Маша ўпарта крутнула галавой:

— Я зразумела… Гэта пра бітву на Нямізе, так?

Кладавік як раз знайшоў тое, што шукаў, — баявую сякеру.

— Амаль, — сказаў ён. — Толькі спачатку Менск узялі. І гэтая сякерка там праславілася. Капні, унучак, сам пабачыш…

Маша спыніла руку Антона.

— Не трэба, — злосна сказала яна і раптам пачала шпарыць на памяць: — «На Нямізе снапы сцелюць галовамі, малоцяць цапамі булатнымі, на таку жыццё кладуць, веюць душу ад цела. Нямігі крывавыя берагі дабром былі ўсеяны — усеяны касцьмі рускіх сыноў». Не ўжо, нагледзелася!

Машу калаціла. Лёля асцярожна гладзіла яе па галаве і нешта нягучна шаптала, каб хоць трошкі супакоіць.

— Дык я ж і кажу, — паспрабаваў настояць на сваім Кладавік, — гэта не з Нямігі сякерка! Ёю Менск бралі!

Але ў Машы і на гэта знайшлася цытата:

— «А мяняне зачыніліся ў горадзе, і браты ўзялі Менск, пабілі мужчын, а жонак і дзяцей забралі ў палон і пайшлі да Нямігі»… Гэта ты нам глядзець прапануеш?!

Антон ніколі ў жыцці не бачыў Машу такой раззлаванай. Нават настырны Кладавік здаўся і прыбраў праклятую сякерку як мага далей. Але выгляд пры гэтым меў пакрыўджаны. Здаецца, яму схацелася зноўку вярнуцца ў сваю маладосць, няхай бы нават наўкол і лілася кроў…

— Дзядуля, — сказала Лёля, працягваючы гладзіць Машу, — а дзе той выхад, пра які вы казалі? Ну, з першай вайны?

Кладавік моўчкі тыкнуў у куток, супрацьлеглы адчыненым дзвярам.

— Значыцца, будзем капаць тут, — вырашыў Антон і хацеў было паслаць каго-небудзь за Сеўкаю і яго памочнікамі, але ацаніў, наколькі моцна Маша ўчапілася ў Лёлю, і зразумеў, што давядзецца ісці самому…

Працяг у наступным нумары.

Пераклад з рускай Раісы БАРАВІКОВАЙ.

Андрэй ЖВАЛЕЎСКІ,
Яўгенія ПАСТАРНАК

ГІМНАЗІЯ № 13*

Раман-казка

ЧАСТКА 1

КЛЮЧ З ЧАТЫРОХ ЧАСТАК

Глава 11

КЛЮЧ. ЗЯМЛЯ

* * *

...Сеўкіна група нічога толкам не змагла, хоць яны і спрабавалі прабіцца наверх адразу каля ўваходу ў падземны калідор. Мішка тыкаў у зямлю сваёй любімай трубкаю — і кожны раз упіраўся ў што-небудзь неадольнае. Пакуль ён займаўся разведкай, астатнія толькі і рабілі, што падбіралі розныя штуковіны, — Лёля сачыла, каб гэта было штосьці максімальна бяскрыўднае, — і капалі на іх адварам з бутлі.

Хутка высветлілася, што гэтыя штучкі можна падзяліць на дзве групы — зусім нядаўнія, што засталіся з апошняй вайны, і старадаўнія, часоў бітвы на Нямізе. Кладавік зноўку ажывіўся і з усіх сіл тлумачыў «жывыя карцінкі». І дарэчы, аказалася, што ён меў рацыю — не шмат чаго за гэтыя стагоддзі змянілася.

— Вось, глядзі, — казаў ён, — гэта дзядулька лыка вяжа...

На карцінцы з'явіўся сівы дзед, які плёў лапаць.

— Звычайна лыка не вяжуць, — сказаў Мішка.

— Ну, калі не вяжа, — хіхікнуў Кладавік, — значыцца, ужо і дыхаць не можа.

— А навошта гэтак шмат? — здзівілася Лёля, таму што на карцінцы побач са старым з'явілася цэлая гара лапцяў.

— Дык сакавік жа месяц! — выгукнуў Кладавік. — Пары лапцяў дні на тры, можа, хопіць... А калі ісці далёка, дык і на меней.

— Вой, які крыжык прыгожанькі! — усклікнула Люба, выцягваючы чарговую штучку з-пад каменя.

Кропля адвару, і ў падзямеллі з'явілася немаўля. Хлопчык быў маленькі, зморшчаны і крычаў так, што калі быў бы гук, дык усе дакладна аглухлі б.

— Вох, гэта ж наш асілак! — у замілаванні прамовіў Кладавік. — Хвядося вось-вось нарадзіць павінна была, а калі ўсё закруцілася, вось і разрадзілася тут. Цімафеем назвалі.

На карцінцы Цімафея загортвалі ў вышываныя пялюшкі.

— Ай, прыгажосць якая! — сказала Лёля.

---

* Працяг. Пачатак у № 1, 2, 3, 4, 5 г. г.

— А то ж! — Кладавік умомант прыняў самавіты выгляд. — Ты на кашулі пагля-дзі! Вышывалі дзяўчаткі, вох якія цуды вышывалі! І ўсё не проста так, сэнс ва ўсім быў, кожны звярок на сваім месцы, кожная кветачка — абярэг.

На маленькага Цімафея ў гэты час накінулі знойдзены крыжык.

— Нешта я не ўцямлю, — сказала Люба, — гэта яго хрысцяць так? А дзе бацюшка?

— Ды ты разумееш, бацюшкі тады яшчэ не ўсюды былі, — сказаў Кладавік. — Глядзі: крыжык як быццам і хрысціянскі, а ўвесь у звярках і кветачках. Зараз я вам пакажу...

Кладавік палез кудысьці ў куток, доўга там корпаўся, нічога не знайшоў.

— Вой, а дай жа ты мне бутлю, — сказаў ён, — я проста сюды капну, на гэтую палічку, яна павінна памятаць...

На карцінцы з'явіўся пакой, людзі, якія штосьці мармыталі сабе пад нос...

— Што гэта? — запытаўся Антон.

— Гэта яны моляцца! — сказаў Кладавік. — Вы на палічку, на палічку глядзіце.

На палічцы побач з абразамі стаялі незразумелыя балванчыкі.

— Гэта што? — здзівілася Люба.

— Ідалы.

— Якія ідалішчы паганыя? — удакладніў Антон.

— Што ты! — замахаў рукамі Кладавік. — Гэта ж Пярун! Вялікі Бог! І Вялес побач з ім.

— Зноў Вялес, — прамармытаў Сеўка, — кот таксама пра яго казаў...

Карцінка трошкі расплылася, а потым зноўку стала выразнай.

— А гэта ўжо яўрэі, якіх бацюшка тут хаваў, — сказаў Кладавік. — Таксама маліліся, вох, як маліліся...

— А дзе іх абразы? — запытаўся Антон.

— А ў іх няма, — сказаў Кладавік. — Я пытаўся, а яны кажуць: «А ў нас Бог у сэрцы...» Во як...

Лёля пырснула трошкі адвару на лаўкі, і на іх выплылі дзве карціны. На адной дзяўчына з доўгай светлай касою нешта шыла, на другой маладая чарнабровая жанчына цыравала шкарпэтку, высунуўшы ад напружання кончык языка. Потым з'явілася бабуля, якая нешта расцірала ў ступцы, потым дзіця, якое заціскала ў руцэ лялькy з пакулля, і тут жа, следам, жанчына, якая карміла грудзьмі... Карцінкі змяняліся, як у калейдаскопе: то лучыны, то свечкі, то лапці, то вайсковыя боты, то драўляныя міскі, то чыгункі.

— Вось як трэба гісторыю вывучаць! — узрушана сказала Маша. — Вой, а што гэта яны з кашуляй робяць?

— А гэта абрад такі: калі кашулю кроілі, дык, што для каўняра вырэзвалі, унутр працягвалі, каб, значыцца, сілы назапашваліся. І песні спявалі спецыяльныя...

— А чаму тут толькі жанчыны і дзеці? — запытаўся Антон.

— У апошнюю вайну тут мужчын не было, з іх яўрэяў нават у гета не бралі, на месцы расстрэльвалі... В-вось як... — сумна сказаў Кладавік, — а ў даўнія часы дык гэтак справа была. Жыў у нас у Менску старац. Ды і не стары ён быў, проста сівы ўвесь... Па цяперашніх часах увогуле хлапчук, гадкоў трыццаць яму было...

— Старац! — фыркнула Маша. — У мяне маме амаль сорак, а яна кажа...

— Дык час жа суровы быў. Вось таму дзядульку, што лыка вязаў, таксама гадкоў сорак.

— Нічога сабе! — здзівілася Люба. — А выглядае на ўсе семдзясят!

— Дык вось старац, — працягнуў Кладавік, — былі ў яго мроі розныя. Часам як ускочыць, як закрычыць... Ну а потым кажа, што заўтра з кім здарыцца... І ўсе

яго слухалі, ведалі, што ён не памыляецца, ужо калі сказаў, дык гэтак і будзе. І вось аднойчы ён проста на вечы...

— На чым? — запыталася Люба.

— Ну, веча — гэта сход такі, — патлумачыў Кладавік, — дык вось, проста на вечы ён устаў і абвясціў, што, маўляў, мае даражэнькія, бяда да нас ідзе. Будзе, казаў, крывавая бойня, усіх павырэзваюць, нікога не пашкадуюць. Дык, калі жыццё нашых дзядоў, жонак і дзяцей нам дарага, то давайце зробім схоў, дзе ім можна схавацца. Вось так гэтае падзямелле і з'явілася. Адышлі ад горада, як мага далей, знайшлі гэты дуб, за яго і зачапіліся. Доўга капалі, з любоўю рабілі... Вы ж бачыце. Колькі стагоддзяў прайшло, а лавы вунь як новыя!

— А потым? — запытаўся Антон.

— А потым прыскакаў ганец з Полацка з граматай...

— Гэта тая, што мы бачылі? Тая, што фатаграфавалі? Вось з гэтай штуковінай? — запыталася Лёля, паказваючы на круглячок, які Маша пакінула на лаве.

— Вух ты! — сказаў Кладавік. — Гэта ж князя Ізяслава пячатка, была называлася. Толькі тое, што вы мне тыкаеце, гэта статут для вірніка. Пакажы-тка.

І Кладавік пачаў напеўна чытаць з мабільніка, смакуючы кожнае слова:

«А се поклон вирный: вирникоу взяти седмь ведор солоду на неделю, тоже овен любо полот, или две ногате; а в средоу резаноу, веже сыры, в пятницоу тако же; а хлеба по колькоу моугоуть ясти, и пшена; а кур по двое на день; коне четыри поставити и соути им на роте, колько могоуть зобати; а вирникоу шесть десять гривен и десять резан и два на десяте веверици; а переде гривна; или ся пригоди в говение рьбами, то взяти за рыбы седмь резан; то всех коун пять на десяте коун на неделю, а борошна колько могоуть изъясти; до недели же вироу сбероуть вирници; то ти оурок Ярослава».

— Чаго? — запытаўся Сеўка. — Я, акрамя «Яраслава», нічога не разабраў. І хто такі вірнік?

— Вірнік — гэта той, хто розныя паборы княжыя збіраў.

— Кшталту падатку? — запытаўся Сеўка.

— Ага, — усміхнуўся Кладавік, — кшталту... Прыімчыць ад князя і знаходзіцца тут тыдзень. І за тыдзень трэба было яму сабраць віру, і пакуль ён тут быў вунь колькі ежы яму ставілі.

— А што за рэзаны? — запыталася Маша, пазіраючы ў тэлефон.

— Грошы, — адказаў Кладавік, — усё проста было: грыўна гэта дваццаць нагат альбо дваццаць пяць кун, альбо пяцьдзясят рэзан.

— Проста, — яхідна сказала Лёля.

— Добра, я вам зараз перакладу, — злітаваўся Кладавік і зноўку ўтаропіўся на экран мабільніка: «А вось вірны статут: вірніку ўзяць на тыдзень сем вёдзер соладу, таксама хлеба і проса, колькі змогуць з'есці, а курыц па дзве на дзень. А чацвёра коней паставіць і даваць ім корму колькі змогуць з'есці. А вірніку ўзяць шэсцьдзясят грыўняў і дзесяць рэзан і дванаццаць вевярыц, а спачатку грыўню. А калі здарыцца пост — даваць вірніку рыбу, і ўзяць яму за рыбу сем рэзан. Усіх тых грошай пятнаццаць кун на тыдзень, а мукі даваць, колькі змогуць з'есці, пакуль вірнікі збяруць віры. Вось табе статут Яраслава».

— Нічога сабе яны жэрлі! — абурыўся Мішка.

Аказалася, што ён перастаў тыкаць трубкаю ў зямлю і таксама прыслухоўваецца да лекцыі Кладавіка.

— Толькі я не дачуў, чаго там сем вёдзер належала ўзяць?

— Соладу. Каб піва варыць.

— Сем вёдзер? — здзівілася Маша.

— Дык жа на тыдзень! — узгарэўся Кладавік.

— Вядро ў дзень, — удакладніў Антон.

— А што ж там піць! — памяркоўна ўсміхнуўся Кладавік. — Тады піва самі варылі. Духмянае было, смачнае...

— Вядро ў дзень, — задумліва сказала Лёля, — а ён жа яшчэ і паборы пасля гэтага збіраў... Можа, ён усё-ткі не адзін піў? Ці вёдры былі значна меншымі?

— Проста людзі былі, не раўня цяперашнім. Волаты! — сказаў Кладавік.

— І трава была больш зялёная, — засмяялася Лёля. — Ты кажаш як мая бабуля! І наогул, знайшоў чым выхваляцца — вядро піва за дзень любы дурань выпіць можа.

— Менавіта, што дурань, — хмыкнуў Антон.

Кладавік засоп і зрабіў выгляд, што пакрыўдзіўся.

— Цікава, — сказала Маша, — а калі хто-небудзь калі-небудзь яшчэ трапіць сюды і пырсне на гэтую лаву чарадзейным зеллем, яна яму і нас пакажа?

— А як жа! — сказаў Кладавік.

Маша тут жа пачала абтрасацца ад смецця.

— Бацюхна-кладавік, — сказала Лёля, — ты пра гэты схоў недаказаў. Прыскакаў тады ганец ад князя, і што?

— І ўсё. Грамату прывёз. А ў грамаце загад, усім хто можа — уступіць у княжую дружыну. Усе мужчыны і пайшлі да Нямігі, — Кладавік кіўнуў направа. — Ну, а жонак і дзяцей — сюды, у схоў. Але не ўсе пайшлі, нехта ў Менску застаўся...

І дзядок махнуў рукою кудысьці ўлева. Сеўка адчуў нестыкоўку і насцярожыўся.

— Не зразумеў, — сказаў ён. — У Менску — гэта ў Мінску?

— Ну няхай сабе ў Мінску, — кіўнуў Кладавік. — Дык вось...

— Пачакай, — няветліва перабіў яго Сеўка, атрымаў штурхель локцем ад Лёлі і паспешліва папраўіўся: — Даруй, Кладавік-бацюхна! Я нешта заблытаўся.

Дзядок строга паглядзеў на нахабнага маладога чалавека, але той упарціўся.

— Значыцца, там, — Сеўка паказаў направа, — Няміга. А там — ён тыцнуў у супрацьлеглы бок, — Мінск?

— У старадаўні час гэтак і было!

— А нас вучылі, што старажытны Мінск якраз на Нямізе і стаяў! У сэнсе, там, дзе Няміга ў Свіслач упадала.

Кладавік падпёр рукой галаву.

— Вох-хо-хо-хо, — уздыхнуў ён. — Вось вучаць вас, вучаць, а чаму вучаць... Першае... — Дзядок пачаў загінаць маршчыністыя пальцы. — ...навошта Менску на Нямізе стаяць, калі ён на Менцы стаяў?! Другое. Як ён мог стаяць на Нямізе, калі там Няміга стаяла?!

Цяпер ужо ва ўсіх у вачах чыталася такое відавочнае непаразуменне, што Кладавік з непрыхаванай паблажлівасцю пачаў тлумачыць:

— Ну Няміга... Крэпасць вартавая. Абазначае «Бяссонніца», гэта значыць там круглыя суткі варта не спала! Туды і пайшлі біцца, да крэпасці! А каля гандлёвага пасада, які сэнс біцца?

Ён абвёў усіх такім строгім позіркам, што нават Сеўка не стаў удакладняць — чаму каля крэпасці змагацца лепей, чым каля пасада.

— А зараз трэцяе, — Кладавік пачаў супакойвацца і амаль дружалюбна паказаў на Машу. — Ну-тка, што ты там казала пра братоў, якія Менск бралі?

Маша з гатоўнасцю адтарабаніла:

— «Браты ўзялі Менск, пазабівалі мужчын, а жонак і дзяцей забралі ў палон і пайшлі да Нямігі...»

— Вось! — урачыста абвясціў дамавік. — Не НА Нямігу, а ДА Нямігі! Не НА раку, а ДА горада! Ішлі яны ад Менска да Нямігі якраз над гэтым самым сховам. Добра, што хоць дзеці засталіся. Адседзеліся тут, вылезлі. Забітых — пахавалі, паплакалі. Ды і пачалі далей жыць-пажываць... А цяпер вунь які горад выбудавалі. І народу — не праштурхнуцца.

Кладавік сеў на лаву, тым самым даючы магчымасць зразумець, што лекцыя скончана. Мішка са шкадаваннем вярнуўся да свайго занятку — тыцкання трубкаю ў столь.

Сеўка паглядзеў на яго і задумліва вымавіў:

— Калі гэтае падзямелле выкапалі падчас бітвы на Нямізе, дык колькі ж гадоў прайшло? Маш, ты ў нас усё ведаеш.

— 942 гады, — хутка выгукнула Маша.

— Для роўнага ліку, 1000, — задумліва сказаў Сеўка.

— 950, — удакладніла Машка.

— Добра, — Сеўка быў настроены дабрадушна і спрачацца не хацеў, — няхай 950 гадоў, іншымі словамі дзевяць з паловай стагоддзяў... Ніхто не памятае, як хутка культурны пласт нарастае?

— Па-мойму, метр у стагоддзе, — сказала Люба. — Я была на экскурсіі на раскопках, і нам расказвалі...

— Метр у стагоддзе, — перапыніў яе Сеўка, — значыцца за дзевяць з паловай стагоддзяў мы маем дзевяць з паловай метраў... Гэта трохпавярховы дом...

Мішка знерухомеў з трубкаю ў руцэ. На яго твары бачылася разгубленасць і крыўда адначасова.

— Колькі? — уразілася Лёля.

— Граф Монтэ-Крыста доўга падземны ход капаў? — засмучана запытаўся Сеўка.

— Доўга, — змрочна адказала Машка.

— Падобна, нам давядзецца шукаць другі выхад, — сказаў Антон і працягнуў знарок бадзёрым голасам. — Давайце не будзем адчайвацца і падумаем, што нам рабіць далей.

Усе зноўку замаркоціліся.

— Мы шукалі «земляную» падказку, — успомніла Лёля, — а потым загледзеліся на гэтае падзямелле.

— Ага, — падхапіў Сеўка, — гэтак яно і ёсць! А што гэтая курыца казала, я маю на ўвазе цёцю Ларысу, хто-небудзь памятае?

— Капайце ўглыб чацвёртага вымярэння, — сказала Маша. — І там, на глыбіні вялікай бітвы...

— Дык гэта ж тут! — усклікнуў Сеўка.

Усе падхапіліся і пачалі азірацца.

— А што шукаць? — запыталася Люба.

— Ды хто ж яго ведае! — прамовіла Лёля. — Нешта звязанае з зямлёю... Нам павінна дапамагчы зямля... Дарэчы, зямля нам ужо дапамагла, яна захавала гэтую падказку. Але дзе?

— Зямля захавала, зямля захавала, — мармытаў сабе пад нос Антон. — Тут мала зямлі, адзін камень...

— А падлога! — сказала Лёля. — Падлога ж земляная!

І яны пачалі дружна калупаць падлогу. Толькі з гэтага мала што атрымалася — зямля не паддавалася, па цвёрдасці яна за столькі стагоддзяў зраўнялася з каменем. Мішка зноўку вярнуўся да столі.

— Шукайце, дзе мякчэй! — загадаў Антоха, які не збіраўся проста так здавацца.

Усе разышліся па падзямеллі і пачалі абшукваць кожны сантыметр залы. Адна Лёля стаяла ў цэнтры і глядзела на сцяну невідушчымі вачамі.

Спачатку Антона гэта злавала — усе працуюць, а яна ў сценку вырачылася, пасля стала непакоіць — надта нерухома стаяла Лёля. Ён падышоў і ціхенька крануў яе за плячо.

— Ты ў парадку? — запытаўся ён.

— Ага, — адказала яна замагільным шэптам.

— Лёля, — ціха сказаў Антон, — давай, ты пойдзеш наверх, га? Хочаш, я табе дапамагу?

— Ты яе яшчэ на руках аднясі! — фыркнуў Мішка. — Стаіць тут, прынцэса!

Мішка пачаў з падвоенай сілай дзяўбці столь, а Антону раптам у галаву прыйшла выключна шалёная думка, нават не думка, а вобраз — карцінка. Ён, Антон, але старэйшы, пераносіць цераз парог Лёлю. Яна нават ужо не дзяўчынка, а дзяўчына, і на ёй доўгая белая сукенка і вянок з кветак.

Лёля ўздрыгнула, ажыла і паглядзела на Антона.

— Сапраўды! — шэптам сказала яна. — Парог! Абярэгі клалі пад парог!

Лёля кінулася да ўваходу ў падзямелле. Антон пасля хвіліннага замяшання — за ёю.

— Дзесьці тут! — мармытала Лёля. — Парог... дзе ж тут парог...

Яны з Антонам у чатыры рукі рыхлілі зямлю, часам сутыкаючыся пальцамі, тут жа адхоплівалі іх і праз некалькі імгненняў зноўку сутыкаліся. Астатнія, перапыніўшы свае пошукі, абкружылі Лёлю і Антона, падсвечвалі ім ліхтарыкамі. Шукаць усё адно можна было толькі ўдваіх — больш ніхто б не змясціўся.

Парог — амаль цалкам сатлелую дошку — знайшлі даволі хутка, але зямлю пад ім давялося грунтоўна пераварушыць.

— Дзіўна, — Мішка патыцкаў зямлю, ледзьве не адціснуўшы Антону палец, — паўсюль утаптана, а тут не...

— Таму што паўсюль хадзілі, — патлумачыў Кладавік, зацікаўлена пазіраючы на старанні астатніх, — а на парог не наступалі. Нельга наступаць! — апярэдзіў ён пытанне Сеўкі.

Раптам Лёля з Антонам адначасова выгукнулі:

— Ёсць!

І разам выцягнулі на святло ліхтарыкаў невялікую, але важкую скрыначку, не больш запалкавай. Лёля расціснула пальцы, саступаючы Антону, і той паднёс скрыначку да вачэй. Яна аказалася цёмнай, злёгку гузаватай і са счасанымі вугламі.

— Дзіўна, — сказаў Сеўка, — як быццам не метал... і дакладна не дрэва! Камень, ці што?

— У любым выпадку, — уздыхнуў Антоха, — тут нам рабіць больш няма чаго.

Глава 12

КЛЮЧ. ПАВЕТРА

Пасля падзямелля змрок школьнага калідора здаўся ясным днём. Усе падбадзёрыліся і, не згаворваючыся, не чакаючы каманды Антона, рушылі ў сталоўку. Там іх ужо чакаў Сталавік, які завохкаў, заахкаў і пачаў кідаць на стол талеркі.

— Схуднелі ўшчэнт! Гарачанькага вам, вось гарачанькае!

Усе ўзяліся з апетытам наварочваць пачастунак, адначасова згадваючы ўсё, што бачылі ў падзямеллі. Сталавіку за адвар разрыў-травы падзякавалі разоў пятнац-

цаць, ад чаго той прыйшоў у поўную дабрадушнасць і нават, здаецца, стаў трошкі большым у памерах. Ён знік, але хутка вярнуўся з кухні з вялізным духмяным пірагом, выклікаўшы дадатковае захапленне. Зрэшты, усе захапленні аціхлі — у ратоў быў занятак.

Толькі двое не ўдзельнічалі ў гэтым свяце жывата — Мішка і Антоха. Люба адразу заўважыла гэта, падсела да Мішкі і асцярожна запыталася:

— Ты чаго не ясі? Смачны пірог, — яна падала кавалак, — з капустаю.

— Што? — здзівіўся Сеўка. — А мой кавалак з рыбаю!

— А ў мяне з тварагом! — Маша нават разламала свой пірог, каб прадэманстраваць начынку.

— У мяне з ягадамі! — засмяялася Лёля і крыкнула ў бок кухні. — Ну, Сталавікбацюхна, дзякуй! Усім дагадзіў!

Люба тым часам ледзьве не прымусам сунула кавалак ў Мішкаву руку. Той цяжка ўздыхнуў і, падпарадкоўваючыся ўгаворам, адкусіў. Позірк яго пацяплеў:

— Нічога не з рыбаю! І не з тварагом! З варэннем... малінавым.

Мішка, сам таго не жадаючы, расплыўся ва ўсмешцы. Люба з палёгкаю заківала:

— Ага... Сапраўды! З малінавым! Ты еш!

Мішка кінуў удаваць пакорлівасць лёсу і з задавальненнем запхнуў у рот кавалак пірага.

— А чаго такі сумны быў? — Люба зараз нагадвала ці-то маці, ці-то бабулю.

— Дарэмна мы адтуль пайшлі, — пражаваўшы, сказаў Мішка. — Трэба было стары ход дзяўбці. Я сантыметраў на дзесяць прасунуўся.

Маша, выціраючы пальцы сурвэткамі, якія прадбачліва аднекуль з'явіліся, здзівілася:

— Ты што, Беркін? Гэтак ты месяц будзеш калупацца — па дзесяць сантыметраў.

— А што, — абурыўся Мішка, — лепш тут сядзець? Там, хаця б ніякая нечысць за сцяною не шуміць! Антоха! Ты чаго маўчыш?

Антон, які ўвесь гэты час безуважна глядзеў ў талерку, уздыхнуў і стомлена сказаў:

— Хочаш капаць? Капай! Толькі памочніка сабе вазьмі!

— Пойдзеш да мяне ў памочнікі? — весела запытаўся Мішка ў Любы, даядаючы пірог.

Тая з гатоўнасцю кіўнула.

— І я з табою пайду! — раптам падала голас Маша. — Заадно... пашукаю там. Можа, яшчэ што знайду цікавае.

І аўтаматычна праверыла кішэню, дзе ляжаў прыхоплены знізу малітоўнік.

Антон зразумеў, што на галодны жывот ён больш нічога талковага не прыдумае, і ўзяўся за пірог. У яго кавалку аказалася мяса.

* * *

Калі Мішка з улюбёнаю трубкай наперавес, Любка з бутляю разрыў-травы і Машка са шпагаю пайшлі, Антон наладзіў нараду на тэму «Дзе шукаць апошнюю падказку?» Пытанне «Як адчыніць прадапошнюю?» па маўклівай згодзе вырашылі не ўзнімаць — як паказаў вопыт, падказкі раскрываюцца самі па сабе, калі прыходзіць час.

— Чацвёртая стыхія — паветра! — разважаў Сеўка, сёрбаючы кісель. — Значыцца, трэба выйсці на свежае паветра!..

Антоха з сумненнем пакруціў галавой.

— Паветра ўсюды, — задумліва сказала Лёля. — Можа, і ісці нікуды не трэба?

— Трэба-трэба! — запярэчыў Сеўка. — Усе тры разы мы некуды хадзілі, значыцца, і цяпер пойдзем. Метад аналогій, зразумела?

Лёлі было не вельмі зразумела, але яна паважала Сеўкіны думкі, таму прамаўчала. Сеўка расцаніў гэта як падтрымку і прамовіў:

— Так! Вада — у басейне, агонь — у кабінеце хіміі, зямля — у сутарэннях, паветра... паветра...

Усе з цікавасцю сачылі за ходой яго думкі і чакалі, што вось-вось — і Сеўка з адолее лагічную перашкоду. Але з ходу не атрымалася. Сеўка яшчэ некалькі разоў паўтарыў «Паветра...» і засаромлена замоўк.

— Добра, — ён залпам дапіў рэшту кісялю, — паспрабуем інакш. Вада і агонь — ворагі. А яны ў нас былі... у супрацьлеглых частках школы. Зямля і паветра — таксама супрацьлегласці. Значыцца, калі зямля ўнізе...

Сеўка зрабіў эфектную паўзу.

— На даху! — згодна кіўнула Лёля. — Ты разумнік!

* * *

Мішка, як заведзены, тыцкаў і тыцкаў у столь, зрэдку дапамагаючы сабе рыкам. Маша з Любаю засяроджана адграбалі зямлю, баючыся ляпнуць што-небудзь Мішку пад руку — такі раз’юшаны ў яго быў выгляд. Але праз дзесяць хвілін і ён выдыхнуўся, праверыў трубкаю глыбіню адтуліны і злосна сплюнуў:

— Гэтак мы да старасці капаць будзем.

— Можа, дзе-небудзь яшчэ паспрабаваць? — спагадліва запыталася Люба.

— Ага, — падхапіла Маша, — вы тут пашукайце, а я пакуль пагляджу... раптам яшчэ якая-небудзь штучка «загаворыць».

Яна схапіла бутлю і пацягнула яе ў дальні куток. Было бачна, што Маша з самага іх прыходу ў падзямелле чакала магчымасці «паадчыняць» старыя рэчы. Мішка ўздыхнуў і пачаў прастукваць сцены.

* * *

— Слухай, а чаму нам раней не прыйшло ў галаву на дах залезці? Можа, адтуль нармальнае неба пабачым? — запыталася Лёля, пазіраючы, як Антон з Сеўкаю збіваюць амбарны замок з дзвярэй, што вялі на дах.

— Нам яшчэ шмат чаго ў галаву не прыйшло, — сказаў Антон.

— Слухай, — прамовіў Сеўка, аддыхваючыся, — можа, у цябе ёсць якая-небудзь траўка для збівання замкоў?

— Не, — сумна адказала Лёля, — давядзецца вам самім.

— Дарэмна мы Мішку адпусцілі, — прамармытаў Антон.

— Давай метадам рычага, — скеміў Сеўка, падабраўшы пад нагамі кій, — тут упромся, і...

Замок шчоўкнуў і адляцеў, дзверы адчыніліся, і яны асцярожна вылезлі на дах.

— Страшнавата... — прамармытаў Сеўка, пазіраючы на чорны купал замест неба.

— А калі ўніз скочыць, цікава, што будзе? — запытаўся Антон, падыходзячы да самага краю.

Сеўка зараз жа падабраў камень і кінуў яго ўніз. Ні плюху, ні груку... увогуле нічога. Камень проста знік, паляцеў у нікуды. Тады Сеўка размахнуўся і шпурнуў наступны камень убок. Ён праляцеў літаральна некалькі метраў, а потым быццам уліпнуў у нябачную сцяну, паквэцаную смалою. Гэтак і застаўся вісець.

— Зразумела, — сказаў Антон, — з уцёкамі можна не эксперыментаваць.

— Тады давайце шукаць. Я пачну адтуль, — Лёля махнула рукой і накіравалася да вызначанай кропкі.

Нейкі час на даху было ціха, чулася толькі засяроджанае крактанне і сапенне шукальнікаў. Яны сумленна стараліся агледзець кожны сантыметр у сябе пад нагамі. Хвілін праз пятнаццаць Антону надакучыла поўзаць на карачках, ён разагнуўся, пацягнуўся і сустрэўся вачамі з...

* * *

Машка з запалам пырскала адварам разрыў-травы то на паўз'едзеную іржою місу, то на пацямнелыя каменьчыкі, рассыпаныя на падлозе — і прагна ўзіралася ў карцінкі, якія ўзнікалі перад ёю. Мішка ў суправаджэнні Любкі метадычна абстукваў сцены. Ён падумваў ужо пра тое, каб кінуць усё і вярнуцца да Антохі, але тут нечакана кладка адгукнулася гулам.

— Гэта як тады ў падвале, — узрадавалася Люба. — Давай, паспрабуем раскалупаць сценку! Маш! Хадзі, дапаможаш!

У шэсць рук, дапамагаючы сабе трубкай і іншымі падручнымі прыладамі, яны змаглі трошкі парушыць кладку.

— Надакучыла калупацца! — сказаў Мішка. — Ану-тка, дзяўчынкі, адыдзіце.

Люба і Маша ледзьве паспелі расступіцца, як Мішка падхапіў адну з лаў і з разгону пратараніў ёю сцяну. Лава разляцелася на дошкі і трэскі, але і камяні пырснулі ў розныя бакі. А ў праломе, які ўтварыўся...

* * *

Тое, што гэта не дамавік, Антоха зразумеў адразу. Па-першае, рост. Нармальны высокі мужчына, з барадою і вусамі. Па-другое, позірк. Ён глядзіць звысоку, і не таму што сядзіць на нейкім выступе, ён глядзіць звысоку па вызначэнні. Ён глядзіць як гаспадар. Як добры гаспадар. Як гаспадар, які прыйшоў пацікавіцца: а што гэта тут такое ў яго гаспадарцы адбываецца.

Антон з цяжкасцю перамог жаданне пакланіцца, адступіў на некалькі крокаў, тузануў за рукі Лёлю і Сеўку і сказаў:

— Добры дзень...

— Добры дзень... — прашалясцелі Лёля з Сеўкам, разглядаючы гэтага незразумела каго.

Мужчына тым часам спакойна саскочыў з пастамента і падышоў бліжэй. Ішоў ён упэўнена, усміхаўся шырока, усім сваім выглядам дэманструючы спакой і добрую фізічную форму. І ўвогуле трымаўся вельмі ўпэўнена.

— Згубілі нешта? — лагодна запытаўся ён.

— Нешта накшталт гэтага... — сказаў Антон.

— Можа, дапамагчы?

* * *

Высокая, вельмі худая жанчына глядзела на Мішку з выклікам. У яе асляпляльна чорных валасах дзе-нідзе праглядваліся сівыя пасмы.

— Што, Бер, — сказала яна хрыпла. — Гаспадар па маю душу прыслаў?

— Не, — адказала за ўсіх Маша. — Мы самі. А вы што там робіце?

— Вы самі, — задумліва прамармытала чорнавалосая жанчына, і прымружылася ў промні ліхтара. — Ды, зрэшты, што самі...

— Мы выхад наверх шукалі, — падаў голас Мішка. — Вы не ведаеце, дзе ён?

Незнаёмка крыва ўсміхнулася.

— Вой, — спахапілася Люба, — вы ж у бядзе. Мы можам дапамагчы?

* * *

Антон усё чакаў, што нешта скажа Лёля, што яна скеміць, з якой чарговай нечысцю ім пашэнціла сустрэцца, але Лёля моўчкі пакусвала кончык касы, а другой рукою ўчапілася ў свой медальён, так што костачкі пальцаў пабялелі.

— А вы Дахавік? — запытаўся Сеўка.

— Я? — здзівіўся барадач, потым задумаўся, хмыкнуў і сказаў: — Ну нешта кшталту таго...

— А можа, вы нам павінны падказку аддаць? — запытаўся Сеўка.

Яго нічога не насцярожыла — Дахавік дык Дахавік.

— Я? Павінен? — здзівіўся мужчына, і ў яго голасе прарэзаўся метал, але ён імгненна ўзяў сябе ў рукі. — Не, вы мяне, відаць, з кімсьці блытаеце.

— Шкада, — сказаў Сеўка.

* * *

— Для пачатку, — папрасіла жанчына, — разбярыце гэтую сценку.

Дзяўчынкі і Мішка пераглянуліся і пачалі выламваць камяні з патрэсканай кладкі, кідаючы позіркі на незнаёмку. Яна не спрабавала ім дапамагчы. Неўзабаве стала зразумела чаму — запясці і лыткі чорнавалосай былі аперазаны кайданамі. Ад кайданоў да сцяны цягнуўся цяжкі іржавы ланцуг. Рукі і ногі былі разведзены так, што паланянка нават пачухацца не магла.

Жанчына маўчала, але гэтае маўчанне падганяла лепш, чым усялякія крыкі.

* * *

— А вы ўвогуле як тут апынуліся? — запытаўся барадач.

— Замок збілі, — сказаў Сеўка.

— Не, не на даху, а ўвогуле.

— Увогуле? — Сеўка запнуўся і паглядзеў на Антона, не ведаючы што адказаць.

— Выпадкова, — сказаў Антон, — са школы выйсці не паспелі.

Уважлівы позірк праця ў Антона, ён з вялікай цяжкасцю ўтрымаўся ад таго, каб не заплюшчыць вочы.

— Выпадкова, кажаш... Ну-ну...

* * *

Нарэшце пралом у сцяне стаў даволі вялікім, каб праз яго змагла пралезці Маша. Толькі тады чорнавалосая адазвалася.

— Вады...

Госці разгублена агледзеліся.

— Я зараз наверх збегаю, — заспяшалася Люба, але жанчына яе спыніла.

— А гэта што? — тыцнула яна ў амаль поўную бутлю.

— Гэта адвар разрыў-травы, — патлумачыла Маша. — Ён чарадзейны...

— Я ведаю, што такое разрыў-трава, — рэзка перапыніла яе чорнавалосая. — І які з яе адвар. Дай!

Маша ўлезла да паланянкі і прыклала бутлю, якую прасунуў Мішка, да яе вуснаў. Тая пачала піць з незвычайнай прагаю і не адарвалася, пакуль бутля не апусцела.

* * *

— А вы як тут апынуліся? — выціснуў Антон.

— Шчыра? — запытаўся барадач.

Антон кіўнуў.

— Прыйшоў з вамі пазнаёміцца. Мне здалося, што гэта можа быць нам карысна. Нам усім... А ты, дзяўчына-прыгажунечка, чаго маўчыш? — ласкава ўсміхнуўся мужчына Лёлі. — Звычайна ты за словам у кішэню не лезеш.

— Звычайна? — напружыўся Антон. — Што вы пра нас ведаеце?

— Ды няшмат, не хвалюйся. Але чуткі ж па школе ходзяць, мне расказваюць, пераказваюць...

— Хто вы? — хрыпла запыталася Лёля.

— Я — ваш сябар! — сказаў барадач і прамяніста ўсміхнуўся. — Хоць многія тут мяне называюць Гаспадаром.

* * *

Маша адняла бутлю ад вуснаў цяжка дыхаючай паланянкі.

— А вы хто? — запыталася яна.

— Я — ваш сябар, — усміхнулася чорнавалосая, прыслухалася да ўласных адчуванняў і з асалодай дадала: — Праўда... Разрыў-трава... Ну-тка, адыдзі, шэрая!

Маша, памятаючы пра нядаўні таран сцяны лаваю, паспешліва выбралася вонкі. Але паланянка не спяшалася. Яна паволі выдыхнула, уздыхнула, аднаўляючы дыханне, прыжмурылася і... пацягнула ланцугі на сябе. Гэта было надзвычайнае відовішча: тоненькая, зграбная жанчына раптам ператварылася ў скрутак цягліц. Гартаванае жалеза зарыпела, вохнула — і паддалося. Два ланцугі адзін за адным ляснулі, вызваляючы чорнавалосую.

— Як жа добра, — прамармытала яна і сцепанула плячыма. — Клянуся Вялесам!

Яны глядзелі на яе, не даючы веры вачам. Чорнавалосая падміргнула Любе:

— Ты там нешта пра вадзіцу зверху казала? Прынясі, будзь разумніцай! Ногі яшчэ вызваліць трэба.

Любку зараз жа здзьмула з месца.

* * *

— Але для вас я проста сябра, — мужчына працягваў усміхацца. — І як сябар гатовы вам дапамагчы. Што вам там трэба было? Нейкая падказка?

— Ага, — ціха прамовіла Лёля. — Ключ... А дакладней, чвэрць ключа. Тры чвэрці ў нас ужо ёсць.

І яна яшчэ мацней сціснула кулончык на сваёй шыі.

«Сябар» проста працягнуў да яго сваю руку, але Лёлі здалося, што яна пачула загад, якому ніякім чынам нельга не падпарадкавацца. Яна пакорліва зняла кулон і аддала мужчыну.

Той пакачаў «перавернутую адзіначку» у руцэ, усміхнуўся:

— Зразумела, — і вярнуў знаходку Лёлі. — Значыцца, засталася апошняя чвэртка.

Антону ў яго голасе пачулася насмешка. Ён увогуле чамусьці адчуваў незразумелую варожасць да гэтага бамбізы, хоць той нічога дрэннага ім не зрабіў і нават не пагражаў. І, як тут жа высветлілася, наадварот, вырашыў дапамагчы.

— Апошняя падказка... — прамармытаў ён, нешта выглядваючы ў сябе пад нагамі. — Апошняя дэталька... Дзесьці тут яна была.

Мужчына ўзняў галаву:

— А! Вось яна!

* * *

— Дык як жа вас усё-такі завуць? — запыталася Маша. — І чаму я шэрая?

Чорнавалосая, якая працягвала з асалодаю размінацца, адказала з усмешкай:

— Не крыўдуй за «шэрую». Проста... ты не белая і не чорная. Так што, калі хочаш, можаш лічыць сябе жоўтай ці сіняй. А завуць мяне...

Тут яна трошкі задумалася, быццам перабірала ў думках варыянты.

— Завуць мяне... Паляндра, — з нейкім здзіўленнем адказала яна. — Зусім я адвыкла ад гэтага імя. У апошні час мяне найчасцей называлі проста — Паланянка.

Болей Маша з Мішам нічога запытацца не паспелі — зверху ледзьве не кулём звалілася Любка, якая цягнула трохлітровы слоік з вадою. Паляндра прагна выхапіла слоік з яе рук і пачала піць вялікімі глыткамі. Апаражніўшы слоік, Паланянка са смехам адставіла яго і ў два кароткія рыўкі вызваліла ногі.

— Вольная! — рассмяялася яна на ўсё падзямелле. — Вольная!

* * *

Антон, Лёля і Сеўка ўтаропіліся туды, куды паказваў Гаспадар.

І пабачылі камень, які так і застаўся вісець, прыліплы да нябачнай сцяны.

— А як мы яго дастанем? — пачухаў галаву Сеўка.

— А гэта ўжо я не ведаю, — паціснуў плячамі мужчына. — Не я яго туды закінуў.

Антон паспрабаваў дацягнуцца да каменя, але не дастаў добрых паўтара метры. Між тым барадач злёгку нахіліў галаву, быццам да нечага прыслухоўваўся ўнізе.

— Ну, — сказаў ён заклапочана, — з вамі я пазнаёміўся, а цяпер мне трэба ісці. Жадаю ўдачы!

І ён лёгка ступіў з даху ў двор, але не зваліўся, як гэта трэба па законах фізікі, а быццам апусціўся на прыступку. Так і пайшоў, крок за крокам па нябачнай лесвіцы. Сеўка памкнуўся пайсці за ім, але нага, якою ён країаў паветра, правалілася ў пустату. Антоха ледзьве паспеў падхапіць свайго сябрука-прыродазнаўцу.

* * *

— Падзякаваць бы табе трэба, — сказала Паляндра. — Распавядзі-тка, дзяўчына, можа, дапамога табе якая патрэбна?

— Нам бы падказку апошнюю, — сказала Люба.

Паляндра паморшчылася, пазіраючы кудысьці ў столь.

— З гэтым без мяне ўжо разабраліся. Што-небудзь яшчэ?

— Можа, дадому нас выпусціце? — запыталася Маша.

— Не магу, сіл малавата, — сказала паланянка.

— Тады адчыніце вось гэта! — папрасіла Люба, працягнуўшы Паланянцы падказку, знойдзеную ў падзямеллі.

Паляндра лёгка даткнулася пальцамі да каменя.

— Я гэта адчыніць не змагу, гэта не да мяне, — спахмурнела яна. — А вось ты...

Паляндра тыцнула пальцам у Любу.

— Адчыняй, — сказала яна. — Толькі я не ўпэўнена, што ты мне за гэта дзякуй скажаш...

Дзяўчынка асцярожна ўзяла ў рукі падказку, і ў яе руках зараз жа адшчоўкнулася каменнае вечка. У маленькай скрыначцы ляжаў чарговы медальён.

— Дзякуй, — ціха сказала Люба.

— Добрая дзяўчынка, — усміхнулася Паланянка, — ці дурніца. Але гэта пакуль...

І дабрадзейка пайшла скрозь сцяну.

* * *

Антон, Лёля і Сеўка сядзелі на даху, не зводзячы вачэй з каменьчыка, які вісеў у паветры проста над імі, але быў цалкам недасягальным.

— Ну і? — запытаўся Антон. — У каго якія ідэі?

— Гэта не дамавік, — сказала Лёля, — і не Дахавік.

— Гэта зразумела, — адмахнуўся Антон. — Я пра падказку.

— Не, не зразумела, — гнула сваё Лёля. — Ён — сіла. Ён вельмі вялікая сіла...

— Ды хопіць табе! — раўніва абарваў яе Антон. — Давай дастанем падказку, каб выбрацца нарэшце адсюль!

— А з чаго ты ўзяў, што мы зможам адсюль выбрацца? — ціха спытала Лёля.

— Так, — грозна сказаў Антон, — ты гэта кінь! Мы павінны адсюль выбрацца, зразумела? А калі табе тут так падабаецца, дык ідзі да свайго гэтага... Гаспадара.

Лёля пакрыўджана адышла ўбок, а Антон па інерцыі прыкрыкнуў на Сеўку:

— Ну што, прыдумаў?

— Не яшчэ, — сказаў Сева. — Калі кіем падчапіць, дык можна неўзнарок збіць камень уніз, і потым яго не дастанеш. Можна было б сканструяваць такую прыладу — каб зверху кій, а ўнізе сачок, як на рыбалцы рыбу з вуды проста ў сачок запіхваюць... З чаго сачок можна зрабіць?

— З баскетбольнай карзіны, — сказала Лёля.

— О! А гэта думка! — узрадаваўся Сеўка.

— Не, не думка, — сказаў Антон, — камень маленькі, ён праз сетку карзіны праваліцца.

— Камень маленькі, камень маленькі, — замармытаў Сева.

Было бачна, што нейкая думка круціцца ў яго галаве, але ён ніяк не можа злавіць яе за хвост.

— А яшчэ нам паветра павінна дапамагчы! — згадала Лёля.

— Паветра, паветра... — працягнуў Сеўка. — А камень маленькі... а паветра дзьме... і можа падхапіць маленькі камень...

Сеўка падскочыў, як апараны Архімед, і закрычаў:

— Так! Дзе Мішка?

— У падвале, — сказаў Антон з надзеяй, — а што?

— У яго гэтая дудка! Даруйце, трубка! У яе трэба падзьмуць! Не, наадварот!

— Чаго? — запыталіся хорам Антон і Лёля.

— Пыласос! — заявіў Сеўка.

— Сам ты пыласос... — сказаў Антон.

І ў гэты момант на дах уварваліся Мішка, Люба і Маша. Яны загаманілі адначасова:

— Мы там...

— Вызвалілі!
— Выпіла ўсю бутлю...
— Яна адчыніла падказку, дакладней, Люба...

* * *

Антону з вялікай цяжкасцю ўдалося аднавіць карціну таго, што адбылося ў падвале. А заадно давялося распавесці пра дзіўную сустрэчу з Гаспадаром.

— Не падабаецца мне гэта... — змрочна сказала Лёля. — Дарэмна вы яе адпусцілі. Трэба было спачатку даведацца, хто і за што яе туды пасадзіў.

— Запытацца ў твайго Гаспадара? — з’едліва пацікавіўся Антон.

— Гэта ўсё лухта! — безапеляцыйна заявіў Сеўка. — Мішка, гані трубку!

Сеўка выхапіў трубку і пачаў яе старанна прадзімаць.

— Чаго гэта ён? — здзівілася Маша.

— Прыдумвае пыласос, — усміхнуўся Антон.

Скончыўшы прадзіманне, Сеўка загадаў Мішку:

— Стань туды!

Мішка хмыкнуў, але, атрымаўшы ўхвальны позірк Антона, падпарадкаваўся. Сеўка спрытна ўскараскаўся на яго, моцна сціскаючы трубку. Уладкаваўшыся на Мішкіных плячах, ён акуратна падвёў трубку вольным канцом да каменьчыка, другі канец паднёс да рота і з усіх сіл уцягнуў у сябе паветра. Камень злёгку прыціснуўся да трубкі, але застаўся вісець.

— Не адліпае, — сказала Лёля.

Мішка ўздыхнуў і запытаўся:

— Так, пыласос, ты яго моцна... усмактаў?

Сеўка нешта прамыкаў, працягваючы ўцягваць у сябе паветра. Мішка крактануў і рэзка прысеў. Камень тузануўся следам за трубкаю — і адарваўся.

— Вось гэтак вось! — горда сказаў Мішка.

Сеўка саскочыў з яго плячэй, узяў здабычу ў рукі, пакруціў і... стала бачна, што лішні пясок асыпаўся, а ў Сеўкі ў руках засталася бірулька...

— Каму аддаць? — запытаўся Сеўка, круцячы ў руках гэтую цацачку.

— Сабе пакінь, — сказала Лёля. — Калі яна ў цябе адкрылася, значыцца, твая.

Сеўка пачаў разважаць, куды б яму прыладкаваць сваю бірульку, Мішка праверыў сваю ўлюбёную трубку, Маша ў фарбах пераказвала Лёлі сустрэчу з Паляндрай...

— Паслухайце, — усклікнуў Антон, — у нас жа цяпер усе чатыры часткі ключа ёсць! Пайшлі сейф адчыняць!

Спачатку ішлі спакойна. Потым, зразумеўшы важнасць моманту, паскорылі хаду і да кабінета дырэктара амаль падбеглі. Антон расчыніў дзверы, уляцеў у кабінет і затармазіў ужо непасрэдна каля сейфа, калі не сказаць — аб сейф.

— Бацюхна-дамавік! — гаркнуў Антон. — Ану-тка выйдзі да нас!

— Ты чаго гарлапаніш, Волкаў? — запытаўся паменшаны Мікалай Іванавіч, выходзячы з-пад стала. — Будзеш гарлапаніць, вылеціш з кабінета.

— Даруй, бацюхна-дамавік, — умяшалася Лёля. — Мы знайшлі ўсе чатыры часткі ключа.

— Так? — здзівіўся дамавік. Якія ж вы спрытныя! Відаць, дапамог нехта... Добра, добра, Волкаў, адкінь панурасць. Давайце сюды медальёны і бірульку.

Кабінетавік хутка сабраў з усіх чатырох запчастак штосьці накшталт ключа.

— Гатовыя? — урачыста запытаўся ён.

Усе сінхронна пагадзіліся. Дамавік плаўна ўставіў «ключ» у замок сейфа і павярнуў яго.

Усярэдзіне нешта шчоўкнула. Паменшаны дырэктар усё з тым жа ўрачыстым выглядам расчыніў сейф, зазірнуў унутр, хіхікнуў і адышоў.

Антон пацягнуў на сябе дзверцы, усе астатнія ледзьве не паразбівалі галовы, спрабуючы зазірнуць унутр.

Зазірнулі. Замоўклі.

— Ледавіковы перыяд вяртаецца? — парушыў нядоўгае маўчанне Мішка.

— Дык мы чатыры дні носімся па школе, каб вось ГЭТА знайсці? — закіпеў ад злосці Антон.

— Пачакай, — сказала Лёля, — можа, там яшчэ якая-небудзь падказка ёсць.

Яна нырнула ў сейф і выцягнула адтуль два жалуды. Два вялізныя жалуды. Вельмі вялікія жалуды. Восенню жалудамі быў усыпаны ўвесь школьны двор, але гэтыя аказаліся выдатнымі экземплярамі. Глянцавыя, прыгожыя, бліскучыя, з цвёрдымі акуратнымі шапачкамі. І калі б яны знайшлі ў двары такія жалуды ў сваім звычайным жыцці, дык доўга б цокалі над імі языкамі, паказваючы адно аднаму і прамаўляючы: «Вух ты!», «Крута!», «Афігець!», і перадавалі б з рук у рукі.

— Уся справа у дубе, так? — бясколерным голасам запыталася Лёля.

Мікалай Іванавіч кіўнуў.

— Дык мы пра гэта з самага пачатку ведалі! — усклікнуў Антон.

Мікалай Іванавіч моўчкі развёў рукамі.

— Ды яны проста здзекуюцца з нас, гэтыя вашы дамавікі, — закрычаў Мішка. — Ды я зараз адзін разок як трэсну...

Люба не дала Мішку дагаварыць і выцягнула яго ў калідор.

— Бацюхна-дамавік, — сказала Лёля зрывістым голасам, — ты хоць намякні, што нам далей рабіць.

Кабінетавік дэманстратыўна ўтаропіўся ў столь. Лёля пакруціла ў руках адзін з жалудоў.

— Вой, тут нейкая літара! — выгукнула яна. — Літара «П»?

— І на другім таксама, — пацвердзіла Маша. — І што гэта азначае?

Дамавік перасмыкнуў плячыма.

— А ў каго нам запытацца? — адчаілася Лёля.

— У ката, — з’едліва сказаў Антон. — Нешта ж мы даўно з коцікам не размаўлялі.

— І што гэтая старажытнаславянская жывёліна нам скажа? — нервова хіхікнуў Сеўка. — Зноў будзе несці сваю лухту пра багоў.

Тут Маша замахала рукамі, як млын, і закруцілася на месцы.

— Паслухайце! Паслухайце! — засакатала яна. — Гісторыя, шосты клас, параграф нумар 4, «Язычніцкія вераванні і абрады»!

— І што? — асуджана запытаўся Антон. — Ты яго на памяць памятаеш? Мы цябе віншуем.

— Паслухайце! — усклікнула Маша. — Язычнікі ўяўлялі сабе дрэвы і камяні жывымі істотамі! А самым галоўным дрэвам быў дуб! У ім жыў іх вярхоўны бог, па-мойму...

— Хто? — ціха запыталася Лёля.

— Пярун... — успомніла Маша.

— Пярун на літару «П», — сказала Лёля.

Усе моўчкі ўтаропіліся на жолуд, які ляжаў на Лёлінай далоні і ззяў паліраваным бокам. Маша спалохалася і сунула Лёлі другі жолуд.

— Гэта значыць, рэзюміруючы ўсё прамоўленае, — сказаў Сеўка, адкашляўшыся, — мы ведаем, што патрывожылі старажытнае славянскае дрэва, у якім жыў вярхоўны бог Пярун, правільна?

— Вядома! — азарыла Лёлю. — Гэта ж усё славянскае — і дамавікі, і зелле, і абярэгі! Як жа я раней не скеміла!

— Менавіта! — пацвердзіў Кабінетавік.

— І пра гэта напісана ў нашым школьным падручніку? — запытаўся Сеўка.

— Менавіта! — зноў пацвердзіў Кабінетавік.

— І мы пра гэта ведалі ад самага пачатку? — запытаўся Антон. — І калі б мы ўспомнілі гэты параграф адразу, нам не трэба было б лётаць па школе, збіраць усе гэтыя ключы...

— Урокі вучыць трэба, зразумела? А то толькі і чуецца: гісторыя нікому не патрэбна... Гісторыя нам ніколі не спатрэбіцца... Вось вам, зразумела? Цяпер будзеце ведаць!

І Кабінетавік пайшоў да сябе пад стол, фанабэрыста задраўшы галаву.

ЧАСТКА 2

ЧОРНА-БЕЛАЯ БЛЫТАНІНА

Глава 13

ХТО Ж ПАЛОННЫ?

— У табе, Машка, — сказаў Сеўка, старанна перагортваючы старонкі падручніка гісторыі, — памёр вялікі педагог.

— Лепш бы ён і не нараджаўся! — буркнуў Мішка.

Яму, як самаму дужаму, дасталася «Энцыклапедыя фальклору» — важкая кніга старонак на шэсцьсот. Мішка старанна корпаўся ў ёй, раз-пораз закладваючы ў патрэбныя месцы шматкі паперы.

Усе астатнія таксама былі па вушы паглыблены ў гісторыю. Маша ледзь не сілаю прыцягнула іх у бібліятэку і раздала падручнікі, слоўнікі і даведнікі.

— Хопіць! — заявіла яна. — Мы ўжо шмат часу страцілі толькі таму, што не дадумаліся зазірнуць у кніжку!

За час, праведзены за чытаннем роднага падручніка, удалося высветліць не так ужо і мала.

Што дуб — святое дрэва Перуна, і што акрамя яго яшчэ існавалі бог неба — Сварог, бог святла і сонца — Дажджбог, і Вялес — бог жывёлагадоўлі і ўрадлівасці.

Сеўка, які чытаў тоненькую кніжачку «Старажытныя славяне. Што мы пра іх ведаем?», раптам ускочыў і загаласіў:

— Звар’яцець можна! Машка, ты — геній!

— Чаму? — шчыра здзівілася Маша.

— Таму што нас сюды прыцягнула. Вось ужо не чакаў, што ў бібліятэцы столькі можна знайсці, проста інтэрнэт нейкі!

Маша нават пачырванела ад задавальнення.

— «Прежде убо словене не имеху книг, но чротами и резами четеху и гатааху, погани суще», — з цяжкасцю прачытаў Сеўка.

— Што? — хорам запыталіся астатнія.

— Чротамі і рэзамі што рабілі? — вырашыў удакладніць Мішка.

— Гатааху... — адказаў Сеўка.

— А тое! Вядома! — з’ехіднічаў Мішка. — Калі мне даць чротаў і рэзаў, я імі як гатаахну!

— І чацеху, — удакладніў Сеўка.

— І чацехну таксама, — дадаў Мішка.

— Крута... — сказаў Сеўка.

— Што крута? — абурыўся Антон, загарнуўшы сваю кніжку. — Ты хоць бы сам зразумеў, што прачытаў?

— Ага, — сказаў Сеўка, — тут пераклад ёсць... Карацей, пакуль у славян не было кніжак, яны пісалі і варажылі рысамі і рэзамі. Мяркуюць, што рысы і рэзы — гэта руны, але гэта не галоўнае! Галоўнае — вось!

Сеўка выцягнуў з кішэні сваю бірульку і прыклаў яе да кніжкі.

— Паслухайце! Тут усе руны намаляваны. Гэта аказваецца, не проста стрэлачка, гэта руна Ветру! «Руна ўзыходжання да вяршыні, руна волі і натхнення, магічнага і паэтычнага». О як!..

— Пакажы-тка ! — падскочыла да яго Лёля. — А ў мяне таксама руна?

— Ого! — прысвіснуў Сеўка, пазіраючы на Лёліну падвеску, — твая так і называецца — Лёля. Гэта руна вады... Напісана, што гэта руна інтуіцыі, ведаў па-за розумам.

— Правільна напісана, — прабурчаў Антон. — З розумам у некаторых месцамі напруга...

— Мне здаецца, я зразумеў, — выгукнуў Сеўка. — У Любы павінна быць руна зямлі, а ў Машы — руна агню.

— Дай пачытаць, — выхапіла ў яго кніжку Маша. — «Руна Крада, руна Агню... Гэта яшчэ і руна раскрывання, руна страты знешняга, наноснага...»

— А ў мяне? — запыталася Люба.

— «Берагіня. Руна Берагіні — гэта руна Багіні-Маці, яна распараджаецца і ўрадлівасцю, і лёсамі ўсяго жывога».

— Дык вось хто ў нас галоўны! — сказаў Мішка. — Вось, ад каго залежаць нашы лёсы! І чаго мы тады да гэтага часу тут сядзім?

— Ды што ты ўсё злуешся, Міш? — запыталася Люба. — Пакрыўдзіўся, што табе руны не дасталося?

— А можа і пакрыўдзіўся! — адказаў Мішка. — Ды і ўвогуле мне ўсё надакучыла! Бегаем, бегаем, нешта шукаем. Я лепш бы капаў. Альбо сцяну разбіў бы.

Люба дастала з сумачкі бутэрброд, які загадзя прызапасіла, і працягнула Мішку.

— На!

Мішка недаверліва зірнуў на Любу, узяў ежу і адсунуў ад сябе энцыклапедыю.

— А ты пачытай пакуль, што я там пра Перуна знайшоў, — сказаў Мішка і куснуў бутэрброд. — Дарэчы, калі ты мяне будзеш карміць, дык мой лёс у тваіх руках, так таму і быць.

— «Пярун, — гучна прачытала Люба, — вярхоўны бог...» гэта мы ведаем... «славяне ўяўлялі яго сабе ў выглядзе немаладога мужчыны з сівой галавой і залатымі вусамі ды барадой...»

— Вой... — ціха сказала Лёля. — Мы ўжо яго бачылі...

— Дзе? — запыталася Люба.

— На даху.

Усе замоўклі. Нават Мішка перастаў жаваць. Ён не мог успрыняць адначасова і бутэрброд, і інфармацыю пра тое, што па даху роднай гімназіі блукае вярхоўны бог старажытных славян.

— А ў вас саміх дах... — нарэшце прамовіў ён, — не таго? Не паехаў?

Машка абурылася:

— А што такога? Дамавікі па кабінетах, кот, які размаўляе, разрыў-трава — усё гэта нармальна, так?

— Ну ты сказала! — запярэчыў Мішка. — То кот, а то... Пярун!

— Слухайце, — раптам прамовіў Сеўка, перакладваючы з рукі на руку свой «Вецер», — а мы ж не проста так усе гэтыя руны знайшлі. Я нават думаю, гэта не мы іх, гэта яны нас знайшлі. Першая ж руна не адкрылася, пакуль яе Лёля ў рукі не ўзяла. І астатнія таксама!

Лёля, Маша і Люба, не згаворваючыся, схапілі свае руны і пачалі ўважліва іх разглядваць. Як быццам нанава знаёміліся.

— Дзіўна, — запыталася Маша ў Сеўкі, — а чаму мая Крада мне не адразу раскрылася?

— Чаму-чаму? — наморшчыў лоб Сеўка. — А! Ну так і ты ж раскрылася не адразу! Калі перастала занудзічаць і пачала шпагай размахваць, дык і руна зразумела — яшчэ той чалавек!

Мішка і Антон зайздросліва ўздыхнулі. Мішка са злосцю пачаў угрызацца ў рэшткі бутэрброда, а Антон уваткнуўся ў кніжку.

— Вы не перажывайце, — спагадліва сказала Люба, — вашы руны вас яшчэ знойдуць, вось пабачыце!

— Ну-тка! — раптам загарэўся Сеўка. — Ганіце ўсе руны мне! Давайце-давайце, не назусім адбіраю!

Дзяўчынкі без асаблівай ахвоты падпарадкаваліся, і Сеўка, звяраючыся з кніжкаю, пачаў раскладваць руны. Праўда, вельмі скора расчараваўся ў сваёй задуме і вярнуў руны гаспадыням:

— Не, тут адны зычныя, ніякага слова не атрымаецца. Давядзецца чакаць Мішкавай і Антохінай рунаў.

Антон тут жа адчуў прыступ надзеі і раззлаваўся на сябе за гэта. Не для яго руны — і не трэба! Ён і без руны тут самы галоўны!

— Хопіць балбатаць! — сказаў ён трошкі больш рэзка, чым гэта трэба было. — Давайце шукаць інфармацыю.

Усе беспярэчна падпарадкаваліся, нават Мішка, паспешліва запіхнуўшы апошні кавалак у рот, пацягнуўся па кніжку. Але наткнуўся на насоўку, якую працягнула яму Маша.

— Гэта кнігі! — зашыпела яна. — Іх нельга тлустымі рукамі мацаць!

— Як была зануда, так і засталася, — буркнуў Мішка.

— Цыц! — Антоха перапыніў сварку ў самым пачатку.

* * *

Каля гадзіны яны моўчкі корпаліся ў кніжках, стараючыся знайсці яшчэ штонебудзь карыснае. Нарэшце Мішка не вытрымаў і загарнуў энцыклапедыю, якую ён адужаў толькі на трэць:

— Не магу больш! Антоха, нават у школе перапынкі ёсць, давай перапынімся.

Антон і сам падумваў ужо пра адпачынак, але не мог жа ён першым здацца.

— Добра, — ён з паказной неахвотаю адклаў падручнік, — дзесяць хвілін адпачываем.

Усе, акрамя Машы, з гатоўнасцю адарваліся ад сваіх кніжак. Маша, падобна, нічога не чула і не бачыла, з галавою паглыбіўшыся ў чытанне.

— Зубрылка! — з пагардаю сказаў Мішка. — Добра, што яна ўнізе была, хоць перад Перуном нас не абняславіла сваім зубрэннем!

Маша не адрэагавала.

— Дарэчы, — задумліва прамовіла Лёля, — калі на даху быў Пярун, дык каго гэта вы вызвалілі з падвала?

Сеўка маланкава выхапіў з кучы прачытанай літаратуры падручнік па гісторыі. Мішка пакутліва закаціў вочы і расцягнуўся проста на падлозе з выглядам: «Рабіце, што хочаце, а я ў столь пляваць буду!»

— Тааак... дзе тут... — мармытаў Сеўка. — Блін, няўжо цяжка было зрабіць поўнатэкставы пошук, як у інтэрнэце... Ага! Вось, славянскія багі... Хто тут у нас жаночага полу? Не, ніводная не падыходзіць!

Сеўка вінавата паглядзеў на Антоху. Той перасмыкнуў плячыма:

— Ну, значыцца, не вельмі важная багіня. Ці ўвогуле, не багіня, а так...

— Яе Паляндра завуць! — нагадала Люба.

— Ніякай Паляндры тут і блізка няма!

— І Паланянкай, — дадала Люба.

— І Паланянкі таксама.

Сеўка раздражнёна з трэскам загарнуў падручнік. Маша ўздрыгнула і адарвалася нарэшце ад чытання.

— Вой, — збянтэжана сказала яна, — тут гісторыя вельмі кранальная. Пра дзяўчынку і палоннага, Кашчэя... Ну Кашчэй — гэта і ёсць палонны на нейкай там мове... Яны...

Маша збіралася ў некалькіх словах пераказаць кранальную гісторыю, але Антон і Сеўка адначасова схапілі яе за руку.

— Палонны? — запытаўся Сеўка.

— Гэта Кашчэй? — удакладніў Антон.

Яны з Лёляю заціхлі, уражаныя здагадкай.

— Ну так, — адказала Маша, і раптам вочы яе пачалі акругляцца. — Дык вы думаеце...

— Вы вызвалілі Кашчэя, — зніякавелым голасам пацвердзіла Лёля.

Мішка, не паднімаючыся з падлогі, пачаў рагатаць.

— Чаго ты рагочаш? — абурана выгукнуў Антон. — Ты хоць разумееш, што вы зрабілі?

— Але ж мы не ведалі! — у сваю чаргу абурылася Люба.

— А галавой падумаць можна было? Перш чым вызваляць немаведама каго...

— Што ты адразу наязджаеш? — узлаваў Мішка.

— Я не наязджаю! — агрызнуўся Антон. — Я проста кажу. — І раптам перайшоў на крык. — Вы што, не маглі параіцца? Вы запытацца не маглі? Мала нам было праблем, дык яшчэ і Кашчэй дабавіўся!

Машка адарвалася ад кніжкі, Люба ўцягнула галаву ў плечы, а Мішка перастаў смяяцца і падняўся, дэманстратыўна паціраючы рукі.

— Ты чаго на нас гарлапаніш? — крыкнуў ён. — Ты ж нас сам у падвал адправіў. У наступны раз я ўвогуле цябе слухацца не буду! Гарлапаніць ён... Камандзір знайшоўся...

Антон увесь падцягнуўся, рыхтуючыся да таго, каб урэзаць нахабніку, і Мішка, зразумеўшы гэта, ужо сціснуў кулакі...

— Антон, паслухай, — як нічога не было запыталася Люба, — а як ты думаеш, чаму Кашчэй назваўся Паляндрай?

Дзяўчынка стала якраз паміж Мішкам і Антонам, прычым так, што яны не маглі дастаць адзін аднаго.

— Адстань, — буркнуў Антон і паспрабаваў зрушыць Любу.

Але дзе там, яна стаяла як скала.

— І чаго ён жанчына? — умяшалася Лёля. — Антон, давай падумаем, калі ласка. Тут патрэбна мужчынская логіка, мы з Машаю без цябе не здолеем.

Лёля ціхенька падштурхнула Антоху да разгорнутага перад Машаю падручніка.

— Кашчэй — ён усюды апісваецца як худы дзед. Відаць, таму яго і не пазналі, як ты думаеш?

Антон паспрабаваў выкруціцца і паглядзець, што там робіць Мішка, і пабачыў, што Люба ўжо адвяла яго за стол і скормлівае яму другі бутэрброд.

Антон зірнуў у падручнік, потым у шчырыя Лёліны вочы, потым зноў у падручнік. Дзесьці ў падсвядомасці мільганула думка пра тое, што яму пудраць мазгі, але з другога боку — як быццам дзяўчынкі папрасілі дапамагчы...

— А Сеўка вам што, не дапаможа? — буркнуў Антон.

— Я без пошуку не працую, — зласліва сказаў Сеўка. — Не ў кожнай кніжцы нават алфавітны ўказальнік ёсць! Як гэтую Паляндру знайсці, проста розуму не дабяру...

— Як жылі старажытныя славяне без інтэрнэта? — з'едліва прамовіў Антон. — Можа, у іх быў спецыяльны бог? Бог пошуку?

Лёля на імгненне задумалася, а потым схапіла Антона за руку.

— Антон! Які ж ты разумнік! Ты — малайчына! Я ж казала, што ты нам дапаможаш! Бога пошуку ў іх, вядома ж, не было, але тут жа бібліятэчны дамавік ёсць напэўна! Бацюхна дамавік, выйдзі да нас, з'явіся! Прымі наш пачастунак!

Лёля падскочыла да Мішкі і амаль вырвала ў яго з рукі рэшту бутэрброда.

— Ну тут я, тут, — пачуўся хрыплы голас з кніжнай паліцы. — Навошта прыйшлі-завіталі? Вой, колькі ж вас! Што ж здарылася? Ніяк інтэрнэт паламаўся?

— Ты ведаеш пра інтэрнэт? — падзівіўся Сеўка.

— А тое! — фыркнуў Бібліятэкавік. — Я ж пра яго толькі і чую! У інтэрнэце — тое, у інтэрнэце — сёе, у вашай бібліятэцы такога няма... Эхе-хе... Хутка дарога сюды бур'ян-травою зарасце...

— Не зарасце, — сказала Маша.

— О! А я цябе ведаю! — радасна паведаміў Бібліятэкавік.

— Мяне Маша завуць, — адрэкамендавалася дзяўчынка.

— Дык, што ж трэба? — запытаўся дамавік.

— Трэба знайсці кніжкі, дзе згадваецца Паляндра. Гэта нешта са старажытных славян, мы кучу кніжак перакапалі...

Бібліятэкавік азірнуў стос на стале.

— Не там шукаеце, — сказаў ён.

— А дзе трэба? — запытаўся Антон.

— А вось цябе я не ведаю, — адмахнуўся Бібліятэкавік, — ты ідзі ў свой інтэрнэт.

— Добра, добра, ён зараз пойдзе, — адцясніла Маша Антона, — а я вось мінулым разам такую цікавую кніжку тут узяла... Бацюхна-дамавік, відаць жа ты мне параіў?

— Вядома я! — раздзьмуўся ад гордасці дамавік. — Я ўсіх сваіх чытачоў ведаю. І калі хто часта прыходзіць, спецыяльна кніжку пад руку падштурхоўваю, я ж ведаю, што чалавеку патрэбна.

— Дык, дзе пра Паляндру шукаць?

— А ты сама падумай, — сказаў дамавік. — Яна ж ПАляндра, ці ж гэта паруску?

— Не вельмі, — пагадзілася Маша, — па-руску была б ПОляндра.

— Ну вось, — задаволена сказаў дамавік.

— Чакай, чакай, — пачала кеміць Маша. — Паляндра — так бы мы напісалі гэтае слова па-беларуску... Можа, нам у беларускім фальклоры пашукаць?

— Ну вось, бачыш, і сама да ўсяго дайшла! — узрадаваўся Бібліятэкавік. — Дарэчы, нехта мне пачастунак абяцаў?

Лёля зараз жа падсунула Машы хлеб, Сеўка кінуўся да паліц з беларускімі кніжкамі, Люба пад шумок павяла Мішку ў сталоўку, а Антон стаяў каля дзвярэй і ціха злаваўся. Пабіцца не далі, Бібліятэкавік з ім вадзіцца не хоча... Як быццам усё добра складваецца, нібыта амаль яго была ідэя знайсці дамавіка ў бібліятэцы, але адчуванне, што яго ашукалі, не праходзіла.

— Ёсць! — закрычаў Сеўка, і прачытаў, — «Паляндра — багіня псуцця, гніцця і гнілое гарачкі...» Кашмар нейкі! Нам трэба нешта рабіць! Мы ж не можам пакінуць яе на волі!

Антон, якога цяпер усё раздражняла, прабурчаў:

— Чаго ты тут мітынг учыніў? Ты яшчэ плакат напішы: «Смерць Паляндры!»

— Альбо, — ціха сказала Лёля, — «Смерць...»

І яна чакальна паглядзела на Антона са спадзевам, што ён скеміць першым. Аднак скеміць паспеў не толькі Антон, але і Сеўка з Машаю.

— Смерць Кашчэю! — крыкнулі яны ўтраіх.

— У яйку! — пстрыкнула пальцамі Маша.

— ...яйка ў качцы... — працягнуў Сеўка.

— Карацей, — перапыніў іх Антон, — куфар на дубе. Пайшлі!

Працяг у наступным нумары.

Пераклад з рускай Раісы БАРАВІКОВАЙ.

Андрэй ЖВАЛЕЎСКІ,
Яўгенія ПАСТАРНАК

ГІМНАЗІЯ № 13*

Раман-казка

ЧАСТКА 2
ЧОРНА-БЕЛАЯ БЛЫТАНІНА

Глава 14

СМЕРЦЬ КАШЧЭЮ!

* * *

Вось ужо ў які раз яны стаялі пад школьным дубам і чухалі патыліцы. Васька прадбачліва не прыставаў да людзей — бачыў, што ў іх праблема, і ўнюхаў, што прыйшлі яны без ежы.

Пытанне, якое цікавіла ўсіх, агучыў Мішка.

— І дзе ў яго тут куфэрак?

У паўзмроку, які ўладарыў між галля, цяжка было нешта разгледзець, усе добра памяталі, што і пры ясным дні ніякага куфэрка ў кроне не назіралася. Ды чаго там — дуб быў гімназістамі неаднаразова абпоўзаны і вывучаны, але пра куфэрак нават ніякіх чутак і легенд не было. Праўда, да нядаўняга часу там не было і крылатай русалкі...

— Давайце разважаць лагічна... — завёў сваю катрынку Сеўка.

— Трэба даведацца ў русалкі. Альбо ў Васі, — прапанавала любімы спосаб Лёля.

— Зараз залезем і даведаемся! — запярэчыў прамалінейны Мішка.

І тут Антона, які апошнія дзесяць хвілін у думках ліхаманкава шукаў на дубе куфэрак, азарыла:

— Дупло! Ён у дупле!

Ніхто нават не стаў крычаць «Брава!» Усе проста паважліва паглядзелі на Антона, але затое ён сам быў вельмі сабою задаволены. Нарэшце-такі яму ўдалося знайсці рашэнне — без усялякіх падказак і гульняў у паддаўкі!

Дупло знайшлося не адразу. Антону давялося доўга вывучаць тоўстае, пакрытае бугрыстаю карою дрэва, пакуль нарэшце выявілася месца, дзе магла знаходзіцца смерць Кашчэя. Дупло было замазана, відаць, для бяспекі, нехта калісьці пабаяўся, што частка дуба абваліцца проста на дзіцячыя галовы, пра што дзеці, вядома ж, нічога не падазравалі. Пакуль Мішка бегаў за інструментамі, Антон разглядваў дзіўную штуковіну, якая вісела на цвіку над замазаным дуплом — ці то перавернуты трызубец, ці то курыная лапка... Нешта яна яму нагадвала...

* Працяг. Пачатак у № 1, 2, 3, 4, 5, 6 г. г.

Але ўспомніць так і не паспеў — прыбег Мішка, залез да Антона, і яны ўдвух пачалі заўзята адкалупваць рэшткі старой замазкі і ачышчаць поласць у дубе.

— Давайце ліхтарык, мы расчысцілі праход, — сказаў Антон праз нейкі час.

Ён пасвяціў унутр дупла.

— Ну? Што там? — Маша ледзь не падскоквала ад нецярплівасці. — Кажыце ж!

— Ды не відаць нічога, тут глыбока. Але на дне штосьці мігціць. Вой!..

З дупла пачулася выразнае і моцнае бразганне.

— Што? — усклікнула Люба.

— Я ліхтарык упусціў... Вух ты... Затое цяпер бачна... Там стаіць нешта жалезнае. Давайце вяроўку шукаць!

І тут Мішка забаставаў, сказаўшы, што такую цяжкую на выгляд штуковіну можна выцягваць толькі на поўны жывот. Довад гучаў пераканаўча. Больш таго, ён гучаў ва ўнісон бурчанню жыватоў.

* * *

Сталавік на гэты раз быў на дзіва ціхі і сур'ёзны. Не балакаў, не сварыўся, а засяроджана накрываў на стол.

— Нешта здарылася? — ціха запытала ў яго Лёля.

Дамавік толькі зыркнуў на яе і працягваў насіць на стол талеркі.

— Усё так кепска? — прашаптала Лёля.

— Сілы цяпер роўныя... І што будзе, што будзе... — незразумела замармытаў дамавік, сцепануўся і збег на кухню.

Пасля таго як прагналі першы голад, Антон пачаў абмеркаванне.

— Дык вось, куфэрак мы дастанем, гэта не праблема. І што потым?

— Як што потым? — здзівіўся Мішка.

— А табе мама ў дзяцінстве казак не чытала? — спытала Маша. — Адчынім мы куфэрак — а там заяц.

— А ў зайцы — качка, — працягнуў Сеўка.

— А ў качцы — яйка, — перабіла Маша.

— А ў яйку — іголка! — радасна перакрычаў усіх Мішка.

— Пачакайце, — спыніў агульны энтузіязм Антон. — Давайце спачатку. Як зайца будзем лавіць?

Па заклапочаным выглядзе астатніх стала зразумела, што пра такія дробязі ніхто з іх не задумваўся.

— Давайце куфэрак сеткай абкруцім, — як заўжды, першым пачаў узважваць Сеўка. — Адчынім, а заяц застанецца ў сетцы.

— А сетку знойдзем? — усумніўся Антон.

— Прыдумаем што-небудзь. Качка, дарэчы, таксама з сеткі не зможа выблытацца.

— Ну няхай сабе, — падумаўшы, пагадзіўся Антон. — А потым...

— Не перашкодзіла? — пачуўся хрыплаваты голас, і ў сталоўку ўвайшла высокая прыгожая жанчына ў чорнай сукенцы і з доўгімі бліскучымі чорнымі валасамі. — Смачна есці!

Гімназісты дружна павярнуліся да ўваходу.

— Дзякуй... — сказаў Антон, зачараваны прыгажосцю незнаёмкі. — А вы хто?

— Па-па-паляндра? — запыталася Маша. — Як вы змяніліся...

— Глупства, — махнула рукой жанчына, прысаджваючыся на вольнае месца, — трошкі шампуню, расчоска... Карацей, звычайныя жаночыя штучкі.

Паляндра ласкава падміргнула Машы, усміхнулася Любе і ўтаропілася ў Лёлю.

— Пра што гэта вы так ажыўлена гаманілі? — запытала Паляндра, наліваючы сабе вады.

— Ды так... — сказала Маша, адсоўваючыся ад госці на краёчак крэсла.

— Ні пра што... — нечакана сварліва адказала Лёля.

— А Антон раптам падумаў: «Дзіўна... Не падобна яна да Кашчэя».

Гэтая думка раптоўна здалася яму такой правільнай, што ён ляпнуў:

— Вы ж не Кашчэй, не?

У цішыні, якая адразу ўтварылася, было чуваць, як у дальнім кутку дробна калоціцца Сталавік.

Паляндра абвяла прысутных позіркам, у якім было разуменне, і паволі выпіла ваду.

— Кашчэй... Палонны... — сказала яна, быццам сама сабе. — Ну вядома ж... Разумныя дзеці.

І Паляндра ўсміхнулася так, што Антон сказаў сабе: «А вось цяпер падобна!» І крыкнуў:

— Шухер!

Ці то Кашчэй не ведаў слова «шухер», ці то ўсе былі надта перапужаныя, але яны паспелі дабегчы да дзвярэй, перш чым няпрошаны госць кінуўся за імі.

Ужо ў калідоры Антон скамандаваў:

— Урассыпную!

Усе без лішніх удакладненняў падпарадкаваліся. Сеўка панёсся кудысьці ўверх па лесвіцы, Маша рушыла да бібліятэкі, а Мішка з Любаю — у бок спартыўнай залы. І толькі Лёля чамусьці ўвязалася за Антонам, які кінуўся ў бліжэйшы клас. Паляндра, апынуўшыся ў калідоры, хутка зарыентавалася і няспешна скіравалася менавіта да Антона з Лёляю. Антоха, зразумела, зачыніў дзверы класа, але нешта яму падказвала, што сур'ёзнай перашкодай яна для Кашчэя не будзе.

— Чаму не збегла? — накінуўся Антоха на Лёлю. — Я ж сказаў!

Але Лёля не адказвала, яна была занята дзіўнаю справаю: хутка-хутка малявала крэйдаю на падлозе ў цэнтры класа няроўную акружнасць. Яна паспела замкнуць яе за імгненне да таго, як у дзверы нягучна пастукалі.

— Ну што, — ласкава запыталася Паляндра, — будзем школьную маёмасць псаваць, ці адразу адчыніце?

Лёля, якая стаяла ў цэнтры кола, жэстам папрасіла Антоху заняць месца побач з ёю. Ці, можа, не папрасіла, а загадала? Антон упарта паматаў галавой.

— Ну не з'ем жа я вас? — данеслася з-за дзвярэй. — Хоць, у прынцыпе, гэта ідэя...

Лёля умольна склала рукі. Антон завагаўся. Тады Лёля зрабіла крок і з нечаканай сілаю ўцягнула Антона ў кола.

І тут жа дзверы з лёгкім трэскам вылецелі вонкі.

— Гоп-па! — радасна пракаменціравала фокус Паляндра. — А вось і я.

Яна ўвайшла ў клас... і быццам наляцела на празрыстую сцяну.

— Вох ты! — сказала яна хутчэй ухвальна, чым разгублена. — Магічнае кола... Самі здагадаліся ці падказаў хто?

— Падказаў! — з выклікам адказала Лёля. — Гогаль Мікалай Васільевіч. Аповесць «Вій». Не чыталі?

Паляндра са шкадаваннем паціснула плячамі. У гэты момант яна больш за ўсё нагадвала Антоху вялікую чорную котку.

— Добра, — сказала яна, кашэчым крокам абыходзячы мяжу і спрабуючы яе рукою на трываласць, — няхай сабе, вы тут схаваліся. Але ці надоўга? Есці-піці

захочаце — самі выйдзеце. Ды і астатнія вашы дзесьці ў школе сядзяць, яны ж могуць і не здагадацца пра кола. Як думаеце?

Антоха і Лёля маўчалі, насцярожана назіраючы за Паляндрай. Тая нарэшце завяршыла свой плаўны абыход і міралюбна сказала:

— Што ж вы нервовыя такія, га? Можа, дамовімся?

— Можа, і дамовімся... А наконт чаго? — сказаў Антоха і зараз жа атрымаў штурхеля локцем у бок.

Паляндра-Кашчэй не адказала. Яна прыхінулася спінай да вушака выбітых дзвярэй і, здавалася, любавалася парачкаю, што схавалася ад яе.

— Твая спадарожніца, Воўк, — раптам усміхнулася Паляндра, — мяне вох як не любіць. А ты як быццам нічога... не злуешся на мяне...

Антоха пацісну ў плячамі. Ніякай злосці ён і сапраўды не адчуваў. У сталоўцы скамандаваў «шухер» не са страху... А калі больш дакладна, не са страху за сябе. Трэба было ратаваць астатніх — вось і скамандаваў.

— Слухайце, — Паляндра прамовіла вельмі міралюбна, — я проста не хачу, каб мяне забілі, гэта што — злачынства?

Нават Лёля не знайшлася, што адказаць.

— Таму прапаную так, — працягнула Паляндра голасам, у якім чулася бадзёрасць, — абменьваемся клятвамі. Вы абяцаеце, што не станеце ламаць іголку, я — што не крану вас. Дамовіліся?

Яна наблізілася да кола і так пераканаўча працягнула руку, што Антоха ледзь было не працягнуў у адказ сваю. І працягнуў бы, калі б Лёля на ёй не павіснула.

— Штосьці мы вашай клятве, — сказала Лёля, — загадзя не верым.

— Значыцца, — з сумам падвяла вынік Паляндра, — па-добраму мы не хочам.

Але працягу яны не пачулі. З калідора пачуўся тупат некалькіх дзясяткаў ног і крык Сеўкі:

— Яна там, каля сталоўкі!

Паляндра адразу страціла ўсю сваю плаўнасць і, прашыпеўшы нешта скрозь зубы, кінулася прэч з класа — быццам чорны смерч мільгануў па калідоры. А яшчэ праз хвіліну следам за ім прамільгнуў і белы смерч.

Антон і Лёля панура пагля дзелі адно на аднаго.

— Наконт чаго гэта ты з ёю дамаўляцца хацеў?

Антон дакладна і сам не ведаў адказу на гэтае пытанне, таму адказаў першае, што прыйшло ў галаву:

— Час цягнуў.

Мяркуючы па яхідным выразе твару, Лёля збіралася працягнуць допыт, але Антоху ўратаваў Сеўка. Цяжка дыхаючы, ён узнік у дзвярным праёме і паведаміў:

— Гэта яе Пярун прагнаў... З памочнікамі... Я іх на даху знайшоў...

— Дзякуй, — ціха сказала Лёля.

Яны з Антонам стараліся не глядзець адно на аднаго.

— З вамі ўсё нармальна? — запытаўся Сеўка.

— Са мною — так, — адказала Лёля.

— А са мною што — не? — успыхнуў Антон.

— І з табою нармальна. Відаць, — спакойна сказала Лёля. — Я думала, ты сам за сябе адкажаш.

Антон глыбока ўздыхнуў і ў думках далічыў да дзесяці. Нельга выходзіць з сябе, нельга...

— Так! — паведаміў ён, супакоіўшыся. — Пакуль Паляндра кудысьці знікла, бяжым да дуба! Трэба з гэтым закончыць хутчэй!

— Я астатніх прывяду! — крыкнуў Сеўка.

* * *

Праз некалькі хвілін усе ўжо стаялі пад дубам.
— Васька, калі пачуеш Паляндру, падай знак! — загадаў Антон.
— Ну вось яшчэ! — сказаў кот. — А яна мяне пасля...
— Галаву адкручу! — вельмі сур'ёзна сказаў Антоха. — Прычым не пасля, а зараз!
Кот паглядзеў Антону ў вочы, папераступіў з лапы на лапу і прылёг побач з дубам.
— На вячэру — рыбу, — ціха сказаў кот.
— Калі жывыя будзем... — адмахнуўся Антон і палез на дрэва.
Куфэрак у дупле аказаўся зусім не вялікім і не цяжкім, Антон лёгка выцягнуў яго без Мішкавай дапамогі. Выцягнуў, абтросся, агледзеў замок...
— Мы сетку прынеслі!
З гэтым крыкам у дворык убеглі Сеўка і Мішка, цягнучы за сабой парваную валейбольную сетку.
— Вы што яе здзіралі? — здзівілася Лёля.
— Не, адвязвалі, — з'едліва адказаў Мішка, — маўляў, у нас жа тут шмат часу, сядзім сабе бесклапотна. — Адыдзіце ўсе, я буду замок збіваць, — сказаў ён і з усёй сілы ўрэзаў па куфэрку.
Святло пагасла. Не вельмі зразумела, як гэта здарылася, таму што і так было цёмна, але ў гэты момант унутраны дворык гімназіі накрыла жудасная, непраглядная цемрадзь.
Сеўка ўключыў ліхтарык, Лёля кінулася маляваць нейкім прутком магічнае кола.
— Дапама-а-жыце! — пачулася са школы.
— Маша! — хорам выдыхнулі Антон і Лёля.
— Мішка з куфэркам, Лёля з ім, дамалёўвай кола! Мы з Сеўкам на дапамогу... — крыкнуў Антон.
— Не! — заявіла Лёля. — Табе нельга, ты не ўстаіш...
— Ды замоўкні ты! — кінуў Антон і паляцеў да ўваходу ў школу.
Машка крычала недзе на другім паверсе, Антон куляй ляцеў па лесвіцы, адчуваючы ў сябе за спінай чыёсьці дыханне.
Антон выскачыў у школьны калідор і пабачыў, што побач з настаўніцкім пакоем ён перагароджаны ліпучай сеткаю, у якой б'ецца Маша, і да яе падбіраецца агромністы павук, ляскаючы сківіцамі і пускаючы сліну.
— Сеўка! — крыкнуў Антон. — Меч... мяч... Хоць што-небудзь прынясі.
— Уііііі!.. — завішчала Маша.
З-за спіны Антона выскачыла Лёля і кінулася да павука.
— Згінь! — крыкнула яна і запусціла ў яго сваім медальёнам.
Павук неяк увесь скурчыўся, падціснуў лапы і зашыўся ў дальні куток свайго павуціння. Антон падбег да Машы і з усіх сіл тузануў яе за руку. Павуцінне трэснула, Антоха паваліўся, Маша ўпала на яго зверху. І замест таго, каб збегчы, жвава ўскочыла на ногі, сарвала з шыі свой медальён і таксама шпурнула яго ў павука.
— Згінь! — выкрыкнула яна.
Павук забегаў з кутка ў куток, а з бліжэйшага кабінета высунулася галава кабінетавіка:
— Што, павылазіла нечысць? — чамусьці з дакорам запыталася галава. — Ці тое яшчэ будзе!

Кабінетавік зірнуў на павука, прамармытаў нешта незразумелае і з трэскам зачыніў за сабою дзверы. Праз хвіліну выйшаў з венікам і з задавальненнем надаваў павуку пад зад. Павук прысеў, быццам на нізкім старце, а потым бадзёрым трушком пабег за батарэю.

— Медальёнчыкі падбярыце! — сказаў кабінетавік. — І не шпурляйцеся імі болей. Не для таго зроблены...

— Дык дапамагло ж! — разгублена сказала Маша.

— Ён проста не любіць, калі ў яго шпурляюцца. Любымі рэчамі, — буркнуў кабінетавік і зноў схаваўся за дзвярыма.

— Я табе што загадваў рабіць? — з халадком запытаўся Антон у Лёлі, калі стала зразумела, што небяспекі больш няма.

— Замоўкнуць, — спакойна сказала дзяўчынка. — Я — моўчкі!

Антон развярнуўся і знік на лесвіцы.

* * *

Уся аперацыя па здабыванні Кашчэевай смерці нагадала Антоху сцэну з нейкага змрочнага фільма, у якім выклікалі дэмана. Там усё адбывалася ўсярэдзіне намаляванай пентаграмы, тут — усярэдзіне кола, якое вычарцілі прутком. Там звінела злавесная цішыня, тут таксама ніхто асабліва не імкнуўся пабалбатаць.

Здабытую ў спартыўнай зале сетку для пэўнасці склалі напалам і накінулі на куфэрак. Сеўка ўзяўся за века, Мішка падрыхтаваўся лавіць зайца, калі той усё-ткі вырвецца, дзяўчынкі прыціхлі. Усе чакалі сігнала Антона.

А на таго раптам найшло. Ён быццам зноўку пабачыў сон, які не даваў яму спакою ў зачараванай школе...

...Антон з мацёрым воўкам каля нагі стаяў на вяршыні пагорка і глядзеў на прыгожы белы слуп. Слуп відавочна быў толькі што пастаўлены, а па другі бок ад яго...

Чамусьці Антоха не мог разгледзець таго, другога. У вочы ўвесь час лезлі фігуркі, выразаныя на слупе. Гэта былі карыкатурныя чалавечкі, якія палявалі, ваявалі, сеялі і збіралі ўраджай. Слуп быў вельмі светлы. Надзвычай светлы. Антоха адчуваў, што гэта няправільна, што ён — і яго воўк — павінны выправіць гэтую недарэчнасць і выпацкаць слуп...

— Гэй! — падаў голас незадаволены Сеўка. — Ты там заснуў? Камандуй!

Антоха ўздрыгнуў і пачухаў лоб.

— Давай, — сказаў ён, і Сеўка адчыніў века.

Машка тут жа ўткнулася ў Лёлю, каб не бачыць, як хлапчукі будуць раздзіраць на шматкі бедных звяркоў. Але баялася яна дарэмна. Усё аказалася нават вельмі не страшна.

Калі ў сетцы зацялёпкаўся заяц, Мішка схапіў яго за вушы і добранька страсянуў. Відаць, ён проста хацеў супакоіць звярка, але здарылася нечаканае — з зайца выпала качка, а акуратная заечая шкурка засталася ў руках у Мішкі. Качка залопала крыламі, жадаючы зразумець, дзе яна і што ж гэта за сетка перашкаджае ёй узляцець, але Антон не даў ёй апамятацца. Ён паўтарыў Мішкаў фокус — як след страсянуў птушку. І як чакалася, з яе выпала вялікае белае яйка, а сама качка ператварылася ў парожнюю абалонку.

Лёля перавяла дух і пагладзіла Машу:

— Ну ўсё, усё... І нічога страшнага.

Маша недаверліва расплюшчыла адно вока. Сапраўды, ніякай крыві і вантробаў, якія яна баялася пабачыць, не было. Толькі дзве шкуркі ды качынае яйка. Мішка стаў і, прыцэліўшыся, трэснуў па яйку нагой.

Яно лопнула, быццам паветраны шарык. Сярод шалупайкавых аскепкаў срэбрам паблісквала доўгая іголка.

— Усё так проста? — здзівілася Маша.

Ёй ніхто не адказаў. Сапраўды, знішчэнне Кашчэя адбывалася неяк ужо надта ж будзённа. Антон, памарудзіўшы хвілінку, падняў з зямлі іголку і ўзяўся за яе дзвюма рукамі.

І не змог зламаць.

Не таму, што не хапіла сіл — Антоха не мог прымусіць сябе сагнуць такую прыгожую ззяючую штуковіну. А думка пра тое, што ў выніку загіне прыгожая ззяючая жанчына, увогуле аказалася для яго невыноснай.

Няхай гэтая жанчына дрэнная, няхай яна нават Кашчэй — усё роўна! Ды і хто сказаў, што яна дрэнная?..

— Хто сказаў, што Паляндра дрэнная?! — услых паўтарыў Антоха. — Казкі? А хто склаў гэтыя казкі?!

Ён хацеў сказаць яшчэ шмат пра што: пра Перуна, з якім таксама не ўсё зразумела; пра тое, што яны нават не паспрабавалі разабрацца, вінавата Паланянка ці не; пра тое, што гісторыю — і казкі! — пішуць пераможцы...

Але ён не паспеў.

— Палундра! — на ўвесь голас закрычаў кот. — Паляндра!

І палез хавацца на дрэва.

Былая Паланянка з’явілася быццам ніадкуль і з разбегу кінулася на магічнае кола.

І яно як быццам падалося на перад! Ва ўсялякім выпадку, Паляндры ўдалося трошачкі перасекчы мяжу, перш чым яе адкінула назад.

— Ах-ха-ха-ха! — зарагатала яна. — Хіба ж гэта магічнае кола?!

Паляндра зноўку кінулася на нябачную сцяну. І зноўку трошкі-трошкі прасунулася наперад. І яшчэ раз. Гэта было жудасна і прыгожа. Можна сказаць, што гэта было жудасна прыгожа: высокая жанчына ў чорным адзенні, якое развявалася ва ўсе бакі, нападае і адскоквае, нападае і адскоквае...

— Антон! — нарэшце ачулася Лёля. — Ламай!

Антоха павольна пакруціў галавой. Паляндра зноўку кінулася на магічнае кола і цяпер прасунулася амаль на крок.

— Ты слова даваў! — з усяе сілы закрычала Лёля і выхапіла з кішэні вяровачку з вузельчыкам. — Ламай!

І Антон зламаў...

Штосьці бахнула, іголка ўспыхнула пунсовымі іскрамі, аднекуль выпаўзла воблака туману...

Праз некалькі хвілін, калі туман рассеяўся, рассеялася і цемра. Стала добра бачна чацвярых гімназістаў, якія сціснуліся ў цэнтры кола. Антоху, які стаяў, апусціўшы рукі, Лёлю з зіхоткімі ад слёз вачамі. Недалёка ад іх, прыхінуўшыся да дуба, стаяла Паляндра. Яна спакойна паліла тонкую цыгарэту, элегантна выпускаючы струменьчыкі дыму ў цёмнае падабенства неба.

— Вы жывая? — у вялікім здзіўленні запытаўся Антон.

— Як бачыш, — спакойна адказала Паляндра.

— Вы цяпер не Кашчэй? — з надзеяй запытаўся хлапчук.

Паляндра чмыхнула і тут жа закашлялася ад цыгарэтнага дыму.

— Бедныя наіўныя дзетачкі, — сказала Паланянка і хіхікнула. — Але ж які ход, а! Я сабою ганаруся. Шчыра кажучы, я ўжо і надзею страціла, што спрацуе...

— Што спрацуе? — слабым голасам запытала Лёля.

— Геніяльны піяр. Мой. І вось жа што цікава — усё гэта праўда.

— Што праўда? — запытала Маша.

— Ды ўсё! — прамовіла Паляндра голасам, у якім чуўся трыумф. — Куфэрак. Заяц. Качка. Яйка. Іголка. Нават смерць. Каб жа вы толькі ведалі, як я весялілася, калі ўсё гэта прыдумляла...

Паляндра коратка рагатнула.

— Але яно таго каштавала, пагадзіцеся. Дзеткі ж любяць, каб цікавенька...

— Дык гэта была ваша смерць? — запытаўся Антон.

— Ага!

Паляндра скончыла паліць, шпурнула акурак і, адкінуўшы валасы, уперла рукі ў бокі. Зараз на выгляд ёй не было і дваццаці гадоў — вельмі маладая жанчына з жывымі вясёлымі вачамі.

— Ну, больш кемлівасці, думай, Антон, ты ўжо на падыходзе. Давай жа, кумекай, разам пасмяемся, ты ацэніш.

— Гэта была ваша смерць, — ціха сказаў Антон, — і я яе зламаў... Значыцца цяпер... Цяпер вы...

Лёля ціха ахнула і захінула твар рукамі.

— Ага!.. — Паляндра грымнула так, што зазвінелі вокны і Васька з глухім стукам зваліўся з дуба. — Так-так!.. Цяпер я бессмяротная!

— Але навошта ж вы тады нас праследавалі? — запытала Лёля.

— А што мне было рабіць? — пацiснула плячамі Паляндра. — Падысці да вас і папрасіць зламаць іголку? Наўрад ці б вы мяне паслухаліся. А так, глядзіце, як хуценька ўсё атрымалася.

Паляндра спакойна зайшла ў цэнтр кола, падняла кавалачак іголкі і паклала сабе ў кішэню.

— Вазьму на памяць, — сказала яна Антону.

— А я-я-як вы ў кола зайшлі? — запытаў Антон.

Паляндра ізноў чмыхнула.

— Не верце танным трукам, — сказала яна. — Але, пагадзіцеся, выглядала прыгожа. Чорныя валасы развяваюцца. Трэба было яшчэ музычку падабраць, штонебудзь вельмі трагічнае.

— Дык што, кола не абарона? — спытала Лёля.

— Ну, вядома ж! — сказала Паляндра. — Гэта ж проста кола, дурнічка. Ці мала што вашаму Гогалю набалбаталі сяляне... Добра, даражэнькія, як кажуць, дзякуй за ўсё. Вельмі выручылі. Я нават ужо не ведаю, як і дзякаваць.

Паляндра памахала рукою і пайшла да школы. На ганку азірнулася:

— Воўк, ты заходзь, калі што. Пабалакаем. Нам з табою ёсць пра што пабалакаць.

Антоха стаяў і ўсміхаўся на ўвесь рот. Ён быў надзвычай шчаслівы, што нікога не забіў, што Паляндра аказалася такой мілай і прыгожай і што хутка ён абавязкова пойдзе да яе ў госці, і яна яму раскажа... Ён дакладна ведаў, што яна яму раскажа нешта незвычайна важнае.

Ён не бачыў, як выбралася з кола Лёля і пайшла ў школу, ціха ўздрыгваючы плячамі.

Глава 15

ЧОРНЫЯ, БЕЛЫЯ І ШЭРЫЯ

Упершыню пасля «закукольвання» школы яны начавалі не разам. Антон, Мішка, Сеўка і Маша леглі спаць на прывычным месцы — у спартыўнай зале. Дзе вырашылі правесці ноч Лёля і Любка, ніхто не ведаў. Спачатку ўсе былі вельмі ашаломлены няўдачай са смерцю Кашчэя, потым Сеўка нясмела прапанаваў пашукаць дзяўчынак, але Антоха забараніў.

— Яны ведаюць, дзе мы, — сказаў ён, бадай што, вельмі рэзка, — вось няхай і ідуць да нас.

Яны ляжалі на матах ціха, але ніхто не спаў.

— Чуеш, — не вытрымаў Мішка, — а можа, з імі штосьці здарылася?

— Не здарылася! — адрэзаў Антон.

— Адкуль ты ведаеш? — ціха запыталася Машка.

Антоха не адказаў. Як было растлумачыць, што ён чуў — Лёлі цяпер не салодка, але нічога ёй не пагражае. Як было ўвогуле растлумачыць, што ён можа чуць?

— А спрытна яна нас! — раптам прамовіў Сеўка. — Яна і праўда разумная!

— Але ж дрэнная?! — ці то запыталася, ці то запярэчыла Маша.

Мішка заварочаўся на сваім маце, і Антоху здалося, што гэты цяльпук збіраецца паспрачацца.

— Нічога не дрэнная! — сказаў ён. — Ды зрэшты... адкуль мы ведаем, што яна дрэнная?

— Калі ўдумацца... у-а-а-ау... — пазяхнуў Сеўка, — толькі з казак.

— Ну, — усміхнуўся Антон, — чаго ўсе гэтыя казкі варты, мы сёння пераканаліся. Думалі, што заб'ём Кашчэя, а выйшла ўсё роўна наадварот. Можа, з ім... з ёю ўвогуле ўсё наадварот?

Пытанне павісла ў вязкай цішыні. Даволі доўга ніхто не адважваўся на яго адказаць.

— Хочаш сказаць, яна добрая? — удакладніла Маша. — А Пярун дрэнны?

— Можа, і добрая... — Антоху пачалі раздражняць усе гэтыя размовы. — А можа, і не вельмі... Але не дрэнная! Яна... нармальная! Проста яны пасварыліся з Перуном. Адсюль і ўсе казкі ўзяліся.

З цемры не пачулася ні гуку, і Антон сцяміў, што яго не зразумелі.

— Ну вось я — добры? — запытаўся ён у невядома каго.

— Добры, — адказала Маша.

— А Лёля?

— І Лёля, — пагадзіўся Сеўка.

— Але мы пасварыліся. Хоць абое добрыя... нармальныя. Можа, у Перуна з Паляндраю тое ж самае здарылася? Толькі яны пасварыліся вельмі моцна. Ушчэнт. Пярун Паляндру пасадзіў на ланцуг і ўсім загадаў расказваць, што яна дрэнная...

Яму зноў ніхто не адказаў, і Антоха вырашыў больш не кідацца ў развагі перад цёмнаю спартыўнаю залаю.

— Добра, — сказаў ён. — Давайце спаць.

— Даўно ўжо трэба было... — прамармытаў Мішка.

* * *

Антоха амаль не здзівіўся, што сон чакае яго ў тым жа самым месцы, дзе падпільнаваў днём.

Ён зноўку стаяў насупраць разнога слупа. Побач — аддады воўк. Па другі бок слупа — хтосьці нябачны.

Але дадаліся і новыя персанажы. Яны акружалі слуп рэдзенькім паўколам: вялікі калматы мядзведзь, ціхая жанчына з ласкавым тварам і двое ў шэрых плашчах, мужчына і жанчына. Гэтыя двое нячутна перамаўляліся між сабою, паказваючы то на Антоху з воўкам, то на таго, хто стаяў па другі бок слупа. Антон спахмурнеў — яму не спадабалася, што гэтая парачка паводзіць сябе надта ж вольна, абмяркоўвае нешта ў яго прысутнасці, ды яшчэ і не ўголас. Ён хацеў прыкрыкнуць на іх, але раптам зразумеў, што жанчына — гэта Маша, а мужчына — Сеўка. І плашчы ў іх не шэрыя, а няпэўнага колеру. Магчыма, яны былі калісьці чорнымі, а потым вылінялі. А можа, наадварот, белымі, але зрабіліся шэрымі ад дарожнага пылу.

Антоха раззлаваўся яшчэ больш. Навошта прыбірацца немаведама ў што, ды яшчэ і прыкідвацца нейкімі дарослымі вандроўнікамі? Ён адкрыў рот, каб гукнуць Машу і Сеўку, але пачуў замест слоў воўчае завыванне. Антон злосна зірнуў на свайго воўка — навошта выеш пад руку? Але воўк гэтак жа сама запытальна глядзеў на яго.

Антоха зразумеў, што вые нехта іншы.

Нехта не са сну.

Ён міргнуў і скеміў, што ўжо некалькі хвілін не спіць, спрабуючы разабрацца, што гэта за выццё.

Вылі ў калідоры. Там, дзе ў цемры хаваліся Люба і Лёля. Антон, відаць, усё-ткі не зусім прачнуўся, таму што кінуўся на гук, нават не пабудзіўшы нікога. У гэтым напаўпрытомным стане Антоха ляцеў, дакладна ўгадваючы, куды паварочваць, хоць адкуль ён гэта ведаў — і сам бы не сказаў.

Так і не прачнуўшыся, ён выскачыў на трэці паверх і закрычаў:

— Адставіць!

І толькі тут ён канчаткова апамятаўся.

Амаль увесь паверх запаўнялі ваўкі. Вялізныя, шэрыя, ад якіх патыхала вільгаццю і свежым мясам, яны стаялі ў некалькі радоў, скіраваўшы морды на нешта ў кутку, каля вакна. Гэта былі не вялікія сабакі, а менавіта ваўкі, іхнія хвасты не рухаліся, а звісалі ўніз вялізнымі калматымі кроплямі. Пачуўшы загад Антохі, ваўкі пачалі разварочвацца да яго, утвараючы штосьці накшталт калідора. У канцы калідора знаходзіліся Люба і Лёля. Нават у цемры можна было пабачыць, што абедзве дзяўчынкі белыя, як снег.

Антон перапалохаўся і ад гэтага раззлаваўся.

— А ну пайшлі вон! — літаральна зароў ён голасам, ад якога самому стала няўтульна.

З глыбіні зграі высунуўся здаравенны пярэсты воўк. Ён падышоў да Антона на адлегласць выцягнутай рукі і, з цяжкасцю варочаючы сківіцамі, прашамкаў:

— Нам іх абяцалі, Волкаў...

Словы даваліся яму з цяжкасцю, атрымлівалася нешта накшталт «Кхнам іх абутцалі, Волкхаў...», але Антон цудоўна ўсё разабраў.

— Пайшлі вон, я сказаў! — ён зноўку ўключыў той жудасны тэмбр, які ішоў аднекуль ад страўніка.

Ваўкам гэта не спадабалася. Яны нахілілі галовы і паказалі іклы. Трошачкі-трошачкі, але калі на цябе «трошачкі-трошачкі» ашчэрваецца цэлая зграя, гэта робіць адпаведнае ўражанне.

Антон вельмі баяўся за дзяўчынак, каб яшчэ баяцца і за сябе. Ён таксама ашчэрыўся. І раптам адчуў, што трошкі ззаду, за правым каленам як быццам з'явіўся яго воўк са сну. І зграя гэта адчула. Ваўкі неахвотна схавалі іклы — усё роўна як мячы ў ножны — і пайшлі на Антоху. Ён стаяў не рухаючыся, дакладна ведаючы, што ніхто на яго не кінецца, нават са спіны. Ва ўсялякім разе, пакуль за правым каленам стаіць яго нябачны напарнік.

Апошнім ішоў пярэсты воўк. Ён на развітанне зноў паказаў зубы — ці то агрызнуўся, ці то ўсміхнуўся — і пракашляў:

— Бывай, Волкхаў...

Зграя з мяккім тупатам спусцілася на паверх ніжэй і раптам быццам перастала існаваць. Антон, як ні напружваўся, не мог болей улавіць ніводнага гуку, ніводнага кроку. Толькі спінаю адчуваў запытальны позірк — гэта яго воўк пытаўся, ці патрэбен ён яшчэ.

— Ідзі, — сказаў Антон, — дзякуй.

Воўк знік. Толькі пасля гэтага Антоха дазволіў сабе падысці да дзяўчынак.

— Яны нічога б нам не зрабілі, — сказала Люба драўляным голасам. — Яны проста хацелі нас напалохаць.

Лёля нічога не адказала — яе зубы адбівалі чачотку.

* * *

Калі Сталавік пабачыў Лёлю, адразу кінуўся гатаваць нейкія зёлкі. Люба, у якой ужо з'явіўся амаль нармальны колер твару, напрасілася ў памочніцы да Сталавіка, і той нават не стаў адмаўляцца.

Антон застаўся сам-насам з Лёляю. Яму вельмі схацелася моцна абняць яе і не адпускаць, пакуль не супакоіцца. Але ён уявіў, як гэта будзе выглядаць збоку, і стрымаўся.

Абмежаваўся тым, што прынёс з кухні шклянку цёплага кампоту. Лёля сутаргава выпіла яго і стала паціху выходзіць са стрэсу.

— Дзякуй, — прамовіла яна. — Але Люба мае рацыю. Калі б яны хацелі нам штосьці зрабіць, дык даўно б...

Лёля замоўкла, як быццам паветра ў ёй скончылася. Антон збегаў яшчэ за кампотам.

— Ты зусім іх не баяўся, — сказала Лёля, адужаўшы другую шклянку.

У яе голасе зусім не было захаплення, толькі падазронасць. Антоха заглушыў раздражнёнасць, што закіпала ў ім, і няпэўна паціснуў плячамі.

І тут Лёля раптам усміхнулася:

— А яшчэ дзякуй, што ты сам стрымаў слова.

— А што, — здзівіўся Антоха, — маё слова мог стрымаць нехта іншы?

Лёля пакруціла галавой і дастала з кішэні ўжо знаёмы матузок з вузельчыкам.

— Гэты вузельчык чароўны? — удакладніў Антон.

— Накшталт таго, — адказала Лёля. — Калі б я яго разарвала, табе давялося б выканаць абяцанне без твайго ведама. Але ты малайчына, сам здолеў.

І Лёля хутка, як быццам нават і нягледзячы на матузок, развязала вузельчык.

— Усё? — з'едліва запытаў Антон. — Цяпер я табе нічога не вінен?

— Не вінен, — сказала Лёля і дадала: — А ўвогуле, я дурніца. Ты меў рацыю.

Трэба было спачатку разабрацца, а потым ламаць. З-за мяне Кашчэй цяпер сапраўды бессмяротны...

Тут з кухні з'явіўся Сталавік, які цягнуў вялікую каструлю. За ім урачыста рухалася Люба, якая несла ў руках шклянку і апалонік. Пах ад каструлі ішоў такі густы, што міжволі бадзёрыў. Веяла пахам нейкіх траў, з якіх Антон пазнаў толькі мяту і валяр'ян, а яшчэ, здаецца, там быў ліпавы цвет.

— Зараз, дзетка, — галасіў Сталавік, ставячы каструлю на стол. — Зараз мы цябе адпоім. Бач ты, панадзіліся па калідорах усялякія бадзяцца! Ну нічога, нічога...

З самай «раніцы» Лёля выправілася на дах, каб як след паразмаўляць з Перуном. Антона яна ўзяць адмовілася. А больш дакладна, сказала: «Канечне ж, ідзі, калі ты лічыш гэта неабходным...», але такім тонам, што нават самы апошні тупіца зразумеў бы — ісці не варта.

Лёля ўзяла з сабою Любу і Мішку. Антоха, які знемагаў ад чакання, нават расказаў Сеўку з Машай пра свой сон і пра тое, якія яны ў сне былі дзіўныя. Маша адмахнулася — падумаеш, у сне ўсялякае пабачыць можна, а Сеўка раптам зацікавіўся.

— Шэрыя, кажаш? — ён задумліва паскроб нос.

— Адзенне шэрае, — удакладніў Антон. — Ад пылу.

— Штосьці такое нам нехта ўжо казаў...

Сеўка раптам радасна ўсміхнуўся і нават пстрыкнуў пальцамі:

— Кот!

І ён горда паглядзеў на сяброў — вось, маўляў, які я разумны. Маша і Антон не падзялілі яго радасці.

— Маеш на ўвазе Ваську? — запытаў Антоха. — А ён тут пры чым?

— Не ведаю, — паціснуў плячамі Сеўка, — але ён гэта казаў. Пра каманду чорна-белых. І шэрых. І яшчэ кагосьці... ці то вечнага, ці то мудрага...

Маша сядзела, заглыбіўшыся ў таўшчэзную кніжку, але тут хмыкнула:

— Вы што, сур'ёзна абмяркоўваеце бязглуздзіцу, якую нясе гэтая жывёліна? Хто-небудзь яго карміў, дарэчы?

Хлапчукі пераглянуліся.

— Ды мы самі паесці як след не паспяваем, — пачаў апраўдвацца Антон.

— Добра, я да яго схаджу, — уздыхнула Маша.

— Я з табою, — падскочыў Сеўка. — Заадно і запытаюся ў яго пра чорна-бела-шэрае.

Антон застаўся ў зале адзін. Хвілінку падумаў, усміхнуўся... І, стараючыся не бегчы ад нецярплівасці, пайшоў у падвал.

* * *

Паляндра сядзела на прыступках і зноўку паліла, задумліва гледзячы ў далячынь, як быццам нешта бачыла за сцяной змроку. Яе валасы былі заплецены ў касу, чорную сукенку яна змяніла на чорныя джынсы з бясформеннай кашуляй, і са спіны выглядала зусім, як дзяўчынка.

— Прывітанне, даражэнькі, — ласкава сказала яна, не азіраючыся.

— Добры дзень... — ціха сказаў Антон, спыняючыся ў некалькіх кроках.

— Давай на ты, — прапанавала Паляндра, — не патрэбны нам з табою ўсе гэтыя этыкеты. Толькі перашкаджаюць.

— Давайце... Іначай кажучы, давай.

— Ты ж проста пабалакаць прыйшоў?

— Ну штосьці накшталт таго...

— Прысаджвайся, — Паляндра махнула рукой на прыступку побач з сабою. — Будзь як дома.

Антон сеў побач і закашляўся. Ад даўкага паху парфумы і тытуню ў яго зашчыпалі вочы.

— Вой, даруй, не падумала... — Паляндра выкінула цыгарэту і нарэшце павярнулася да яго. — Рэзкія пахі не для цябе.

— Чаму? — запытаўся Антон.

— Воўчы нюх.

— А адкуль вы ведаеце? — здзівіўся Антон.

— «Ты ведаеш», — паправіла яго Паляндра. — Я пра цябе шмат чаго ведаю. Мы з табою адной крыві. Ну амаль адной.

— А Лёля іншай? — запытаўся Антон і пачырванеў.

Ён і сам не зразумеў чаму, і галоўнае навошта запытаўся менавіта пра Лёлю.

— Лёля іншай, — задумліва сказала Паляндра і рэзка дадала: — Ты прыйшоў сюды пра яе паразмаўляць?

— Не! — спалохаўся Антон. — Я прыйшоў... Я да цябе прыйшоў.

— Добра, — усміхнулася Паляндра, — тады паразмаўляем пра мяне. Якія думкі я ў цябе выклікаю?

Тут Антон зусім збянтэжыўся.

— Не ведаю... Вы... ты дзіўная... Столькі гадоў у кайданах, а размаўляеш... і выгляд у цябе...

Ён збіўся, не ў стане падабраць слова. Відаць, мешаніна пахаў парфумы і тытуню закруціла яму галаву.

— ...вельмі сучасны? — падказала Паляндра. — Жанчына ў маім узросце павінна сачыць за модаю. Калі запытаешся пра ўзрост — адкушу вуха.

Апошняя фраза прагучала нібыта жарт, але ў той жа час...

Антон не рызыкнуў пытацца пра ўзрост, хоць хвіліну назад якраз гэтае пытанне круцілася ў яго на языку.

— Я падслухоўвала, — усміхнуўшыся, патлумачыла жанчына. — Слых у мяне выдатны, а заняцца апошнюю тысячу гадоў асабліва не было чым... Але хіба гэта дрэнна?

— Не, ты ўвогуле добрая, — сказаў Антоха. — Я думаю, што ты значна лепшая, чым пра цябе ўсе думаюць.

— Ну ты сказаў... — засмяялася Паляндра. — Далёка не ўсе пра мяне думаюць. Але ты не памыляешся, калі ўжо і думаюць, дык не надта добра... Дарэчы, я ж табе павінна. За зламаную іголку прасі што хочаш!

— Тры жаданні? — ухмыльнуўся Антон.

— Я што, нагадваю залатую рыбку? — прытворна здзівілася Паляндра. — Аднаго хопіць, я ж усё-ткі Кашчэй.

І Паляндра так скрывілася, што Антон пакаціўся са смеху.

— Памрэш, калі будзеш так смяяцца! — завыла Паляндра, і Антон разрагатаўся яшчэ мацней.

— Вось так заўжды, — роблена зажурылася Паляндра. — Несур’ёзныя вы, людзі... толькі збяруся каго-небудзь з’есці, а ён смяецца... Ну, дык чаго табе трэба, старэча?

— Нічога мне не трэба, — сказаў Антоха.

— Што ж гэта так? — здзівілася Паляндра.

Ён пацыснуў плячамі.

— Нічога талковага прыдумаць не магу, а бесталковага прасіць не хочацца.

— Тыпу мудры? — усміхнулася Паляндра.

— Тыпу фантазіі мала, — парыраваў Антон.

— Добра, вось табе за сумленнасць, — Паляндра ўклала ў Антонаву руку бірульку з рунаю, — а то, відаць, крыўдна, у некаторых жа ёсць, а ў цябе няма.

— Не крыўдна, — схлусіў Антон, але на ўсялякі выпадак мацней сціснуў руну ў кулаку.

— Добра, ідзі, Волкаў, цяпер мы з табою ў разліку. Але калі проста пабалбатаць, дык заўжды калі ласка, я да тваіх паслуг.

— Да пабачэння, — сказаў Антон і падняўся.

— Пакуль! — кіўнула Паляндра. — Хочаш мудрую думку напаследак?

Антоха нічога не сказаў, і Паляндра ўспрыняла гэта як згоду.

— Чорны можна знішчыць, толькі знішчыўшы ўсё, — прамовіла Паляндра.

— Што? — запытаўся Антон.

— Ты калі-небудзь спрабаваў узяць фарбы і змяшаць усе колеры?

— Не, — здзівіўся Антоха.

— Тады ў Севы запытайся. Ён напэўна спрабаваў.

Паляндра задумліва запаліла, гледзячы кудысьці ў сцяну, Антон яшчэ хвіліну пастаяў і ціха пайшоў.

Сеўка і Маша сядзелі на карэнні дуба і безнадзейна назіралі за Васькаю.

Кот еў.

Няспешна, грунтоўна, культурна і засяроджана.

Было зразумела, што пакуль талерка не стане парожняй, размаўляць з ім дарэмна. Ды і потым, хутчэй за ўсё, гэта будзе марная справа, таму што кот заваліцца спаць. Магчыма, да канца дня.

Сеўка цішком паказаў Машы кулак. Менавіта Маша настаяла на тым, што коціку трэба прынесці як мага больш ежы, тады ён дакладна разгаворыцца. Маша ў адказ паказала язык. Яна не збіралася аддаваць Ваську ўсё, але Сеўка выбалбатаў. І вось цяпер абаім трэба было сядзець і чакаць, калі коцік спачатку паесць, пасля адпачне, а ўжо затым зробіць ласку і паразмаўляе з імі.

Але аказалася, што субяседнік у іх усё-такі ёсць. Васька яшчэ шчыраваў над рыбіным хвастом, калі з кроны дуба пачуўся незадаволены клёкат:

— А параскідаў жа, параскідаў! А прыбіраць хто будзе, Пушкін?

Кот толькі незадаволена павёў вушамі, затое Маша з Сеўкам узрадаваліся. З галіны на іх строга глядзела паўптушка-паўтэхнічка.

— Ды мы прыбяром, паважаная Русалка! — Маша нават падскочыла, гатовая зараз жа заняцца прыбіраннем ежы.

Кот пачаў жаваць хутчэй.

— Добра, — змілавалася райская птушка, — потым гэтага гультая прымушу прыбраць. А вы меней бы яго кармілі... Ён хутка качацца па зямлі будзе, а не хадзіць — з-за жывата лапы да зямлі не дацягнуцца.

Гэтую інсінуацыю Васька з годнасцю праігнараваў.

— Паважаная Русалка! — па ўрачыстаму тону Сеўкі было зразумела, што ён нешта задумаў. — Вы ж такая старадаўняя...

Паўжанчына натапырылася.

— ...а такая з выгляду маладзенькая! — хутка выправіла становішча Маша.

Русалка недаверліва паглядзела на дзяўчынку.

— Так-так! — пацвердзіў Сеўка. — Па выгляду — проста куранятка... У сэнсе... вельмі молада выглядаеце!

Русалка выпрастала крылы, але пазірала па-ранейшаму строга.

— І пры гэтым разумная! — Сеўка зразумеў, што з лісліваснцю перабраць меру нельга, і цяпер гнуў лінію да канца. — Як гэта ў вас атрымліваецца: і прыгажосць, і розум?

Тут паўптушка ўжо зусім было заўсміхалася, але Васька, не перастаючы жаваць, працадзіў: «Мазгі курыныя...» — чым сапсаваў усё ўражанне ад Сеўкінай лісліваснці.

— Ды ўжо разумнейшая, чым некаторыя! — ваяўніча заявіла Русалка. — Некаторыя толькі і ўмеюць, што есці, піць і не прыбіраць за сабою!

Паколькі кот працягваў ігнараваць паўптушку, тая звярнулася да Сеўкі і Машы:

— А я ўсё ведаю і ўсё помню! Не тое што... усялякія!

Маша з разуменнем заківала.

— Вось я і хацеў даведацца, — сардэчна прамовіў Сеўка, — а мы шэрыя?

Пытанне заспела Русалку неспадзеўкі.

— Чаго гэта вы шэрыя? — яна разгублена агледзела Сеўку з Машаю. — Па-мойму, вы... рознакаляровыя.

Васька нарэшце закончыў трапезу і сеў умывацца, не забыўшыся кінуць чарговую фразу:

— Ды шэрыя яны, шэрыя... Не толькі мазгі, але і слепата таксама курыная!

Райская птушка ад раз’юшанасці растапырылася так, што стала нагадваць невялікага, але вельмі лютага арла. Маша спалохалася, што Русалка кінецца на ката (і яшчэ невядома, чым бы скончылася гэтая бітва), таму ўстала паміж ёю і Васькам.

— Ён, напэўна, — сказала Маша, — у пераносным сэнсе.

— Ды без сэнсу ён! — узмахнула крыламі Русалка. — У яго ў галаве замест сэнсу — адна смятана!

— У смятане, між іншым, — парыраваў Васька, не перапыняючы ўмывання, — процьма сэнсу!

— А ў тваіх словах — нуль! І нават меней!

Кот пацягнуўся і пазяхнуў.

— Ну добра! — у запале Русалка пераляцела на галіну ніжэй. — Тады растлумач маім курыным мазгам, чаму гэтыя дзеці шэрыя, калі яны вунь якія каляровыя.

Васька прыкінуў адлегласць да галіны і міласціва патлумачыў:

— Шэрыя яны, таму што ні чорныя і ні белыя! Карацей, бясхвостыя, слухайце сюды...

* * *

Лёля стаяла перад Перуном і адчувала сябе жахліва. Ён сядзеў у дырэктарскім крэсле, перад ім стаяў вялікі стол, завалены ўсялякімі далікатэсамі, у руцэ ён трымаў залаты кубак і час ад часу адпіваў з яго, смакуючы і прыцмокваючы.

— Чаго ж вы так схібілі? — бурчаў Пярун. — Добра твае сябры няўклюды, але ты! Ты ж разумная дзяўчынка! Ты павінна была іх неяк пракантраляваць!

Лёля апусціла вочы і прамармытала ў падлогу:

— Яны не няўклюды...

— Ну добра-добра, я разумею, ты іх цяпер будзеш абараняць... Але ты ж разумееш, — Пярун панізіў голас да інтымнага шэпту, — што ты лепей за іх, ты асаблівая. Мы ж з табою гэта ведаем. Так што, — Пярун прамовіў ужо нармальна, — ты павінна кантраляваць і ты не павінна была дапусціць...

З Лёліных вачэй закапала.

— Добра, добра, — памякчэў Пярун, — не плач. На першы раз дарую. Ты, дарэчы, праходзь, прысаджвайся. Чаго ты стаіш? Частуйся!

Ён царскім жэстам абвёў стол.

— Тут вось дзічына, садавіна, у збанку боскі нектар. Нічога такі... — Пярун сербануў з кубка. — Мог бы быць і яшчэ больш боскім, канечне, але ў цэлым нядрэнна.

Лёля акуратна адшчыкнула ад гронкі вінаградзінку і паклала яе ў рот. Есці чамусьці зусім не хацелася.

— Ты зразумей, — душэўна прамовіў Пярун, — мы з табою павінны трымацца разам. Таму што калі свет запалоніць чорная нечысць, дык усім добрым людзям...

Пярун паказаў рукамі, як скруцяць шыі добрым людзям.

— А хто добрыя? — запыталася Лёля.

— Мы, — проста адказаў Пярун.

— А Антон? — зноў запытала Лёля.

Ёй вельмі хацелася запытацца як бы мімаходзь, але голас па-здрадніцку задрыжаў.

— Ты што, прыйшла сюды пра гэтага няўдачніка весці гаворкі? — нечакана закрычаў Пярун.

— Н-не, — спалохалася Лёля.

— Правільна, — ён вярнуўся да ранейшай гучнасці. — Будзеш вадзіцца з чорнымі, потым ніколі не адмыешся, зразумела?

Пярун залпам дапіў нектар з кубка.

— Н-не, — сказала Лёля.

— Добра, прыйдзе час, зразумееш. А пакуль — вольная.

І вярхоўны бог махнуў рукою ў бок выхаду.

Лёля паслухмяна паднялася. Яна раптам зразумела, што «Гаспадар» на добрым падпітку.

— Так... — задумаўся Пярун, — нешта ж я табе збіраўся сказаць... Ах вось што! — Пярун устаў, прыняў урачыстую позу — адна рука за спінаю, другая ўзнята ў неба — і абвясціў: — Толькі з чыстага белага святла можна атрымаць усе фарбы свету!

Тут Пярун заўважыў сваё адлюстраванне ў гладкай паверхні даху, павярнуўся да яго бокам, уцягнуў жывот, выставіў уперад левую нагу, потым правую...

Лёля ціха пайшла, стараючыся не прыцягваць да сябе ўвагі.

Глава 16

ТО ШАХМАТЫ, ТО КАРТЫ

Падчас ежы ўсе былі панурыя і засяроджаныя. Лёля і Антон, якія, не змаўляючыся, селі за супрацьлеглыя краі стала, упарта глядзелі ў талеркі. Маша і Сеўка, наадварот, пасля размовы з Васькам пачалі трымацца адно аднаго, але і яны болей маўчалі. Люба пераводзіла спачувальны позірк з аднаго на другога і ціхенька ўздыхала. Адзін Мішка спачатку спрабаваў усіх тармасіць і распытваць: «Ну як там?» — але, паколькі ўсюды атрымліваў адказ «Нармальна», дык хутка і ён паддаўся поўнай маркоце.

Толькі пад канец трапезы, за гарбатаю, Лёля раптам запыталася ў Сеўкі:

— А ці праўда, што з белага святла можна атрымаць любую фарбу?

— Ага, — няўважліва адказаў Сеўка.

— А я чуў, — злосна сказаў Антон, — што, наадварот, з чорнага!

— Гэта ад мадэлі залежыць, — Сеўка па-ранейшаму думаў пра штосьці сваё. — У субтрактыўнай — так... у адытыўнай — гэтак...

Мішка, які ўзрадаваўся зараз нават такой дзіўнай тэме размовы, пачаў тармасіць Сеўку:

— Ды растлумач ты па-чалавечы! Чорнае — гэта адно! А белае — зусім іншае! Дык з чаго можна ўсе фарбы атрымаць — з чорнага ці з белага?

Сеўка зразумеў, што дадумаць да канца яму не дадуць, паварушыў носам, адрываючыся ад сваіх думак, і пастараўся растлумачыць па-чалавечы.

— Разумееце, колер можна па-рознаму апісваць. Напрыклад, на экране тэлевізара ці на маніторы адценні складваюцца. Калі скласці ўсе колеры максімальнай яркасці, атрымаецца белы. Значыцца, атрымліваецца, што з белага можна атрымаць любое адценне...

Лёля не вытрымала і кінула пераможны позірк на Антоху. Але Сеўка яшчэ не закончыў:

— ...а калі, скажам, у друкарні карцінку друкуюць — там усё наадварот. Калі змешваюць усе фарбы, атрымліваецца чорны. Такім чынам чорны — сума ўсіх адценняў.

— А як правільна? — зацікавілася Маша.

— Што значыць «правільна»? — здзівіўся Сеўка. — Гэта ад сітуацыі залежыць. Я ж кажу: на маніторы — адно, на паперы — іншае.

Цяпер Лёля і Антоха глядзелі адно на аднаго вочы ў вочы. Люба трывожна ёрзала на крэсле, не разумеючы, куды кідацца, каго ратаваць. Мішка старанна круціў галавою, стараючыся ўлавіць, што такога цікавага ў спосабе апісання колеру. А Маша раптам запыталася:

— А калі чорны змяшаць з белым? Шэры атрымаецца?

Сеўка кіўнуў і ўжо збіраўся зноўку нырнуць у задумлівасць, як раптам усю школу страсянуў удар. Шклянкі на стале падскочылі , а ўслед за імі падскочылі і ўсе прысутныя.

Некалькі хвілін прайшло ў напружаным чаканні, а потым Маша запыталася:

— Гэта што, землят...

Другі ўдар аказаўся нават больш моцным, чым першы, некаторыя шклянкі не толькі падскочылі, але і разбіліся, распырскваючы духмяную гарбату.

— Гэта ў спартыўнай зале! — вызначыў накірунак Антоха.

Ён кінуўся да выхаду без каманды «За мною!», але астатнія ўсё роўна пабеглі следам. Па дарозе ў спартыўную залу ўдары чуліся яшчэ некалькі разоў, і інтэрвалы паміж імі рабіліся ўсё меншымі.

У залу сябры ўляцелі на поўным хаду — і ледзьве паспелі затармазіць.

Тое, што адбывалася, болей за ўсё нагадвала пачатак нейкай дзіўнай шахматнай партыі. Злева размяшчаліся чорныя фігуры, справа — белыя. Стаялі і тыя, і другія ў строгім, але цалкам абсурдным парадку, як быццам два звар’яцелыя шахматысты спачатку настругалі фантастычных фігур, а потым размясцілі іх па-сваім вар’яцкім разуменні. Жанчыны ўперамешку з мужчынамі, крылатыя — з паўзучымі, магутныя — з кволымі.

Аднак, у цэнтры баявога пастраення стаялі, як і належыць, кароль і ферзь. У ролі каралёў, зразумела, выступалі Пярун і Паляндра, а вось фігуры побач з імі выглядалі экзатычна. У белых «ферзем» выступаў грудасты аднарог, у чорных — доўгі, звіты кольцамі змей. Абодва магутныя звяры, нягледзячы на сваё непадабенства, усё-ткі да жудасці былі падобны адзін на аднаго сваімі мордамі. І ў аднарога, і ў змея вочы былі наліты крывёю.

Праз імгненне пасля з'яўлення ў зале Антона і яго каманды Пярун выдаў доўгае працяглае ці то завыванне, ці то крык. Яго воінства дружна падняло хто нагу, хто лапу.

— Ррррун! — рэзка абарваў свой кліч Пярун.

Белыя аглушальна тупнулі. Са столі пасыпалася тынкоўка. У Мішкі, які ад здзіўлення разявіў рот, ляскнулі зубы.

Чорная правадырка не доўга раздумвала над сіметрычным адказам. Яна завішчала на высокай ноце (чорныя паднялі ніжнія канечнасці) і гаркнула:

— Ррра!

Тупат чорных зрабіў тое ж уздзеянне, што і крок на месцы белых — з тою розніцай, што на гэты раз Мішка трымаў рот закрытым і абыйшлося без зубнога ляску.

— А чаму яны не атакуюць адно аднаго? — шэптам запыталася Маша.

— Сілы роўныя, — прашаптаў ёй у адказ Залавік з-за шведскай сценкі. — Тут трэба, каб супернік першым у атаку пайшоў...

Антон надта рэзка развярнуўся ўбок Залавіка. Абодва воінства адразу павярнулі галовы да няпрошаных гасцей (але адным вокам усё-ткі працягвалі сачыць за праціўнікам).

— Х-х-ха! — радасна залямантавалі чорныя.

— Ы-ы-ы! — пакрыўджана загулі белыя.

— Спакойна! — прагрукатаў голас Перуна. — Лёля, дзяўчынка мая! Пакажыся!

Павісла напружаная цішыня. Лёля, не разумеючы, навошта яна гэта робіць, выйшла з-за спіны Антона.

Цяпер радасны кліч пачуўся з белага боку, а чорныя адказалі расчараваным мыканнем. Антон і Лёля, адчуўшы на сабе дзясяткі позіркаў, павярнуліся адно да аднаго і цяпер стаялі, як быццам на дуэлі.

— Гэта ж дзяўчынка! — насмешліва крыкнула чорная правадырка. — Смялей, ты ж Воўк, Волкаў!

— Ён чорны! — гаркнуў Пярун. — Ён супраць белага святла!

Лёля глядзела на Антоху, і яе зараз светла-сінія , амаль празрыстыя вочы поўніліся чымсьці незразумелым, але пагрозлівым. Антон сціснуў кулакі...

...І раптам на рэальнасць налажыўся сон, які сніўся яму ўжо столькі дзён.

Ён зноўку стаяў каля толькі што выструганага слупа, але цяпер наўкол тоўпіліся сотні чорных ценяў і белых зданяў. Усе яны нешта крычалі, шыпелі, квакалі ці шамкалі. Але Антон глядзеў не на іх. Ён глядзеў на таго, хто стаяў па другі бок слупа.

Гэта была Лёля.

Воўк каля нагі глуха забурчаў. Яшчэ хвіліна — і ён скочыў бы. Але Антоха паспеў схапіць яго за поўсць, што ўзнялася на загрыўку.

— Я не буду на цябе нападаць! — сказаў ён, не расціскаючы губ.

— Дзякуй! — гэтак жа моўчкі адказала Лёля. — Інакш мне давялося б ваяваць з табою. А я не хачу.

— Давай! Бі! — крычалі і ў рэальнасці, і ў ягоным уяўленні. — Чаго ты стаіш! Атакуй!

Воўк рэзка ірвануўся, Антону давялося з усіх сіл сціснуць руку, каб не выпусціць яго. Магчыма, ён і выпусціў бы, але раптам усё наўкол заслалася туманам. Воўк азадачана спыніўся, падняў морду, прынюхаўся...

Працяг у наступным нумары.

Пераклад з рускай Раісы БАРАВІКОВАЙ.

Андрэй ЖВАЛЕЎСКІ,
Яўгенія ПАСТАРНАК

ГІМНАЗІЯ № 13*

Раман-казка

ЧАСТКА 2

ЧОРНА-БЕЛАЯ БЛЫТАНІНА

Глава 16

ТО ШАХМАТЫ, ТО КАРТЫ

...Апамятаўшыся, Антоха заміргаў вачамі. Цяпер засталася толькі рэальнасць. І ў гэтай рэальнасці паміж Лёляю і ім стаяла Люба. Яна вельмі спакойна і добразычліва глядзела кудысьці паміж Антонам і Лёляю, але было зразумела — калі яны вырашаць ваяваць між сабою, спачатку давядзецца ўступіць у бой з Любаю. І сутычка не будзе лёгкаю.

Антоха асцярожна адышоў назад. Амаль адначасова тое ж самае зрабіла Лёля.

Чорнае і белае войска зараўло ад расчаравання.

— Баязлівец! — чуўся з агульнага ляманту голас Паляндры.

— Здрадніца! — скрыгатаў зубамі Пярун.

Сеўка, Маша і Мішка выскачылі ў калідор. Антон і Лёля працягвалі адступаць назад. Люба падавалася назад таксама, стараючыся прыкрыць іх адразу і ад белых, і ад чорных.

Цяжка сказаць, хто сарваўся з месца першым. Магчыма, аднарог, які цэліўся ў грудзі Антоху. Але можа, і змей, які імкнуўся абвіцца вакол Лёлінай шыі. А хутчэй за ўсё, яны пачалі рухацца адначасова, таму што сутыкнуліся на паўдарозе і счапіліся адзін з адным.

А ўслед за імі ў бой уступілі і абодва войскі.

Апошнім, што паспелі пабачыць гімназісты, перш чым кінуцца прэч ад спартыўнай залы, стаў клубок з чорных і белых байцоў, якія калашмацілі адзін аднаго. Па перакошаных лютасцю тварах і мордах немагчыма было вызначыць, хто тут белы, хто тут чорны...

* * *

Гімназісты зашыліся ў каморку да Кладавіка і сядзелі там, чакаючы, калі гукі бітвы аціхнуць.

Антон і Лёля так і не змаглі перасіліць сябе і падняць адно на аднаго вочы. Яны гэтак бы і сядзелі вечна ў розных кутках каморкі, калі б не Сеўка, які, расчарціўшы аркуш паперы схемаю, падняў усіх у ёй разбірацца.

---

* Працяг. Пачатак у № 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 г. г.

Сеўка дамаляваў на адным краю карты белы круг і падпісаў «Лёля», а на другім — чорны і падпісаў «Антон».

— На сённяшні дзень карціна наступная, — сказаў Сеўка. — Антон за чорных, Лёля за белых, мы з Машкаю шэрыя...

— А што гэта значыць? — запытаўся Мішка.

Сеўка збянтэжыўся, але яму на дапамогу прыйшла Маша.

— Васька нам растлумачыў, што мы за ісціну, а не за колер! А яшчэ мы ўвогуле не адсюль, мае продкі прыйшлі на гэтую зямлю з Усходу, а Сеўкіны — з Захаду!

— Мы ўсе з «Захаду», — пацiснуў плячамі Мішка, — з трэцяга.

— Яна не мікраараён «Захад-3» мае на ўвазе, — уздыхнуў Сеўка, — а заходнія краіны. Мой прапрадзед з Даніі ў Вільню калісьці прыехаў... Добра, гэта не істотна! Галоўнае, што ў нас з Машкаю чорнага і белага пароўну, мы на расклад ніяк не паўплываем.

Сеўка дадаў у верхняй частцы кружочкі «Сеўка» і «Маша» і пачаў іх заштрыхоўваць.

— А мы з Любкаю? — зацікавіўся Мішка. — Мы адкуль прыехалі?

— Вы тут заўжды былі, калі верыць кату! — адказала Маша. — І колеру ў вас няма!

— Вох, — прабурчаў Мішка, — не трэба гэтаму кату верыць...

Сеўка, не звяртаючы ўвагі на яго бурчанне, намаляваў два кругі ўнізе схемы, падпісаў іх «Люба» і «Міша», пасля чаго намаляваў у кожным па пытальніку.

— І што? — запытаўся Мішка.

— І нічога, — сказаў Сеўка. — Пат. Сілы раўнаважныя.

— Гэта кепска? — запыталася Лёля.

— Відаць, гэта ніяк, — сказаў Сеўка, — калі ў іх тут вайна, дык ніхто нікога не пераможа, калі толькі мы не прымем чыйсьці бок.

— А абавязкова трэба, каб нехта перамог? — запыталася Люба.

— Магчыма, гэта наш адзіны шанц адсюль выбрацца, — сказаў Сеўка.

На Антона і Лёлю нельга было глядзець без шкадавання.

— А можа, руны нам дапамогуць? — нясмела запыталася Маша. — Калі ўжо яны ў нас ёсць, павінны ж яны нешта значыць.

— Дарэчы, — ціха сказаў Антон, вымаючы з кішэні сваю бірульку-руну, — мне Кашч... мне Паляндра аддала. Сеўка, паглядзі, што яна абазначае?

Сеўка палез у кніжачку, якую сцягнуў з бібліятэкі.

— Гэта руна «Воін», — паведаміў ён.

Маша зазірнула яму цераз плячо і хіхікнула:

— А па-мойму, гэта тыповы Гары Потар! Давай яе табе на лоб прылепім!

Антон міжвольна пацёр лоб. Сеўка зачытаў з кнігі:

— «І яшчэ гэта руна Перамогі, таму што Воін Духу набывае Сілу, толькі калі пераможа самога сябе, калі зможа разбіць кайданы свядомасці, калі прынясе ў ахвяру сябе знешняга дзеля вызвалення сябе ўнутранага».

— Цікава, — зноўку хіхікнула Маша, — Джоан Ролінг пра гэта ведала?

— Ды ведала, напэўна ведала, — сказаў Сеўка, — руны ж вельмі падобныя, нашы і скандынаўскія. Ды і кельцкія... У іх, хутчэй за ўсё, таксама штосьці падобнае ёсць.

— Прыкольна, Антоха, а можа, ты цяпер на мятле можаш лётаць? — ажывіўся Мішка. — О! Давай некалькі заклінанняў праверым, а? Я помню...

— Мішка, не смешна, — ціха сказала Лёля.

— Ну, як хочаце, — панікнуў Мішка.

— Значыцца, атрымліваецца, — задумліва сказаў Антон, — што парушыць раўнавагу можам толькі мы з Лёляю...

— Чаму ты не сказаў, што Паляндра дала табе руну? — запыталася Лёля.

— А каму гэта было цікава? — злосна прамовіў ёй у адказ Антон. — Ты ж тырчала ў свайго Перуна.

— Ён не мой! — усклікнула Лёля.

— А чый? Вы — белая косць... — Антон адвярнуўся.

— Паслухайце, — раптам адазвалася Люба, — вы павінны дамовіцца. Белыя, чорныя, нам усё роўна...

— Ну чаму ж, — перабіў Сеўка, — ужо лепш белыя. Яны неяк больш сімпатычныя.

— Цікава, чым жа? — прабурчаў Мішка. — Біліся яны аднолькава люта.

— Калі разважаць лагічна, — заявіла Маша і заслужыла ўхвальны позірк Сеўкі, — белы колер сімвалізуе Сонца, іншымі словамі — жыццё. А чорны — ноч, што азначае смерць...

— Ага! — насмешліва перапыніў яе Антоха. — Быў я ў Егіпце, дык там Сонца не жыццё сімвалізуе, а поўны каюк усяму жывому!

Але яго ніхто не падтрымаў. Наадварот, Мішка пацягнуўся з салодкай усмешкай:

— Эх, я зараз бы на сонейка з задавальненнем зірнуў...

— Значыцца, — адазвалася Маша голасам, у якім пачулася лёгкая дрогкасць, і закончыла: — Белыя павінны перамагчы чорных.

Заўважыўшы цяжкі позірк Антохі, яна дадала выбачлівым тонам:

— Гэта проста логіка...

Усе маўчалі, пазіраючы на Антоху.

— Дайце мне падумаць! — прамовіў ён не расціскаючы зубоў.

Сеўка і Маша ледзьве не з палёгкай адвярнуліся, Мішка паціснуў плячамі і для пэўнасці пайшоў у дальні куток кладоўкі. Люба прыабняла Лёлю і таксама адвяла яе ўбок, нашэптваючы штосьці супакойлівае на вуха.

Антон пачаў думаць.

Прымаць рашэнне страшэнна не хацелася, і таму ў галаву лезлі ўсялякія іншыя думкі. Напрыклад, чамусьці згадалася, што Паляндра называла яго падчас бітвы не па імені, а па прозвішчы. Ды яшчэ і дзіўна гэтак, як быццам з прыдыханнем... Нехта ж яшчэ нядаўна гэтак жа яго называў... Не «Волкаў», а «Волкхафф»...

— Волкхафф, — у задумлівасці паўтарыў Антоха.

— «Волхвы не боятся могучих владык, — нечакана адчаканіла Маша, — и княжеский дар им не нужен...»

— Чаго? — здзівіўся Антоха.

— «Правдив и свободен их вещий язык, — працягнула Маша, — и с волей небесною дружен».

Цяпер ужо ўсе з неўразуменнем утаропіліся на яе.

— Гэта Пушкін! — патлумачыла Маша. — «Песня пра Вешчага Алега».

— Да чаго тут Пушкін? — не зразумеў Антон.

— Ну, ты сказаў «Волхв», я адразу і ўспомніла!

— Я не «Волхв» сказаў, а... — Антон так і застыў з разяўленым ротам.

— Цябе так важак зграі называў, — павольна прамовіла Лёля. — Ты што... «волхв»?

— Я? — здзівіўся Антон. — Ды з чаго б гэта?

І задумаўся.

— А хто такія «валхвы»? — запытаўся ён праз хвіліну.

— Яны не баяцца магутных уладароў! — паўтарыла ў перакладзе Маша. — Адным словам, вешчуны, альбо яшчэ чарадзеі.

Антон паморшчыўся.

— Гэта мы ўжо чулі. А яшчэ што-небудзь ведаеш?

Маша схавалася за Сеўку.

— «Валхвы» на Раство немаўлятку Хрысту дарункі прынеслі, — успомніў Сеўка.

— А я тут пры чым? — здзівіўся Антон.

— Ні пры чым, відаць, — сказаў Сеўка. — Ведаеце што, там ужо ціха, наверсе. Пайшлі ў бібліятэку, пакуль бітва заціхла.

— Ідзіце, ідзіце, — праскрыпеў з кутка Кладавік, — і я цалейшым буду.

— А што, для цябе ёсць небяспека? — спалохалася Маша.

— Пакуль не ўмяшаюся — няма, — уздыхнуў Кладавік, — але я ж умяшаюся, я сябе ведаю. Так што ідзіце далей ад граху. Ідзіце, ідзіце, — працягнуў ён, убачыўшы збянтэжанасць гасцей, — у калідорах чыста. Усе сядзяць па дамах, раны залізваюць. Так што некалькі гадзін нічога не бойцеся.

* * *

У бібліятэцы было ціха, утульна і вельмі спакойна.

— Давайце тут спаць застанемся, — прапанавала Маша, — а то ў спартыўную залу вяртацца не хочацца.

Антон кіўнуў. Яму таксама не хацелася вяртацца ў залу. Яму ўвогуле не хацелася нікуды ісці — сесці б і ціха сядзець дзе-небудзь у куточку.

— Сеўка, ты знойдзеш кніжку пра вешчуноў ды розных чарадзеяў? — запытаўся ён.

— Ага! — радасна адказаў Сеўка і знік у праходзе паміж шафамі.

— Я таксама пашукаю! — у тон Сеўку ўсклікнула Маша і знікла ў другім праходзе.

Астатнія не падзялялі энтузіязму «шэрай» парачкі і цярпліва чакалі, чым закончацца пошукі. Антон, каб ні на каго не глядзець, сеў за стол бібліятэкаркі і апусціў галаву на рукі.

— О! — адазвалася Маша праз некалькі хвілін. — Як цікава!

— Што? — запытаўся Антон не паднімаючы галавы.

Машка вярнулася з чарговай энцыклапедыяй і грымнула яе на стол.

— Аказваецца, была такая багіня — Лёля. Багіня вясны, кахання, прыгажосці...

— Я прасіў пра чарадзеяў, тых самых «валхвоў» знайсці, — перапыніў Машу Антон.

— Ага, ага, ага, я помню, — зачасціла Маша, — але тут так цікава! Аказваецца, яна дачка Маці Багоў, і тут такія прыгожыя абрады! Яе ролю заўжды выконвала самая прыгожая дзяўчына...

— Хопіць! — раўнуў Антон.

Чамусьці было невыносна слухаць, як расхвальваюць Лёлю.

— А руна «Лёля», — працягвала Маша, — звязана з вадою. Іншымі словамі, у ёй сіла вады.

— Так, — страпянулася Лёля, — я помню, тады, у падзямеллі, мяне як быццам свежай вадою напаілі...

— Слухай, — сказала Маша, заміраючы ад захаплення, — а раптам ты на самой справе Лёля? Нездарма ж табе руна адчынілася!

— Маш, ну што ты прыдумляеш, — адмахнулася Лёля.

— Я не прыдумляю! — пачала настойваць Маша, ідучы ўслед за Лёляю па пакоі. — Паслухай, усё ж лагічна! Нават калі ты не багіня, дык нейкі яе далёкі нашчадак...

— Вядома ж, багіня, — з'едліва адгукнуўся Антон. — Ну няўжо нехта яшчэ ў гэтым сумняваецца? Белая косць, усе справы... Пярун яе да сябе ў госці кліча. Не тое, што мы ўсе...

Лёля адвярнулася да сцяны і з усіх сіл старалася не заплакаць.

— Антон, ты чаго? — здзівілася Маша. — Навошта ты на яе нападаеш? Што яна табе зрабіла?

— Нічога! — кінуў Антон. — Якраз у тым і справа, што нічога! Яна багіня, давайце цяпер усе будзем вакол яе скакаць. Куды ўжо нам, валхвам-вешчунам нейкім занюханым, з ёю цягацца!

— Антон, ты не справядлівы! — уступіла ў размову Люба.

— Так, я не справядлівы! Я заўжды не справядлівы! Я ўва ўсім не справядлівы! Я ўвесь час усё псую! Я — чорны! І маё месца ў падвале, з Кашчэем.

— А яшчэ ты — Гары Потар, — хіхікнуў Мішка.

Скандал, які ледзьве не ўспыхнуў, спыніў Сеўка. Ён цягнуў запылены том з такім выглядам, што адразу стала зразумела — знайшоў! Нават Антоха і Лёля адразу забыліся на ўсе крыўды.

— «Валхвы, — прачытаў горды Сеўка, — гэта асаблівы клас людзей, якія карысталіся вялікім уплывам у старажытнасці. Гэта былі мудрацы, ці так званыя магі, мудрасць і сіла якіх зводзілася да ведання таямніц, што былі недаступныя звычайным людзям».

— А чаму я, «волхв», чорны? — запытаўся Антон. — А не шэры, як вы... мудрацы?

Сеўка не пакрыўдзіўся, яго надта ж распірала гордасць за знойдзены адказ на цяжкое пытанне.

— Ды таму што! Чытай! — Сеўка сунуў Антоху пад нос раскрытую кнігу.

Гарачае жаданне дапамагчы таварышу сыграла з Сеўкаю злы жарт, ён ледзьве не заехаў Антону па носе. Давялося адбіраць у гордага даследчыка кнігу (гэта аказаўся «Міфалагічны слоўнік») і чытаць. Прычым гаворка там ішла не зусім пра «валхва», а пра нейкага Волха.

— Волх, — паспешліва прачытаў Антон, — міфалагізаваны персанаж былін, уладальнік цудадзейных пярэваратных уласцівасцей».

Далей ішла заблытаная гісторыя пра нейкага Волху Усяслававіча, якога часам для разнастайнасці называлі Вольгай. Гэты ВУ аказаўся спрытным хлопцам, народжаным ад змея...

Калі Антон дачытаў да гэтага месца, Мішка не ўстрымаўся і прашаптаў:

— Гары, ты разумеешшшш мову зззмеяўўў?

Антон вырашыў не марнаваць часу на жартаўніка і далей чытаў ужо сам сабе. Увогуле, яму гэты Волх нават спадабаўся: сапраўдны важак, з дванаццаці гадоў ужо дружынай камандаваў, на Індыю ў паход хадзіў. І пераварочвацца ўмеў не толькі ў ваўка, але і ў сокала, а таксама і ў нейкага тура — залатыя рогі. «У быка, ці што?» — здзівіўся Антон.

Далей слоўнік расказваў пра ўсялякія подзвігі Волха, у цэлым — таксама гераічныя. Праўда, у канцы Волх чамусьці аб'явіў сябе роўным Перуну і, як пісалі ў кнізе, «супрацьпаставіў сябе яму». Скончылася гэта кепска. Нейкія таямнічыя «рачныя д'яблы» ўтапілі Волха ў рэчцы.

Антон загарнуў кнігу і змрочна працягнуў яе ззяючаму Сеўку.

— І чаму ж ты гэтак радуешся?

— Дык жа разабраліся! — вось тут Сеўка пакрыўдзіўся.

— У чым? — Машка пачала вырываць слоўнік з яго рук.

— Зараз раскажу! — не здаваўся той.

Антон, якому меней за ўсё хацелася прымаць удзел у абмеркаваннях даўніх сутычак свайго «цёзкі па прозвішчы» з Перуном, павярнуўся і выйшаў з бібліятэкі.

У калідоры стаяла няўстойлівая цішыня. Калі не прыслухоўвацца — як быццам проста ціха. Але калі Антон «уключыў» воўчы слых, цішыня напоўнілася шоргатам і скрыпамі. У канцы калідора Кабінетавік рамантаваў крывое крэсла. Трошкі далей чыесьці мяккія лапы асцярожна неслі свайго ўладальніка па пратаптаным маршруце. «Напэўна, дазорны, — падумаў Антоха. — Начны дазор!» — і ўсміхнуўся.

«Куды ж мне пайсці...» — мільганула думка, а ногі самі неслі яго ўніз, у сутарэнне.

На гэты раз ён сустрэў Паляндру, калі яна раскладвала пасьянс на старых школьных сталах, якія адправілі на звалку.

— Прывітанне! — сказаў ён.

— Прывітанне, — не паднімаючы галавы, адказала Паляндра.

Антон трошкі патаптаўся ў парозе, а потым увайшоў і сеў на вольны край стала. Паляндра моўчкі раскладвала карты, Антон спрабаваў сфармуляваць мноства пытанняў, якія ў яго назбіраліся. Фармулёўкі знікалі, таму што побач з гэтай прыгожай маладой жанчынай зусім не думалася пра тое, што яна мае дачыненне да нейкіх цёмных сіл.

— Я — «волхв»? — нарэшце запытаўся Антон. — Іншымі словамі, чарадзей, вяшчун?

Паляндра кінула на яго хуткі позірк і няпэўна пацiснула плячамі.

— А ты гэтага хочаш? — пацікавілася яна.

— А мяне нехта пытаецца? — з’едліва пытаннем на пытанне адказаў Антон.

— Я пытаюся, — спакойна прамовіла Паляндра. — Ты, дарэчы, у карты гуляеш?

— У «дурня»?

Паляндра паморшчылася.

— Самі робіце з сябе дурняў, а потым яшчэ і крыўдуеце, — сказала яна ўбок. — Давай у «дваццаць адно». Хоць інтуіцыю развівае...

Паляндра змяшала карты і пачала павольна і прыгожа іх тасаваць.

— Ты хочаш быць чарадзеем? — запыталася яна.

— Адкуль я ведаю! — буркнуў Антон. — Я ж паняцця не маю, што трэба рабіць...

— А чаго тады незадаволены?

Антон утаропіўся ў стол, а Паляндра пачала павольна здаваць карты.

— Вочы адводзіш, — сказала яна, — нядобрая прыкмета.

Антоха адкрыў свае карты, пабачыў сямёрку віна і пяцёрку трэфа.

— Яшчэ! — сказаў ён.

Паляндра з мілаю ўсмешкай працягнула яму карту. Антон адкрыў званковую дзесятку.

— Нуль — адзін, — спакойна сказала саперніца. — Цяпер здавай ты, каб цікавей было.

Антон узяў у рукі карты і пачаў іх перамешваць.

— Калі ты адводзіш вочы — значыцца, нешта супраць мяне маеш, так?

— Не, — хутка сказаў Антон, разглядваючы карты.

— Потым падняў-такі вочы і ўткнуўся ў пранізлівы позірк Паляндры.

— Я не хачу быць чорным, — сказаў ён.

Перавёў позірк на калоду і пачаў здаваць.

— Чорнае... Белае... — Паляндра запаліла і паглядзела ў карты. — Яшчэ!

Антон працягнуў ёй «яшчэ», і яна кінула на стол дзясятку чырваў, сямёрку віна і званковага караля.

— Дваццаць адно! — сказала яна. — Нуль — два, я здаю.

Паляндра забрала карты.

— Начыталіся ўсялякіх модных кніжак і думаеце, усё так проста — адзін чорны, другі белы... Два вясёлыя гусакі...

— Я не думаю, што проста, — сказаў Антон, — але я не разумею, чаму...

— Панавешвалі ярлыкоў, а цяпер самім даводзіцца пакутаваць, — працягнула Паляндра.

— Ды растлумач ты як мае быць! — не вытрымаў Антон.

— А што тлумачыць? — стомлена сказала яна, выпускаючы дым. — Немагчыма сябраваць з усімі. Нехта кагосьці любіць, хтосьці некага не любіць. А ўжо калі яшчэ і барацьба за ўладу...

— Ты нешта з Перуном не падзяліла? — запытаўся Антон.

— Я з ім шмат чаго не падзяліла, — адказала Паляндра. — А яшчэ ў яго хваравітае самалюбства, якое калі прышчаміць...

Паляндра драпежна выскалілася і кінула Антону карты.

— Але чаму ён — белы, а ты... наадварот? — запытаўся Антон. — Яшчэ адну карту.

— Мне не пасуе белы колер, — адрэзала Паляндра і адкінула за спіну чорную касу.

— Але ты не падобная на ліхадзейку, — сказаў Антон.

Паляндра разрагаталася.

— Антон, паслухай, не трэба ставіцца да гэтага так сур'ёзна. Ты ж ведаеш, дзе вы.

— Дзе? — перапыніў яе Антон.

— У казцы, — усміхнулася Паляндра, — тут жа ўсё ўмоўна. Ды і ўвогуле мы багі, мы вершым лёсы свету...

Паляндра хмыкнула.

— Дарэчы, у цябе ўжо перабор, — сказала яна. — Але свой лёс мы вяршыць не можам.

— Хочаш сказаць, што ты асуджана быць Кашчэем? — запытаўся Антон.

— Ну, ужо адразу асуджана, — засмяялася Паляндра. — А хто сказаў, што гэта кепска? Мне ўсё падабаецца. Павінен жа нехта супрацьстаяць гэтаму напышліваму, самаўлюбёнаму, нахабнаму...

— А дамовіцца нельга?

— Неее, дамовіцца нельга. Сэнс жыцця будзе страчаны.

Антон раздаў карты. На гэты раз Паляндра набрала дваццаць адно адразу, дзвюма першымі картамі.

— Сумна з табою гуляць, — сказала яна, кінуўшы на стол туза і дзесятку. — Па-першае, у цябе выключна неразвітая інтуіцыя...

— А па-другое? — насупіўся Антон.

— А па-другое, у мяне мечаная калода!

Паляндра разрагаталася. Антон успыхнуў і падняўся з крэсла.

— Я пайду, — сказаў ён.

— Ідзі, — спакойна адказала Паляндра.

Антон дайшоў да дзвярэй, але на парозе ўсё-ткі развярнуўся.

— Я шмат пра што хацеў распытаць...

— Ідзі, — спакойна і ўладна паўтарыла Паляндра.

Антон зразумеў, што яго настойліва выправаджваюць за дзверы. Стала крыўдна. Вельмі...

На гэты раз ён развярнууся і пайшоў не азіраючыся.

— Вось жжжжа-жж Кашшшчэй! — прашыпеў вялізны чорны Змей, выпаўзаючы з-пад стала. — Узяла і пакрыўдзіла Волхххa...

— Дурань ты, — ціха сказала Паляндра, — калі б я была сапраўдным Кашчэем, я не крыўдзіла б... Я прывабіла б так, што ён пра ўсіх сваіх сяброў і думаць бы забыўся... Я яго не адпусціла б.

— Думаешшш, змагла б?

— А тое! — усміхнулася Паляндра.

— Тады чччаму жжж...

— Таму што гэтая дзяўчынка моцна яго зачапіла. А ты ж ведаеш, я не люблю прайграваць... А калі шчыра... Мне здаецца, гэтыя дзеткі што-небудзь прыдумаюць.

— Інтуіцццыя? Ці зноў шшштосьцці мечччанае?

— Я заўжды гуляю сумленна, — сумна сказала Кашчэй. — Але ўсім так хочацца верыць, што іх падманваюць...

Глава 17

БОГУ ПАТРЭБНА АХВЯРА

Антоха ішоў па лесвіцы ўверх і злаваўся на Паляндру за тое, што тая абышлася з ім, як з маленькім: абдурыла, пасмяялася і выставіла за дзверы. Відаць, сядзіць там цяпер, злараднічае... Усё-ткі Кашчэй — яна і ёсць Кашчэй...

З-за змрочных думак ён не заўважаў нічога наўкол да таго часу, пакуль не ўткнуўся ў Сеўку.

— Ты чаго тут ходзіш? — абурыўся Антон.

— Цябе шукаю, між іншым, — адказаў Сеўка. — Лёля вельмі хвалюецца, яна ірвалася адна ісці цябе ратаваць, я яе не пусціў.

— І яна цябе паслухалася? — з'едліва запытаўся Антон.

— Ну так... — здзівіўся Сеўка. — А што?

«А са мною спрачацца пачала б?» — падумаў Антон і толькі тут заўважыў Лёлю, якая стаяла трошкі ўбаку.

— Знайшоўся? — рэзка запыталася яна. — Ну і цудоўна.

— Добра, калі ўжо Антоха жывы, пайду я далей чытаць. Там Машка столькі цікавага пазнаходзіла!

Сеўка збег, асвятляючы сабе шлях ліхтарыкам, а Антон і Лёля засталіся адны ў змрочным калідоры.

— А я пра Лёлю ў кнізе пачытала, — парушыла маўчанне дзяўчынка.

— Пра багіню?

— Ага.

— Ну і як, німб не ціснe? — злосна запытаўся Антон.

— Не ціснe, — спакойна адказала Лёля. — Шмат падобнага. Але яна — гэта не я. Я чалавек. І ты, дарэчы, таксама. А ўсялякія цуды... — Лёля няпэўна паціснула плячамі. — Дык мы ж у казку трапілі.

— У казку трапілі... я чалавек... — зачаравана паўтарыў Антон і ўспомніў словы Паляндры. — Багі могуць вяршыць лёсы свету, а свой лёс не могуць...

— Багі — не могуць, — пацвердзіла Лёля.

— А людзі? — запытаўся Антон. Але ён, калі пытаўся, ужо ведаў адказ. — Людзі могуць! — паведаміў цёмнаму калідору Антоха.

У яго быццам гара з плячэй звалілася.

— Паслухай, — сказаў ён, — я не хачу ні з кім ваяваць. І я не хачу быць чорным! Я, праўда, і белым быць не хачу... Але калі гэта адзіная магчымасць выбрацца... Давай, ідзі да свайго Перуна. Скажы, што ў яго распараджэнне пастудае зводны дыверсійны атрад «Зебра».

— Чаму «Зебра»? — здзівілася Лёля, тут жа здагадалася і ўсміхнулася. — Ну гэтак! Чорна-белыя! Ёсць, таварыш камандзір атрада!

Антоху здалося, што ў калідоры трошкі пасвятлела.

А яшчэ ён раптам пабачыў фінал сну, які так доўга яго даймаў. Яго верны воўк сумна-сумна глядзеў яму ў вочы. Ён нават як быццам хацеў завіляць хвастом. Але ваўкі гэтага не ўмеюць, таму шэры напарнік бязгучна запытаўся: «Ты ўпэўнены?» «Вядома, — адказаў Антон, — але мне будзе цябе не хапаць». — «Нічога, — падумаў у адказ воўк, — ты здолееш. Ты цяпер дужы».

Ён урачыста нахіліў морду, развярнуўся і пабег трушком у цемру. На душы ў Антона стала адначасова і лягчэй, і цяжэй. Ён зразумеў, што воўк больш да яго не вернецца...

Калі ён апамятаўся, Лёлі побач ужо не было.

* * *

Лёля бегла наверх, пракручваючы ў галаве, што зараз адбудзецца. Пярун, мудры і грозны, скажа: «Малайчына, Лёля»... Ці: «Ты паклала канец спрадвечнай варожасці»... Ці проста пакланіцца ёй — не ў ногі, зразумела, а ледзь заўважна схіліць галаву...

Лёлі было трошкі сорамна за свае думкі, але яна нічога не магла з сабою зрабіць. Усё-ткі гэта менавіта яна пераканала Антона перайсці на бок белых! Менавіта яна зможа забяспечыць перамогу дабра над злом! Напэўна, гэта будзе апошняя перамога, і болей ніколі чорныя арміі...

Лёля выскачыла на дах.

— Пярун! — закрычала яна.

Але працягнуць не паспела.

Нешта бліснула, загрукацела, і ў твар ударыў свежы пах азону. Дзяўчынцы давялося праціраць вочы і трэсці галавой, каб апамятацца.

— Як ты смееш?! — прагрымеў голас, такі ж аглушальны, як гром перад ім. — Ты! Здрадніца!

Ад абурэння Лёля атарапела.

— Я?...

Але Пярун зноўку не даў ёй дагаварыць.

— Маўчаць! Ты не зрабіла таго, што трэба было зрабіць... Маўчаць, я сказаў!

Лёля пакінула спробы ўставіць слова і працерла нарэшце вочы. Пярун свяціўся ў паўзмроку, быццам неонавая рэклама. Побач з ім біў капытом аднарог, а за спінаю хвалявалася празрыстае воблака — гурт дзівосных дзяўчат. Аднак твары ў іх зараз былі зусім не дзівосныя, хутчэй скрыўленыя грымасамі гідлівасці.

— Ты вартая пакарання!

Лёля ўпарта нахіліла галаву, але Пярун, здаецца, вырашыў, што яна просіць прабачэння. Яго голас стаў не такім раскацістым.

— Але я добры! Да таго ж, Лёля, ты белая. Чыста белая, якіх мала засталося цяпер. Я гатовы дапусціць цябе да сваіх стоп і нават выслухаць. Ад цябе патрабуецца зусім трошкі, простая фармальнасць...

Нешта ў голасе Перуна прымусіла Лёлю напружыцца.

— Мне патрэбна... ахвяра, — зняважліва закончыў белы правадыр. — Чалавечая ахвяра.

Да Лёлі ад узрушэння вярнуўся дар мовы.

— Што табе патрэбна? — няветліва перайшоўшы на ты, запыталася яна.

— Нам, вялікім багам, — вялікасна прамовіў Пярун, не заўважыўшы Лёлінага здзеклівага тону, — спакон веку прыносілі ахвяры. Тады мы, — Пярун выпрастаў плечы, — змянялі гнеў на міласць.

У Лёлі на языку закруцілася шмат непрыемнага пра вялікіх багоў, але ўслых казаць яна нічога не стала. Развярнулася і пачала ціха спускацца з даху.

— Заўтра апоўдні! — данеслася да яе.

* * *

Лёля спусцілася на трэці паверх і села проста на прыступкі. Па-першае, падкасіліся ногі, па-другое, дагналі слёзы. Усе яе надзеі на мір правaліліся, а Пярун — той самы Пярун, які белы і справядлівы, які быў для яе сімвалам дабрыні і міру, таму што белы колер — гэта дабро, — Пярун аказаўся дурным і злосным.

Лёля разрыдалася. Хтосьці яе супакойваў, гладзіў па галаве і нават прынёс вады. Лёля рыдала, не звяртаючы ўвагі на такія дробязі. Ачулася, калі ўсе слёзы былі выплаканы, падняла вочы і сустрэлася з добрым і ўважлівым позіркам Любы. Больш побач нікога не было відаць.

— Што здарылася, Лёлечка?

— Я ў яго верыла... — выдыхнула Лёля.

— Ён не хоча дапамагчы?

— Горш, — уздыхнула Лёля, — ён... ён...

Вочы дзяўчынкі зноў напоўніліся слязьмі.

— Што «ён»?

— Ён хоча, каб мы прынеслі ахвяру.

— Відаць, не ахвяру, а проста падарунак, — спакойна сказала Люба. — Можна ж прынесці яму плюшкаў, цукеркаў усялякіх...

— Не, — перапыніла Лёля, — ён хоча чалавечую ахвяру. Ён гэтак сказаў.

Люба адхінулася, як быццам яе выцялі.

— Так і сказаў? — перапытала яна.

Лёля кіўнула. Люба паднялася з прыступак і змрочна пачала туды-сюды крочыць па калідоры.

— Ты не кажы нікому пра гэта, — сказала яна, — а не то хлопчыкі біцца палезуць, ты ж іх ведаеш...

— Ды як я магу не сказаць?

— Ну скажы не ўсё. Скажы проста — не дамовіліся.

— Але чаму? — ашаломлена запыталася Лёля.

— Таму што я, здаецца, ведаю, як выканаць гэтую ўмову. Але мне патрэбна, каб мне ніхто не перашкаджаў.

Люба, поўная рашучасці, пацягнула Лёлю за сабой.

— Ідзем да астатніх, яны ўжо хвалююцца.

Усе па-ранейшаму сядзелі ў бібліятэцы і сапраўды ўжо хваляваліся. Убачыўшы заплаканую Лёлю, Антон падхапіўся і кінуўся да яе.

— Што здарылася? Ён цябе пакрыўдзіў? — Антон сціснуў кулакі.

— Вось бачыш, — прашаптала Лёлі на вуха Люба.

— А што, яе крыўдзіць толькі табе можна? — з падколкай запыталася Маша.

— Ён... ну... — Лёля пакутліва прыкідвала, што ж сказаць.

— Заўтра... — прашаптала Люба.

— Ён сказаў прыйсці заўтра, — выціснула з сябе дзяўчынка.

— А чаго ты плачаш? — з падазронасцю запытаўся Антон.

— Ён сварыўся, — шчыра адказала Лёля, — казаў, што я здрадніца, і ўвогуле...

— Ён мне адразу не спадабаўся, — скрозь зубы сказаў Антон.

— А што рабіць? — запытаўся Мішка.

— Спаць класціся, — сказала Люба. — Раніца заўжды мудрэйшая.

— А можа проста пайсці да Перуна і даць яму па мордзе, га? — з надзеяй прапанаваў Мішка, прыладкоўваючыся на двух крэслах.

Лёля ўспомніла гром, пах азону і ўздрыгнула.

— Не! — сказала яна і пераглянулася з Любаю.

— Добра, чакаем да заўтра, — сказаў Антон, задумліва гледзячы на дзяўчынак.

— А нельга нам быць самім па сабе, ні за каго? — ціха запыталася Лёля.

Сеўка, які ўжо скурчыўся клубочкам, абклаўшыся кнігамі і выкарыстоўваючы самую вялікую з іх у якасці падушкі, зараз жа страпянуўся.

— Нельга! Пакуль цябе не было, мы тут з Машаю ўсё высветлілі.

— Што? — запыталася Лёля.

— Наша гіпотэза такая, — пачаў Сеўка, — ёсць Белыя, і ёсць Чорныя. Жылі яны ў дубе, а мы сваім выбухам штосьці зрабілі... Зразумець бы што... — Сеўка ўсхапіўся, паправіў акуляры, паглядзеў на памяшканне, зразумеў, што пахадзіць туды-сюды няма дзе, і ўсеўся на месца. — Карацей, усе яны з дуба павылазілі. І, відаць, пакуль мы не ўмяшаліся, у Белых была перавага.

Дакладчык строга агледзеў прысутных, але ў строгасці асаблівай патрэбы не было — усе і так слухалі ўважліва.

— Потым мы вызвалілі Кашчэя, — працягнуў Сеўка, — і ўсё сапсавалі... Ці паправілі... Карацей, гэта як паглядзець. Сутнасць у тым, што цяпер у іх раўнавага.

— Гэта дрэнна? — запыталася Лёля.

— Відаць, дрэнна, — сказаў Сеўка. — Чорных стала больш, нечысць усялякая павылазіла. Дамавікі па кутках трасуцца. А нам цяпер трэба нейкім чынам зноў аднавіць перавагу Белых.

Лёля змучана паглядзела на Любу.

— Спіце! — сказала Люба. — Заўтра ўсё будзе добра.

* * *

Усю ноч Антон спаў адным вокам. Яму больш не сніўся слуп з ідалам, замест яго ў галаву лезла ўсялякае глупства. Напрыклад, мроілася, што ён — воўк, які ахоўвае атару авечак. Авечкі ўвесь час імкнуцца разбегчыся, а ён іх зноўку зганяе ў гурт. Не паспее вярнуць адных, як з супрацьлеглага краю атары нехта зноў спрабуе ўцячы. Воўк-пастух кідаецца да іх, грозна гыркае, заганяючы дурных жывёлін назад, — і прыкмячае новых уцекачоў. Авечкі рухаюцца не хутка, але вельмі бесталкова, з-за гэтага даводзіцца гойсаць туды-сюды і збіваць лапы да крыві. А ўпускаць нельга — удалечыні гарыць вогнішча пастухоў, якія толькі і чакаюць, каб зламіць авечку і засмажыць...

Антоха расплюшчыў вочы і доўга не мог зразумець, як вогнішча крыважэрных пастухоў змагло перанесціся ў рэальнасць. Потым зразумеў і разазлаваўся. Гэта ў дальнім кутку Сеўка і Маша свяцілі вечным ліхтарыкам на старонкі нейкай кніжкі.

— Што гэта там за вячоркі такія? — зашыпеў Антон. — А ну зараз жа спаць!

Ліхтарык спалохана тузануўся і пагаснуў.

— А можна мы яшчэ пачытаем? — у цішыні, якая ўсталявалася, Машын голас гучаў асабліва жаласна. — Сеўка спрабуе скласці руны, але тут...

— Заўтра разбярэцеся! — адрэзаў Антоха і павярнуўся на другі бок.

І тут жа праваліўся ў новы сон, трошкі больш прыемны, чым папярэдні. Цяпер ён бачыў высокага вясёлага хлопца ў палатнянай кашулі да пятаў, з поясам і ножнамі, у чорных ботах і вастраверхім шлеме. Хлопцаў твар здаўся Антоху знаёмым. Прыгледзеўшыся, ён скеміў, што гэта яго далёкі продак — штосьці роднае бачылася ва ўпарта сціснутых губах, позірку спадылба, у постаці і жэстах.

— Прывітанне, брат, — хлопец працягнуў Антоху далонь. — Ты ж з нашых?

У сне адразу разумееш, пра што гаворка. Антоха пацiснуў руку і кіўнуў.

— Ага. Я «волхв», значыцца, вяшчун.

Далонь была грубаю, жарсткаватаю ад мазалёў.

— Я ў воўка пераварочвацца магу, — чамусьці пахваліўся Антоха.

Хлопец весела засмяяўся і ляпнуў свайго далёкага нашчадка па плячы.

— У воўка — гэта любы хлапчук можа. Хочаш, навучу сокалам пераварочвацца?

Антоха не пакрыўдзіўся, наадварот, пакорліва схіліў галаву.

— Навучы, Волх Усяслававіч!

— Раз плюнуць! — і Волх сапраўды плюнуў сабе на правую далонь, а потым прыстукнуў яе леваю.

І адразу ж узляцеў высока ў неба, як быццам яго падкінуў агромністы батут. Антоха хуценька паўтарыў маніпуляцыі...

... Ляцець аказалася лёгка — трэба было толькі злавіць крыламі ўзыходзячы паток і лунаць на ім, як на нябачным надзіманым сенніку. Зямля была далёка ўнізе, але ён распазнаваў кожную травінку ў полі, кожную пясчынку на дне ручаіны. І яшчэ — мноства ўсялякіх жывых істот: зайцаў, конікаў, вадамераў, курапатак...

— Эгэ-гэй! — крыкнуў Антоху Волх. — Не ўпусці Берагіню!

Антон-сокал адразу зразумеў, што продак мае на ўвазе лёгкакрылую птушачку, якая сарвалася з галіны бярозы і падалася да ракі, туды, дзе віраваў цёмны вір. Антоха дакладна ведаў, што нельга яе падпускаць да вады, таму што ўпадзе і згіне. Ён склаў крылы і паляцеў уніз, зямля прыцягвала яго з усіх сваіх сіл, але ён у адчаі разумеў — упусціць, не паспее...

Антоха ўсхапіўся ў поце, з сэрцам, якое шалёна калацілася, і ўтаропіўся ў дзверы. Там, у праёме застыла вялікая няскладная постаць.

— Ты хто? — хрыпла запытаўся ён.

— Люба, — адказала постаць.

— Куды?

Люба памарудзіла з адказам.

— У туалет.

— Я з табою! — Антон падняўся, адчуваючы, што рукі да гэтага часу дрыжаць, як быццам ад нечалавечага напружання.

— Навошта?

На гэтае пытанне ён не ведаў адказу, таму проста ўстаў і пайшоў за Любаю. Адчуваючы сябе па-дурному, дачакаўся яе пад дзвярыма туалета і адканваіраваў назад. Люба панура маўчала і доўга поркалася, ладкуючыся спаць. Антоха трошкі

падумаў і лёг упоперак уваходных дзвярэй. Так яму стала трошкі спакайней, хоць яшчэ некалькі разоў пасярод ночы ён прачынаўся — здавалася, што птушачка-берагіня зноўку хоча кінуцца ў вір. Ён падскокваў, глядзеў некалькі хвілін у цемру і зноўку клаўся ўпоперак дзвярэй.

Закончылася ўсё так, як і павінна было закончыцца, — непаваротлівы Мішка, які раніцай пайшоў умывацца, не працершы як мае быць вачэй, наступіў Антоху на руку.

* * *

Лёля прачнулася бледная і напружаная. На пытанне Машы, ці здаровая яна, прамармытала нешта невыразнае і пакутліва паглядзела на Любу.

Люба, спакойная, як слон, ці нават як мамант, стаяла каля люстэрка і расчэсвала свае шыкоўныя доўгія валасы. На хлопчыкаў гэтае простае мерапрыемства зрабіла выключна магічнае ўздзеянне. Антоха ўтаропіўся на бліскучыя пасмы, не ў сілах адвесці позірку, Сеўка сутаргава заторгаўся ў пошуках акуляраў, а Мішка проста аб'ехаў на падлогу з разяўленым ротам.

— Галаву памыць бы, — задумліва праспявала Люба быццам бы сваім, але трошкі больш нізкім і хрыплаватым голасам.

Яна злёгку матнула галавою. Валасы ўзняліся лёгкім воблакам і павольна рассыпаліся па плячах. Хлопчыкі сінхронна ўздыхнулі.

— Мабыць, пайду, у душ схаджу... — праспявала Люба.

— Які душ... — пачала Лёля, але асеклася пад хуткім і грозным Любіным позіркам.

— Адна? — абурыўся Антон, спрабуючы сагнаць мароку гэтай новай, невядомай яму Любы і прабіцца да ўласнага розуму.

— А што? — запыталася Люба.

Але запыталася так, што Антоху кінула ў чырвань, Сеўка зняў запацелыя акуляры, а Мішка ўрэзаў кулаком у дзверы і выскачыў у калідор.

Антон хуценька адвярнуўся ад Любы і наткнуўся на дзіўны Лёлін погляд. Ад гэтага пачырванеў яшчэ болей і пачаў шукаць тэрміновую справу. Яна знайшлася адразу ж у выглядзе Сеўкі, які быў яшчэ без акуляраў, але ўсё роўна вытарэшчваўся на Любіны валасы.

— Чым вы там усю ноч займаліся? — прагрымеў Антоха голасам строгага бацькі, які да раніцы не мог дачакацца шалапутнай дачкі. — Што вы там з Машкаю складвалі, калі трэба было спаць?

Сеўка схамянуўся і вярнуў акуляры на нос. Маша, якая якраз апетытна пазяхала, пачала адказваць, не закончыўшы позех:

— Уауауа... не складваюцца!

— У нас руны не складваюцца, — пераклаў Сеўка.

— А ну пакажы!

Наўрад ці Антон спадзяваўся разабрацца ў лагічнай загадцы лепей, чым Сеўка і Маша, але ён быў гатовы на што заўгодна, толькі б не глядзець на Любу ці Лёлю. Аднак Люба пайшла ўжо, а Лёля затаілася ў кутку.

— Ну, глядзі! — Сеўка яшчэ не прачнуўся як след, але ўжо быў гатовы да новага мазгавога штурму.

Ён расклаў на стале пяць квадрацікаў з літарамі: «В», «Т», «Г», «С» і «Л».

— Гэта нашы руны, калі перавесці іх на рускую мову, — Сеўка перавярнуў літару «С», і на яе адвароце Антон пабачыў адлюстраванне сваёй руны.

Ён аўтаматычна праверыў кішэню кашулі — бірулька была на месцы.

— Не хвалюйся, — сказала Маша, дэманструючы таўшчэзную кніжку, — мы з энцыклапедыі перамалявалі. Мы ўсю ноч спрабавалі і так, і гэтак...

— Дык тут жа адны зычныя! — здзівіўся Антоха. — Што гэта за слова без галосных?

— У некаторых старажытных мовах галосныя не пісаліся, — павучальна пачаў Сеўка, — а ў мовах семіцкай групы...

— Галосныя мы падставілі б! — перапыніла яго Маша. — Толькі тут усё роўна бязглуздзіца атрымліваецца як ні круці!

Антон пакасіўся на Лёлю. Тая ўсё яшчэ сядзела ў дзіўным здранцвенні. Антоха рашуча, хоць і бяздумна, пачаў перасоўваць паперкі па стале. Сеўка з цікавасцю назіраў за гэтымі маніпуляцыямі і раптам закрычаў:

— Стаяць!

Антоха ад нечаканасці адхапіў руку. Сеўка асцярожна паправіў паперкі, якія выкладаліся ў камбінацыю: «В», «Л», «С», «Г», «Т».

— Нешта такое ёсць! — азартна прашаптаў Сеўка.

Маша на імгненне задумалася і пераставіла месцамі «Г» і «Т».

— В-л-с-т... г, — прачытаў Антоха.

— Амаль «Власть», што па-беларуску азначае «ўлада», — сказала Маша. — Толькі «А» прапушчана. І замест мяккага знака літара «Г»...

Сеўка абедзвюма рукамі ўчапіўся ў валасы — відаць, каб лепш думалася...

* * *

Пасля сваіх ганебных уцёкаў з бібліятэкі Мішка стаяў у калідоры за вуглом і саромеўся вярнуцца назад. Дасаромеўся да таго, што дачакаўся, — з дзвярэй выслізнула Люба, азірнулася, ціхенька прычыніла дзверы і рушыла да лесвіцы. Ці то ўсё яшчэ ён быў ва ўладзе чараў Любіных валасоў, якія развяваліся ад хуткай хады, ці то адчуваў, што дзяўчынка задумала штосьці нядобрае, але Мішка пайшоў за ёю, хаваючыся за вугламі і паўзком прабіраючыся пад вокнамі, як сапраўдны спецназавец.

Перад выхадам на дах Люба літаральна на імгненне прытармазіла, потым рэзка выдыхнула, ірванула на сябе дзверы і зрабіла крок наперад.

— Пярун! — гукнула яна проста з парога.

Не дачакаўшыся адказу, дзяўчынка выйшла на сярэдзіну даха.

— Пярун! — крыкнула яна трошкі гучней.

Мішка застыў каля дзвярэй, не адважваючыся выйсці на дах за ёю. Люба дайшла да вялізнага стала, заваленага недаедкамі ежы, гідліва пакасілася на яго і закрычала на ўвесь голас:

— Пярун!.. Выходзь. Я прыйшла!

Пярун з’явіўся з-за бліжэйшага коміна, пазяхаючы на ўвесь рот і пацягваючыся.

— Я сказаў у дванаццаць, — незадаволена паведаміў ён, але, пабачыўшы Любу, ледзь не звярнуў сабе сківіцы.

— Якія госці... — працягнуў ён.

Люба стаяла каля стала і глядзела проста яму ў вочы. Пярун раптам замітусіўся, забегаў па даху, але хутка суняўся і сеў на крэсла.

— Навошта прыйшла? — запытаўся ён, узяўшы сябе ў рукі, а разам з тым — і бутэрброд з ікрою.

— Ты ведаеш, — адказала Люба.

— Ну я, як бы... — Пярун скалануўся і паклаў бутэрброд на месца. — Я меў на ўвазе чалавечую ахвяру.

Вярхоўны бог пастараўся як мае быць вылучыць мімікаю і інтанацыяй слова «чалавечую». Збоку гэта выглядала так, як быццам пры згадванні людзей Перуна раптоўна перакасіла.

— Я — чалавек, — спакойна сказала Люба.

— Ну так, ну так, — захіхікаў Пярун, — зрэшты... хі-хі-хі... гэта нават цікава... І што, цябе вось так вось узялі і адпусцілі, ага?

— Калі ты... — жалезным голасам сказала Люба і зрабіла прыгожа разлічаную паўзу, — ... Пярун, каму-небудзь зараз вякнеш хоць слова...

— Ды ты як са мною размаўляеш? — узняўся Пярун.

— Так, як ты гэтага заслугоўваеш, — прамовіла Люба.

— Я цябе знішчу! — закрычаў Пярун.

— Я за гэтым і прыйшла, — спакойна сказала Люба.

Мішка, не разбіраючы дарогі, рвануў на дах, спатыкнуўся аб парог і расцягнуўся ва ўвесь рост.

— Ты станеш пачвараю! — прашыпеў Пярун і шарахнуў у Любу маланкаю.

Усё наўкол зацягнула дымам, зноў пачуўся пах азону, а маланка, бліснуўшы, у адно імгненне пагасла, яркай змяёй убегла ў Любіну бірульку.

— Берагіня! — ахнуў Пярун.

— Любка! — закрычаў Мішка, паднімаючыся.

— Звязаць! Прыняць! — загадаў Пярун, і на Мішку зараз жа накінуліся з усіх бакоў белыя постаці.

— Дык і будзь Берагіняй! — грымнуў Пярун, і дах зацягнула туманам.

— Ты прыняў ахвяру? — пачуўся спакойны голас Любы.

— Ты яшчэ і размаўляеш? — абурыўся Пярун.

— Я ў цябе пытаюся, вярхоўны бог славян, а калі я пытаюся, ты павінен адказваць, — адчаканіла Люба. — Ты прыняў ахвяру?

— Прыняў! — гаркнуў Пярун.

Люба знікла, туман рассеяўся. На даху засталіся Мішка, які ляжаў ніцма са звязанымі рукамі і нагамі, і світа Перуна з азадачанымі тварамі.

— Хто яна? — ціха запытаўся плячысты хлопец, зусім голы, калі не лічыць вянка на галаве і дзіды ў руцэ.

— Не твая справа, Ярыла! — крыкнуў Пярун. — А гэтага шпіёна пад замок. Упусціце — адкажаце галавою. Зразумела?

На даху зноў разліўся пах азону.

Глава 18

МІШКА ЎСПАМІНАЕ СЯБЕ

— «Г», — мармытаў Сеўка, — «Г»... Вось жа... адно слова — «Г»!

Маша ўзяла паперку са злашчаснай літарай і паглядзела на адваротны бок. Там выявілася руна. Маша зверыла з энцыклапедыяй.

— Зрэшты, — задумліва сказала яна, — гэтую руну можна замяніць не на «Г», а на «К»...

Сеўка на хвіліну задумаўся, але са шкадаваннем адмёў гэтую версію:

— Хрэн рэдзькі...

Ён запусціў пальцы яшчэ глыбей у шавялюру. Маша ўгледзелася ў набор рунаў на старонцы кнігі, потым паглядзела на руну, якую трымала ў руцэ, зноўку на старонку... на паперку...

— Я зразумела! — урачыста прашаптала яна. — Вось!

І Маша перавярнула паперку так, што руна ператварылася ў літару.

— Алатыр... — павольна прамовіў Сеўка, вымаючы рукі з валасоў.

— Ці літара «А»! — горда дадала Маша.

Сеўка забраў у яе паперку, выправіў «Г» на «А» і паклаў яе ў сярэдзіну слова.

Цяпер на стале было выкладзена: «В», «Л», «А», «С», «Т».

— «Власть»! — адначасова прамовілі Машка з Сеўкаю і абмяняліся цырымонным поціскам рук.

— А мяккі знак? — для парадку прыдраўся Антоха.

— Мяккі знак, — пагардліва адказаў Сеўка, — вось яшчэ літара мне! Можа, раней гэтае слова цвёрда прамаўлялася!

— Ці «т» было заўжды мяккім! — падтрымала яго Маша. — Лёль! Мы ўсё зразумелі! Ідзі да нас!

Лёля, быццам у сне, падыйшла да стала.

— Вось! — Сеўка паказаў на паперкі так, нібыта яны толькі што расшыфравалі пасланне іншаземнай цывілізацыі.

— «Власть»! — бясколерным голасам пацвердзіла Лёля. — І што гэта значыць?

— Ага, — падтрымаў яе Антон. — Для чаго ўся гэтая шарада?

Маша і Сеўка разгублена паглядзелі адно на аднаго. Пасланне іншапланецян аказалася бессэнсоўным нават пасля расшыфроўкі.

— Давай разважаць лагічна, — панура сказаў Сеўка і змоўк.

Маўчанне працягвалася даволі доўга. Антон паспеў некалькі разоў крадком паглядзець на Лёлю — яна не рэагавала. Тады ён, як быццам выпадкова, пальцамі дакрануўся да яе рукі. Лёля падняла на яго вочы, поўныя жаху. Антону палягчэла — Лёля не з-за яго такая дзіўная. Але тут жа захваляваўся — а з-за чаго тады? Ён ужо хацеў адвесці яе ўбок і параспытваць, але тут Сеўка выйшаў са ступару.

— Калі разважаць лагічна, — працягнуў ён даволі бадзёра, — дык што атрымліваецца?

Меркавалася, што пытанне рытарычнае, але Маша ўсё роўна адказала:

— Калі адну руну перавярнуць, дык атрымаецца слова «Власть».

— Правільна! — падняў указальны палец Сеўка. — Іншымі словамі, калі нейкую руну перавярнуць, можна атрымаць «власть», уладу!

— Але мы ўжо перавярнулі гэтую... якая ці-то «Г», ці-то «К», — заўважыў Антон. — І дзе ж улада?

— Значыцца, — Сеўка ўтаропіўся ў кнігу, — трэба знайсці падобную пару рунаў.

Маша пачала вадзіць пальцам па табліцы рунаў.

— Ёсць! — зноўку ў адзін голас усклікнулі Маша і Сеўка.

«Гэтак яны хорам хутка ўвесь час размаўляць пачнуць», — падумаў Антоха. Але здзекавацца не стаў. Сеўка і Маша паказвалі на значок, які яму здаўся невыразна знаёмым.

— Дзесьці я такое ўжо бачыў, — задумліва прамармытаў ён, разглядваючы руну.

А побач з ёю — яе перавернуты варыянт...

Працяг у наступным нумары.

Пераклад з рускай Раісы БАРАВІКОВАЙ.

Андрэй ЖВАЛЕЎСКІ,
Яўгенія ПАСТАРНАК

ГІМНАЗІЯ № 13*

Раман-казка

ЧАСТКА 2

ЧОРНА-БЕЛАЯ БЛЫТАНІНА

Глава 18

МІШКА ЎСПАМІНАЕ СЯБЕ

* * *

Мішка ачуўся ў кабінеце англійскай мовы. Рукі і ногі ў яго былі вольныя, але рухаліся з вялікай цяжкасцю. Галава ж гула так, што нават трошкі павярнуць яе ўбок было цяжка. Таму першыя некалькі хвілін Мішка проста сядзеў, спрабуючы згадаць, што адбылося.

Успомніў і рвануўся да дзвярэй. Ногі падкасіліся і ён зноў паваліўся.

— Люба! Яе забілі! — пракрычаў ён у падлогу.

І пачуў спакойнае:

— Ноў.

Мішка ўздрыгнуў і азірнуўся. На настаўніцкім стале сядзела Ганна Паўлаўна — настаўніца англійскай мовы. Дакладней, вядома ж, не сама настаўніца, а Кабінетавік у яе абліччы.

— Люба жывая? — запытаў Мішка.

— Йес.

— А я? — прамовіў ён.

— А ты ў палоне.

— У цябе? Даруйце, у вас?

Мішка з цяжкасцю сеў.

— У Перуна. Ты тут пад аховай гэтых… — Кабінетавік кіўнуў убок дзвярэй.

— А ты?

— А што я? — абурылася настаўніца. — Гэта мой кабінет.

— А ахоўнікаў шмат? — сцепануўся Мішка.

— Дастаткова, — адрэзала Ганна Паўлаўна.

Мішка замучана агледзеўся.

— І што яны будуць са мною рабіць? — спытаў ён.

— Вартаваць! — паведаміла суровая настаўніца англійскай мовы.

Мішка яшчэ раз паімкнуўся да дзвярэй, але зразумеў, што ногі яго па-ранейшаму не трымаюць, да дзвярэй давядзецца паўзці. Акрамя таго, яму пачало здавацца, што з усіх шчылін на яго глядзіць і спрабуе дацягнуцца разнастайная «нечысць».

---

* Працяг. Пачатак у № 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 г. г.

— Я баязлівец, — злосна сказаў Мішка. — Я ўсіх баюся. Не толькі Перуна, але нават вас…

— Ах, Беркін, Беркін, — пакруціла галавой маленькая Ганна Паўлаўна. — Тое, што ты сёння зрабіў…

— Спрабаваў зрабіць! — буркнуў Мішка.

— Не спрачайся! Ты ж Бер…

Мішка здзіўлена зірнуў на настаўніцу — чаго гэта яна раптам дражніцца пачала? Тая ўсміхнулася:

— Ну-тка, як па-англійску будзе «мядзведзь»?

Ён напружыўся і выціснуў з сябе бляянне барана:

— Бэаэ!

— Ну і вымаўленне… А як ты гэтае слова ўпершыню на ўроку прачытаў?

— «Беар».

— Нічога не нагадвае?

Мішка насупіўся:

— Маё прозвішча. І што?

— А тое, што ва ўсіх еўрапейскіх мовах гэтую жывёліну завуць «бер», а ва ўсходнеславянскіх — «мядзведзь». Не прыгадваеш чаму?

Цяпер Мішка глядзеў на маленькую англічанку са здзіўленнем. Ён, вядома ж, не заўжды ўважліва слухаў яе на ўроках, але пра ўсходнеславянскіх мядзведзяў яна дакладна нічога не расказвала.

— Ах, сапраўды, — спахапілася настаўніца. — Ты ж напэўна не памятаеш…

Кабінетная англічанка зморшчыла лоб, як яна заўжды рабіла, калі заўважала прабелы ў ведах вучняў. І выйшла з сітуацыі гэтак жа, як звычайна.

— Давядзецца тое-сёе паўтарыць!

Мішка нават у сваім цяперашнім становішчы не змог стрымаць уздыху раздражнення. Англійскую мову ён ненавідзеў лютай нянавісцю. Але Ганна Паўлаўна ўжо працягвала яму навушнікі (адкуль толькі дастала? З паветра, ці што?). Мішка пакорліва надзеў іх…

…І не пачуў звычайных слоў «Minsk is the capital…» Ён увогуле нічога не пачуў.

Затое шмат што ўспомніў.

Ён — ці яго далёкі продак — быў калісьці дужым і магутным чалавекам. Чалавекам? Ды не… не зусім. Ён быў Берам, абаронцам вялікіх калматых звяроў, цароў леса, якіх таксама называлі берамі. Былі і іншыя абаронцы-заступнікі. Дамавікі ахоўвалі дамы, ёўневікі — ёўні, лесавікі — лес, вадзянікі — рэчкі, балотнікі — балоты. Людзі іх пабойваліся, але дарэмна. Калі абаронцу своечасова задобрыць, пахваліць добрым словам, паднесці яму што-небудзь смачненькае — ці ж той будзе шкодзіць? Хіба што з гарэзлівасці…

Бер, напрыклад, за некалькі пчаліных сотаў ці берасцянку маліны мог на тыдзень забяспечыць добрае паляванне ў сваіх угоддзях — хіба шкада для добрага чалавека?!

А потым з'явіліся іншыя «абаронцы», якім мала было апекаваць дом ці гай. Ім патрэбен быў увесь свет. Яны хутка збіліся ў два гурты. Адны назвалі сябе белымі, таму што лепей бачылі і аддавалі перавагу дню, другія — з добрым нюхам і вострым слыхам — любілі рабіць засады ноччу, таму і прынялі назву чорных. Калі б гэтыя гурты проста ваявалі паміж сабою, гэта яшчэ б паўбяды, але чорныя і белыя патрабавалі, каб людзі станавіліся на той ці іншы бок і дапамагалі перамагчы саперніка. А хто адмаўляўся — каралі маланкай, пажарам, хваробай, няўдачаю.

Старыя абаронцы спрабавалі абурацца і заступацца за людзей, але тут жа атрымалі і з белага боку, і з чорнага. Атрымалі — і замоўклі. Толькі Бер працягваў патрабаваць ад новых «гаспадароў» павагі да людзей. Ён быў вельмі дужы, цэлае ж войска бераў па ягоным загадзе магло ўзняцца за яго спінаю.

І тады чорныя і белыя — ледзьве неаднойчы ў сваёй гісторыі — аб’ядналіся супраць непаслухмянага Бера. Яны адабралі ў грозных звяроў іх ранейшае імя і далі ім іншае, здзеклівае — «мядзведзі», «тыя, што распараджаюцца мёдам». Калі раніцай сумесныя сілы чорных і белых напалі на Бера, той дарэмна клікаў на дапамогу. У цёплых бярлогах — «беравых логавах» — ніводзін звер не пачуў покліч свайго гаспадара.

Бер змог тады ўцячы. І жыў уцекачом яшчэ шмат гадоў. Ранейшыя сябры — дамавікі і балотнікі — баяліся яго прымаць. Новыя багі, працягваючы змагацца між сабою, палявалі на Бера. І вельмі хутка ён сам пачаў усіх баяцца: і дамавікоў, і русалак, і чорных, і белых. Доўгімі зімамі ён зрэдку яшчэ блукае па лесе, адшуквае бярлогу і шэпча на вуха зверу, што моцна спіць: «Уставай, бер! Уставай! Адпомсці за гаспадара!» Часам яму гэта ўдаецца — звер прачынаецца і пачынае рыскаць па наваколлі, галодны і злосны, не разумеючы ўвогуле, хто і навошта яго пабудзіў. Людзі баяцца такога звера, але ніхто не называе яго «берам», а называюць «мядзведзь-бадзяга»…

* * *

І тут Антона асяніла.

— На дубе! Над дуплом! — ён тыцнуў у руну, падпісаную «Чарнабог». — Я яшчэ зразумець не мог, што гэта такое на цвіку вісіць і што яно мне нагадвае. А гэта руна!

— Яе перавярнуць можна? — прагна пацікавіўся Сеўка.

— Ды, як быццам… Але! Яна адным цвіком прыбіта!

Маша ў сваю чаргу не губляла часу, паспешліва штосьці шукала ў энцыклапедыі.

— Вось! — радасна сказала яна. — «У супрацьлегласць руне “Мір”, руна “Чарнабог” уяўляе сабою сілы, якія штурхаюць свет да Хаосу». А руна «Мір», «цэнтраімклівыя сілы, якія рухаюць Свет да Парадку», — гэта перавернуты «Чарнабог».

— У нашым выпадку, — паправіў яе Сеўка, — наадварот: «Чарнабог» — перавернуты «Мір». Напэўна, «Мір» на дубе ўвесь час вісеў, а ад нашага выбуху перавярнуўся. Гэтак і ёсць! Энергія выбуху, відаць, пайшла на пераварочванне руны!

— Але выбуху ж не было… — нагадала Лёля.

— Таму і не было! — Сеўка проста свяціўся, як заўжды пры вырашэнні складанай праблемы. — Я ж кажу, уся энергія пайшла на пераварочванне руны!

— Вось яно! Руна «Чарнабог» азначае прарыў магічнага кола, — прачытала Маша.

Цяпер Сеўка з Машаю выглядалі не проста задаволенымі, а вельмі шчаслівымі. Яны не толькі ўсё расшыфравалі, але і зразумелі, што ж такое імі расшыфравана.

— Значыцца, — удакладніў Антон, — трэба проста перавярнуць гэтую дзеравяку? І ўсё вернецца, як было?

— Ага, — пацвердзіў Сеўка, — дарэчы, дзякуй табе, Антоха!

Сева кіўнуў на паперкі.

— Мы паўночы над імі біліся, а яны ўсё ніяк не склад…

І раптам ён змоўк на паўслове. Маша, пазіраючы на яго, таксама перастала ўсміхацца.

— Нешта не гэтак? — Лёля раптам выйшла са свайго паўнепрытомнага стану.

— Не разумею, — задумліва адказаў Сеўка, беручы ў рукі літару «Т». — Не было ў нас ноччу ніякай «Т». Так, Машка?

— Не было, — трывожна адказала Маша. — Была гэтая… «Б»… Любіна руна… Такая… з дзвюма палачкамі.

І Маша паказала ў кнізе на гэтую руну.

— Значыцца, — неяк асуджана ўдакладніла Лёля, — Любіна руна памянялася на «Т»?

Сеўка і Маша кіўнулі. Лёля схапіла паперку з «Т», перавярнула яе і ўтаропілася на Любіну руну.

— Гэта «Трэба», — зараз жа вычытала Маша, — «ахвярапрынашэнне, без якога на Дарозе немагчыма ажыццявіць намеры»…

— Ахвярапрынашэнне! — з адчаем перапыніла яе Лёля і закрыла твар рукамі.

Усе прыціхлі і глядзелі толькі на Лёлю.

— Лёля? — ціха запытаў Антон. — Лёль, ты нешта ведаеш? Лёля, раскажы нам…

— Яна сказала, — выціснула з сябе Лёля, — што сама ведае, як разабрацца з праблемаю…

— З якой праблемаю? — лісліва перапытаў Антоха, адводзячы Лёліны рукі ад твару. — Лёля, скажы мне, калі ласка…

— Я хацела сказаць адразу, — прашаптала Лёля.

— Кажы зараз, — папрасіў Антон.

— Я проста баялася…

— Не трэба баяцца…

— Я думала, так будзе лепш…

— Не.

— Яна мне забараніла.

— А я дазваляю.

— Я проста падумала…

— Лёля! — гаркнуў Антон. — Кажы зараз жа, жартачкі скончыліся!

— Пярун…

— Што?!

— Мы павінны прынесці яму чалавечую ахвяру, — Лёля разрыдалася.

— А Люба? — машынальна запытаўся Антон, але ўжо скеміў. — І ты маўчала? — закрычаў ён.

— Яна сказала, што ведае, што рабіць, — усхліпнула Лёля.

— Ааа! — Антон грымнуў кулаком па сцяне.

За імгненне пастараўся ўзяць сябе ў рукі і азірнуўся на астатніх.

— У нас праблема, — сказаў ён зрывістым голасам, — нам трэба ратаваць Любу. Дзе Мішка?

— Мішкі даўно тут няма, — ціха паведаміла Маша, — ён кудысьці пайшоў.

— У нас дзве праблемы, — змрочна сказаў Антоха.

* * *

— Дык значыцца я — Бер, — Мішка зняў навушнікі, падняўся і страсянуў галавой.

Яго яшчэ трошкі хістала, але на нагах ён ужо стаяў цвёрда.

— Гэтак і ёсць, — адказала копія англічанкі і трошкі адсунулася ад яго.

Мішка хацеў сказаць пра многае — пра багоў, пра Чорных і Белых, пра палахлівых дамавікоў — але замест гэтага нечакана для сябе зароў. Ён і не падазраваў, што

ўмее гэтак раўці — раз’юшана і шматабяцаюча. Усё мацней і мацней. І ўсё больш і больш шматабяцаюча.

Калі паветра (а разам з ім і рык) скончылася, Ганна Паўлаўна выглянула з-за крэсла, за якім, аказваецца, хавалася, і запытала:

— Усё?

— Пакуль так! — сказаў Мішка і рушыў да дзвярэй.

Там яго павінны былі чакаць нейкія вартаўнікі — і гэта было дарэчы, таму што Беру вельмі хацелася проста зараз жа надаваць хоць пад якія-небудзь бакі. Але за дзвярыма было пуста, толькі белая булава сіратліва валялася пасярод калідора.

— Збеглі! — пракаменціраваў голас Кладавіка.

— Я таксама збег бы, — азваўся голас дырэктарскага Кабінетавіка, — калі б на мяне… вось гэтак…

Мішка павёў галавою, вышукваючы тых, каго чуў. Абмеркаванне адразу сціхнула.

— Вылазьце! — загадаў Бер. — Пойдзем тлумачыць усялякім, што да чаго, а то зусім сталі нахабнымі!

З-за батарэй, плінтусаў, прыадчыненых дзвярэй асцярожна павысоўваліся твары кабінетавікаў.

— А пераможам? — з апаскаю запытаўся Сталавік. — Яны таго… воіны!

— А вы — у сваім доме! — адказаў Мішка, сціскаючы кулакі. — Хто адолее дамавіка ў яго хаце?

Гэта былі правільныя словы. Па калідоры пракацілася пахвальнае:

— І то праўда… Наш дом — нам і вырашаць… А то, бач, ты на іх!..

Маленькіх постацей у полі зроку дадалося. Мішка памахаў рукамі, размінаючыся.

— Малайцом! — ухваліў Залавік. — Табе яшчэ б сякеру — быў бы Берсерк, Бер з сякераю!

— І так саўладаем! — адрэзаў Мішка. — За мною!

Ён сунуўся было на дах, але Ганна Паўлаўна тузанула яго за калашыну:

— Яна ў басейне, Берагінечка наша!

— Хто? — не зразумеў Мішка.

— Люба!

Мішка хутка скіраваўся ўбок басейна. На хаду ўспаміналася, як ён выцягваў адтуль першую руну, як туляўся па кутках ад дамавікоў. А цяпер дамавікі ішлі за ім, як за ваяводам. Таму што цяпер ён стаў Берам. Дакладней, успомніў, што ён Бер.

Ужо на ўваходзе ў басейн на ім павісла маленькая Ганна Паўлаўна:

— Не хадзі туды, маладым людзям туды хадзіць не трэба…

Мішка скінуў яе з рукава, і, не збаўляючы хуткасці, уварваўся ў памяшканне.

Глава 19
БЕР І БЕРАГІНЯ

Басейн быў запоўнены. У ім мігцела чыстая, празрыстая вада. Яна нібыта свяцілася з сярэдзіны. Мішка, які быў упэўнены ў тым, што зараз пабачыць звязаную Любу ці Любу, якую катуюць, так разагнаўся, што спыніўся толькі каля самага краю басейна. Агледзеўся. Прынюхаўся.

Пахла спакоем. Пахла поўным супакаеннем. Вясновым лісцем і ранішняй свежасцю. Першымі кветкамі, праталінамі, яркім сонцам у бязвоблачным, асляпляльна

блакітным небе, пупышкамі, якія толькі што лопнулі, свежым бярозавым сокам і яшчэ чымсьці незразумелым, але такім дзівосным… Ад гэтага паху хацелася бегчы, несціся, скакаць, плысці, крычаць, здзяйсняць подзвігі. Хацелася смяяцца, танцаваць і крычаць адначасова…

Мішка агледзеўся, усміхнуўся да вушэй, выпрастаў плечы і ціхенька гукнуў:

— Люба… Люба, ты тут?

— Ідзі адсюль… — пачуўся ціхі шэпт з другога боку басейна.

— Я не пайду без яе! — крыкнуў Бер, які імгненна прачнуўся ў Мішку.

І ціхі шэпт у адказ:

— Я загублю цябе…

— Ды я сам каго хочаш загублю! — раўнуў Мішка.

— Гэта я — Люба. Са мною ўсё добра, ідзі… — прашапталі з вады.

Мішку гэтае «ідзі» закранула болей, чым якія пагрозы.

— Не! — насупіўся ён. — Я не пайду пакуль… пакуль не пабачу цябе.

Сказаў і зразумеў, што сапраўды не пойдзе. Урасце тут у кафлю, як помнік, але не сыдзе з гэтага месца. З вады данёсся ціхі ўздых.

— Адыдзі далей, — папрасіў яго ціхі голас. — Не пакажуся, пакуль не адыдзеш.

Мішка некалькі імгненняў пастаяў, потым вырашыў, што можна і адысці, у крайнім выпадку ён хутка падбяжыць ізноў. Ён зрабіў крок назад. Потым яшчэ. І яшчэ. І толькі калі ён плячамі ўпёрся ў сценку, паверхня вады закалыхалася, і ў сярэдзіне басейна з'явілася Любіна галава.

— Пабачыў? — хрыпла спытала яна. — Ідзі адсюль!

І толькі Мішка збіраўся пакрыўдзіцца, як у светлавой пляме, якая немаведама адкуль узялася, бліснулі Любіны валасы.

— Мммм, — прамыкаў Мішка і асеў на падлогу.

Люба на неверагоднай хуткасці падплыла да борта.

— Міш! Мішка! Што з табою? Ты…

І рэхам па басейне разляцеўся крык адчаю.

— Я ж казала, ідзі…

А Мішка сядзеў і глядзеў, як па Любіных валасах сцякае вада, і разумеў, што гэта — самае цудоўнае з усяго, што ён бачыў у жыцці.

* * *

Калі Антон угледзеў натоўп дамавікоў, якія несліся проста на яго, першае жаданне было — збегчы і схавацца. Гэта ён лёгка заглушыў у сабе, таму што ўжо прывык быць важаком. А збягаць і хавацца важакам не да твару.

— Там Мішка… Берагіня… Трэба ратаваць… Хадземце ж!

З дзясятак маленькіх чалавечкаў пачалі цягнуць яго за рукі, за ногі, за штаны, а нехта нават залез на плечы і крычаў проста ў вуха.

Антон зараз жа адчуў сябе Гуліверам і разгубіўся. З разгубленага стану яго вывеў рэзкі вокрык Ніны Канстанцінаўны.

— Ёлупні! Куды вы яго цягнеце! Там жа Бе-ра-гі-ня!

Дамавікі тут жа злезлі з Антона і накінуліся на Лёлю і Машу.

— Пойдземце… Хутчэй… Будзе позна…

Дзяўчынкі пабеглі, дакладней, іх пацягнулі за сабой. Антоха з Сеўкам некалькі хвілін вытрэшчваліся адзін на аднаго, а потым кінуліся следам.

* * *

— Люба, ты такая прыгожая…

На Любіным твары адбіўся адчай.

— Міша, яшчэ трошкі — і будзе позна… — штосьці змянілася ў Любіным голасе.

Але Мішка нічога не заўважыў. Ён увогуле нічога не заўважаў, акрамя агромністых, як неба, вачэй і валасоў, якія быццам свяціліся і пакалыхваліся ў такт хвалям. А можа быць, і самі былі хвалямі? Зараз Мішку ўжо нішто б не здзівіла.

— Ты… ты… — Мішка пакутліва падбіраў словы, але ніводнае з іх не падыходзіла, каб апісаць яго ўражанні. — Ты… асаблівая!

Сказаў — і стала страшэнна сорамна, таму што слова аказалася надта ж бледным у параўнанні з Любінымі валасамі, вачамі, голасам…

— Я — Берагіня, — ціха сказала Люба, бліснуўшы вачамі.

— Ты не проста асаблівая, — заспяшаўся Мішка. — Ты цудоўная… ты вельмі… ты самая…

Ён не мог даказаць да канца фразу, і Люба гэта адчула. Яна перастала змагацца з сабой.

— Не трэба нічога казаць, — засмяялася Берагіня, падплыла да борціка і паклала галаву на рукі.

Сэрца ў Мішкі падскочыла і застукала па ўсім целе.

— Т-т-ты там што, г-г-голая плаваеш? — запытаўся ён.

Берагіня разрагаталася, як быццам па падлозе рассыпалі крыштальныя званочкі.

— А ты сам паглядзі, — хітра бліснуўшы вачамі, сказала Люба і нырнула.

Мішка пачакаў хвілінку, потым на ватных нагах падняўся і пайшоў да борціка. Крок. Крок. Яшчэ крок. Было вельмі страшна і вельмі нясцерпна. Калі да борціка заставалася зусім трошкі, Мішка прысеў на кукішкі і пастараўся зазірнуць у ваду, загадзя заміраючы ад таго, што можа быць…

І зноў пачуўся ціхі голас:

— Вось і ты…

Твар Любы з'явіўся з вады раптоўна і літаральна ў сантыметры ад Мішкінай галавы.

— Ты прыйшоў да мяне… — мокрая рука абвіла Мішку за шыю, і халаднаватыя вусны прыціснуліся да яго вуснаў.

У Мішкі ўсярэдзіне, дзесьці ў цэнтры жывата, быццам лопнуў паветраны шарык, напоўнены геліем. Стала адначасова страшна, козытна, весела і трывожна. А яшчэ перахапіла дыханне і захацелася ўзляцець над зямлёй. Усё наўкол закруцілася, і Мішка адчуў сябе ўнутры агромністай каруселі. Нават не ад жадання абняць, а проста, каб утрымаць раўнавагу, ён ухапіўся за Любу абедзвюма рукамі…

Нейкім самым старажытным чуццём ён усё-ткі адчуў небяспеку. І той, самы маленечкі кавалачак мозга, які не быў аглушаны пацалункам, а імкнуўся думаць, адзначыў, што ўжо вельмі ж халодныя губы, і рукі яго дзіўна стынуць на Любіным целе. І напэўна, якраз гэты кавалачак мозга прымусіў Мішку трошкі скасіць вочы.

— Што гэта? Дзе твае ногі? — прахрыпеў ён, гледзячы ў ваду.

— Нічога, нічога, — гарачы шэпт каля яго вуха. — Ідзі да мяне… Ты мой…

І тут Мішка здаўся канчаткова.

* * *

Калі Лёля і Маша ўварваліся ў басейн, Мішка быў ужо напалову пад вадою. Ахнуўшы ад жаху, дзяўчынкі пачалі выцягваць яго за ногі.

— Што адбываецца? — крыкнула Машка і паглядзела ў ваду. — Лёля!.. Там… Там русалка!

— Птушка? — ашаломлена запытаў Сеўка, які падбег якраз у гэты момант.

— Не! Сапраўдная! З хвастом! Гэта яна Мішку топіць, — завішчала Маша.

— Маша, ідзі адсюль! — нават не крыкнула, а рыкнула Лёля. — Хлопцаў вядзі з сабою, альбо загінеце ўсе.

— А ты? — паспела запытацца Маша, машынальна выконваючы загад і выштурхоўваючы ўсіх за дзверы.

— А я — Лёля! Я — адолею! — сказала дзяўчынка і скочыла ў ваду.

* * *

— Яна — Лёля, яна — адолее, — як заклінанне паўтараў Антон, ходзячы туды-сюды пад дзвярыма ў басейн.

Прарваць кардон з дамавікоў, якія забарыкадавалі сабою ўваход і не пускалі Антона ўнутр, не атрымлівалася.

— Усё будзе добрааа! — на адной ноце працяжна выла Ніна Канстанцінаўна, перыядычна зрываючыся на: «Ах, які быў хлоопчык!» альбо «А як нам без Берачкі будзе кееепска».

— Яна — Лёля, яна — адолее, — заявіў Антон Сеўку.

Сеўка дробна-дробна заківаў, працёр акуляры і ўваткнуўся позіркам у сцяну.

— Вядома, адолее! — падхапіла Маша. — Яна ж багіня, у яе руна Вады, яна ж разумніца, яна абавязкова прыдумае што-небудзь…

Гэтае простае слова — «разумніца» пранеслася ў галаве Антона, пакінуўшы за сабою цэлы след успамінаў. Вось Лёля ўсміхаецца яму на ўроку, вось размаўляе з Кабінетавікам, вось сурова за нешта адчытвае, вось удыхае ў яго жыццё ў цёмным падзямеллі…

— Калі з ёю што-небудзь здарыцца… — сказаў Антон і зразумеў, што калі з ёю што-небудзь сапраўды здарыцца, дык ён проста разарве ўсіх, хто ў гэтым будзе вінаваты, на дробныя кавалачкі, а потым… А потым, відаць, разарвуць яго, але гэта ўжо не будзе мець ніякага значэння.

Ён раптам зноўку адчуў у сабе воўка. Магчыма, таго, які нядаўна сышоў у цемрадзь калідора. А можа быць, у ім нарадзілася новае ваўчаня, яшчэ слабое, але ўжо з гострымі зубамі і дужымі лапамі. Воўк унутры Антохі завыў ад адчаю, высока падняўшы гордую ваўчыную галаву.

* * *

— Хто ўмее рабіць штучнае дыханне? Хутчэй!!!

Дзверы ў басейн расчыніліся і Антоху здалося, што ён трапіў у новую серыю «Доктара Хаўса».

— На калена! Пераварочвайце! Масаж!

Інструкцыі Залавіка былі кароткія, як стрэлы.

— Тры-чатыры, тры-чатыры, удых, тры-чатыры, тры-чатыры, удых! Пераварочвайце!

Антон, выплываючы са свайго адчаю, не адразу скеміў, што Мішка, увесь мокры і цалкам нежывы на выгляд, нейкім чынам апынуўся на сушы.

— Тры-чатыры, тры-чатыры! Удых!

— Дзе Лёля? — спытаў Антон.

— Не вынырвала яшчэ, — адказала яму Ніна Канстанцінаўна і кінулася дапамагаць адкачваць Бера.

Антон падбег да басейна. Цяпер яго ніхто не трымаў, усе былі заняты рэанімацыяй.

— Лёля! — гукнуў хлопец. — Лёль!

Выключная нерухомасць паверхні вады напалохала яго яшчэ мацней, чым калі б там ішла бязлітасная бітва.

Ён скочыў у ваду. Туды, туды, у дальні куток басейна, на глыбіню… Вось ужо адчуваецца нейкая вібрацыя… Вось хтосьці… Ці штосьці… Дрэнна бачна, паветра заканчваецца, але ён ухапіў нешта слізкае, халоднае… І яго вынесла на паверхню. Глынуць паветра і зноўку туды…

— Антон? — перад ім замаячылі насмешлівыя Любіны вочы. — Ты вырашыў паплаваць?

Антон ад узрушэння ледзь не ўтапіўся.

— Люба? Што ты тут робіш?

— Ці ж не праўда, сёння цудоўны дзень? — Люба высунулася з вады і загайдалася на паверхні.

Антон нервова зглытнуў і ледзь не ўтапіўся другі раз.

— Ты такі прыгожы, — праспявала Люба.

Антон азірнуўся па баках і ледзь было не падаўся наперад, туды, куды так вабілі шыкоўныя валасы, што раскідаліся па вадзе, але нешта шчоўкнула ў свядомасці.

— Дзе Лёля? — нервова запытаўся ён.

Люба з прыкрасцю скрывіла губкі.

— Зноў гэтая Лёля, яна мне ўсё сапсавала…

— Дзе яна? — закрычаў Антон.

— Не ведаю, — усё з той жа прыкрасцю паціснула плячамі Люба. — Утапілася…

І толькі тут Антон заўважыў, што ў Любы замест ног агромністы, слізкі русалчын хвост.

— Дык гэта ты русалка? — ахнуў Антон.

— Я — Берагіня, — выскалілася Люба.

— А я — Вяшчун, — знайшоўся Антоха і чамусьці ўспомніў казку пра Маўглі. — Мы з табою адной крыві — ты і я! — крыкнуў ён, і пакуль Люба перапарвала інфармацыю, нырнуў.

«Лёля, Лёля, Лёля…» — білася ў яго галаве, а ён штосілы гроб углыб. Міма праносіліся незразумелыя цені, паветра ўжо не ставала, і Антоху зноўку пачаў захліставаць адчай. Ён на імгненне са шкадаваннем падумаў пра воўка, які пакінуў яго — ён бы ўжо даў яму сілы! «Утаплюся, трэба вынырваць», — падумаў Антон. І ў тое ж імгненне незразумелая сіла выштурхнула яго з вады, нібыта нехта на шырокай рыдлёўцы вынес яго на паверхню.

Пакуль Антон адфыркваўся і імкнуўся перавярнуцца са спіны на жывот, каб зноў кінуцца ў ваду, краем вуха ён паспеў пачуць крык: «Дыхае!» з натоўпу вакол Мішкі, а краем вока заўважыў свячэнне ўнутры басейна.

— Лёля! — выгукнуў ён і зноўку нырнуў.

Паплыў на святло, пабачыў Лёлін медальён, ірвануўся да яго, заціснуў у руцэ, пачаў усплываць, спалохаўся, што паветра зноў не хапае… Цяпер ён паспеў заўважыць, якая ж гэта «рыдлёўка» выштурхоўвае яго з вады. Гэта аказаўся шырокі і да здзіўлення дужы русалчын хвост. Пасля моцнага мокрага плескача Антоха апынуўся на борціку.

— Лёля! — закрычаў Антон, стараючыся падняцца ў чарговы раз.

Яго схапілі ззаду за плечы, імкнуліся ўтрымаць, ён ірваўся ў ваду, змешваючы слёзы на твары з вадою з басейна, павалі пачынаючы разумець, што, напэўна, ужо не паспеў, спазніўся і ўсё марна…

* * *

Ачуняў Антон ад моцнага ўдару па твары.

— Ды жывая яна! — гаркнула яму ў вуха Маша.

У вушах гуло, у лёгкіх сіпела, бок, якім ён двойчы з размаху чмякаўся на кафлю, шчымеў. Цяпер вось яшчэ і шчака гарэла.

Антон з цяжкасцю ўзняў галаву і агледзеўся. Карціна наўкола нагадвала бераг пасля цунамі. Каля зялёнага Мішкі, які надрыўна кашляў, мітусіліся да ніткі прамоклыя дамавікі, Машка з мокрымі валасамі стаяла напагатове, замахнуўшыся другою рукою, відавочна на выпадак, калі Антон з першага ўдару не апрытомнее. А Сеўка… Сеўка трымаў на руках…

— Жывая! І ты жывы! — сказала Маша яшчэ раз, села побач з Антонам і заплакала.

— Трэба адсюль сыходзіць, — ці-то сказаў, ці-то запытаўся Антон.

— Трэба, — скрозь слёзы адказала Маша.

— Ідзём! — загадаў Антон.

— Ідзём! — усхліпнула Маша.

Антон падняўся, кінуўся да Сеўкі:

— Лёля, ты можаш ісці сама?

— Магу… — прашаптала дзяўчынка.

— Тады за дзверы, усе за дзверы! Сеўка, выносім Мішу! — скамандаваў Волкаў.

Вакол ачунялага Антохі замітусіліся дамавікі, дапамагаючы сабраць рэчы, нехта страхаваў Лёлю, хтосьці дапамагаў цягнуць Мішку. За дзвярыма з цяжкасцю перавялі дыханне.

— Усе жывыя? — ціха запытаўся Антон і агледзеўся.

— Усе. Амаль… — адказала ледзь чутна Лёля. — Любу мы страцілі…

— Галоўнае, усе жывыя, — адказаў Антон, — потым разбяромся.

Волкаў агледзеў сваю каманду і спалохаўся.

— Дзе Сеўка? — запытаў ён.

Маша кінулася да басейна і пабачыла Любу, якая сядзела на борціку, павалі перабірала валасы, штосьці спяваючы сабе пад нос, і Сеўку, які стаяў балванам недалёка ад дзвярэй.

Не доўга думаючы, Машка з такой сілай дала яму па карку, што Сеўка ледзьве ўпісаўся ў дзверы.

— Акуляры… — прахрыпеў ён.

— Дулечку табе акуляры! — усхліпнула Маша. — Будзеш на русалак вытарашчвацца, вочы скотчам заклею, зразумела!..

* * *

Цэлы натоўп сядзеў каля ўваходу ў басейн і дробна калаціўся — нехта ад холаду, хтосьці ад перапуду, а той-сёй проста ад перажытага ўзрушэння. Антоха неяк незаўважна для сябе апынуўся ў цэнтры гэтага натоўпу, які складаўся з дамавікоў і аднакласнікаў. Усе глядзелі на яго, як быццам чакалі каштоўных указанняў. А з усіх каштоўных указанняў у галаве круцілася толькі «Пазабіваю ўсіх». Але прамаўляць гэта ўслых было нельга. Ды і не патрэбна — усё цудоўна чыталася па твары Антона.

Каб прывесці думкі да парадку, ён заплюшчыў вочы. Напэўна, гэта было не самае важнае і тэрміновае зараз пытанне, але Антоха не ўтрымаўся і спытаў:

— А чаму яна нас усіх адпусціла? Яна ж магла б…

Ён не закончыў. І так усім зразумела, што магла б зрабіць Люба, стаўшы Берагіняю.

— Мішку адпусціла, таму што я ўмяшалася, — слаба адказала Лёля. — Адразу на мяне пераключылася і першае, што зрабіла, медальён з мяне сарвала… Мяне — з-за цябе. А цябе…

Лёля паціснула плячамі.

— Таму што ты Вяшчун? — выказаў здагадку Сеўка. — Відаць, вешчуноў нават Берагіні асцерагаюцца.

— А вешчуны не баяцца магутных валадароў, — чамусьці зноўку працытавала Пушкіна Маша.

Антон адчуў, што воўк унутры яго вышчарыўся. Хлопчык устаў і рэзка, цалкам па-ваўчынаму, атросся ад вады.

— Правільна, — сказаў ён не сваім (а можа, якраз менавіта сваім?) хрыплым голасам. — Зараз мы ўстроім гэтым магутным уладарам! Сеўка! Ты ўпэўнены, што дастаткова перавярнуць руну, каб вярнуць усё, як было?

— Лагічна разважаючы… — пачаў Сеўка.

— Карацей, — перапыніла яго Маша, — перавернем руну — атрымаем уладу. Напэўна, уладу над сітуацыяй, тады вернемся дамоў. Ці ўладу над усімі гэтымі багамі, тады мы загонім іх…

А Сеўка нічога дадаць не паспеў. З глыбіні калідора пачуўся насмешлівы жаночы голас:

— Ты хочаш улады, о грозны Вяшчун?

Маленькае войска зараз жа натапырылася. Мішка адным рухам апынуўся на нагах, хоць і пахістваўся ад слабасці. Сеўка і Маша занялі месца па абодвух баках ад Антохі, а Лёля — за яго спінаю. Але самае дзіўнае — кабінетавікі рассыпаліся ў баявы парадак. Чужому воку магло здацца, што яны проста зніклі, але Антоха ўнутраным зрокам бачыў, што кожны з іх гатовы да сутычкі. Варта Паляндры выйсці да іх, як бліжэйшыя ж дзверы расчыняцца, быццам ад павеву скразняка, і ляпнуць яе па патыліцы. Бананавая лупіна, якой імгненне назад не было на падлозе, раптам апыніцца пад яе нагою, і Чорная правадырка грымнецца на зямлю. І тут у бой рушаць шчоткі, анучы, крэслы, сталы — усё, што ва ўладзе кабінетавікаў. Відаць, Кашчэй паспее нанесці ўдар у адказ, відаць, камусьці з кабінетавікаў не слаба перападзе… Але зараз яны пра гэта не думаюць. Зараз яны гатовы абараняць свой дом.

Паляндра таксама гэта адчула, таму так і не выйшла з цемры.

— Вы вернецеся ў свой свет, мілыя дзеткі, — яна працягвала насміхацца. — Але вашы незвычайныя сябры застануцца тут. Дамавікі. Каты, якія размаўляюць. Русалкі-птушкі і… — Паляндра вытрымала эфектную паўзу, — русалкі-Берагіні.

Антоха, які гатовы быў ужо сам кінуцца ў цемру, застыў на месцы.

— Так што, дзяўчынкі і хлопчыкі, — цяпер Паляндра-Кашчэй не пабаялася паказацца, — бяжыце, пераварочвайце руну.

Але ніхто нікуды, вядома ж, не пабег.

— Магчыма, — жаласна прамовіла Лёля, — вы з Перуном як-небудзь дамовіцеся? Перастанеце ваяваць?

— Не, — пакруціла галавой Паляндра, — гэты дуб надта малы для нас дваіх…

І Паляндра растала ў цені калідора.

— Што будзем рабіць? — запытаўся Сеўка пасля хвіліннай паўзы.

— Зараз ідзём у бібліятэку, — адрывіста сказаў Антон і агледзеў сваё войска (позірк на Лёлю). — Грэцца, — позірк на Мішку. — Есці, — позірк на Сеўку з Машаю. — Думаць. Кабінетавікі забяспечваюць ахову. І ежай таксама. І цяплом…

— Ды забяспечана даўно ўсім, — прабубнілі кабінетавікі на ўсе галасы. — Ідзіце ўжо… Раскамандаваліся тут…

Глава 20
ДУБ ДОБРА, А ДВА ЛЕПЕЙ

У бібліятэцы сапраўды ўсё было забяспечана. Сухое адзенне і коўдры кабінетавікі прыцягнулі з усіх даступных куточкаў школы, што знайшлі, таму і апрануты ўсе былі надзіва маляўніча. Але ніхто не пярэчыў, нават Мішка, які нацягнуў на сябе цёплую жаночую кофту. Не да таго было.

— Тут гарбата, тут ежа, тут яшчэ ежа, — распараджалася маленькая Ніна Канстанцінаўна.

Яшчэ некалькі дамавікоў завіхаліся каля сцяны, раскладваючы маты для сну пад кіраўніцтвам Залавіка.

Машка і Сеўка кусалі нешта на хаду, схіліўшыся над падручнікамі і сутаргава гартаючы старонкі. Мішка еў проста з каструлі, падцягнуўшы яе да сябе, панура пазіраючы ў адну кропку; Лёля заплюшчыла вочы і прылегла.

— Табе дрэнна? — Антон падышоў да яе ўпершыню пасля таго, як пабачыў, што яна жывая. Проста не адважваўся зрабіць гэта раней. І зараз не адважыўся б, калі б не бачыў, што ніхто не звяртае на іх увагі.

— Ты ўратаваў мне жыццё, — ціха сказала Лёля.

— Я доўг аддаў. Ты выцягнула мяне з-пад зямлі, а я цябе з вады дастаў… Я цябе ўвогуле адусюль дастану, — паспрабаваў пажартаваць Антон.

Лёля нават трошкі ўсміхнулася.

— Я, дарэчы, так і не зразумеў, як ты выплыла, — сказаў Антоха.

— Проста Лю… Берагіня страціла пільнасць, калі ты нырнуў. Ды і забылася пра мяне. І я вынырнула ціхенька. Шкада, мая руна згубілася…

— Ды не! — усклікнуў Антон. — Вось яна, я яе дастаў.

Лёля ледзьве не кінулася Антону на шыю, але збянтэжылася і спынілася — відаць, у апошні момант яе ўвагу прыцягнуў Сталавік, які бегаў па пакоі і ўручаў кожнаму па пакунку з ежаю.

— Каб да крошкі! — скамандаваў ён і пабег далей.

— «Берагіня, — прачытала ўслых Маша, — лясная русалка. У Берагінь пераварочваліся дзяўчаты, якія памерлі да вяселля. Кожнага хлопца яны лічылі сваім жаніхом, заманьвалі да сябе і… — голас Машы задрыжаў, — у лепшым выпадку з розуму зводзілі сваёй прыгажосцю і жорсткасцю».

— Яна не хацела, — спакойна сказаў Мішка, — яна папярэджвала, каб я ўцякаў…

— Але ёсць і іншае значэнне, — прачытаў Сеўка, — «Берагіня — жаночы вобраз, звязаны з абаронай і мацярынскім пачаткам. У архаічнай старажытнасці…»

— Чаго? — запытаўся Мішка.

— Даўно вельмі, проста вельмі-вельмі даўно, — растлумачыў Сеўка, — «…пад імем Берагіні выступала Мокаш, Багіня-Маці»…

— Ага! — сказаў Мішка і перастаў жаваць, — дык вось чаму яна з Перуном гэтак размаўляла!

— Як? — запыталіся ўсе ў адзін голас.

Мішка расказаў пра тое, як ішоў за Любаю на дах, як годна яна трымалася.

— Ён на яе крычыць, маланкі сыпле, а яна пасярод усяго гэтага спакойна так пытаецца: «Ці прыняў ты ахвяру?», а потым як сказане: «Калі я пытаюся, Вярхоўны бог славян, ты павінен адказваць!»

— А Пярун? — запытаў Сеўка.

— Адказаў, — панура паціснуў плячамі Мішка.

— Але навошта ж яна тады… — роспачна сказаў Антон.

— Яна думала, так лепш, — перапыніла яго Лёля. — Яна думала, гэта нешта вырашыць…

— У архаічныя часы… — задумаўся Мішка. — Тады я быў Берам.

— Што? — зноў запыталіся ўсе.

І Мішка кінуўся ў блытаны расповед пра тое, як ён даведаўся пра сваё паходжанне. Сеўка зараз жа закапаўся ў кніжкі і падмацоўваў яго словы цытатамі. Астатнія ашаломлена слухалі.

— Мішка, — ціха прашаптала Маша, — я ад цябе столькі слоў першы раз у жыцці чую…

— А мне не было пра што размаўляць, — буркнуў Мішка і зноў уткнуўся ў каструлю.

— Дык хто ж наша Люба? — запытаўся Антон. — З астатнімі цяпер усё зразумела… А яна ні то русалка, ні то багіня.

— Яна Любоў! — сказаў Бібліятэкавік, вылазячы з кутка. — Яе ж гэтак і завуць — Любоў. Таму і мацярынскі пачатак, і руна Зямлі, вы ж пра гэта чыталі. Зямная ўрадлівасць, маці-зямля, багацце і дабро…

— А чаму Пярун… — пачаў пытацца Антон, але Бібліятэкавік яго перапыніў:

— Таму што Любоў — сіла значна больш старажытная, чым усе славянскія багі, разам узятыя…

— Ён яе хацеў у мару перавярнуць, — сказаў Мішка. — Не змог.

— А ў русалку змог?

— Яна сама гэтага хацела, — усхліпнула Лёля. — Калі б не хацела, не змог бы.

— І што нам цяпер рабіць? — з адчаем прамовіла Маша.

— Спаць, — сказаў Антон. — Хто можа — спіць. Набіраецца сіл. Хто можа — думае. З бібліятэкі не выходзіць. Усім трымацца разам. Больш — ніякай самадзейнасці. Зразумела?

Антон грозна паглядзеў на Лёлю. Але дзяўчынка была так змучана, што голас Антона задрыжаў.

— Усе жывыя. Гэта галоўнае, — ціха сказаў ён. — І мы абавязкова што-небудзь прыдумаем.

* * *

Антоха ляжаў і спрабаваў заснуць, літаральна на хвіліны правальваючыся ў забыццё, і зараз жа выбіраўся назад. Пачуццё неспакою не давала расслабіцца. Маша спала на маце, Сеўка клапатліва накрыў яе сваёй кофтай, а сам працягваў чытаць нейкі надзвычай тоўсты том. Мішка хроп.

Лёля ціхенька ўздыхала і чымсьці шамацела ў супрацьлеглым кутку бібліятэкі. Як быццам адчуўшы, што Антон пра яе думае, яна ціхенька ўстала і падышла да яго.

— Антон, я тут падумала… Мне, відаць, трэба з Перуном паразмаўляць. Пачакай, пачакай, не сварыся, выслухай, — заспяшалася Лёля, не даючы Антону і слова прамовіць у адказ. — Гэта я прыйшла да яго з жаданнем уступіць у яго войска. Ён запатрабаваў ахвяру. Люба… стала гэтай ахвярай. Але, магчыма, калі яму сказаць, што мы пяройдзем на другі бок, ён спалохаецца? І верне нам Любу?

— На другі бок? Да Кашчэя?

— А чым яна горшая? — тужліва запытала Лёля.

— Не ведаю, — уздыхнуў Антон. — Сам здзіўляюся.

І задумаўся.

— Мне страшна адпускаць цябе да Перуна, — сказаў ён. — Я яму не давяраю.

— У цябе ёсць іншыя прапановы? — спытала Лёля.

— Няма, — прызнаўся Антон, — але і гэта мне не падабаецца… Я пайду з табою.

— Не трэба, — сказала Лёля, — Пярун цябе не любіць. Чамусьці…

— Сапраўды, дзіўна, — з’едліва сказаў Антоха. — Тады возьмеш з сабою Бера.

— Добра, — апусціла галаву Лёля.

— Ты са мною не спрачаешся, — ціха сказаў Антон.

— І ты на мяне не крычыш, — адказала дзяўчынка.

— Магчыма, мы сапраўды што-небудзь прыдумаем? — запытаў Антон, пазіраючы на сцяну.

У вачах Лёлі бліснулі слёзы.

* * *

— Ужо раніца? — спытаў Сеўка, з цяжкасцю прадзіраючы вочы.

— А хто яго ведае? — адказала Маша, расціраючы шыю, што зацякла падчас сну. — Васямнаццаць трыццаць пяць!

— Бер! Бер! — гукнула Лёля. — Ты пойдзеш са мною да Перуна?

— Адкруціць яму галаву? — пазяхнуў Мішка.

— Не. Пакуль. Трэба паспрабаваць паразмаўляць.

— Я не буду з ім размаўляць, — адказаў Беркін.

— Трэба, — коратка сказаў Антон.

Наўкол ужо спрытна завіхаліся дамавікі, якія прынеслі свежую ежу і памытае адзенне.

Лёля глытнула вады і цяпер чакала, пакуль Мішка пераапранецца.

— Беражы сябе, — сказаў Антоха. — Я буду страхаваць. Я правяду вас да даху.

Лёля кіўнула і выйшла з бібліятэкі.

На даху зноў нікога не было бачна. Толькі стала яшчэ больш бруднага посуду, ды яшчэ і дадаліся раскіданыя канфеці і напаўздзіманыя паветраныя шарыкі.

— Пярун! — гукнула Лёля.

Цішыня.

— Пярун! — гаркнуў Мішка.

— Адпачываюць яны, — паведаміў нядаўні хлопец з вянком на галаве (праўда, на гэты раз заматаны ў шторку), выпаўшы з-за вугла. — Учора ўсю ноч гулялі, а цяпер адпачываюць.

— Каб ён… назаўжды наадпачываўся, — працадзіў Мішка скрозь зубы.

— Я вам не раю яго трывожыць, — паведаміў хлопец, шырока пазяхнуўшы.

— Скажыце, — запыталася Лёля, — а ахвяру можна вярнуць назад?

Хлопец нават закашляўся.

— Вы чаго? — здзівіўся ён. — Гэта ж ахвяра! Як яе вернеш?

— Ну, а калі яе прынеслі памылкова? — гнула сваё Лёля.

— Ахвяра лішняй не бывае! — адрапартаваў хлопец, стаў па стойцы смірна і вырачыў вочы, узяўшы дзіду «на каравул».

— Ну чаго ты раскрычаўся, Ярык? — працягнуў пануры голас, і з-за коміна паказаўся заспаны Пярун у халаце і з лядоваю грэлкаю на галаве. — Ба-а! Ды ў нас госці! А я не ў форме…

Пярун бухнуўся на бліжэйшае крэсла і выцягнуў ногі.

— Не выспаўся я, — паведаміў ён. — Цяжка быць богам… Чаго трэба?

— Любу! — выкрыкнуў Мішка і рушыў на Перуна.

Лёля схапіла яго за руку.

— Я падумала, што, можа, вы як Вярхоўны бог славян праявіце велікадушнасць… — сказала Лёля.

— Можа… — сказаў Пярун.

— Люба стала Берагіняй… Гэта… Гэта жахліва, — сарвалася Лёля, але хутка ўзяла сябе ў рукі. — Я падумала… Мы падумалі… Магчыма, мы можам што-небудзь зрабіць, а вы за гэта адпусціце Любу… Вы ж бог… Вы ж павінны быць велікадушным…

— Па-першае, — пазяхнуў Пярун, — я нікому нічога не павінен. Па-другое, мы, вядома, велікадушныя, але мы і справядлівыя. Пярун сказаў — Пярун зрабіў. А калі я зараз пачну перадумваць… Усе да мяне прыбягуць, прасіць пачнуць. А гэтага я дапусціць не магу. Вой, што ж гэта так галава баліць…

— Дык я зараз яе вылечу! — паабяцаў Мішка, і Лёля з апошніх сіл учапілася ў яго руку.

— Але я вас вельмі, вельмі прашу! — заплакала Лёля.

— Гэта правільна, — разважыў Пярун. — Мы любім, калі нас просяць.

— Давайце мы вас з Паляндрай памірым, а-а? — прапанавала Лёля. — Вайна скончыцца, вы адпусціце Любу…

— Што? — пагардліва запытаўся Пярун. — Што ты сказала? — Пярун падняўся з-за стала і падышоў да гасцей. — Ты што, звар'яцела, дзяўчынка! — гаркнуў ён. — Я ніколі не прыміруся з гэтай прайдзісветкай, зразумела? Гэты дуб надта малы для дваіх! Ці яна, ці я! Усё! Вольныя!

І, грымнуўшы напаслед маланкай, Пярун рушыў за комін у суправаджэнні вельмі перапуджанага Ярылы…

Заканчэнне ў наступным нумары.

Пераклад з рускай мовы Р. БАРАВІКОВАЙ

Андрэй ЖВАЛЕЎСКІ,
Яўгенія ПАСТАРНАК

ГІМНАЗІЯ № 13*

Раман-казка

ЧАСТКА 2
ЧОРНА-БЕЛАЯ БЛЫТАНІНА

Глава 20
ДУБ ДОБРА, А ДВА ЛЕПЕЙ

* * *

…Яны стаялі пад дубам, задраўшы галовы, і маўчалі.

Нарэшце Лёля з непазбыўнай тугою прамовіла:

— Такі вялікі дуб… Ну чаму яны не могуць яго падзяліць?

— Таму што, — пачаў Сеўка, — дуб — гэта дрэва сусвету, цэнтр светабудовы, пазначанае рунаю «алатыр»…

— Сева, — ціха, але настойліва перапыніла яго Маша, — ты разумны, так?

Сеўка, адчуваючы падвох, надзьмуўся, але кіўнуў.

— Тады, — яшчэ цішэй сказала Маша, — ты павінен ведаць, што такое рытарычнае пытанне…

Сеўка надзьмуўся яшчэ болей.

— Ды калі б ён быў у два разы вышэйшы і ў чатыры — таўсцейшы, — прабурчаў Мішка, — яны ўсё роўна б з-за яго бадаліся.

Лёля падышла і пагладзіла дуб. Антоха не без рэўнасці адчуў, што старое дрэва адазвалася — не гукам, не шавяленнем, а чымсьці нутраным.

— Адчувае, дрэва, — данеслася аднекуль зверху Васькава мурканне, — чый цяпер час…

Толькі зараз да ўсіх дайшло, што ланцуг разарваны.

— І Русалкі нешта не чутно, — з пагрозай прамармытаў Мішка. — Зараз я некага па мызе паласатай…

— Спакойна, — закудахтала Русалка, але Мішка падскочыў ужо, пацягнуў за галіну…

І перад усеагульным позіркам з'явілася незвычайная карціна: кот, які расцягнуўся на галіне, і паўптушка-паўжанчына, прыхінутая да яго.

— Стукацца трэба, — заявіў кот і пры гэтым ніколькі не збянтэжыўся.

А вось Русалка заірдзелася румянцам дзяўчыны і зрабіла выгляд, што яна тут так сабе, проста пралятала міма і прысела перадыхнуць.

— Вой, — прамовіла Маша, — а мы думалі, ты яе з'еў!

---

* Працяг. Пачатак у № 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 г. г.

— Збіраўся, — ляніва пацвердзіў Васька, — але тут такія справы… Разам трымацца трэба! Самі разумееце…

— Пачакай, — перапыніў яго Антоха, — ты нешта сказаў пра час! Што дуб разумее, чый зараз час!

— Дык Лёлін жа! — адказала Русалка з такім выглядам, як быццам паведамляе ўсім вядомую рэч. — 22 сакавіка яе час пачынаецца!

А Лёля ўсё стаяла і гладзіла дуб.

— А давайце яго распілуем! — прапанаваў Сеўка. — Палову белым, палову чорным! Усё справядліва!

— Выдатная ідэя! — нечакана бадзёра падтрымаў яго кот. — Чуеш, птушачка мая, колькі яго ўжо пілаваць спрабуюць? Тысячу гадоў?

Паўптушка задумліва зірнула ўверх, як быццам там былі напісаны лічбы, і адказала:

— Тысячу гадоў… і яшчэ сто дваццаць тры гады.

— Пілуй, брат! — урачыста аб'явіў Васька і пачаў вастрыць кіпцюры аб галіну.

Мішка, якому надакучыла трымаць адцягнутую галіну, адпусціў яе. З кроны пачуўся абураны енк — відаць, кату трапіла па носе.

— Калі не пілаваць, — вырашыла падтрымаць думку Сеўкі Маша, — тады можна побач другі пасадзіць! Адны ў старым застануцца, другія ў новы перабяруцца!

Усе задумаліся. Нешта ў гэтай ідэі было.

— Не раўнацэнна, — са шкадаваннем сказаў Антоха. — Хто пагодзіцца памяняць старажытнае дрэва на малады дубок?

— Абодва пагодзяцца! — раптам заявіў Мішка. — Мы два дубкі пасадзім! Каб па справядлівасці!

— А стары? — запытаўся Сеўка.

Мішка пацiснуў плячамі, усім сваім выглядам паказваючы, што не можа ж ён прыдумваць кожную дробязь.

— Будзе нейтральнай тэрыторыяй! — вырашыў Антон. — Месцам для сустрэч і перагавораў. Як думаеш, Лёль?

Але Лёля нічога не адказала. Яна стаяла, прыціснуўшыся да ствала шчакою, і гладзіла яго так, быццам назаўжды развітвалася з дарагім сябрам.

* * *

Калі дзяліліся, хто з кім пойдзе дамаўляцца, неяк само сабою атрымалася, што ўсе схацелі пайсці з Лёляю да Перуна, а да Паляндры — толькі адзін Антон. Ён, у прынцыпе, не пярэчыў, але Сеўка, незадаволена пацерабіўшы акуляры, усё-ткі вырашыў далучыцца да яго. Як ён патлумачыў, «для самавітасці».

Лёля павяла Машу і Мішку наверх, употай чакаючы заспець ужо звычны кавардак, але там аказалася нязвыкла чыста. Прычынаю гэтага была стомленая ветлівая жанчына, якая якраз заканчвала падмятаць дах незвычайным венікам. Ён больш нагадваў букет: адмыслова пераплеценыя дзьмухаўцы, падбел, ландышы і нават чартапалох. Пабачыўшы Лёлю, жанчына збянтэжылася і пачала апраўдвацца:

— Я з раніцы проста не паспела прыбрацца… Ты ўжо даруй, Лёлечка-дзіцятка…

Гэтыя прабачэнні былі перапынены Перуном:

— Лада! Хопіць перад імі спіну гнуць! Не госці прыйшлі, а просьбіты!

Але добрая Лада ўсё-ткі пакланілася і, прамармытаўшы: «Вось і добра, вось і добра…», знікла ў паддашкавым акне.

Пярун выглядаў больш паважна, чым пры ўчарашняй размове, ды і світа сабралася больш пышная: плячысты Ярыла (усё яшчэ ў фіранцы, але ў свежым вянку); задумлівы дзядок, які перабіраў у руцэ, як ружанец, кветкі шыпшыны; смяшлівы мужычок, які зараз жа пачаў Лёлі з Машаю ці-то строіць вочкі, ці-то крывіць морду, і некалькі паўпразрыстых дзяўчат з вялікімі, як у чапляў, крыламі.

Усе яны пазіралі не зласліва, а хутчэй за ўсё лагодна. Нават Пярун надзімаўся, здаецца, больш для формы.

Лёля дазволіла сабе перавесці дух. «Падобна, — падумала яна, — размова будзе не такою ўжо і складанай». Відаць, яна і не была б складанай, калі б ініцыятыву не ўзяў на сябе Мішка.

— Карацей, так, — заявіў ён, выступіўшы на крок перад дзяўчынкамі, — з дуба вы сыходзіце. Сёння ж. Мы вам новы дуб пасадзім — у ім жыць будзеце!

Прамова мела поспех: у Перуна адвіснула сківіца. Ярыла і смяшлівы мужычок схапіліся за зброю, а крылатыя дзяўчаты пачалі гарлапаніць, як чарада галак. Толькі дзядок з ружанцам усміхнуўся:

— А і добра! Новы дубок! Свежанькі… Зялёненькі… Пупышкі… Жалуды…

— Цыц, Сімаргл! — гаркнуў Пярун, які ўжо апамятаўся. — Табе абы з пупышкамі-кветачкамі сваімі важдацца!

Ярыла выставіў перад сабою дзіду. Смяшлівы — які цяпер ператварыўся ў раз’юшанага — пацягнуў з ножнаў цяжкі меч. Мішку гэта не збянтэжыла.

— Калі хто забыўся, — сказаў ён амаль ласкава, — дык я Бер!

Мечаносец кінуў на Ярылу запытальны позірк.

— Ага, Дажбог, — неахвотна прызнаў той. — Бер гэта… Толькі войска яго далёка адсюль!

— А я паклікаць магу! — весела адазваўся Мішка. — Я ж цяпер іх новае імя ведаю!..

На тварах у Перуна, Ярылы і Дажбога з'явілася складаная мешаніна эмоцый. Калі коратка, дык яе можна было б апісаць гэтак: «А раптам не хлусіць? Тады мы ўліпнулі…» Крылатыя спадарожніцы Перуна, якія, мяркуючы па ўсім, не мелі глыбокага розуму, заклекаталі яшчэ больш. Лёля зразумела, што час ратаваць становішча.

— Хвілінку! — яна ўзняла рукі далонямі ўверх. — Нічога страшнага не адбываецца! Мы проста прапануем вам з Чорнымі раз’ехацца! Адзін малады дуб атрымаеце вы, другі — яны! Гэта просьба, разумееце?

Мішка ўсім сваім выглядам паказваў, што не такая ўжо гэта і просьба, але Пярун палічыў за лепшае зрабіць выгляд, што па-ранейшаму тут галоўны. Ён паскроб падбародак пад залатой барадою і вялікасна задумаўся.

* * *

Паляндра прыняла дэлегатаў куды больш гасцінна і, дарэчы, у поўнай адзіноце. Яна была цалкам задаволена сабою і жыццём, рассеўшыся ў крэсле вахцёра (як яно толькі апынулася ў падвале?) і пацягваючы штосьці водарнае з вялікага глінянага кубка. Пасля абмену амаль афіцыйнымі прывітаннямі яна выбачлівым голасам сказала:

— Вам не прапаную, таму што віно… Ці?

Чорная спадарыня кінула на хлопчыкаў дапытлівы позірк, але Антон рашуча заматаў галавой.

— Добра, — кіўнула Паляндра-Кашчэй і спрытна дастала з цёмнага кутка дзве табурэткі. — Прысаджвайцеся. У нагах праўды няма.

Сеўка сеў, насцярожана пазіраючы на Паляндру праз запацелыя чамусьці акуляры. Антон, сядаючы, мімаходзь падумаў, што табурэтачкі свіснуты са сталоўкі.

— Па справе ці пабалбатаць? — правадырка Чорных з відавочнай асалодай сербанула з кубка.

Антоху вельмі хацелася выбраць другі варыянт, але ён перасіліў сябе.

— Па справе.

Пакуль ён, спыняючыся, калі асмялелы Сеўка перабіваў яго, тлумачыў свой план, Кашчэй папівала віно, быццам і не слухаючы. Толькі зрэдку ківала — маўляў, працягвай, я тут, я ўсё чую.

— Цікава, — працягнула яна, — добры план.

* * *

Мішка пачаў ужо страчваць цярплівасць, калі Пярун агучыў свой вердыкт:

— План мы прымаем…

«Няўжо так проста?!» — у думках узрадавалася Лёля.

— …але не цалкам, а напалову!

Усе, нават бліжэйшыя паплечнікі Белага бога, здзіўлена на яго ўтаропіліся.

— Няхай Кашчэіха выбіраецца ў малады дубок, а мы застанемся ў сваім, спрадвечным!

— Але… — пачала Лёля.

— Пярун — бог строгі, але справядлівы! — годна паведаміў Пярун. — Я заўжды гатовы да дыялогу з простымі смяротнымі. Так што, дзяўчынка, калі што надумаеш, прыходзь яшчэ.

Пярун устаў і звярнуўся да сваёй світы:

— Вось! Ужо нават дзеці разумеюць, што Чорныя сілы павінны быць цалкам выкаранены! І маленькі дуб — гэта першы крок да нашай поўнай і безагаворачнай перамогі. Ура!

— Ура!.. — падхапілі паўпразрыстыя дзяўчаты.

— Ура дык ура…— скептычна сказаў Дажбог, — але, па-мойму, яны мелі на ўвазе нешта іншае…

— Усе вольныя! — заявіў Пярун і звярнуўся да візіцёраў. — Прызначаю вас адказнымі за пераезд. Каб да чацвярга духу гэтай чорнай жывёліны ў нашым дубе не было!

— Чаму да чацвярга? — запыталася ашаломленая Лёля, гледзячы як бог са світаю накіроўваецца за комін.

— Чацвер — дзень Перуна, — машынальна адказала Маша. — Толькі як мы вызначым, калі ён настане, час жа спыніўся…

— Ён што, зусім тупы? — абурыўся Мішка.

— Не ведаю, — сказала Лёля, — я ўжо нічога не ведаю.

* * *

— Я — згодна, — прамовіла Паляндра.

— Так проста? — здзівіўся Сеўка.

— А што? Мяне гэты салдафон напышлівы, ведаеш, як дастаў?

Паляндра вытарашчыла вочы і зараўла:

— Я — Вярхоўны бог славян, і я загадваю…

Атрымалася гэтак падобна на Перуна, што хлопчыкі пакаціліся ад смеху.

— Ідзіце, расціце дубы. Я ж буду рыхтавацца да пераезду, — сказала Паляндра і з асалодаю пацягнулася.

Хлопчыкі жвава падскочылі, раскланяліся, але ўжо каля выхаду Сеўка прытармазіў.

— Па-па-ляндра, — запытаўся ён, хвалюючыся, — а можна вам пытанне задаць?

— Вядома, — усміхнулася дзяўчына.

— А чаму ўсе лічаць, што вы — дрэнная, а Пярун — добры?

— Усе? — Паляндра какетліва прыўзняла брыво.

— Не, — паспешліва заявіў Сеўка, — маю на ўвазе мы, канечне ж, не…

Хлопчык збіўся і пачырванеў.

— Добра, добра, не хвалюйся, — засмяялася Паляндра, — лічы, што камплімент залічаны.

— Я чытаў кніжкі. Шмат кніжак, — працягнуў Сеўка адкашляўшыся, — і ўсюды адно і тое ж. Пярун — святло і справядлівасць, а Кашчэй — смерць і злосць. Але вы… Мы вось на вас паглядзелі, бітвы ўсе гэтыя і ўвогуле… Вы ж аднолькавыя!

Паляндра зноў прыўзняла адно брыво. Сеўка зноў засаромеўся.

— Ну… Я хацеў сказаць, што вы нават лепшая, — прашаптаў Сеўка.

— Ды што тут ужо, — махнула рукой Паляндра. — Аднолькавыя мы, ты маеш рацыю… Проста так атрымалася, што апошнюю тысячу гадоў я правяла ў зняволенні…

— Тысячу гадоў? — ахнуў Сеўка.

— У прынцыпе нават больш, — адмахнулася Паляндра, — я някепска захавалася. Дык вось — гісторыю пішуць пераможцы. Пярун на троне, Кашчэй у ланцугах — і ў выніку Пярун добры, а Кашчэй дрэнны. Усё проста.

— А цяпер? — запытаўся Сеўка.

— А цяпер у нас раўнавага, — выскалілася Паляндра, — і варта яе хіснуць у мой бок… Можаш паверыць мне, я адыграюся…

Сеўка паверыў. Антоха коратка кіўнуў, і хлопчыкі пабеглі наверх. Расказаць усім добрыя навіны.

* * *

— Гад ён! — заявіў Мішка. — Трэба даць яму па галаве разок! Бач ты мне, Пярун знайшоўся!

Антон, які задумліва разглядваў адмысловы цень на столі калідора, прамаўчаў. Затое адазваўся Сеўка:

— Ты ўжо аднойчы спрабаваў!

— Я тады не ведаў, што я Бер! — запярэчыў Мішка. — А цяпер як раўну! Мае беры… іначай мядзведзі як збягуцца!..

Дзяўчаткі, якія сядзелі побач на падаконніку, як дзве курачкі на седале, панура пераглянуліся, а Сеўка толькі галавой паматаў.

— Ты не верыш у маіх бераў?! — абурыўся Мішка.

— Ды веру, веру, — уздыхнуў Сеўка. — Толькі яны нават не паварушацца…

Мішка ажно пабарвавеў ад такога нахабнага меркавання, і Сеўка паспяшаўся растлумачыць.

— Проста яны звонку, за межамі школы, у застылым часе яны нас не пачуюць.

Усе ўтаропіліся на Сеўку.

— Чаму ў застылым часе? — запыталася Маша.

— А што? — здзівіўся ён. — Вы самі яшчэ не здагадаліся? Гадзіннікі на мабільніках спыніліся, за вокнамі — бесперапынная ноч… Для ўсіх, акрамя нас, час спыніўся!

Падумаў і, дзеля аб'ектыўнасці, дадаў:

— Магчыма, для нас ён ідзе ў мільёны разоў марудней, чым для астатніх.

Усе засумавалі. Але тут нечакана ажыў Антоха.

— Мішка мае рацыю, — сказаў ён глуха, як быццам усё яшчэ знаходзіўся ў сваім задумлівым стане. — Тут патрэбна грубая сіла.

— Але ж беры… — памкнулася ўмяшацца Маша, аднак Антон яе перапыніў.

— Без іх разбяромся. У нас ёсць Мішка, ёсць я, ёсць Лёля… Сеўка з Машкаю таксама што-небудзь прыдумаць могуць. А галоўнае — дамавікі… у сэнсе — кабінетавікі.

— Яны маленькія, слабыя! — ціха запярэчыла Лёля. — Іх проста затопчуць…

Антоха згадаў свае нядаўнія прывіды, усміхнуўся, але расказаць сябрам пра сапраўдныя здольнасці дамавікоў не паспеў — з цёмнага кутка пачуўся абураны голас дырэктарскага кабінетавіка:

— Мы не слабыя! Мы проста на вочы не лезем. А калі трэба — мы ого-го!

Міні-дырэктар выйшаў у цэнтр калідора і горда стукнуў сябе ў грудзі. Да яго пачалі падцягвацца і астатнія кабінетавікі. Выгляд быў ва ўсіх ваяўнічы і злёгку абражаны.

— Сціплыя мы, — падхапіў Сталавік, — і цярплівыя! Калі можна не ваяваць, дык і не ваюем. Але калі ваюем…

І Сталавік паўтарыў горды жэст таварыша, ляпнуўшы сябе па пышным бюсце.

— А хто людзей спакон веку па лясах хаваў? — далучылася да гутаркі маленькая Ганна Паўлаўна.

— А хто непрыяцелю вочы адводзіў? — зашумелі астатнія. — Хто ежу бежанцам у зямлянкі цягаў? Хто жывёлу ад мору ў лесе зберагаў?

— А хто ворагам сляды блытаў і ў балоты заводзіў? — працягнуў Кладавік. — Наш брат… дакладней, наш стрыечны брат Лесавік!

— Пачакайце! — Сеўка паспрабаваў перапыніць гэты парад абражанай годнасці. — Гэта ж чалавек заводзіў! Іван Сусанін!

— Чалав-е-ек! — насмешліва працягнуў Кладавік.

— Ну вядома! — заступілася за сябра Маша. — Цэлы полк палякаў завёў! Ніхто не выжыў!

— А калі ніхто не выжыў, — хітра прыжмурыўся Кладавік, — адкуль тады вядома пра гэты подзвіг стала?

На гэта ні Маша, ні Сеўка не знайшліся што адказаць.

— Так што, — падвёў выснову дырэктарскі Кабінетавік, — мы ваяваць можам… калі прыцісне!

— А зараз прыціснула? — вырашыла ўдакладніць Лёля.

Кабінетавік адвёў позірк, але хлусіць не стаў.

— Пакуль не… Але калі цяпер Перуна не застрашыць, тут такая бойка пойдзе, што ўсіх прыцісне!

Антоха, слухаючы ўсё гэта, усміхаўся ўсё больш шырока.

— Пытанні ёсць? — запытаўся ён і сам сабе адказаў: — Пытанняў няма. Мішка, строй кабінетавікаў!

Пакуль Мішка з выглядам сапраўднага генерала арганізоўваў кабінетавікаў, Лёля падышла да Антона і кранула яго за рукаў:

— Ты праўда, — з надзеяй запытала яна, — спадзяешся, што Пярун дамавікоў спалохаецца?

— Калі не спалохаецца, — цвёрда адказаў Антоха, — прыпужнём Паляндраю.

Лёля спалохалася.

— Не хвалюйся, — Антон пастараўся надаць голасу як мага больш упэўненасці, — проста прыпужнём. Я таксама не хачу вайны. Абмяжуемся прымушэннем Перуна да міру!

Лёля нясмела ўсміхнулася.

— Гэтыя дамавікі, — сказала яна, — тыповыя беларусы. Не ваююць, пакуль не прыцісне… Ці, наадварот, мы такія, таму што нас такія дамавікі апякуюць?

Антоха паціснуў плячамі і скоса зірнуў на Машку з Сеўкам, якія важдаліся са шпагаю, той самай, што Маша калісьці здабыла з боем.

* * *

Спачатку, калі на дах выбраўся Антон з сябрамі і гучна выкрыкнуў: «Я прыйшоў аб’явіць ультыматум!», Пярун — а за ім і яго світа — разрагаталіся. Але, па меры таго як прастора пачала запаўняцца кабінетавікамі, смех рабіўся ўсё больш няўпэўненым. Надта ж сур’ёзна аказаліся настроены маленькія чалавечкі, якія сціскалі ў руках венікі і швабры, анучы і ўказкі. Адразу было зразумела, што яны прыйшлі сюды выконваць цяжкую, але неабходную працу і пакуль не выканаюць яе, не пойдуць. Нават калі для гэтага давядзецца легчы тут усім да аднаго.

— Ультыматум! — паўтарыў Антоха голасам, які быццам засеў у горле, і пачаў адкашлівацца.

Лёля не вытрымала і выйшла з-за яго спіны.

— Вялікі Пярун! — сказала яна, і гэта гучала хутчэй як абвінавачванне, чым як тытул. — Мы патрабуем, каб ты і тваё войска занялі адзін з маладых дубкоў, якія мы пасадзім у двары школы ў бліжэйшы час! А калі не…

Тут голас здаў ужо ў Лёлі, і Антоха, які паспеў адкашляцца, працягнуў:

— Тады мы цябе загонім туды сілаю! — ён абвёў рукою войска кабінетавікаў.

Мішка глуха рыкнуў. Пярун і яго світа перасталі ўсміхацца.

— Калі спатрэбіцца, — завяршыў Антоха, — мы гатовы для гэтага аб’яднацца з Паляндрай.

На гэты раз Пярун непрыхавана задрыжаў, ды і ўсе астатнія Белыя пачалі спалохана шаптацца.

— Дарэчы, — Лёля паспрабавала хоць неяк змякчыць Антонаву пагрозу, — Паляндра ўжо згодна перабрацца ў свой дуб.

Яны замоўклі, чакаючы адказу. Шэпт у стане Белых сціх. А кабінетавікі з самага пачатку стаялі ў цяжкім маўчанні.

Пярун сабраўся з духам і горда задраў бараду.

— Ніхто не смее загадваць вялікаму Перуну, — грозна прамовіў ён і выставіў уперад руку.

Іскры заскакалі на кончыках яго пальцаў, але ніхто з праціўнікаў Перуна нават не зварухнуўся. Белы правадыр крыва ўсміхнуўся, падняў руку над галавой…

…І маланка, якая сарвалася з далоні грамавержца, нікога не закрануўшы, накіравалася да Сеўкі. Зрэшты, яго яна не закранула таксама, а ўпілася ў вастрыё шпагі, якую ён паспеў ускінуць за хвіліну да жэста Перуна. Сеўка пры гэтым ніяк не пацярпеў.

Ачмурэлы Пярун паслаў яшчэ адну маланку, цяпер ужо прыцэльна ў нахабніка, але той паспеў зграбным рухам шпагі перахапіць агромністую іскру.

— Эканомце энергію, — яхідна сказала Маша, — шпага надзейна заземлена.

Сеўка прадэманстраваў дрот, які спускаўся ад шпагі кудысьці ўніз. Дзяржальна шпагі было шчодра абкручана ізастужкай. Правадыр Белых кінуў бездапаможны позірк цераз плячо. Ярыла ўскінуў дзіду, а Дажбог выхапіў меч…

Дакладней, абодва паспрабавалі выканаць гэтыя дзеянні. На самой справе дзіда зачапілася за бялізнавую вяроўку, якой яшчэ хвіліну назад тут не было, а нага мечаносца паслізнулася на бананавай скурцы, якая немаведама адкуль узялася на даху. Абодва Белыя воіны нязграбна грымнуліся на дах.

— Яно вам трэба, хлопцы? — запытаўся Сталавік, недвухсэнсоўна памахваючы апалонікам.

Пярун панікнуў.

— Ніхто не смее загадваць вялікаму Перуну, — паўтарыў ён амаль жаласліва, — але я гатовы зрабіць жэст добрай волі…

— А яшчэ адпусці Любу! — зароў Мішка.

— Не, давайце па чарзе, — забалабоніў Пярун. — Раніцай дуб — вечарам Люба…

— Тады спачатку Любу! — грозна заявіў Мішка.

— Ну ўжо не! — абурыўся Пярун, які зараз быў вельмі падобны на пакрыўджанага першакласніка. — Я вам Любу, а вы мяне потым ашукаеце разам са сваім Кашчэем! Вось пераедзем у новы дуб, уладкуемся, тады і паразмаўляем! А то, бачыш ты! Такія маладыя, а так і імкнуцца абдурыць! І каб дуб быў добраўпарадкаваны! З усімі выгодамі!

Пярун з кампаніяй спрытна падцягнуліся і амаль бягом панесліся да сябе за комін. Па дарозе Перуну ў патыліцу нехта з дамавікоў запусціў агрызкам. Вялікі бог усіх славян войкнуў, уцягнуў галаву ў плечы і прыбавіў ходу.

— Што будзем рабіць? — запытаўся Антоха, калі на даху засталіся толькі яго каманда і дамавікі.

— Дубы расціць, — сказала Лёля.

Антон уважліва паглядзеў на дзяўчынку.

— А як? — запытаў ён.

— Не ведаю яшчэ, — паціснула плячамі Лёля. — Я думала, ты ведаеш. Чыя была ідэя з дубамі?

— Не памятаю, — адказаў Антоха. — Слухайце, а праўда, дзе мы возьмем два новыя дубы?

— Я ведаю! — адначасова выкрыкнулі Маша і Сеўка.

Выгляд у іх быў такі шчаслівы, што ўсе міжволі засмяяліся.

Глава 21

КАНЕЦ ВАЙНЕ

У кабінеце біялогіі Сеўка разглядваў вазоны для кветак.

— Чаго ж яны ў вас такія маленькія? — бурчаў хлопчык.

— Для фасолі хапае, — адказаў кабінетавік з прычоскай Віялеты Мікалаеўны, біёлага старэйшых класаў, — а дубы мы па праграме не прарошчваем.

— Добра, — уздыхнуў Сеўка, — падыдуць і гэтыя, потым перасадзім.

— А што мы ўсё-такі рабіць будзем? — запытаў Антон. — І куды Маша збегла?

Сеўка таямніча ўсміхнуўся:

— За насеннем!

— А! — сцяміла Лёля. — Яна жалуды з дырэктарскага сейфа прынясе!

Сеўка кіўнуў, але па яго выглядзе было зразумела, што ён бы аддаў перавагу больш эфектнаму з'яўленню сваёй напарніцы па шэрам колеры.

— А наша справа, — сказаў ён, — пасадзіць іх…

— …і чакаць тысячу гадоў, пакуль яны стануць тысячагадовымі дубамі, — закончыў за яго Антон.

— Не, — запярэчыў Сеўка, — мы будзем паліваць іх жывою вадой! І тады яны вырастуць хутка. У казках гэта стандартная тэхналогія!

— І дзе ж мы знойдзем жывую ваду? — запытаўся Мішка.

— Зробім! — паведаміў Сеўка. — Гэта, канечне, антынавукова… Але я тут ужо неяк прызвычаіўся… Карацей, я глядзеў фільм па тэлевізары пра ўласцівасці вады. Шмат там чаго расказвалі, шкада, я слухаў няўважліва, калі вернемся дамоў…

— Як толькі вернемся дамоў, — паправіў Антон.

— Ага, — пагадзіўся Сеўка, — там вось расказвалі, што вада можа ўспрымаць інфармацыю, што ты ёй нагаворыш, такой яна і будзе.

— І? — працягнуў Антон.

— Я думаю, Лёля нам падкажа, што трэба гаварыць, каб вада стала жывою, — сказаў Сеўка.

— Ты ведаеш? — запытаў Антон у Лёлі.

— Здагадваюся, — усміхнулася дзяўчынка, — бабуля заўжды гэтак рабіла. Замаўляла ваду, каб на здароўе… А гарадскую ваду піць не магла, казала — мёртвая вада.

— А што ж казаць трэба? — запытаўся Мішка.

— Якая розніца што. Галоўнае, каб з любоўю… Бабуля гэтак казала, што калі ежу з кепскім настроем гатаваць, дык нястраўнасць будзе, што вада для ежы павінна добрымі пачуццямі насычацца, што нельга сварыцца і словы лаянкавыя за сталом прамаўляць. Ежа адразу як бы атручанай робіцца.

— Нічога сабе! — здзівіўся Мішка. — Я чуў, што грузчыкі вымаўлялі, калі прадукты ў сталоўцы разгружалі! А потым у нас народ катлетамі труціцца!

Тут з'явілася Маша, якая з таемным выглядам нешта трымала за спінаю. Лёля з Антонам ужо гатовы былі зрабіць выгляд, што з'яўленне дырэктарскіх жалудоў стала для іх сюрпрызам, але Мішку не цярпелася як мага хутчэй усё закончыць.

— Давай, не цягні! — загадаў ён. — Гані жалуды!

Момант быў сапсаваны. Маша з расчараваным выглядам дастала з-за спіны два вялізныя жалуды. Мішка схапіў абодва і прыдзірліва разгледзеў.

— Як быццам сапраўдныя… — прамовіў ён. — Толькі літара «П» на іх… Ці прарастуць? Раптам гэта паметка нейкая… Скажам, што яны дрэнныя…

— Вядома, прарастуць! — заявіў Сеўка. — Гэта не літара, а руна! Называецца…

Ён наморшчыў лоб.

— «Пярун»! — успомніла за яго Маша.

Гэта прымусіла ўсіх задумацца.

— Цікава, — агучыла агульныя сумненні Лёля, — пагодзіцца Кашчэй жыць у дубе, які вырасце з Перуновага жолуда?

Антон чамусьці адчуў сябе абражаным.

— Па-першае, — сказаў ён, — яна памяркоўная! Не тое, што некаторыя… вялікія багі! Па-другое, магчыма, гэта ўсё-такі проста «П»! Тады Паляндра цалкам задаволіцца.

— Добра, — вырашыў Мішка, — калі што, будзем пераконваць… па- усялякаму. Давайце садзіць!

Ён прымераў адзін з жалудоў да кветкавага гаршка. Жолуд заняў яго амаль цалкам.

— Вось і пасадзілі… — прамармытаў Сеўка.

— Эх вы, — з горыччу ўздыхнула маленькая Віялета Мікалаеўна, пра якую ў размове неяк і забыліся, — ніякай кемлівасці. Заносьце, хлопцы!

Па гэтай камандзе дамавікі, урачыста пыхкаючы, унеслі ў кабінет дзве вялізныя пластыкавыя сметніцы.

* * *

Зямлю ў «гаршкі» вырашылі набіраць проста каля дуба. Рыдлёўкаю арудаваў толькі Мішка, больш нікому побач з ім было не развярнуцца. Так што астатнія стаялі і глядзелі, як Бер са зграбнасцю і хуткасцю звар'яцелага экскаватара запаўняе ёмістасці.

— Усё, — заявіў ён, адставіўшы рыдлёўку, — можна саджаць!

— Пачакай! — сказала Лёля, нахіляючыся над тазам з вадою. — Спачатку давай ваду замовім. Гэта Сталавік прынёс, сказаў, што вада чыстая. Давайце мы, кожны, скажам над ёю што-небудзь добрае і паглядзім, што будзе.

Лёля падышла да тазіка, заплюшчыла вочы і нешта зашаптала.

— Наступны! — гукнула дзяўчынка.

Нешта нашэптвалі і Маша, і Сеўка, а Антоха стаяў убаку і моцна сумняваўся ў тым, што такім дзіўным чынам можна атрымаць жывую ваду. І тут над тазікам схіліўся Мішка. Ён заплюшчыў вочы, сціснуў кулакі, нешта прамармытаў…

— Давай, Антоха! — заявіў ён, адышоўшы ўбок.

Антон падышоў да вады і адхінуўся. У яе быў агідны зялёны колер і смярдзела ад яе нясцерпна…

— Што гэта? — жахнуўся ён.

— Мішка, ты штоназамаўляў? — расхвалявалася Лёля.

— Я? — Мішка пачырванеў. — Я хачу, каб Любу адпусцілі…

— Ну?

— Ну і пажадаў Перуну… Некалькі ласкавых… Але ж я хацеў як лепш, — Мішка зусім засмуціўся.

Пакуль Лёля, заціснуўшы нос, вылівала пад кусты смярдзючую жыжку, пакуль мылі тазік і бегалі за чыстаю вадой, Антон ціхенька падлез да Сеўкі.

— Слухай, — пачаў ён, — і ты верыш, што вось так проста можна жывую ваду атрымаць?

Сеўка хмыкнуў.

— За апошні час мае навуковыя прынцыпы прасунуліся. Я веру ў тое, што бачу. Ты бачыў, якою стала вада пасля Мішкавых пажаданняў? Я бачыў. У мяне больш пытанняў няма.

— Слухай, а раптам у жыцці потым таксама так будзе, — задумаўся Антон, — вылаяўся, і ўсё — суп і кампот можна выкідваць.

— Ага, — усміхнуўся Сеўка, — чалавек, дарэчы, на восемдзясят працэнтаў сам з вады складаецца. Так што вылаяўся — і ўсё… Сябе таксама можна выкідваць.

Антона занудзіла.

Другая спроба прыгатаваць жывую ваду была ўдалай. Усе былі выключна асцярожныя, словы падбіралі доўга і прамаўлялі з пачуццём. Вада атрымалася чыстая-чыстая, празрыстая і халаднаватая, быццам крынічная.

«Гаршкі» паставілі недалёка ад старога дуба. Па яго галінах раптам прабег ледзьве ўлоўны шолах, хоць ніводнага лістка на іх пакуль не было. Ці-то стары вітаў сваіх дзяцей, ці-то журыўся аб нечым. Потым ва ўрачыстай цішыні пад уважлівым позіркам некалькіх дзясяткаў вачэй Антоха і Лёля ўзялі па жолуду і пагрузілі іх у рыхлую глебу. Пасля чаго, нарэшце, плюхнулі «жывою вадою» спачатку на Лёлін жолуд, потым на Антонаў.

Нічога не адбылося. Антоха і Лёля, не рухаючыся, гіпнатызавалі «гаршкі». Усе астатнія стаялі, затаіўшы дыханне, і Сеўку раптам здалося, што час спыніўся і тут, унутры школы.

Проста, каб пачуць свой голас, ён прамовіў:

— Можа, жолуды…

І тут з Лёлінага «гаршка», быццам нехта выскачыў.

— Ву-у-у-ух! — пранеслася па двары, і самыя палахлівыя падаліся назад.

Але гэта ўсяго толькі стрэліў уверх тонкі пруток, на макушцы якога з лёгкім воплескам лопнула пупышка, і з яе паказаўся бліскучы ў промнях ліхтарыкаў лісток. Праз імгненне амаль такі ж самы пруток ірвануў уверх з другога «гаршка».

Цяпер усе вохкалі і ахкалі безупынна. Пруткі пачалі разгаліноўвацца, абрастаць лісточкамі, якія тут жа бурэлі, скручваліся і ападалі — каб праз некалькі хвілін саступіць месца новым, больш шматлікім лісткам. Ствалы таўсцелі, як гумавыя шлангі, якія напаўняюцца вадой. Кара, спачатку пяшчотная, амаль нябачная, на вачах грубела і станавілася рэльефнай.

Антон і Лёля працягвалі нерухома глядзець на дубкі, быццам насычалі іх сваёю вераю. А можа, гэтак яно і было? Толькі аднойчы яны скінулі з сябе здранцвенне, калі ім адначасова здалося, што рост пачаў замаруджвацца. Антон і Лёля схапілі тазік з «жывою вадой» і вылілі яе ў гаршкі ўсю да рэшты. Ваду пры гэтым яны сумленна падзялілі пароўну.

Калі маладыя дубы спыніліся ў сваім чароўным росце, іхнія карані ўжо распіралі бакі пластыкавых «гаршкоў». Кожнае дрэва вымахала за некалькі хвілін у рост дарослага чалавека. Яны былі падобны, як быццам адлюстраванне ў люстэрку — нават колькасць галін і лісточкаў, здаецца, была аднолькавай.

Толькі пасля гэтага Антоха і Лёля дазволілі сабе выдыхнуць. І выявілі, што апошнія некалькі хвілін трымаюцца за рукі. Яны хутка прынялі іх і схавалі за спіну, чакаючы насмешак, але астатнім было не да таго. Мішка, Сеўка, Маша і дамавікі тоўпіліся вакол дубкоў, цягнуліся да іх, але дакрануцца баяліся. Нарэшце Мішка сабраўся з духам і пагладзіў шурпаты ствол.

— Цёплы! — са здзіўленнем сказаў ён.

Усе тут жа пачалі хапацца за ствол, галіны, лісце і пацвярджаць з радасным здзіўленнем — так, цёплыя дрэвы, як быццам у жнівеньскі поўдзень.

«Трэба было б адагнаць іх, — вяла падумаў Антон, — няма чаго тут цапаць…»

Але сіл не засталося. Мяркуючы па бледным твары і зажмураных вачах Лёлі — у яе таксама. Заўважыўшы гэта, ініцыятыву ў свае рукі ўзяў Мішка.

— А ну! — рыкнуў ён. — Усе адышлі ад дрэў! Не хапала яшчэ, каб вы іх паламалі! І ўвогуле… яны яшчэ маленькія!

Дамавікі спрачацца не сталі, разышліся, азіраючыся на дзіва-дрэвы праз плячо. Сеўка адкрыў было рот, каб паяхіднічаць на тэму «маленькіх» дрэў, але Маша спыніла яго, даўшы яму штурхаля ўбок. Сеўка паглядзеў на Мішку, які пяшчотна разглядваў кожную галінку дубкоў, і закрыў рот, праглынуўшы жартачкі.

Антон з Лёляю, не згаворваючыся, селі проста на зямлю, прыхінуўшыся спінай да старога дуба. Зараз ім нічога не хацелася — толькі спаць.

— Гэ-эй! — устрывожылася Маша. — Вам дрэнна?

Лёля слаба паварушыла рукою, але што абазначаў гэты жэст, можна было толькі здагадвацца. Сеўка з Машаю, а за імі і Мішка кінуліся да сяброў, пачалі тармасіць іх. Мішка нават асмеліўся на некалькі аплявух — надта ўжо празрыстымі здаваліся твары Антона і Лёлі.

— А ну адступіцеся ўбок! — цыкнула на іх маленькая пародыя на настаўніцу біялогіі. — Вады ім дайце, вунь, у коўшыку! І перасадзіце дубы хутчэй у зямлю, а то гаршкі вашы зараз лопнуць. Яна працягнула дзіўнага выгляду берасцяны коўш з вадою Мішку. Той нязграбна сунуў яго Лёлі, злёгку абліўшы пырскамі. Дзяўчынка адпіла два глыточкі, адарвалася і паказала вачамі на Антоху — той ужо завальваўся набок. Давялося і яму спачатку папырскаць на твар, а ўжо потым паіць. Але і Антон не дазволіў сабе больш як два глыткі, адсунуўшы коўш ад сябе да Лёлі. Гэтак і паілі іх: па чарзе, патрошку.

Калі коўш асушылі, Лёля слабым, але строгім голасам сказала Віялеце Мікалаеўне:

— Гэта ж жывая вада! Яна для дубоў…

— Нічога, — не менш строга адказала міні-настаўніца, — дубам і так хапіла, а вам зараз сілы патрэбны!

— Дарэчы, — схамянуўся Мішка, які на момант адарваўся ад капання ямы для маладога дуба, — час ужо гэтых… чорна-белых гукаць!

— Ды тут мы ўжо! — пачуўся жаночы голас з аднаго кутка школьнага двара.

— Даўно за вамі назіраем! — сварліва адказаў мужчынскі з супрацьлеглага канца.

* * *

Гэта зноўку было падобна на шахматную партыю: чорныя супраць белых. Два воінства зноў стаялі адно супраць другога.

— Ну вось, — прамовіла Паляндра, эфектна выходзячы з ценю, — сімпатычныя дубочкі, свежанькія, я, відаць, у гэты жыць пайду.

Дзяўчына тыцнула пальцам у адно з дрэў.

— Выбірайся хутчэй, — сказаў Пярун.

— Ну ўжо не, — адказала Паляндра, — ты першы! А то я цябе ведаю, я пайду, а ты не. Табе ж верыць нельга, ты ж усіх прадасі, а сяброў у першую чаргу.

— Ты мне не сябра! — заявіў Пярун.

— Ну што ты… — захіхікала Паляндра, — пасля таго, што паміж намі было…

Пярун ляснуў жазлом аб зямлю.

— Вой, якія мы сарамлівыя, — заспявала Паляндра.

У Перуна ўздуліся жылы на ілбе.

— Давайце не будзем сварыцца, — дрыжачым голасам сказала Лёля.

— А мы і не збіраемся, — паведаміла Паляндра. — Няхай выбіраецца ў новы дуб са сваёю зграяй.

— Гэта ў цябе зграя, — закрычаў Пярун, — а ў мяне армія!

— Не смяшы мяне! — зарагатала Паляндра. — Армія ў яго. З кім ты ваяваць збіраешся?

— Вы ж хацелі проста разысціся па дубах! — у адчаі сказаў Антон.

— Проста разысціся? — захіхікала Паляндра. — Хлопчык мой, я тысячу гадоў праседзела ў зняволенні, я маю права сказаць…

— Ты сядзела там, таму што з-за цябе гінулі людзі! — рыкнуў Пярун.

— Вой не магу! — з’едліва заскуголіла Паляндра. — Можна падумаць, цябе цікавяць людзі! Ты проста прыбраў канкурэнта…

— Паляндра, Пярун, — закрычала Лёля, — калі ласка, не сварыцеся! Вы ж абяцалі…

— Адыдзі, дзяўчынка, — раўнуў Пярун.

— А ты яшчэ верыш яго абяцанням? — фыркнула Паляндра.

— А вашым абяцанням можна верыць? — запыталася Лёля.

— Не! — паведаміла Паляндра. — Але я пра гэта сумленна кажу. Я — Кашчэй.

Паляндра ўсміхнулася так злавесна, што Антон на ўсялякі выпадак захінуў Лёлю спінаю.

— Так! — сказала Лёля з каменным тварам. — Калі яны зараз не дамовяцца, я зламаю гэтыя дубы пад корань…

— Так! — паведаміў Мішка. — Калі вы зараз не дамовіцеся, я звярну вам абоім шыі, зразумела?

І Мішка пераламіў агромністую палку аб калена.

Пярун з Паляндраю пераглянуліся.

— Мы выйдзем, каб параіцца, — паведаміў Пярун.

— Адпусціце Любу! — рыкнуў Мішка.

— Спачатку вырашым з дубамі, — сказала Паляндра. — Гэй вы, дамавікі, ану-ка зрабілі нам перагаворны пакой. Хутка!

— Абыдзецеся! — адгукнуўся Сталавік.

— Добра, залічыцца… — працадзіў Пярун, і яны з Паляндраю пайшлі кудысьці ўнутр старога дуба.

* * *

Праз гадзіну дворык гімназіі стаў падобны на вайсковы лагер часоў перамір’я. Два воінствы, паціху перамешваючыся, размяшчаліся на прывал. Нехта еў, нехта спяваў, хтосьці гуляў у карты, а той-сёй спаў. Без сваіх военачальнікаў Белыя і Чорныя паглядвалі адно на аднаго больш міралюбна і задзіраліся, здавалася, болей па абавязку. Толькі аднарог са смешным імем Індрык і змей, якога так і звалі — Змей, увесь час кідаліся ў бойку адзін з адным. Да шчасця, і з таго і з другога боку знаходзіліся добраахвотнікі (усе чамусьці дзяўчаты), якія стрымлівалі забіяк.

Антон і яго каманда строілі з сябе кагосьці накшталт міратворцаў ААН, заняўшы пазіцыю паміж праціўнікамі. Яны спачатку тузаліся з-за кожнага рэзкага гуку, але потым, пабачыўшы, што без каманды ніхто вайну пачынаць не імкнецца, трошкі расслабіліся, уселіся пад дубам і пачалі балбатаць з катом і русалкай пра ўсялякае глупства. Толькі Лёля з Антонам пільна пазіралі па баках.

— Эх, — задумліва пацёр падбародак Антоха, — калі б не асабістыя непаразуменні паміж Перуном і Кашчэем, ніякіх праблем і не было б.

Лёля, пачуўшы гэта, чамусьці пажвавела і гукнула Сеўку.

— Сеўка, — сказала яна таямніча. — Трэба прыдумаць, як разваліць дысцыпліну ў войсках!

Сеўка яшчэ толькі насупліваў лоб, а Мішка, які пачуў просьбу Лёлі, ужо задаволена адгукнуўся:

— Знайшла праблему! Паважаны Сталавік! Можна вас на хвіліначку?..

Сёй-той з воінаў пачаў ужо драмаць, калі на раздзяляльнай паласе з’явілася дэлегацыя кабінетавікаў начале са Сталавіком. Важна пыхкаючы, яны цягнулі паднос са шклянкамі і дзве агромністыя каструлі — проста дзіўна, што на школьнай

кухні знайшліся такія. Каструлі, якія лепш было назваць катламі, былі да краёў запоўнены цягучым духмяным варывам, і заставалася толькі захапляцца майстэрствам дамавікоў, якія не пралілі ні кроплі водарнага напою.

Абедзве арміі, пачуўшы пах, дружна зварухнулі насамі да катлоў, нагадваючы ў гэты момант некалькі дзясяткаў магніцікаў, да якіх паднеслі вялікі магніт.

— Вядома, — горка ўздыхнуў Ярыла, — дзетак пакормяць, а нам…

І выразна паляпаў сябе па жывату.

— Гэта не дзеткам, — буркліва адазваўся Сталавік. — Дзеткам збіцень піць яшчэ рана. Гэта вам, служылыя. Налятай!

«Служылыя» з абодвух бакоў не прымусілі сябе ўпрошваць. Каля катлоў пачалася незласлівая штурханіна, якая паступова перайшла ў акуратную чаргу. Ці-то па нядбайнасці, ці-то па хітраму плану Сталавіка шклянак на ўсіх не хапала, і прагнучым даводзілася аддаваць тару, якая вызвалілася, наступным па чарзе.

Спачатку Чорныя і Белыя строга трымаліся кожны свайго катла, але неяк непрыкметна чэргі перамяшаліся. Вось ужо Дажбог працягвае парожнюю шклянку аднавокаму са стана Кашчэя. Вось Вій, млява прыкрыўшы вочы, поіць з нейчага шлема Індрыка, вось аб'ядналіся ў невялікі гурт дзяўчаты з абедзвюх армій і пра нешта пляткараць, паціху пацягваючы збіцень з адной на ўсіх шклянкі.

Вельмі хутка Антон зразумеў, чаму Сталавік не рэкамендаваў ім ужыванне духмянага варыва — мяркуючы па паводзінах Чорных і Белых, пітво аказалася з даволі вялікім градусам. Дзе-нідзе ўзнікалі брудэршафты, праціўнікі сціскалі адзін аднаго ў моцных абдымках, а Ярыла, які з гарачкі адразу хапануў тры порцыі, сядзеў побач са Змеем, гладзіў яго і праз п'яную слязу паўтараў:

— Ты на Індрыка зуб не трымай, ён, у прынцыпе, добры…

Змей, які таксама паспеў прыкласціся да чароўнага напою, не пярэчыў.

— Здорава! — шчыра прызнаўся Антоха Мішку.

— П'янства, — з веданнем справы адказаў той, — няшчасце арміі. У мяне дзед усё жыццё ў танкавых войсках, шмат расказваў.

— Нядобра гэта, — няўпэўнена запярэчыла Маша.

— Каму нядобра? — здзівіўся Сеўка. — Ім зараз вельмі добра! І яшчэ лепш будзе!

Сеўка падышоў да амаль апарожненых катлоў і замахаў рукамі, прыцягваючы ўсеагульную ўвагу:

— Эгэ-гэй! Народ! У сэнсе… багі, боствы і… і іншыя! Сёння скончыцца ваша вайна!

Бязладны, але ўхвальны гул падтрымаў Сеўку.

— Вы, можа, больш ніколі адно аднаго не пабачыце…

— Ну і слава Перуну! — з запалам адказаў нехта з Чорных.

Натоўп пахвальна зарагатаў.

— А як бы добра было, калі б засталася нейкая памяць. Тысячу ж гадоў біліся!

— Болей! — падала голас нейкая Белая жанчына, але на яе зашыкалі.

— Нават болей! А на памяць нічога не застанецца…

Сеўка вытрымаў паўзу, каб салдаты ўсвядомілі недарэчнасць сітуацыі.

— А ў нас ёсць традыцыя: пасля якой-небудзь бітвы… напрыклад, пасля футбольнага матча сапернікі мяняюцца адзеннем. На памяць. Як вам ідэя?

— Выдатная ідэя! — радасна закрычаў Ярыла і ўжо збіраўся тут жа памяняцца з кім-небудзь, але заблытаўся ў шторцы, якую да гэтага часу цягаў замест адзення.

Астатнія таксама радасна кінуліся ўвасабляць ідэю ў жыццё. Хутка Чорныя «нячысцікі» фарсілі ў асляпляльна белых плашчах, а Белыя — у адзенні ўсіх адценняў чорнага.

На Змеі красавалася пацёртае сядло Індрыка, а на аднарогу — каралі з лускі Змея.

— Супер! — Дажбог ускінуў угору руку з паўпарожняю шклянкаю. — Гэта апошняя шклянка цудоўнага збіценя, і я хачу падняць яе…

Але тост так і застаўся непрамоўленым — з дуба з'явіліся Пярун і Кашчэй. Па іх раз'юшаным выглядзе было зразумела, што да чагосьці канструктыўнага яны не дамовіліся.

— Адставіць! — раўнуў Пярун.

— Што за вэрхал?! — гаркнула Паляндра.

— Падрыхтавацца да бітвы!

— Прывесці форму адзення ў належны стан!

Чорныя і Белыя старанна замітусіліся, але ні пра які «належны стан» размовы ісці не магло. Салдаты няпэўнай прыналежнасці з плашчамі ў руках гойсалі, сутыкаліся, ліхаманкава спрабавалі зразумець, дзе свае і хто чужыя. Змей з Індрыкам занялі кругавую абарону і раўлі-сыкалі на любога, хто спрабаваў зняць каралі ці сядло.

«Міратворцы» са злараднасцю назіралі, як Пярун з Кашчэем спрабуюць навесці парадак у нецвярозым натоўпе, але не ўмешваліся.

Скончылася тым, чым павінна было скончыцца. Пярун і Паляндра, цяжка дыхаючы, апынуліся каля аднаго з катлоў, кожнаму з іх хтосьці з дамавікоў з таямнічым шэптам: «Заначка!» тыцнуў шклянку, яны сербанулі…

* * *

Гэта было надзвычай дзіўнае відовішча: Пярун, які драмаў на каленях у Кашчэя. Большая частка Чорных і Белых таксама пахрапвала ўбаку. Тыя, хто яшчэ не спалі, стараліся трымацца, як мага далей ад правадыроў. Антоху таксама давялося сабрацца з духам, каб падысці да Паляндры.

— Здзіўлены? — усміхнулася яна і падміргнула.

Відаць, падміргванне задумвалася, як гуллівае, але атрымалася сумным.

— Наогул так, — адказаў Антон, прысаджваючыся насупраць. — Вы… ты ж яго не любіш!

— Якраз наадварот, — Паляндра правяла па залатых валасах Перуна з кранальнай пяшчотай. — І я яго… І ён мяне… Калісьці мы нават вельмі моцна кахалі адно аднаго. Ды і зараз, відаць…

Твар у Антона стаў такім азадачаным, што Кашчэй засмяялася (бадай, залішне моцна).

— Вось так, мой дарагі Вяшчун! Хто каго любіць, той таго і чубіць!

— Я ўсё роўна не разумею! — Лёля, якая прыслухоўвалася да размовы, не вытрымала і села побач з Антонам. — Калі любіце, чаму ж не памірыцеся?

— Любоў — адно, а ўлада — зусім іншае…

І Паляндра раптам расплакалася, ціха і так па-дзявочы, што Антон і Лёля канчаткова разгубіліся.

— Думаеш, лёгка быць богам? — прамовіла Кашчэй праз слёзы. — Думаеш, лёгка ведаць, як лепш, і глядзець, як людзі самі сябе нішчаць? Ён жа не заўжды быў такім, ён быў мілым і добрым. Мне лягчэй — ад мяне даўно не чакаюць нічога добрага, а ад Перуна чакаюць. А калі ён злуецца, яму наўздагон ляцяць праклёны, а ён жа проста хоча як лепш. Раней яго слухаліся, а цяпер ні ў грош не ставяць, вось і стаў ён такім… з часам…

Паляндра спынілася, выцягнула з нагруднай кішэні прыгожую насоўку з чорнага шоўку і высмаркалася.

— А чаму? — са слязамі на вачах запытала Лёля.

— Таму што калісьці людзі працавалі і прасілі за сваю працу добрага ўраджаю. І было так лёгка і проста выканаць гэтае жаданне. А чым далей, тым больш заблытаным усё стала. Людзі пачалі прасіць не «каб ураджай быў добры», а каб «лепш, чым у суседа». Ну і што рабіць? Асабліва, калі сусед просіць, каб ва ўсіх астатніх увогуле ўсё згарэла…

— Навошта? — здзіваваўся Антон.

— А я ведаю? — запытала Паляндра.

— І што, — прашаптала Лёля, — цяпер нічога нельга зрабіць?

— Відаць, можна. Зменяцца людзі — зменяцца і багі…

Пярун забурчаў, сеў і павольна расплюшчыў вочы.

— Нішто сабе гаворачкі тут мне ўстроілі, — прабурчаў ён. — Усё, перадышка скончылася. Бяры, Кашчэішча, сваіх, і валіце да сябе ў дуб, пакуль я добры…

Паляндра, на здзіўленне, не стала спрачацца, свіснула, падняўшы сваё войска, але напаслед азірнулася.

— Дзяцей выведзі адсюль, — папрасіла яна.

— Выведу, выведу… — прабурчаў Пярун і грымнуў: — Пайшлі вон!

— Але… — сказаў Антоха.

— Ідзіце, паверце, так трэба, — перапыніла яго Паляндра.

— Што ты зноў іх шкадуеш? Усіх ты шкадуеш! А калі яны ўжо самі навучацца думаць? — закрычаў Пярун.

— Яны ж яшчэ дзеці, — прашаптала Паляндра.

— Ідзіце… — ціха сказаў Пярун і паглядзеў у вочы Антону і яго сябрам.

Яны вытрымалі яго позірк. І нечакана Вярхоўны славянскі бог памякчэў.

— Я не буду вам падказваць, але калі б вы толькі ведалі, як я хачу, каб вы здолелі… Таму што тады ў нас ва ўсіх будзе надзея… Чаго пасталі? — раптам раўнуў ён. — Пайшлі вон!..

Яны пабеглі ў школу і з акна назіралі за тым, як спачатку чорны віхор узняўся і знік у адным з маладых дубоў, а потым і белы віхор сабраўся, пастроіўся, і як толькі яго кончык знік са старога дуба…

Глава 22

ЗНОЎКУ ВЫБУХ

…У першыя некалькі хвілін ніхто нічога не зразумеў. Штуршок у грудзі, потым пасыпаліся аскепкі… Антон патрос галавой і толькі тады скеміў, што вушы заклала ад вельмі моцнага гуку.

Антоха, як у запаволенай здымцы, бачыў, як грамадзіна дуба за акном, павольна асядаючы, пачала падаць уніз, дабіваючы шкліны вокнаў, выпадкова не выбітыя раней.

— Уцякаем! — крыкнуў Антон і адскочыў да сцяны, — ніхто не паранены?

— Не, — адказаў бязладны хор галасоў.

— Што здарылася? — запытала Маша.

— Дуб паваліўся, — адказаў Антон.

Аднекуль здалёку пачуліся залівістыя гукі міліцэйскага свістка.

— Дамавікі свішчуць? — спалохана запытаў Сеўка.

— Яны ж свісту не церпяць! — згадаў Мішка.

З першага паверху пачуўся тупат ног і цалкам чалавечы крык:

— Ало-о! Міліцыя? Міністэрства надзвычайных сітуацый? У нас тэракт у школе! Тэрмінова! Выбух!

Усе ў ступары ўтаропіліся адно на аднаго.

— 18 гадзін 36 хвілін, — дрыжачым голасам паведаміў Сеўка, зірнуўшы на мабільнік.

— А? — запытаўся Антон, яшчэ не скеміўшы, што здарылася.

— Час пайшоў! — шэптам сказала Маша.

— Мы вярнуліся? — здзівілася Лёля.

— Люба! — выкрыкнуў Мішка.

— У басейн! — скамандаваў Антон і ўжо, калі беглі, дадаў: — Толькі ціха, калі зараз прыедзе МНС…

Прыгінаючыся, асцярожна аббягаючы выбітыя шкліны, гімназісты практычна бясшумна нясліся да басейна. Каля дзвярэй прытармазілі.

— Хлопчыкі, пачакайце, не ідзіце на ўсякі выпадак, — задыхаючыся, сказала Лёля, — давайце я.

Яна забегла ўнутр басейна з вялікім спадзяваннем, што Люба, жывая і здаровая, выйдзе да яе з вады.

Але Люба нікуды выходзіць не збіралася. Яна была выключна жывая, зусім здаровая, і гулліва насілася па паверхні вады, весела ўзнімаючы хвалі хвастом.

У Лёлі зайшлося сэрца.

— Люба, — ціха гукнула яна, — Любачка, што ж нам з табою рабіць…

Люба спынілася, адкінула валасы і зрабіла кульбіт, быццам малады дэльфін.

— Здорава, праўда? — радасна паведаміла яна.

— Што ж рабіць? — яшчэ раз бездапаможна запытала Лёля.

— А навошта нешта рабіць? — здзівілася Люба. — Я яшчэ вось гэтак магу, глядзі! — радасна крыкнула Берагіня і зрабіла кулёк назад, выскачыўшы пры гэтым з вады на некалькі метраў.

— Калі зараз сюды прыедзе міліцыя… — спалохалася Лёля.

— Дык яны мяне не пабачаць, — спакойна сказала Люба.

— Але я ж бачу…

— Ты ведаеш, што я тут, а яны не. А ў міліцыі хлопчыкі такія прыгожанькія… — захіхікала русалка. — Можа, і пакажуся ім, — летуценна працягнула яна.

Берагіня знікла ўглыбіні басейна, а Лёля на ватных нагах паплялася ў раздзявальню, дзе яе чакалі астатнія.

— Яна — русалка, — змрочна паведаміла Лёля і закрыла твар рукамі.

— Мы павінны яе ратаваць! — заявіў Антон...

Заканчэнне ў наступным нумары.

Пераклад з рускай мовы
Раісы БАРАВІКОВАЙ

Андрэй ЖВАЛЕЎСКІ,
Яўгенія ПАСТАРНАК

ГІМНАЗІЯ № 13*

Раман-казка

ЧАСТКА 2
ЧОРНА-БЕЛАЯ БЛЫТАНІНА

Глава 22
ЗНОЎКУ ВЫБУХ

...У раздзявальні ўсталявалася цішыня, і стала чуваць, як завываючы сірэнаю, да школы пад'ехала некалькі машын.

— Зараз нас тут знойдуць, — тужліва сказаў Сеўка.

— І павыганяюць, — змрочна дадала Маша.

— Цікава, а чаму толькі Люба засталася, а ўсе астатнія зніклі? — запытаўся Антон.

— А можа... Люба сказала, што трэба ведаць, што яны ёсць... Сталавік-бацюхна! — ціхенька гукнула Лёля.

«Ніна Канстанцінаўна» з ціхім воплескам з'явілася на парозе раздзявальні.

— Схавайце нас, — папрасіла Лёля.

— Ды ўжо ж схаваем, што з вамі зробіш, — забурчаў дамавік. — Тут шмат чаго хаваць трэба. Зараз там вашу каструлю па кавалачках збіраем. Каб «спецназ» слядоў не знайшоў.

— Ідыёт! — Сеўка стукнуў сябе па галаве. — Вядома, мог бы і раней здагадацца...

— Пра што? — запытала Маша.

— Час спыніўся ў момант самага пачатку выбуху, у першую мілісекунду! Каструля была гарачая, але яшчэ не выбухнула! Трэба было яе разабраць, абясшкодзіць, вынесці... Ідыёт...

Сеўка мітусіўся і заламваў рукі.

— Ды хопіць табе, не бядуй асабліва, — супакоіў дамавік. — Гэты дуб і так на некалькі стагоддзяў больш, чым мог, прастаяў. Так што ўсё роўна паваліўся б. Як толькі ўсе з дуба пайшлі, магічная абарона знялася і ўсё — хана дубу.

— Ды ну вас з гэтым выбухам, як жа Люба? — перапыніла іх Лёля.

— З Любаю — кепска, — замаркоціўся дамавік, — Люба на світанні знікне.

— Што? — усхліпнуў Мішка.

— Ну яна вернецца, пасля, як-небудзь... На Купалле. На некалькі дзён.

— А чалавекам яна не стане? — жахнулася Маша.

Сталавік няпэўна тарганўў плячом і адвярнуўся.

— МНС ідзе, усім сядзець ціха! Я ім вочы засціць буду.

Праз хвіліну дзверы з гучным грукатам расчыніліся і гурт у камуфляжы ўварваўся ў басейн. Байцы ўважліва агледзелі раздзявальню.

---

* Заканчэнне. Пачатак у № 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 г. г.

— Нікога! — паведаміў адзін з іх, гледзячы проста ў вочы Антону.
— Нікога! — прагучала з другога канца басейна.
— Ёсць! — пачуўся крык каля вады. — У вадзе!
Малады хлопец, зняўшы маску, узіраўся ўглыбіню.
— Што? — крыкнуў камандзір.
Хлопец пачырванеў і з вялікай цяжкасцю адвёў позірк ад вады.
Камандзір наважыўся падысці бліжэй, але зусім нечакана паслізнуўся і расцягнуўся на кафлянай падлозе.
— Адставіць! — закрычаў ён, ускакваючы. — Тут чыста! Усё, ідзем адсюль!
Ад вады байца давялося адцягваць, яшчэ каля дзвярэй ён выцягваў шыю, імкнучыся штосьці разгледзець у глыбіні басейна.
— Сімпатычны, — праляцеў над вадою ўздых, — заходзь яшчэ...
Як толькі «спецназ» пайшоў, у басейн уварваўся школьны вартаўнік, пранёсся па раздзявальні, размаўляючы з дырэктарам па сотавым тэлефоне:
— Мікалай Іванавіч, ды не сыходзіў я нікуды, я футбол глядзеў! Не, не было нікога! Заходзіў нейкі сямікласнік за формаю. Вядома, выйшаў! Што я, не памятаю, як ён выйшаў... І яшчэ дзяўчынка забягала, сказала, што бойка на ганку. Бойка? Не, усе ўжо разбегліся, калі я выйшаў. А калі ў школу вярнуўся, тут і бабахнула. Дзяўчынка? Не ведаю, пакуль не знайшлі. Відаць, паспела выйсці... Мікалай Іванавіч, родненькі, ды я ўжо ўсю школу аббегаў, няма тут нікога... Ды і «спецназ» шукае... Прыехалі? Бягу вас сустракаць...
І вартаўнік трушком вылецеў за дзверы.
— Пападзе яму, відаць... — задумліва сказаў Сеўка.
— А адкуль ён памятае, што я выходзіў са школы? — запытаў Антон.
— Дамавікі пастараліся, — сказала Лёля. — Ды ён, акрамя футбола, нічога не помніць... А што за музыка? Чуеце?
Усе прыслухаліся.
— Сапраўды, іграе, — прамовіў Сеўка.
— Гэта ж мой тэлефон! — ускрыкнула Маша і сутаргава заляпала па кішэнях.
— Ага, мамачка, — паспешліва адказала на голас з тэлефона, — усё добра, не хвалюйся. Не, мы даўно пайшлі з гімназіі, мы ў Любы дома займаемся матэматыкай. Ці хутка прыду? Чуеш, мама, я, відаць, тут начаваць застануся, а то ўжо ісці позна, а Любе... Любе вельмі патрэбна дапамога, — сказала Маша голасам, які раптам задрыжаў, і выключыла тэлефон.
— Трэба было б усім дадому патэлефанаваць, — адгукнуўся Сеўка, — Антоха, можаш да мяне адпрошвацца, і ты, Мішка, таксама. У мяне толькі старэйшы брат дома, з ім дамовімся.
Маша, пакруціўшы ў руках тэлефон, набрала нумар.
— Ало! Добры дзень! Гэта Дар'я Сцяпанаўна, мама Машы Сідарэнка. Я вас хачу папрасіць, адпусціце, калі ласка, Любу да нас начаваць. Так, я прыгледжу. Не, вядома ж, не будзе замінаць. Ім удзвюх весялей. Дзякую...
— А калі яны потым сазвоняцца? — запытала Лёля.
— Вось гэта потым і будзе, — адказала Маша. — Прапаную вырашаць праблемы па меры іх з'яўлення...
Лёля хмыкнула.
— Чаго смяешся? — адазваўся Антон.
— Ды ўспомніла, якая ў Машкі была істэрыка, калі мы... трапілі... ў казку. Ледзьве супакоілі... Як быццам іншы чалавек зараз.
— Я і ёсць іншая, — сказала Машка, — я тут нібыта жыццё пражыла.

І ў гэты момант падаў голас Сеўка.

— Жыццё... — усміхнуўся ён, — на самай справе прайшло адзінаццаць хвілін! 18-46!

* * *

Да трох гадзін ночы Антон ужо разоў сто паглядзеў на гадзіннік, як быццам спадзяваўся, што час зноўку спыніцца...

— Світанне калі? — запытаў ён у Сеўкі.

— Хутка, — нехаця адказаў той. — Можа, яе сілком выцягнуць?..

— ...змясціць у ванну! — падхапіла Маша, з надзеяй зазіраючы ўсім у вочы. — Папрасіць дамавікоў, каб прыкрылі нас, потым...

Тут у Машы ідэі скончыліся і жадаючых развіць іх не знайшлося.

— Нерэальна, — пакруціў галавою Антоха і зноў зірнуў на гадзіннік.

— А што рэальна? — узнялася Маша. — Сядзець тут і чакаць... світання? Лёля!

Але Лёля апошнія паўгадзіны толькі грызла пазногці і нічым дапамагчы не магла. Сеўка задумліва пацёр лоб.

— Лагічна разважаючы, — сказаў ён, — можна паспрабаваць звярнуцца да Перуна. Ён яе зачараваў, няхай ён і расчароўвае... Хаця яго наўрад ці ўгаворыш...

— Ды ён, канечне ж, адсыпаецца, — падтрымаў Сеўку Антон, — пасля збіценя.

— Руны! — раптам выгукнуў Сеўка. — Ганіце сюды руны!

Усе, акрамя Мішкі, пачалі паспешліва здымаць руны і аддаваць іх Сеўку.

— Зараз мы што-небудзь з рунаў скемім! — разважаў Сеўка. — Дык, што ў нас тут можна паскладваць?..

Гадзіну Машка з Сеўкам засяроджана пыхкалі, спрабуючы скласці з рунаў заклінанне. Дамавікі стаміліся падцягваць ім кніжкі з бібліятэкі. Нарэшце, Машка знясілена адкінулася да сцяны.

— Я не магу больш, — сказала яна жаласна. — Я трошкі з заплюшчанымі вачамі пасяджу...

У цішыні было чуваць толькі, як Сеўка гартае старонкі.

— Я, ведаеце, што зараз успомніла, — сказала Маша, — я ў мінулым годзе на алімпіядзе сядзела і не магла рашыць задачу. Апошнюю. Час падціскаў, я баялася, што не паспею...

— Гэта ты да чаго? — здзівіўся Сеўка.

— Ды дзіўна ўспамінаць, — сказала Маша. — Я ж тады сур'ёзна псіхавала. Думала, што ад гэтага рашэння нешта залежыць. Калі б я ведала, якая гэта лухта... А зараз ад нас сапраўды залежыць... Жыццё Любы залежыць... А ў галаве пуста...

— Вой! — усклікнуў Сеўка і тыцнуў пальцам у кніжку.

— Што? — хорам запыталіся ўсе.

— Ды артыкул цікавы. Аказваецца, Берагіня і Бер — аднакарэнныя словы! Берагіня — вытворнае ад слоў «бер» (бог, мядзведзь) і «берагчы»...

І тут Мішка, які ўвесь гэты час вытарашчваўся ў адну кропку, раптам устаў і накіраваўся да дзвярэй.

— Ты куды? — успудзілася Маша.

Той не адказаў, але Антоха з Лёляю па засяроджаным Мішкавым твары ўжо зразумелі адказ.

— Стаяць! — крыкнуў Антоха і схапіў яго за руку.

Лёля з адчайным віскам павіснула на другой руцэ. Маша і Сеўка праз хвіліну далучыліся да спроб спыніць Мішку.

З тым жа поспехам яны маглі б паспрабаваць спыніць гружаны таварняк. Мішка ішоў наперад, не зніжаючы хуткасці. На каманды Антона, угаворванне Сеўкі з Машаю і віск Лёлі ён не рэагаваў. Толькі каля самага краю басейна прыпыніўся і, прамармытаўшы: «Я сам...», скінуў сяброў з сябе. І тут жа, без лішніх слоў, ступіў у ваду. Не скочыў, а менавіта ступіў, узняўшы кучу пырскаў. Лёля ледзь было не кінулася следам, але яе ўтрымаць у Антохі сіл хапіла.

— Пачакай! — крыкнуў ён Лёлі ў самае вуха, і тая застыла ад нечаканасці.

— Нікому не скакаць! — загадаў Антон. — Сочым за сітуацыяй! Скачам па маёй камандзе ўсе разам і выцягваем...

Ён хвіліну змагаўся са спакусай сказаць «Любу», але ўсё-такі прамовіў:

— ...хаця б Мішку.

Ніхто не спрачаўся, усе напружана сачылі за тым, што адбывалася ў вадзе.

Мішка, як аказалася, не надта добра плаваў. Па-сабачы ён дабраўся да раздзяляльнага каната і павіснуў на ім. Увесь гэты час Люба з таямнічым выглядам кружыла наўкол яго.

— Салодзенькі ты мой! — праспявала яна, спыняючыся проста насупраць Мішкі. — Сам прыйшоў, разумненькі...

Люба ціхенька рассмяялася, быццам зазвінеў крыштальны гейзер. Антоха і Сеўка міжволі пацягнуліся да яе, але атрымалі сінхронныя аплявухі: Сеўка ад Машы, Антон — ад Лёлі. Мішку не было ад каго атрымаць аплявуху, але ён неяк трымаўся.

— Любка! — сказаў ён цвёрда. — Вылазь. Я па цябе.

— Ну вядома, — адказала Берагіня. — Ты ж мой... Ты заўжды будзеш толькі мой...

Яна, злёгку варухнуўшы хвастом, падплыла бліжэй і пяшчотна правяла кончыкамі пальцаў па мокрых Мішкавых валасах. Ён сціснуў зубы і ўчапіўся ў канат так, што костачкі пальцаў пабялелі.

— Я не твой, — амаль прасіпеў ён. — Але я за табою. Гэта ты мая! Я — Бер, ты Берагіня...

— Дурненькі! — Люба пакруціла галавой, не то асуджаючы, не то са спачуваннем. — Ты проста не разумееш, ад чаго адмаўляешся... Нічога, зараз ты адчуеш, які салодкі пацалунак Берагіні...

У Антохі нават на адлегласці круцілася галава, але штурхель Лёлінага локця трошкі яго працверазіў.

— Падрыхтавацца! — скамандаваў ён упаўголаса і крышку прысеў.

Астатнія таксама падрыхтаваліся, каб імгненна кінуцца ў ваду. Але тут здарылася незразумелае.

— Не! — цвёрда сказаў Мішка. — Ты не Берагіня. Ты — Люба. І я цябе адсюль дастану.

Люба, якая ўжо склала вусны для пацалунку, знерухомела ў нерашучасці.

— Не, — прамовіла яна не надта ўпэўнена, — я Берагіня...

— Калі ты Берагіня, — з адчаем сказаў Мішка, — дык я Бер! І можаш мяне ўтапіць! Але ты ведай, што я Любу кахаю! Зразумела?! А ніякую не Берагіню! І ішлі б гэтыя багі...

Апошнія словы вырваліся ў Мішкі відавочна міжвольна. Люба замерла, нават не стуліўшы вуснаў. А Мішка зароў ад бяссілля, адарваўся ад каната, ухапіўся за Любу... і сам прыціснуўся губамі да вуснаў русалкі. Яны так і пайшлі на дно, абняўшыся.

— За мною! — крыкнуў Антоха і першым даў нырца...

...Калі яны падцягнулі Мішку і Любу да борціка, усе глядзелі толькі на Любчыны ногі.

Ногі, а не хвост...

ЭПІЛОГ

І пачалася чацвёртая чвэрць.

Ва ўнутраным двары гімназіі сабраўся журботны натоўп. Такой жалобы тут не было з таго часу, калі ў мінулым годзе аб'явілі, што вучыцца давядзецца ўвесь чэрвень. Тады новаўвядзенне, да шчасця, адмянілі. Цяпер гора гімназістаў было непадробным, а страта незваротнай і незаменнай.

Дуба не было.

Чалавек пяцьсот стаялі ў двары, астатнія віселі ў вокнах і амаль са слязамі на вачах глядзелі на неабдымны пень дыяметрам метраў шэсць. Здавалася, што ён займае паўдвара. Цалкам пустога, лысага і агідна сонечнага двара.

— Кажуць, гэта было самае старое дрэва ў свеце, — усхліпнуў нехта.

— Тры дні пілавалі, кажуць... Каб вынесці праз вароты.

— Звезлі кудысьці. Батанікі нейкія. Вывучаць будуць...

— А я на ім слова непрыстойнае выразаў...

— Ну вось, цяпер і батанікі яго ведаць будуць...

Празвінеў званок на ўрок, але ніхто з гімназістаў не зрушыў з месца. Праз некалькі хвілін у дворык уляцеў дырэктар.

Мікалай Іванавіч прапхнуўся да пня, агледзеў прысутных, зірнуў на іхнія пахмурныя твары і... адным скачком заскочыў на пень.

— Так, — пракашляўся ён, — наша гімназія панесла цяжкую страту...

Нехта хіхікнуў.

— Так, нам усім тужліва, — працягнуў дырэктар, — але ў гэты журботны час мы ўсе павінны быць разам.

Хіхіканне ўзмацнілася.

— Я прапаную сабраць на школьным сайце ўсе фотаздымкі нашага дарагога дуба. А таксама аб'явіць конкурс малюнкаў і сачыненняў на тэму «За што я любіў наш дуб».

Усе засмяяліся.

— Я рады, што вы павесялелі, — сказаў дырэктар, — таму што нам тут было не да смеху... Вокны, што выходзяць у двор, давялося мяняць практычна ўсе.

— А чаго ён паваліўся? — запытаўся худзенькі хлопчык-пяцікласнік.

— Ад старасці, — адказаў Мікалай Іванавіч. — Відаць, час яго прыйшоў. Галіны спілаваць не маглі, а ўсярэдзіне, аказваецца, было агромністае дупло. Пад уласным цяжарам і паваліўся. Але вось чаму менавіта цяпер... Загадка. Пэўна, ён наўмысна чакаў канікулаў, каб не пакалечыць каго-небудзь з вас.

— Ён нас любіў, — хныкнула дзяўчынка-васьмікласніца.

— Ну не тужыце, — сказаў дырэктар, — асноўную частку дуба мы пакінулі ў сябе, так што цяпер напэўна зможам зрабіць з яго што-небудзь для нашай гімназіі.

— Давайце абярэгі зробім, — прапанавала Лёля, выходзячы з ценю.

— Што зробім? — запытаўся нехта з натоўпу.

— Абярэгі. Напрыклад, таблічкі на дзверы ў кабінет. Яны нас ахоўваць будуць.

— Ад двоек? — зарагатаў хтосьці.

— Ад глупства, — адрэзала Лёля.

— Выдатная ідэя! — сказаў дырэктар. — Будуць яшчэ — агучвайце. А зараз мітынг памяці дуба аб'яўляю закрытым.

— Не-е-е, — пранеслася па двары.

— На ўрок! — жалезным голасам сказаў дырэктар.

Гімназісты пацягнуліся ў школу.

— Дарэчы, — дадаў Мікалай Іванавіч, — мы знайшлі ў двары два маладых дубкі. Як іх раней не заўважылі, не зразумела, відаць, за старым не бачылі. Гэта родныя дзеці нашага старога дуба.

— І дзе яны?

— Мы доўга думалі, і вырашылі перанесці іх з унутранага двара гімназіі. Сямікласнікі начале з Волкавым і Сонцавай узялі іх пад сваю апеку і абяцаюць высадзіць непасрэдна сёння. Так што беражыце, палівайце, даглядайце і мілуйце.

Усе канчаткова павесялелі, загаманілі і пайшлі на ўрок.

* * *

— Гэта белы дуб! — упарта сказала Маша. — Бачыш, у яго кара светлая?

Сеўка закаціў вочы.

— Маш, — цярпліва прамовіў ён, — светлы дуб мы перасадзілі з усходняга боку гімназіі, а гэта — чорны!

— Ты нічога не памятаеш! — Маша склала рукі на грудзях. — Б'ёмся аб заклад, гэта белы?

— Добра, — нечакана пагадзіўся Сеўка, — давай запытаемся ў надзейнага сведкі. Васька!

Але Васька, які з незалежным выглядам цягнуў кудысьці кавалак каўбасы, гэты зварот да яго не ўзяў пад увагу. Наадварот, кінуўшы кароткі позірк за плячо, ён прыбавіў ходу. За ім, пагрозліва трасучы ручніком, неслася Ніна Канстанцінаўна.

— Стой, зараза! — крычала яна, разумеючы, што безнадзейна адстае.

Кот, апісаўшы на павароце складаны піруэт, укруціўся ў кусты. Ніна Канстанцінаўна, цяжка дыхаючы, спынілася.

— Кожны дзень нешта з кухні крадзе! — паскардзілася яна. — Як пралазіць — не магу ўцяміць! Усё зачыняю на тры замкі... І куды яму столькі ежы? Яго ж і так усе агулам адкормліваюць, мызу ненаедную!

— Можа, ён частуе каго-небудзь? — падміргнуўшы Машы, выказаў здагадку Сеўка.

— Каго? — недаверліва ўдакладніла загадчыца сталоўкі. — Кацянят?

— Ну, напрыклад... — Маша зрабіла выгляд, што задумалася. — Напрыклад, русалку!

Ніна Канстанцінаўна падціснула губы і паважна рушыла ў сталоўку. Калі яна адыйшла дастаткова далёка, Сеўка і Маша дружна разрагаталіся.

— Не бачу прычын для весялосці, — данёсся з кустоў голас Ваські.

— Вась! — схамянулася Маша. — Ты нам скажы: гэта белы дуб ці чорны? Тут Пярун ці Кашчэй?

— Не скажу, — горда адказаў кот. — Па-першае, вы бестактоўна каменціруеце маё асабістае жыццё...

— Даруй-даруй-даруй! — забалабоніла Маша, а Сеўка пакаянна склаў рукі на сэрцы.

— ...А па-другое, якая розніца? — закончыў Васька. — Белы хрэн за чорную рэдзьку не саладзейшы!

* * *

Антоха ўляцеў у кабінет за хвіліну да званка. Не паспеўшы ні з кім павітацца, плюхнуўся за парту, машынальна прамармытаўшы: «Добры дзень, кабінетавікбацюхна».

Толькі ўзяўся за падручнік, як ён зараз жа разгарнуўся на патрэбнай старонцы.

— Дзякуй, — зноў машынальна сказаў Антон. — Як, зноў пра славян?

— Сёння праверачная праца па тым, што праходзілі раней, — сказала Лёля. — Не перажывай, адзнакі, сказалі, ставіць не будуць. Так, вуснае апытанне.

Антон адарваўся ад падручніка і агледзеў клас.

Сеўка з Машкаю сядзелі за першай партай і ледзьве не ўпіраліся ілбамі адно ў аднаго, чыталі нейкую таўшчэзную кніжку. Мішка з Любаю за апошняй партай уткнуліся кожны ў свой сшытак, але рук пад партай не разнімалі. Трэба прызнаць, што ў Любкі засталося ў абліччы нешта ад русалкі. Вочы свецяцца, валасы неяк незвычайна рассыпаны па плячах... Антон хутка сабраў рэчы і перабег за парту да Лёлі, шугануўшы Воўку Белаглазава.

— Слухай, а іх не дражняць? — запытаўся ён, кіўнуўшы галавою ў бок апошняй парты.

— Спрабавалі, — хіхікнула Лёля.

Тут у клас уляцеў гісторык, забалабоніў нешта пра тое, што трэба асвяжыць у памяці веды.

— Ну, хто нам раскажа пра тое, што адбывалася на тэрыторыі нашай краіны ў X—XI стагоддзях?

Машка з Сеўкам ўзнялі рукі адначасова.

— Будзеце разам адказваць? — запытаў гісторык.

— Можам і разам! — сказала Машка і пачала. — X стагоддзе — гэта вельмі смутны час...

— ...перыяду раннефеадальнай манархіі ў Кіеўскай Русі... — уставіў Сеўка.

— ...у канцы X стагоддзя наўгародскі князь Уладзімір Святаславіч спустошыў Полацк, забіў Рагвалода, які княжыў там, гвалтам узяў за жонку яго дачку Рагнеду і далучыў горад да сваіх уладанняў...

— ...у 1020 годзе полацкі князь Брачыслаў, унук Уладзіміра Святаславіча, напаў на Ноўгарад і на зваротным шляху яго дагнаў наўгародскі князь Яраслаў Мудры, і на рацэ Судоме войска князя Брачыслава было разбіта, сам жа ён збег, пакінуўшы палонных і ўсё нарабаванае...

— Вы што, да алімпіяды рыхтаваліся? — запытаўся злёгку ашалелы ад такога бадзёрага рапарту настаўнік.

— Не, мы проста займаліся на канікулах. Дадаткова, — сказаў Сеўка.

— Так жыццё склалася, — чамусьці прамовіла Маша і дадала. — А потым была бітва на Нямізе!

— А яшчэ прыкладна ў гэты ж час з’явілася «Кароткая руская праўда»! — паведаміў Сеўка.

— Ну-тка, ну-тка, і што вы пра яе ведаеце? — усміхнуўся Мацвей Ільіч.

— Зараз прачытаю! — сказаў Сеўка і дастаў мабільнік.

Ён хутка знайшоў фотаздымак і пачаў чытаць.

— А куды гэта ты глядзіш? — здзівіўся гісторык.

— Ды ў мяне тут... Фотаздымак... — замямліў Сеўка.

А Мацвей Ільіч з цікаўнасці зазірнуў яму праз плячо.

— Ого! — сказаў ён і павялічыў фота. — Ого!.. — сказаў ён яшчэ раз і задумаўся.

Клас зацікаўлена прыціх.

— А на камп’ютар я магу гэта скачаць? — запытаўся настаўнік.

— Ага... Не... — муляўся Сеўка.

— Дзівосна зроблена, — захапіўся гісторык, — проста цудоўна... Адкуль гэта ў цябе?

— А гэта мы, Мацвей Ільіч, забаўляліся на канікулах, — не разгубілася Маша. — Мы сабраліся ўшасцярых, і вырашылі зрабіць такую фотку... Каб яе можна было за сапраўдную прыняць. Уяўляеце, фотаздымак XI стагоддзя? — Маша нервова хіхікнула.

— Дзівосна... — Мацвей Ільіч працягваў разглядваць фотаздымак. — Усе шасцёра, дзённікі на стол. Стаўлю па «дзясятцы»! Гэта дзіва нейкае... Выключная ілюзія аўтэнтычнасці... Вось так жывеш і не ведаеш, што ў вас такія таленты...

* * *

Пасля трэцяга ўрока сёмыя класы, як звычайна, уляцелі ў сталоўку і ашаломлена спыніліся. Звычайна грозная, можна нават сказаць, раз'юшаная Ніна Канстанцінаўна сёння ўсміхалася так, што падыйсці было страшна.

— Яна што, з дуба звалілася? — запытаўся Воўка Бурундукоў.

— Хутчэй дуб на яе, — прашаптала Інка Сямёнава.

Побач з Нінаю Канстанцінаўнай стаялі Антон, Лёля, Машка і Сева і наперабой гаманілі.

— У нас самая лепшая сталоўка ў горадзе!

— Гэта таму, што вы ў нас ёсць!

— Калі б не вы, мы б сюды і не прыходзілі...

— Рукі памыйце, — скамандаваў Антон тым, хто ўвайшоў, — і з сённяшняга дня наша сталоўка аб'яўляецца школьным рэстаранам.

— Дык бы і кармілі прыстойна... — забубнілі гімназісты.

— Усё будзе, гарантуем, — сказаў Антон, — толькі ёсць такія-сякія ўмовы. Уваходзячы, вітаемся, за ежу кажам дзякуй...

Гімназісты засмяяліся. Але некаторыя ўсё-такі пайшлі мыць рукі. І нават прывіталіся. І на вялікае здзіўленне тых, хто праігнараваў гэты заклік, як толькі ўсе расселіся за сталамі, з розных канцоў сталоўкі пачалі даносіцца крыкі захаплення:

— Вой, мой любімы суп!

— Я найбольш за ўсё на свеце люблю такія катлеты!

— Сам ты катлета, гэта адбіўная!

— Усё роўна смачна!

Талеркі імкліва апаражняліся.

— А дабаўка ёсць? — нясмела запытаўся нехта са старшакласнікаў.

— Вой, даражэнькія вы мае, як прыемна вас карміць, — прашчабятала Ніна Канстанцінаўна і паправіла прычоску. — Зараз, зараз, мілыя, зараз мае харошыя...

— Яе падмянілі? — запытаўся аднакласнік у Антона і паспрабаваў прысесці побач з ім.

— Стоп! — выцягнуў руку Антон. — Тут занята.

— Кім?

— Дамавіком, — спакойна адказала Лёля. — Зоймеш яго месца — ён табе ў суп наплюе.

Хлопчык недаверліва падаўся назад, але спрачацца не стаў, перасеў.

— Так ужо і наплюю, — пачулася з-пад стала, — быццам мне гэта трэба. Соль з цукрам перастаўлю, толькі і ўсяго...

— Дзякуй, Ніна Канстанцінаўна, — гучна сказала Лёля, паднімаючыся з-за стала, — дзякуй, бацюхна Сталавік! — дадала яна шэптам.

І з цяжкасцю стрымалася ад смеху, калі пабачыла, як аднолькава схіліліся ў паклоне сапраўдная загадчыца сталоўкі і яе паменшаная копія.

* * *

Увайшоўшы ў спартыўную залу, Антон з сябрамі міжволі збіліся ў гурт — усё здавалася, што са змрочных куткоў з'явіцца чорна-белае воінства. Але потым распаволіліся, шэптам прывіталі Залавіка, і пачалася звычайная фізкультура. Яна была адзначана ўсяго адным незвычайным здарэннем: Мішка ўпершыню ў жыцці пераскочыў праз казла. І толькі Антон з Лёляю заўважылі, што казёл ў момант скачка трошкі падсунуўся, дазволіўшы Мішку праз сябе пераскочыць.

— Залавік? — шэптам запытаўся Антон у Лёлі.

— Магчыма, Залавік... Хоць мне здаецца, што цяпер усе звяры будуць падпарадкоўвацца Мішку. Нават гімнастычныя.

— Малайчына, Беркін! — пахваліў Аркадзь Іванавіч. — Вы ў мяне хутка будзеце супер-каманда! Не дзеці, а арлы!

У гэты момант ён вельмі быў падобны на Залавіка, які нядаўна на гэтым жа месцы ганарыўся сваімі арламі. Лёля і Маша пырснулі смехам у далоні.

— Што смешнага ў арлах? — насупіўся настаўнік фізкультуры.

— Спыніцеся! — шэптам абарваў дзяўчынак Антон. — Лепш скажыце, ці праўда, што Мішка ў заапарк ездзіў, спрабаваў з мядзведзем размаўляць?

Лёля зноў ціхенька засмяялася, згодна ківаючы. «І ў гэтай русалчын смех, — падумаў Антоха, адчуваючы, як па спіне забегалі прыемныя дрыжыкі. — Заразілася, ці што?»

* * *

На ўрок хіміі Сеўка бег падскокам. За час канікул у яго з'явілася шмат ідэй, якія цяпер трэба было абмеркаваць з дасведчанымі людзьмі. Альбо з дамавікамі.

— Разумееш, — скардзіўся Сеўка Антоху, — раней я ведаў, што існуюць законы захавання, я ведаў, што магчыма, а што не, і на падставе гэтага рабіў высновы. Але цяпер жа я ведаю, што можна і без законаў... І я цяпер усё як нанова чытаю, у мяне столькі задум...

Антон толькі галавою ківаў, ён не тое, што задум, ён слоў, якімі сыпаў Сеўка, не разумеў.

Мар'я Іванаўна, заламаўшы ад хвалявання рукі, чакала, стоячы каля дошкі.

— Я хачу паказаць вам вопыт, — дрыжачым ад хвалявання голасам сказала яна.

— Уууу... — пачулася ў класе.

Вучні тут жа пачалі абмяркоўваць, як лепей сесці, каб, калі што, хутчэй выбегчы з класа ці вылезці ў акно.

— Не хвалюйцеся! — прамовіла Лёля. — Я думаю, усё ў вас атрымаецца.

І Лёля непрыкметна сунула пад парту акраец хлеба, які імгненна знік.

— Дзякуй, — ціха сказала Мар'я Іванаўна, — я, праўда, хвалююся. У мяне нейкія дзіўныя здарэнні ў кабінеце. З аднаго боку — гэтая пляма на стале з'явілася пасля канікул. Як быццам тут палілі нешта. А з другога, у падсобцы нехта навёў ідэальны парадак. Я проста не ведаю, што і думаць...

— А яшчэ вам дзверы змазалі, — хіхікнула Люба.

— Дзверы? А і праўда! — усклікнула настаўніца. — А я і не заўважыла... Добра, давайце пачнем урок.

Настаўніца ўзяла колбу, наліла ў прабірку бясколерную вадкасць, запаліла спіртоўку, не гледзячы, адставіла колбу на край...

— Хімічок, — зашыпеў Сеўка, — калі ты яе выпусціш...
Колба ціхенька папаўзла да сярэдзіны стала...

* * *

Антон Волкаў стаяў і глядзеў на родную гімназію.
Ён ведаў, што ўсё скончылася добра, што Машына маці так і не даведалася, што нібыта ў іх начавала Люба. Ведаў, што Любка на наступны ж дзень выйшла на трэніроўкі (во сіла волі! Антоха б у жыцці больш да басейна не падышоў бы), а праз некалькі дзён выйграла нейкія суперкрутыя гарадскія спаборніцтвы. Кажуць, плавае цяпер, як рыбіна, трэнер яе ледзьве не на руках носіць.
Усе ў яе пытаюцца, што з ёю здарылася, а яна задумліва ўсміхаецца і перабірае свой медальён. А Мішка адганяе кавалераў, якія гатовы скокнуць за ёю ў ваду, як толькі Люба з'яўляецца ў басейне.
Антоха ведаў, што Машка запісалася на фехтаванне, што з мамаю яна змагла неяк так паразумецца, што маці цалкам прасякнулася, засела за тэорыю і цяпер здзіўляе ўсіх знаёмых веданнем нюансаў гэтага «нежаночага» віду спорту. Сваю руну Машка таксама не здымае, так і носіць на ланцужку паверх школьнай блузкі.
Антон сціснуў у руках сваю бірульку. «Цікава, — падумаў ён, — усім іхнія руны спатрэбіліся. Любцы, Машка ў нас цяпер «агонь», Сеўка натхненнем «ветру» проста захлёбваецца, Лёля заўжды была Лёляю, а я? Чаму мая руна мне не дапамагае?»
Гэтыя Антонавы разважанні парушыў вокрык:
— Гэй, малы!
— Хто малы? — узняў галаву Антон і пабачыў дзесяцікласніка, з якім калісьці паспрачаўся, што паваліць дуб.
— Чуеш, — хлопец патаптаўся з нагі на нагу, — ты гэта... Карацей, чаго тады на сход не прыйшоў?
— Спаў, — буркнуў Антон.
І гэта было часткова праўдай. Мала таго, што ён спаў, ён яшчэ і зусім забыўся пра сход.
— А ты гэта ... — зноў забубніў хлопец. — Карацей... ну, у натуры... як ты яго... таго...
— Узрыўчатка. Суперновая. Эксклюзіў. Ніякіх слядоў, — адрапартаваў Антон і наважыўся ісці.
— Ну крута, ведаеш, — сказаў хлопец.
— Крута было, — пагадзіўся Антон і ўздрыгнуў.
— А наконт пендаля... Які ты мне... цяпер... павінен даць...
Тут старшакласнік канчаткова стушаваўся.
— Забыліся! — працягнуў яму руку Антоха.
Хлопец з відавочнай палёгкай схапіў Антонаву далонь і патрос яе.
— Ну ты, чувак, карацей, калі што, ты ведай... Мы за цябе! Калі хто сунецца, дык прыходзь...
Антон усміхнуўся, агледзеў дзесяцікласніка, у думках уявіў яго ў паядынку з Перуном. («Ну што, Пярун, біцца будзем, прыкінь, які прыкол!»)
— Дзякуй, — усміхнуўся ён, — сам спраўлюся!
Ён мацней сціснуў сваю руну. «Яна мне яшчэ спатрэбіцца, — зразумеў Антон. — Яшчэ ўсё жыццё наперадзе...»
Маладзенькі дубок каля школы (чорны? ці белы?) ухвальна зашумеў.